

Ez a kötet ingyenesen jutott el a könyvtárba
a Nemzeti Kulturális Alap
könyvtámogatási programja keretében.

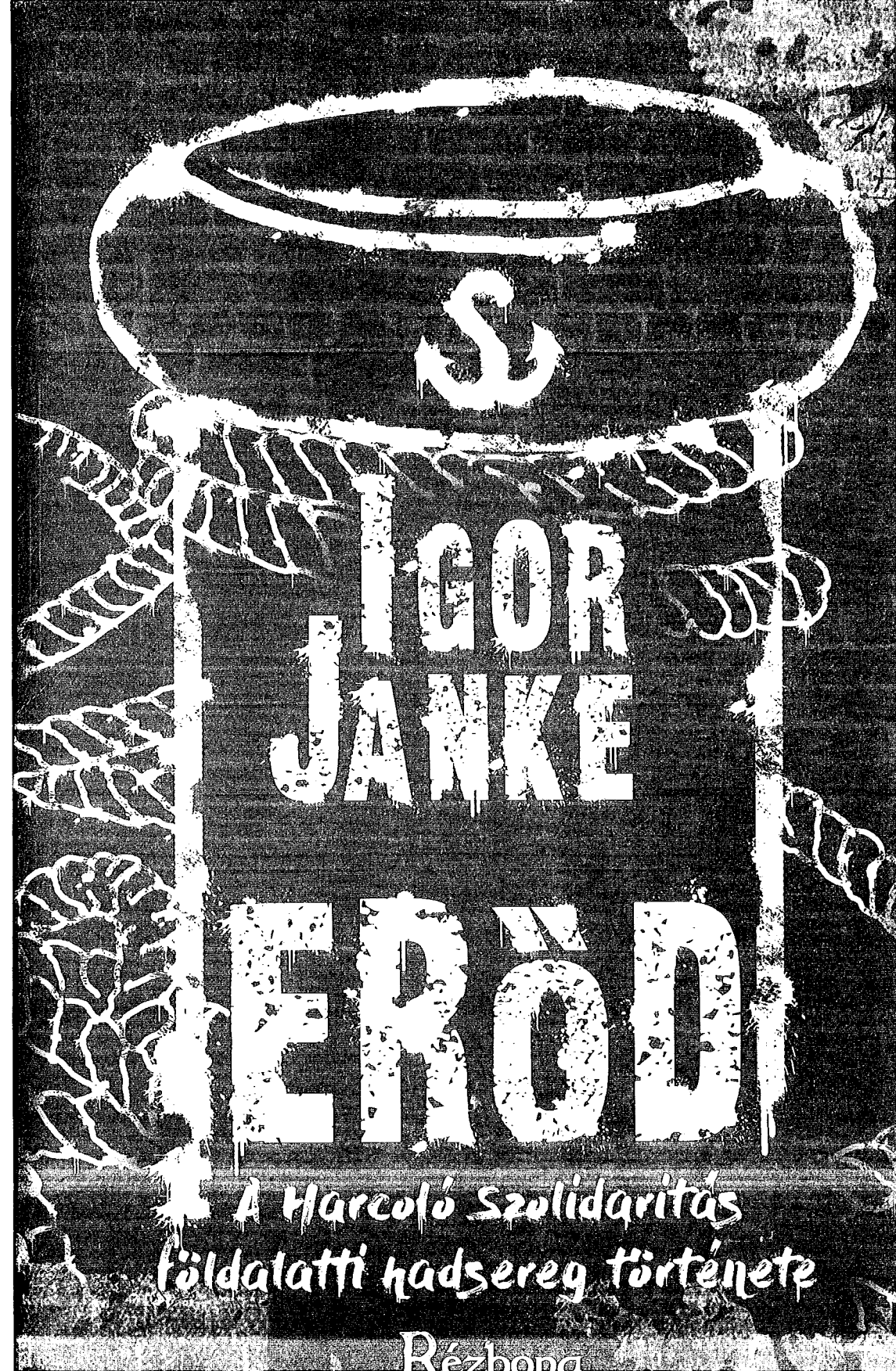
2017

nka

A Harcoló Szolidaritás földalatti hadsereg története

X 242 453

A Harcoló Szolidaritás
földalatti hadsereg története

Rézhorg

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001176490

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:

Igor Janke: Twierdza - Solidarność walcząca - podziemna armia, 2015

Wielka Litera Sp. z o.o.

ul. Kosiarzy 37/53

02-953 Warszawa

www.wielkalitera.pl

Fordítás: Mitrovits Miklós

Szerkesztés: Pálfalvi Lajos

Korrektor: Hujbert Áron, Hujbert Tamás

Borítóterv: Eszteró Anett

Nyomdai előkészítés: Eszteró Anett

Nyomdai kivitelezés: Multiszolg Bt.

©Rézbong Kiadó, 2016

www.rezbong.hu

facebook.com/rezbong

ISBN 978-615-5475-14-6

X 2 4 2 4 5 9

nKa

Nemzeti Kulturális Alap

A kötet a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával készült.

„Valakinek mégis vennie kell a bátorságot
valakinek el kell kezdenie [...]
néhány tiszta taktus
az rettentő sok
az minden”

Zbigniew Herbert: Kökénybokor¹

¹ Zbigniew Herbert, *Fortinbras gyászéneke. Válogatott versek*. Kalligram, 2009. 334–335. Körner Gábor fordítása.

Tartalom

Job tvoju maty sz takom prazdnyikom!	11
Itt az idő! Kezdődik a harc	19
Kornel és Wladek. A szétválás	29
Gyerekek festékekkel	39
Benzin és olaj megfelelő arányban	51
Ne féljünk a ZOMO-tól! Féljenek ők!	63
A nyomdász Szolidaritás	73
Kettős élet	89
Feszültség alatt	99
Most rajtam a sor! Lapszerkesztés az állam- biztonság orra előtt	111
A fraktálszerű cég	121
A Vörös Hadsereg Frakció szkennerei	139
Hölgyeim és Uraim, az SB ügynökei a nyomomban vannak!	151
Kiszczak: elárultak bennünket	161
A bosszú. Merénylet az SB főnöke ellen	169
A francia miniszter hasonmása	179
Ha elkapnak, akkor vizsgázol	185
Kazik köpött	203
Zosia.	209
A Vaslady földalatti üzlete	209
Basia, a nyomdák királynője	221
Jadzia. Kilenc évig bujkálni	233
Darek. Megtanítottak arra, hogy le tudjam győzni a félelmet	247
Nyikolaj. Az orosz kapcsolat	259
Michał. Játék és szórakozás az állambiztonsággal	267
Poznań. Kis Polskival a lépcsőkön	277
Maciej. Három szökés a börtönből	293
Roman. Útban Afganisztán felé	303
Andrzej. A gdyniai legenda	313
Géppisztoly made in Párizsi Kommün Hajógyár	323
Kornel	335
Megegyezni a pribékekkel vagy legyőzni őket	347

**JOB TVOJU MATY SZ
TAKOM PRAZDNYIKOM!**

1.

Job twoju maty sz takom prazdnyikom!²

A keletnémet főkonzul lelépett, de a szovjet tábornok hősiesen állta a gáztámadást. Ott maradt végig a dísztribünön Tadeusz Porębski-vel, a LEMP vajdasági bizottságának első titkárával. Sokáig maradt Danuta Wielebińska is, a wrocławai vajdahelyettes, aki szörnyen nézett ki, mivel a szeme alatt szétkenődött a festék. Fekete lett az arca. A szovjet tábornok mellett állt. Amikor megkezdődött a harc, menekülniük kellett. Ahogy a lépcsőn futottak lefelé, Porębski oda-szólt a tábornoknak: „Tábornok elvtárs, megyünk a *prazdnyikra*”. A prazdnyik a kommunista pártapparátus komoly ivással egybekötött hagyományos fogadása volt, amelyre rögtön a május elsejei felvonulás után szokott sor kerülni. A tábornok csak annyit válaszolt: „Job twoju maty sz takom prazdnyikom!”. És ezzel távozott.

Az 1982 nyarán megszervezett sikeres tüntetések után jött létre a Harcoló Szolidaritás, és nagyon készült a következő évi május elsejei felvonulásra. Meg akarták ismételni az 1968-as forгатókönyvet, amikor a főképpen egyetemistákból álló ellenzéki demonstráció beleolvadt a hivatalos felvonulásba. A kommunista hivatalosságoknak fenntartott dísztribün a Nemzeti Felszabadítás Lengyel Bizottsága (jelenleg Legiósök) terén állt, ugyanott, ahol tizenöt évvel azelőtt. És ugyanúgy, mint akkor, ott álltak a szovjet tábornokok is.

A Grabiszyńska utcai kocsiszínben a dolgozók többsége együtt-működött a földalatti ellenállással. Pontosan ők hozták létre azt a tizenöt fős egységet, amely csatlakozott a Świdnicka utcában felvonuló hivatalos menethez. Elvegyültek az üzemek és a hivatalos szakszervezetek képviselői között. A ZOMO³ tanácstalan volt.

² „Ёб твою мать с таким праздником!” Magyarul annyit tesz: „Baszd meg az anyád az ilyen bulival!”.

³ Zmotoryzowane Odwody Milicji Obywatelskiej (ZOMO) – Rendőrség Gépesített Tartalékegységei. 1956-ban, a poznańi felkelés leverése után hozták létre. A hadsereghez hasonlóan működő alakulatot használták a sztrájkok és a demonstrációk leverésére. Általában BTR-60-as páncélozott járművekkel, gázfegyverrel és vízágyúkkal szerelték fel őket. A nyolcvanas években kb. 12 ezer funkcionáriusa volt. (A ford.)

Azt hitték, újabb vállalati kollektíva érkezett. Normálisan vonultak, mintha mi sem történt volna. Amikor már nem figyelték őket, szempillantás alatt elővettek egy Szolidaritás feliratú drapériát. Mivel a felvonulók közé keveredtek, a rendőrség nem tudta, hogyan támadja meg őket. Amikor a dísztribün felé közeledtek, a tribün mögött sorakozó ZOMO hatalmas hibát követett el: onnan kezdték el könnygáz gránátokkal dobálni a tüntetőket. A Harcoló Szolidaritás Végrehajtó Csoportja erre is fel volt készülve. A Hutmen üzemből érkező fiatal srácok hoztak magukkal kohászati kesztyűket, amelyek nagy hőmérsékletet is kibírtak. Odaszaladtak a füstölgő rakományhoz, és ráborították a tribünre. Akkor aztán hatalmas zűrzavar keletkezett. A hivatalosságokat támadták gázzal, s mivel a tribünt is leöntötték a gyúlékony anyaggal, az hamar begyulladt.

Andrzej Sybis a Grabiszyńska utcai kocsiszín csoportjából szintén a tribün alatt harcolt, még egy nagy katonai sapkát is szerzett magának, amely egy feldühödött, gáztól könnyező szovjet tábornok fejéről esett le. A látvány nagy lelkesedést váltott ki a tüntetők között, de a ZOMO nem volt abban a helyzetben, hogy feltartóztassa őket. A hivatalos menetből az emberek egy része átvált az ellenzéki tüntetők mellé. A harc áterjedt a város több kerületére is. Oda kellett rendelni a kommandósokat az ország egyéb területeiről. Légihidat létesítettek Krakkóval. A teherszállító-repülőgépek alacsonyan repültek a felfordulástól forrongó utcák felett, majd a strachowicei katonai reptérről egyenesen a helyzetet uralni képtelen ZOMO egységeinek segítségére sietett az erősítés. A LEMP Vajdasági Bizottságának épületét különleges kordonnal vették körbe. Ott meg tragikomikus események történtek. Nagyjából kétszáz pártaktivista el akart rejtőzni a pártbizottság épületében. Lengették a párttagsági igazolványukat, hogy engedjék be őket. De akkora volt a káosz, hogy a zomósok azt hitték, az ellenzék támadta meg a Bizottságot. Így aztán a pártaktivistákat rendesen elverték gumibottal. Némelyikük igen súlyos sérüléseket szenvedett. Később nyilvánosan bocsánatot kért tőlük Porębski első titkár, aki korábban szintén kapott a gázból.

A felvonulás megzavarása a Harcoló Szolidaritás nagy sikere volt. A lángoló tribün látványa, rajta a szovjet tábornokokkal, sokáig megmaradt a résztvevők emlékezetében. A lángoló tribünön álló kommunista vezetőkről készült képek máig a nyolcvanas évek lengyel lázadásának a szimbólumai.

A Harcoló Szolidaritás volt a legharciasabb, a legügyesebben konspiráló, a leghatékonyabb és a kommunista hatalomnak a legtöbb gondot okozó ellenzéki szervezet.

Elsősorban a Wrocław Műszaki Egyetemhez kapcsolódó értelmiségiek csoportja alkotta a Lengyel Népköztársaság legszokatlanabb ellenzéki szervezetének bázisát. E csoportosulásnak világos politikai célja volt: megdönteni a kommunizmust, és visszaszerezni Lengyelországot, valamint a kommunista blokk más rab nemzeteinek függetlenségét. Kornel Morawiecki, az alsó-sziléziai Szolidaritás aktivistája létrehozott maga körül egy olyan csoportot, amely mindent feláldozott az álom valóra váltásáért vívott harc érdekében. A legendás földalatti Honi Hadsereg⁴ hivatkoztak. Sokan közülük a Honi Hadsereg és más, 1945 után harcoló függetlenségi formációk katonáinak a gyerekei, Piłsudski légiósainak⁵ unokái, illetve a XIX. századi felkelők dédunokái voltak. 1981. december 13. után⁶ az őseik nyomába akartak lépni. Hét-nyolc év, több mint ameddig a második világháború tartott. Ennyit szakítottak ki az életükből a cél érdekében.

4 A Honi Hadsereg a II. világháború idején jött létre, miután Németország és a Szovjetunió megszállta Lengyelországot. E hadsereg egész Európában a legnagyobb számú és legjelentősebb földalatti szervezet volt. (A ford.)

5 Józef Piłsudski az I. világháborúban Lengyel Légiókat hozott létre, amelyek az Osztrák–Magyar Monarchia és Német Császárság mellett harcoltak Oroszország ellen, és végül nagy szerepet játszottak a független Lengyelország megeremtésében. (A ford.)

6 1981. december 13-án Wojciech Jaruzelski tábornok irányítása alatt Lengyelországban bevezették a hadiállapotot. Tízezer embert internáltak, a sztrájkokat betiltották, a szakszervezeteket és a társadalmi szervezetek többségét felfüggesztették, a népgazdaság számos területét katonai irányítás alá vonták, kijárási tilalmat vezettek be. Az akcióban mintegy 80 ezer katona és 30 ezer belügyi funkcionárius vett részt, 1750 tankot, 1400 páncélozott járművet, 500 könnyű gyalogsági harckocsit és 9000 gépkocsit vetettek be. (A ford.)

Egyesek – a legfiatalabbak – lemondtak a tanulásról, a bulikról, a diszkóról, az összejövedelekről, a focimeccsekről, a szerelemről, az élet örömeiről. Mások – a kicsit idősebbek – a munkahelyi vagy tudományos karrieréről, a nyaralásokról és a családi életéről. A szabad hazáért folytatott harc ára a be nem fejezett tanulmányok, a meg nem írt doktorik és habilitációk, a széteső családok voltak. Órák ezreit töltötték nyomdafesték szagú helyiségekben, vagy azzal, hogy a retheszekben⁷ és a találkozási pontokon várakoztak. Éjszakai vándorlások padlásokon és pincékben. Félelem a fizikai erőszaktól és attól, hogy vajon nem törik-e meg az ember, nem szedik-e ki belőle a kollégái nevét és a konspiratív lakások címeit. Még nagyobb árat fizettek azok, akik kevesebb szerencsével jártak: meghajlott hátaik, eltört ujjak, börtönben eltöltött hónapok, szívroham és idegösszeroppanás. Állandó rettegés attól, hogy hatalmas lármával rátörnek a családjukra az ajtót, és felébrednek a gyerekek. De készek voltak megfizetni a legmagasabb árat is. Készek voltak meghalni.

A jutalom pedig mindössze az az érzés lehetett, hogy jó ügyet szolgálnak, nyugodtan nézhetnek a tükörbe, mert nem köptek be senkit, nekik is részük volt a fal ledöntésében. Fantasztikus emberekkel találkozhattak, akiknek határozott elképzeléseik és szép álmaik voltak a szabadságról, megadatott nekik az erős és tartós barátságok, a testvériség és a összetartozás érzése. A jutalom és a hála az volt, hogy az emberek elismeréssel tekintettek arra, aki osztotta a röplapokat, vagy a hátizsákjában szállította az illegális kiadványokat.

Csak kevesen voltak tudatában annak, milyen nehezek is ezek a táskák, milyen nagy a bizonytalanság, milyen kimerítő az állandó stressz. Hogyan érzi magát az, aki százötvenszer megteszi az utat vonaton Wrocławból Gdańskba azokkal a nehéz táskákkal, amelyekről egy pillanatra sem veheti le a szemét. Nem sokan tudják, milyen hat hétig ülni egy lezárt lakásban, a festék bűzével telt levegőben, és vég nélkül emelgetni a nyomdahengert. És így tovább, heteken és hónapokon keresztül, néhány napos szünetekkel. Nehéz elképzelni, mit érez egy tizenhat éves fiú, aki az íróasztalon látja a kibiztosított pisztolyt,

⁷ Śluza = rethesz. Így nevezték a Harcoló Szolidaritás aktivistái a konspiratív találkozók előkészítésének egy bizonyos szakaszát, amikor az adott személyt a találkozó helyére szállították, de közben az állambiztonság megtévesztése céljából közbeeső lakásokba vitték, ahol sokszor órákat várakozott, amíg a többiek ellenőrizték a környéket, majd tovább szállították. (A ford.)

és hallja a tiszt kiabálását: „Beszélj, a kurva anyád, mert szétlövöm azt a kibaszott fejedet!”. Vagy amikor a Wrocław melletti erdőben a kezébe kap egy ásót, és hallja a parancsot, hogy ássa ki a saját sírját. Ki tudja, mennyi erő és lelkierő kell ahhoz, hogy elviselje, és elhiggye, hogy ez csak fenyegetés? Különösen akkor, amikor korábban hallott már megkínzott ismerősökről, megvert bányászokról vagy olyan emberekről, akik „titokzatos körülmények” között haltak meg.

A Harcoló Szolidaritásban különböző emberek jöttek össze: tudósok, értelmiségiek, munkások, fiatal lányok és fiúk, akik nem akartak vizsgázni, de szívesen megdobálták volna kövekkel a zomósokat, falakat akartak festeni, vagy segíteni azokon, akiket éppen leterített a vízágyú. Összekötötte őket az, hogy a szabadságról ábrándoztak, és mindannyian megvetették azokat, akik elvették a szabadságukat. Összekötötte őket az is, hogy szeretik Lengyelországot, kapcsolódnak a felkelő hagyományokhoz, akárcsak az igen erős kötelességtudat is. Közös jellemvonásokkal rendelkeztek. Kemény emberek voltak, és bátorságukban szépek. Hallatlanul szemfülesek, ravaszak és intelligensek. Nem volt jelentősége, hogy december 13-a előtt habilitált-e vagy állványt hegesztett egy építkezésen. A szemfülesség és a gondolkodás gyorsasága kötötte össze őket, függetlenül az elolvasott könyvek számától.

A közös tanácskozásokon elemezték a szovjet blokk geopolitikai helyzetét, megbeszélték, milyen hatással lehet a rendszer összeomlására az új technológiák fejlődése, és azt is megtárgyalták, hogyan lyukasszák ki a gumikat, ha meg kell állítani a zomósok teherautóját. Elkészítettek Lengyelország számára egy társadalmi-gazdasági reformprogramot. Kifejlesztettek egy cigarettacsikkal beindítható készüléket, amely szétszórja a röplapokat a téren. Arról vitatkoztak, hogyan regisztrálják a kormány által szervezett népszavazáson a részvételi arányt, és kidolgozták a technikáját annak is, hogyan dobálják a benzines palackokat a tüntetéseken. Megtervezték, hogyan képezzék ki a következő tíz földalatti nyomdászt, miképpen találjanak új helyet a bujkáló legendás vezetőnek, és azon gondolkodtak, hogyan készítsenek saját géppisztolyt. Beszélgettek az etikai elvekről, és arról, hogyan lehet kibírni a kihallgatáson a verést, hogy tudnának megfigyelés és lehallgatás útján információt szerezni az ellenségéről.

Kigondolták, miképpen lophatnak ki több tonna papírt a kommunista gyárakból, hogy ki tudják adni a lapok újabb számaait, vagy hogyan dobjanak át egy vagon Bibliát Ukrajnába. Hogyan szerezzenek az SB⁸ lehallgatását lehetővé tevő készülékhez alkatrészeket a német baloldali RAF-tól⁹, vagy pisztolykészítéshez szükséges tervrajzokat a CIA-ügynököktől. Hogyan szervezzék meg a konspirált találkozót a kommunista hatalom apparátusa által leginkább keresett személyekkel, és milyen módszerrel lépjenek le az őket követő hét autó és harminc titkosügynök elől.

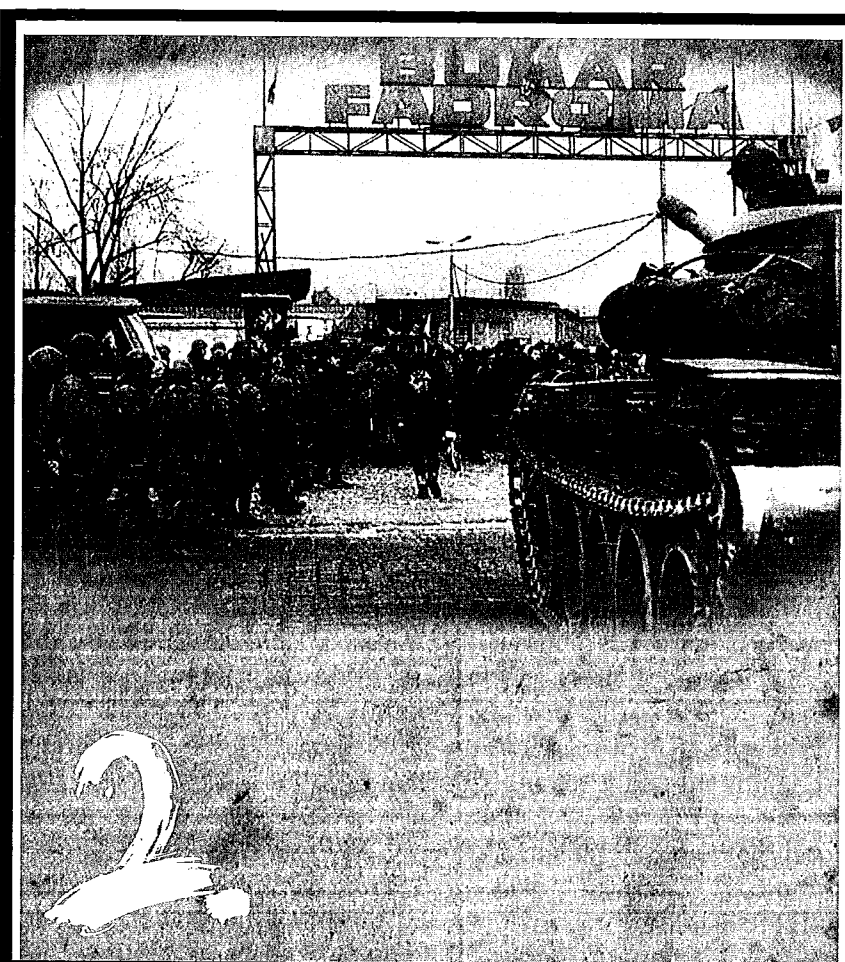
Ennek a hallatlan elszántságnak, intelligenciának és áldozatnak köszönhetően vált lehetségessé egy olyan szervezet létrehozása, amely a nyolcvanas években a Lengyelországban megjelent földalatti újságok felét nyomtatta, a leglátványosabb demonstrációkat szervezte, és hatékonyabban figyelte az állambiztonságot, mint az állambiztonság őt. Ez a szervezet hat éven keresztül sikeresen bújta vezetőjét, miközben több száz találkozót szervezett meg neki az ország egész területéről érkező aktivistákkal, valamint a francia, a nyugatnémet és az amerikai kormány képviselőivel.

Mindez gyakran hihetetlen ravaszságot, precíz tervek és bravúros megoldásokat követelt, mint a legjobb kémfilmekben. Az egész csak azért működött, mert mélyen hittek az előttük lebegő célban. Ezt a célt leginkább a Harcoló Szolidaritás tagjai által tett eskü fejezte ki: „Isten és Haza előtt esküszöm, hogy harcolok a szabad és független Szolidáris Köztársaságért, egy ilyen Lengyelország felépítésére szentelem az erőmet, időmet, és ha szükséges, akkor az életemet. Esküszöm, hogy harcolok az emberek és a nemzetek közötti szolidaritásért. Esküszöm, hogy fejlesztem a Mozgalmunk eszméjét, nem árulom el, és lelkiismeretesen teljesítem a rám bízott feladatokat.”

A szabad Lengyelország éveken át nem akarta őket kitüntetni semmiképp, mégsem találkoztam egyetlen emberrel sem, aki sajnálta volna, hogy részt vett ebben a szervezetben. Róluk szól ez a történet.

⁸ Służba Bezpieczeństwa (SB) – Biztonsági Szolgálat. 1956 és 1990 között a Belügyminisztériumon belül működő állambiztonsági szolgálat. (A ford.)

⁹ Rotee Armee Fraktion (német) – Vörös Hadsereg Frakció. Nyugatnémet szélsőbaloldali terrorista szervezet, amely a XX. század hetvenes éveinek elején jött létre.

**ITT AZ IDŐ!
KEZDŐDIK A HARC**

Itt az idő! Kezdődik a harc

„Nagyon sajnálom, hogy felébresztettelek, de lehet, hogy a ruszkik bevonultak Varsóba” – e szavakkal keltette Katarzyna Gabryel barát-nőjét nem sokkal éjfél után, aki 1981. december 12-éről 13-ára virradó éjszaka pénteken Gabryelék régi házában aludt Wrocławban, a Krzycka utcában. Valamivel korábban férje, Michał vette fel a telefont. Egy perccel éjfél után telefonált egy ismerőse: „Valami baj van, hallgattam a rádiót, és egyszer csak elnémult. A távolsági telefonokat kikapcsolták. Lehet, hogy bejöttek a ruszkik.” A városi telefonok még pár percig működtek, majd azok is elhallgattak. Gabryel villámgyorsan kiment a házból. A házuktól nem messze voltak a laktanyák. Az utcákon már kint voltak a SKOT-ok.¹⁰ Átment Labudáékhoz, a Szolidaritás wrocławwi aktivistájához. Aleksandert, Barbara férjét már elvitték, a nő egyedül maradt egy kisgyerekkel. Őt is le akarták tartóztatni, de nagyon sírt a gyerek, így letettek erről. Gabryel pont a rendőrök után érkezett. Beültette a nőt és a gyereket az autóba, majd elhajtottak. Nem sokkal ezután másodszor is kijött a rendőrség, majd körbevette a házat. Le akarták tartóztatni Barbarát is, de már nem volt otthon. Michał Gabryel – a leendő Harcoló Szolidaritás egyik legszínesebb egyénisége – mentette meg. Elméleti fizikus, filozófus, jó humorú szakállas ember, aki feljutott a világ legnehezebben megmászható hegycsúcsaira.

Hajnali háromkor fagy volt. Wrocław másik részén az egyik panelház előtt hosszú ideje hörgött egy lestrapált Fiat 126p motorja. A negyvenéves, sötéthajú Kornel Morawiecki próbálta elindítani a lefagyott autót. Egyre gyengébb lett az akkumulátor. Aztán egyszer csak elhallgatott a motor. Morawiecki ezen az éjszakán már nem tért haza.

Egy órával később nagy robbanással kirepült a lakásuk ajtaja a keretből. Morawieckiék egy régi bérházban laktak a Kiliński utca 25/7. szám alatt. Fölriadt a két lány, a fiú és az anyjuk. Egy szempillantás alatt rontott be a lakásba három zomós és két civil. „Kornel Morawiecki, le van tartóztatva!” – lármázták fel a kis lakást. Mindenütt keresték Morawieckit, az ágy alatt, a paplanok között,

¹⁰ Střední Kolový Obrněný Transportér OT-64 (cseh) – páncélozott csapatszállító jármű. Lengyel-csehszlovák együttműködés keretében gyártották a XX. század hatvanas éveiben.

a szekrényben, miközben idegesen üvöltöztek. A gyerekek sírtak a félelemtől. „Hol van?“, „Hol az apátok?“ – kérdezték, miközben letépték a paplant a megrémisztett gyerekekről, és zseblámpával a szemükbe világítottak. „Hagyjatok békén!“ – kiabálta az anyjuk. „Biztosan most kezdődik a harc“ – gondolta a tizennégy éves Mateusz, aki meg sem próbált úgy tenni, mintha nyugodt lenne. Miután fölforgatták a lakást, a zomós csapat magától távozott.

Reggel kilenc után a wrocław-i lakásba, ahol Kornel Morawiecki meghúzta magát, megérkezett Romuald Lazarowicz feleségével és az apjával. Zbigniew Lazarowicz egykor a Honi Hadsereg egyik szakaszának a parancsnoka volt, részt vett a Vihar-hadműveletben. 1945 után elrejtőzött, majd belépett a NIE¹¹, valamint a Szabadság és Függetlenség¹² nevű szervezetbe. Apja, Adam, fedőnevén Klamra, a WiN hivatalának tagja volt, a háború alatt részt vett földalatti ellenállásban. 1951. március 1-jén meggyilkolták egy mokotóví börtönben.¹³ 1981. december 13-án a család egyetlen tagjában sem maradt kétség, tudták, mit kell tenniük.

Lazarowiczék felvették a kapcsolatot Morawieckivel, majd hamarosan másokkal is. Kornel kiosztotta a feladatokat. Megbízta valakit azzal, hogy jusson be a Matematikai Intézetbe, és lopja ki a cirill betűs írógépet. Egyikük, Rafał Dutkiewicz matematikushallgató azt a feladatot kapta, hogy gyűjtse össze a városban fellelhető nyomdai eszközöket. Máshol rejtették el a papírt, máshol a festéket, a sokszorosítót, és megint máshol a fehérjét. Mindent egy helyre kellett gyűjteni.

Morawiecki úgy dolgozott, mintha transzba esett volna. Mindenki utasítást kapott arra, hogy járja a várost, gyűjtsön információkat, ellenőrizze, mi történik. Kit kaptak el, ki van szabadlábon.

¹¹ NIE – a Niepodległość (Függetlenség) szó rövidítése. A háború végén létrejött fegyveres függetlenségi szervezet, fő célja a Vörös Hadsereg ellen folytatott harc volt.

¹² Wolność i Niezawisłość – Szabadság és Függetlenség (WiN) – 1945 szeptemberében létrejött fegyveres függetlenségi szervezet, amely célja a kommunista hatalomátvétel megakadályozása és a Vörös Hadsereg, illetve az NKVD kiűzése volt.

¹³ Adam Lazarowicz a földalatti Szabadság és Függetlenség szervezet főnöke, Łukasz Ciepliński helyettese volt. Utóbbit 1951. március 1-jén meggyilkolták a kommunisták. Ezt a dátumot Lech Kaczyński elnök az elátkozott katonák emléknapjává nyilvánította. Lech Kaczyński halála után ezt a döntést Bronisław Komorowski elnök is tiszteletben tartotta.

Hol van eszköz, hol vannak emberek? „Te elmész Zarachhoz, te meg a műszaki egyetemre!“ – adta ki az utasításokat. Az emberek jöttek és mentek. Kornel ült és intézkedett. Néhány nappal korábban Władysław Frasyniuk megengedte neki, hogy elvigye a régi sokszorosítót, mert a Szolidaritás épp akkor kapott új gépet. Morawiecki már néhány hónapja győzködte kollégáit, hogy rejtsek el az eszközt, konspiráljanak, mert történik valami, vagy bejönnek az oroszok, vagy valami másra kell készülni. Nem hallgatott rá senki, és nem készültek fel arra, ami történt. Rajta kívül. Az elővigyázatosságának köszönhetően most ott volt az elrejtett, használatra kész eszköz.

Zbigniew Lazarowicz elment, hogy ellenőrizze, mi történik a Szolidaritás Régió Hivatalában. Meg akarta keresni a többi kollégát is. Azon a napon kétszer is megtámadta a ZOMO a Szolidaritás alsó-sziléziai központjának épületét. Reggel letartóztatták azokat az aktivistákat, akik éppen ott voltak, majd néhány órával később visszajöttek újra. Betörték, és dühödtlen ütöttek gumibottal mindent, ami csak a szemük elé került. Megsemmisített eszközöket és szétvert bútorokat hagytak maguk után. Szétszórt papírok hevertek a padlón. A rendőrségi brigád második látogatása után úgy néztek ki a folyósók és a szobák, mintha tájfun pusztított volna.

Az idősebb Lazarowicz a zomósok két támadása között bejutott a Régió Hivatalának épületébe. Talált még két írógépet a szétvert helyiségekben, ezeket magával vitte. Az utolsó pillanatban megmentett eszközök a földalatti tevékenység végéig szolgáltak. Ott talált még egy ismerős házaspárt, Wiesław és Joanna Moszczakot. Őket is elvitte a lakásba. Aztán hozta a többi embert. Moszczakék konspirációs nyomdászok lettek. Volt már tapasztalatuk, korábban ők nyomták az Alsó-sziléziai Bulletint.

Kornel Morawiecki döntötte el, hogy mit csináljanak. Tudható volt, hogy egyre többen vannak a letartóztatottak és az internáltak listáján.

- Meg kell mutatnunk, hogy a Szolidaritás él és működik – mondta.
- Hogyan? – kérdezték a többiek.
- Azonnal ki kell adnunk a saját újságainkat – felelte Kornel. – Először kezdjük a Napról Napra kiadásával.
- Ez volt az alsó-sziléziai Szolidaritás lapja.
- Mikor kezdjük?
- Már! Holnapra el kell készülnie az első számnak – jelentette ki.

– Holnapra? Kornel, a kommunisták mindent körülvettek! Nincs kijárat.

– Romek mostantól a szerkesztőség vezetője, egyben a főszerkesztő – hangzott a következő utasítás.

Romuald Lazarowicz már korábban is segített Kornelnek az Alsó-sziléziai Bulletin című havilap kiadásában. Ő volt az egyik szerkesztő. Most – 1981. december 13-án 16 órakor – megtudta, hogy másnap reggelre ki kell nyomtatni a lapot, és kezdődhet a terjesztés. Nem volt még egy fél cikkük, de még írógépük sem. Az utcákon tankok és járőrök tucatjai. Az üzemeket körülvették. Wrocław megszállt város volt. És pont itt kell szerkesztőséget és nyomdát létrehozni, megírni a szövegeket, majd szétdobni a lapot a városban.

– Kornel, biztos vagy te abban, hogy én vagyok a legmegfelelőbb ember erre a feladatra? – kérdezte Lazarowicz ijedten.

Eddig csak szerkesztő volt, majd egyik pillanatról a másikra, drámai körülmények között főszerkesztő lett egy stratégiai jelentőségű szerkesztőségben. És ehhez még azt a feladatot kapta, hogy szervezzen meg mindent néhány óra alatt a városban, amelyet ellenőrzésük alá vontak az ellenséges erők.

– Meg tudod csinálni. Mégis kit állítsak oda, ha nem téged? – válaszolta nyugodtan Morawiecki.

És ezen az éjjelen Romek néhány emberével kiadta a Szolidaritás első lapját, amely a hadiállapot alatt indult.

Dutkiewicz beszerezte a városban az eszközöket. Romuald térdén állva írta a szövegeket, majd elment a sokszorosítóért. A parancsnokság átmeneti központjába állandóan ki-be járkáltak, de zaj nem volt. Hogy ne keltsenek gyanút, suttogva és félhangosan beszélgettek.

Morawiecki felismerte, hogy előbb az információk begyűjtésére és az újság elindítására kell összpontosítaniuk a figyelmet. A telefonok nem működtek. Az utcák tele voltak katonákkal és rendőrökkel. Az emberek félve közlekedtek.

A Napról Napra szerkesztősége Krzykiben, a Trąbski házaspár villájában működött. Valaki elment, hogy megkérdezze őket. Azonnal beleegyeztek. A Régió Hivatalából hozta el az írógépeket Lazarowicz apja. Az elővigyázatos Kornel Krzykiben, egy garázsban rejtette el a sokszorosítót.

Romek egy ismerős taxis összekötővel ment el az akkor különösen értékesnek tartott eszközért, egy szép öreg Warszawával. A sofőr egykor a Honi Hadsereg katonája volt Varsóban. „Rohadt kommunisták. El kell őket intézni, Romek úr!” – egész úton harcra tüzelte a frissen megbízott főszerkesztőt. Krzykiben villámgyorsan bepakolták az írógépet a bőröndbe. „Gyorsan, gyorsan, nincs idő!” – sürgette Lazarowicz a sofőrt. De nem is kellett noszogatni. A sofőr régi konspiráns volt, tudta, mit kell tennie. Egy pillanat alatt odaértek a tiszteletreméltó járgánnyal a házhoz, ahol berendezkedett a szerkesztőség. Közeledett a kijárási tilalom ideje. Romuald félt, hogy kicsúszik az időből, és lebukik ő is meg a sokszorosítógép is. Pár perccel nyolc óra után érkeztek meg, vagyis már megkezdődött a Jaruzelski által elrendelt kijárási tilalom.

Wiesław Moszczak felelt a nyomtatásért. A felesége, Joanna készítette a matricákat. A szöveget leginkább fejből, a Szabad Európa Rádióból vagy ismerősöktől beszerezett hírek alapján írták. Mind-egyiknek Romek volt a szerzője. Még a lakásban kezdte őket írni, ahol a többiekkel találkozott, majd a rádióhoz tapasztott füllel gyűjtötte az információmorzsákat. Az volt a legfontosabb, hogy időben megjelenjen az újság. A tartalom nem volt lényeges. Az volt a céljuk a szövegeknek, hogy ellenállásra buzdítsák az embereket, és alapvető tájékoztatást nyújtsanak számukra. Meg kellett mutatniuk, hogy Wrocławban él a Szolidaritás.

Néhány óra múlva készen álltak a szövegek, majd átírták őket a matricákra. Jöhetett a nyomtatás, a gép már készen állt. „Wiesiek, kapcsolj be a sokszorosítót, meglátjuk, mi lesz” – irányított Romuald. Sziszegő hang hallatszott, majd három furcsa koppanás és ütődés. Hirtelen sötét lett. Az egész házban kiment a biztosíték. Röpködtek a káromkodások. Biztos a sokszorosító vágta ki. Senki sem tudta, hogyan épül fel egy ilyen nyomdagép, de nem volt mit tenni. Romek kezdte szétcsavarozni. Nem kellett szakembernek lenni ahhoz, hogy megtalálja a hiba okát. Kifolyt a festék a tintatartóból, eláztatta a szigetelés nélküli vezetékeket. Gyorsan megtisztogatták. Végre működött, indulhatott a nyomtatás.

December 13-áról 14-ére virradó éjszaka, még éjfél előtt kinyomták az összes példányt. Kétezer példány A4-es méretben, mindkét oldalán szöveggel. Aztán a következő számoknál a példányszám folyamatosan nőtt, végül elérte a négyezer példányt. Másnap hajnalban a munkakez-

désig cserkészek segítségével szét is szórták. A postaládákba kellett bedobni a lapokat. „Csak itt a környéken ne dobjátok be sehova. Nagyon óvatosnak kell lennünk. Nem kelthetünk gyanút” – kapták az instrukciókat. A cserkészek bólogattak, de végül nem mindenre emlékeztek. Ryszard Trąbski úr, a Honi Hadsereg katonája már pár órával később megtalálta a saját postaládájában a frissen kinyomtatott Napról Napra című lapot.

Két nappal ezután kellett megjelennie a következő számnak. Gyilkos tempó. A hadiállapot körülményei között is fenn kellett tartani a „háború előtti” örült kiadói ciklust. Ez volt Kornel Morawiecki döntése.

Villámgyorsan terjedt a lap, és komoly visszhangot keltett. Elsősorban a postaládákba került, de Wrocław főbb utcáin is kiragasztották. Három nappal később, az egyik kłodzkói lépcsőházban a faliújságon találta meg a helyi líceum egyik tanulója, az akkor tizennégy éves Jarek Krotkiński, és mély benyomást tett rá. Néhány évvel később már ő volt a Harcoló Szolidaritás szervezetének egyik vezetője.

Pár nappal ezután átköltöztették a szerkesztőséget és a nyomdát a Trąbski házaspár villájából Tadeusz Świerczewski építész házába, aki részt vett a Szolidaritás Regionális Sztrájkbizottságának¹⁴ összehívásában. A következő hetekben be kellett látniuk, hogy túlságosan veszélyes a sztrájkbizottság aktivistájának háza. Ezért átköltöztették az eszközöket és az embereket a Karłowicz utcában található villa pincéjébe. Elég nagy volt a villa, csak éppen pokoli hideg. A ház felső része üresen állt, a pincét lehetett valahogy befűteni. Itt csak egy szekrény darabjaiból összerakott ágy volt, rajta szalmazsákokkal. A ruhák töltötték be a lepedő szerepét. Volt ott egy tűzhely üsttel, amiben vizet lehetett melegíteni, viszont nagyon nehéz volt begyújtani. Az egyik első téli hajnalon Romek kollégája megpróbált begyújtani a maradék tüzelővel, amit a pincében talált. Öntött rá egy pohár olajat, hogy nagy lánggal égjen. A következő pillanatban nagy durranást hallottak, majd hosszabb ideig semmit nem lehetett látni. Olyan érzésük volt, mintha bomba csapódott volna a házba. Felrobbant az üst. Szerencsére senki sem sérült meg, csupán vastag koromréteg borított be mindent és mindenkit.

Hetekig nem jöttek ki a pincéből a szerkesztők és a nyomdászok. Száz méterrel arrébb, egy másik villában foglalt helyet a szerkesztőség másik fele. Romek, Anna Morawiecka és a tizennyolc éves Marcin Dworzański, aki még a Régió Hivatalában jelentkezett munkára. Átvezettek egy kábelt az ereszcsonatorkban és kerítéseken, így létesítettek telefon-összeköttetést a két ház között. Mindkét villában egyszerre dolgozott néhány ember, akik ennek köszönhetően közvetlenül és biztonságosan tudtak beszélni egymással. Előfordult, hogy az egyik házban dolgozó gépírónak a másik lakásból telefonon keresztül diktálták a szöveget. Ennek a rendszernek köszönhetően minimálisra csökkenthették az emberek mozgását. Égett a kezük alatt a munka. Amikor már rendszeresen jelent meg a Napról Napra, elkezdtek kiépíteni a nyomdai hálózatot. Embereket kerestek, akik szívesen kapcsolódnak be a földalatti munkába. Gyilkos robotolás zajlott állandó stresszben.

„Minket akkor a hihetetlenül nehéz, éjjel-nappal zajló munka tartott életben, ami csak néhány órás alvást engedett” – emlékezett Dworzański.

Hamar eljöttek a nehéz pillanatok. Három nappal a Napról Napra csapatának felállítása után jöttek a hírek a Wujek bányából.¹⁵ Rémisztőek voltak. A szerkesztők gondosan tájékozódtak a meggyilkolt bányászokról, sokuk életében ez fordulópontot jelentett. „A Wujekben történtek után készen álltam a halálra is” – emlékezett Lazarowicz.

Kornelnak először is lakást kellett találnia, ahol elrejtőzhetett. Úgy döntöttek, Zofia Maciejewska és a férje bújtatja. „Ahogy kell, úgy kell” – válaszolták gondolkodás nélkül. Maciejewskáéknál lakott pár hétig, aztán átköltözött egy másik konspiratív lakásba.

Ekkor léptek kapcsolatba Władysław Frasyniukkal, aki szintén egy véletlen folytán úszta meg a letartóztatást. Rafał Dutkiewicz volt az összekötő. A hadiállapot első napjaiban kézbesített Kornelnak egy levelet, amelyben Frasyniuk felhatalmazta Morawieckit, hogy az ő nevében adja ki a Regionális Sztrájkbizottság felhívását. Megbízta, hogy írja meg a felhívást, tegye közzé a Napról Napra hasábjain, és írja alá a Sztrájkbizottság tagjainak neveit.

¹⁴ A Szolidaritás Független Önkormányzó Szakszervezetének Regionális Sztrájkbizottságát 1981. december 13-án hozták létre a Szolidaritás Alsó-Sziléziai Regionális Hivatalának tagjai.

¹⁵ 1981. december 16-án tüzet nyitott a ZOMO a katowicei Wujek bánya dolgozóira. Az akció következtében kilenc bányász meghalt, és huszonnégyen megsérültek. (A ford.)

Közben Wrocławban egyre drámaibbá vált a helyzet. Sorra pacifikálták az üzemeket. Tíz-tizenöt harkocsi zárta gyűrűbe azokat, amelyek a hadiállapot első napjaiban sztrájkoltak. Sorban jöttek a hírek az internáltokról. Morawiecki az elejétől fogva mélyen meg volt győződve arról, hogy csak a társadalom mobilizálásával lehet eredményt elérni, vagyis folytatni kell az ellenállást.

Kornel és Wlodek. A szétválás

Szörnyű láрма ébresztette fel azt a férfit, aki a Wrocław Műszaki Egyetem egyik helyiségében aludt. Kiabálás, zörejek, feldöntött szekrények robaja és a pajzsot ütő gumibotok zaja. Kinézett az ajtón, és megértette: betört az egyetemre a ZOMO. 1981. december 15-éről 16-ára virradó éjszaka volt. A felfegyverzett rendőrök üvöltöttek, és rohantak, mint az örültek. Úgy viselkedtek, mintha erős kábítószer hatása alatt álltak volna. A férfi azonnal visszahúzódott. A következő pillanatban az egyik zomós föltépte az ajtót, és berontott a szobába, ahol rejtőzködött, de nem vette észre, mert bemászott egy nagy lézer alá. A rendőr kirohant. A férfi a kulcslyukon keresztül figyelte, hogy hogyan kergetik a hallgatókat a folyóson a zomósok. Amikor már mindenki elment, előjött. Meztőláb állt, kezében hálósákkal. Az ablakból nézte, hogy a zomósok „észhez térítik” a diákokat. Felálltak két sorba, és gumibottal ütték a közöttük végigfutó hallgatókat. Visszament a szobába, ahol aludt, és elhelyezkedett a fekvőhelyére. „Itt nem találják meg” – gondolta. Szörnyen fáradt volt. Azonnal elaludt.

Michał Gabryel az elmúlt két napban szinte megállás nélkül futkosott a városban, hogy kapcsolatot létesítsen a földalatti aktivistákkal. Búvóhelyet szervezett Władysław Frasyniuknak, Barbara Labudának, és kapcsolatba lépett Kornel Morawieckivel. Gyakorlatilag nem is aludt. December 15-én este tíz óra körül érkezett a Műszaki Egyetemre, ahol már tartott az okkupációs sztrájk. A sztrájkot egyik barátja, a Diák Szolidaritás tagja, Adam Heimrath szervezte. Mindenhol óriási volt a zsivaj, de ő csak ténfergett. Megkérte Heimrathot, hogy mutasson neki egy nyugodt helyet, ahol aludhat. Adam elkísérte egy szobába, amelyben egy óriási lézert tartottak. Nem volt ott szabad hely, de be lehetett mászni a berendezés alá, és Gabryel így is tett. Volt egy hálósákja és egy laticelje. Elhelyezkedett, és már aludt is, mint a bunda. Heimrath kívülről bezárta az ajtót, és hagyott egy kulcsot Michałnak is.

Amikor kicsit lenyugodott a helyzet a ZOMO támadása után, elkezdtek keresni Gabryelt a kollégái. Azt a hírt kapták, hogy nem fogta el a rendőrség, de nem találták sehol. Adam Heimrath úgy döntött, ellenőrzi még a termet, ahol az előző nap aludt. Amikor néhány sráccal belépett, megláttak egy hálósákba göngyölt, mozdulatlan testet.

Egyértelműnek tűnt a helyzet. Rémülten néztek egymásra. „A rohadékok megölték Michałt” – futott át rajtuk a gondolat. Csendben álltak, amikor hirtelen meghallottak valamit... horkolást. Egyikük nem bírta ki, és mérgesen belerúgott az alvó Gabryelbe. Pont vesén találta. Michał felébredt, ugyanolyan rémülten, ahogy a társai álltak ott egy perccel korábban. Az első gondolata az volt, hogy a ZOMO! Felnézett, de sisakos gumibotos gazfickók helyett a barátját, Adam Heimrathot és a fiúkat pillantotta meg. „Egy órája keresünk!” – hallotta. Az arcuk örömről és idegességről árulkodott. „Aludt a szemét! Alszik a rohadék, miközben mészáról minket a ZOMO!”

Amikor Gabryel végre kialudta magát, visszatért a pezsgésbe és a konspirációba. Kapcsolatban állt Frasyniukkal és Morawieckivel. A feleségével, Katarzynával szervezték a lakásokat. Az egyikben Władysław Frasyniuk lakott, akit Katarzyna Gabryellel költöztetett át új helyre. Barbara Labudát egy másikban rejtették el. Gabryel rögtön szigorú szabályokat vezetett be: szűrés, ellenőrzés, elővigyázatosság és teljes együttműködés. „Elkezdünk kialakítani a kapcsolati hálónkat. Kemény szabályokat vezetünk be, és professzionálisan foglalkoztunk a konspirációval. A Honi Hadsereg szolgált mintául, de volt már saját tapasztalatunk is. Abból indultunk ki, hogy tökéletesen szervezettnek kell lennünk, ha el akarjuk kerülni a lebukást” – mondja.

Gabryel nem akkor kezdett harcolni a kommunistákkal. Már gimnazistakorában meggyűlt a baja a szocialista hatalommal. 1963-ban, nem sokkal érettségi előtt az egyik tanár ki akarta rúgani az iskolából a nézetei miatt. Benevezett fizikából a diákolimpiára, és megszerezte az első helyet a vajdaságban. Aztán írt a miniszternek, hogy rúgják ki az iskolából a tanárt, aki el akarta őt távolíttatni. „Hogy lehetne kirúgni egy ilyen diákot?” – írta. 1968-ban, a Jagelló Egyetem katowicei kihelyezett karán tagja lett a sztrájkbizottságnak. A csehszlovákiai invázió idején tiltakozó feliratokat festett a Morskie Okóhoz vezető útra. Tevékenykedett a Hegymászó Klubban. A hetvenes években megismerkedett a KOR és az SKS¹⁶ aktivistáival: Adam Lipińskivel, Bronisław Wildsteinnel, Jan Lityńskivel, Aleksander Gleichgewichttel,

¹⁶ A Munkásvédelmi Bizottság (KOR) 1976 őszén jött létre a nyári sztrájkok után meghurcolt és bíróság elé állított munkások jogi védelmére és családjaik anyagi megsegítésére. A Szolidaritás Diák Bizottsága (SKS) pedig 1977-ben alakult Krakókban, miután az állambiztonság emberei meggyilkolták Stanisław Pyjas diákaktivistát. (A ford.)

Krzysztof Grzelczykkel. Akkor ismerte meg Kornel Morawieckit is, akivel barátságot kötött. „1981 decemberében a kommunistákhoz való viszonyom átgondolt és gyakorlatias volt. Tudtam, hogyan török meg az embereket, mint ahogy azt is, hogyan kell dolgozni” – meséli.

Kezdetől fogva világosan látta, mi a különbség Morawiecki és környezete, valamint Frasyniuk között: „Władek akart lenni a valódi főnök. A részünkről nem volt ellene senki, de nem ismerte a földalatti tevékenységet. Szimpátiával és tisztelettel közeledtünk Władekhez, tudtuk, hogy el kell rejtenünk. Ő volt a nagy vezető, Alsó-Szilézia bálványa. Tovább akart irányítani, de összekülönböztünk a helyzet értékelésében. Mi a legradikálisabb demonstrációk mellett tettük le a voksunkat. Ő meg az egyház álláspontjára helyezkedett, de Gulbinowicz érsek félt, és ellenezte a radikális tevékenységet. Értettük az egyház álláspontját: ez a szervezet túlélésre törekedett, mi viszont harcolni akartunk, megdönteni a kommunizmust. Ahogy az egyháznak, úgy nekünk is megvoltak a saját érdekeink. Ez zavart keltett.”

Gabryel szerint a KOR tevékenysége sok mindenben különbözött attól, amit azok akartak, akik nemsokára megalapították a Harcoló Szolidaritást: „Ha találok lakást, veszélybe sodorva azokat, akik odaadják, akkor nem engedem meg, hogy valaki idióta módon lebukjon. Ha adok lakást, nem akarok semmilyen rizikót. Nagyon jól elő kell készíteni a találkozókat. A KOR-ban tevékenykedő ellenzék mindezt figyelmen kívül hagyta. Abból csináltak nagy marketingakciókat maguknak, hogy lebuktak.” A KOR elvből úgy dolgozott, mint egy majdnem nyílt szervezet, de az aktivistáinak számolniuk kellett azzal, hogy gyakran fognak börtönben ülni. És így is lett. Békés módszerekkel akartak tevékenykedni, próbálták kerülni az erőszakot. A Harcoló Szolidaritás kezdetől fogva úgy gondolta, hogy keményen kell harcolnia, és nem hagyhat fel a konspirációval. Gabryel ma sem csinál titkot abból, hogy az egyszerűség és a pragmatizmus jellemezte a gondolkodásmódjukat és a tevékenységüket. „Féltem, hogy bezárnak, volt már feleségem, gyereke, munkám, hétvégi házam. A fiatalok könnyebben kockáztatnak. Mi professzionálisan közelítettük meg a kérdést. Nem akartam lebukni csak azért, hogy beszéljenek rólam a Szabad Európában. Nem akartam lógni mint a bolsevizmus áldozata. Azt akartam, hogy a bolsevik lógjon mint az én áldozatom.”

A Frasyński és Morawiecki közötti különbségek főleg a stratégiát és a kommunistákkal való bánásmódot érintették. Kornel és társai úgy gondolták, fel kell készülni a kemény küzdelemre, és harcra kell tüzelni a társadalmat a tüntetésekkel. Frasyński pedig azt mondta, hogy szép lassan kell erőt gyűjteni, nem szabad kockáztatni, fel kell készülni egy általános sztrájkra, amely akkor következik majd be, ha mindenki készen áll. Morawiecki sokkal nagyobb hangsúlyt fektetett a konspirációra. Úgy vélte, hatékony struktúrát kell létrehozni, amely különféle akciók lebonyolítására is képes lesz.

Morawieckinek az volt a véleménye, hogy erős, központi hatalmat kell létrehozni a föld alá kényszerített szervezet keretei között, amely képes az egész ország területén folyó harc koordinálására. Frasyński eleinte nem volt ellene, de Zbigniew Bujak hatására megváltoztatta a véleményét. Morawiecki konfrontációra akarta kényszeríteni a hatalmat. Frasyński pedig úgy vélte, nem lehet veszélynek kitenni az embereket. Az ilyen véleménykülönbségek a kezdetektől jelen voltak, bár a hadiállapot első heteiben a két aktivista között nagyon mély bizalom volt. Idővel egyre komolyabb félreértések akadtak, erősödött a bizalmatlanság.

Frasyński két embert küldött a Napról Napra szerkesztőségébe, amelyet Romuald Lazarowicz vezetett. Ellenőrzés alatt kellett tartaniuk a lap kiadását, mert formálisan a Sztrajkbizottsághoz tartozott. Ezt nagyon rosszul fogadták a lap szerkesztői. Frasyński embereivel együtt bujkáltak pár napig egy házban, de voltak köztük súrlódások.

Frasyński levelet küldött Zbigniew Bujaknak Varsóba Morawiecki közvetítésével, mivel utóbbi nemcsak nyomdai hálózatot hozott létre gyorsan, hanem hatékonyan működő futárhálózatot is. A probléma az volt, hogy Frasyński levele Kornel kommentárjaival együtt érkezett Bujakhoz. Frasyński nagyon ideges lett, amikor megtudta. Morawiecki azzal magyarázta ezt, hogy nem volt más választása: „Ezekben a levelekben olyan vélemények voltak, amelyekkel nem értettem egyet; hamis információkat tartalmaztak rólam, amelyeket muszáj volt kiigazítanom.” Így erősödött a bizalmatlanság az alsó-szi-léziai Szolidaritás vezetője és Kornel Morawiecki egyre hatékonyabb földalatti tevékenységet folytató emberei között.

Egyszer Dutkiewicz szervezett találkozót Morawiecki és Frasyński között. Fel kellett vennie Kornelt egy utcában, de nem ismerte meg, mert teljesen másképp nézett ki. Mindig laza ruhában és borostásan járt.

Most meg – teljesen megborotválkozva, elegáns öltönyben, fehér ingben és nyakkendőben volt. Nagyon jól nézett ki. Ugyanakkor a két aktivista közötti találkozó nem vezetett eredményre, csak még nagyobb lett köztük a véleménykülönbség.

A huszonhat éves Frasyński fiatal és ambiciózus volt. A negyven éves Morawiecki pedig nyugodtabb, de sokkal elszántabb. Frasyński munkás, Morawiecki fizikus doktor, körülvéve vele azonos vagy még magasabb végzettségű emberekkel. Egyre bizalmatlanabban tekintettek egymásra a vezetők, egyre nagyobb nézetkülönbségek támadtak a helyzetértékelésben és a terveket illetően. Kornel Morawiecki gyorsan növekvő csoportja felépített egy jól szervezett földalatti struktúrát, és irritálta a konspiráció elveit lebecsülő Frasyński. Utóbbi eközben úgy vélte, hogy találkozni kell az üzemi dolgozókkal; be kell jutni azokba az üzemekbe, ahol sztrajkok törtek ki a hadiállapot első napjaiban, találkozni kell a föld alatt működő üzemi bizottságokkal. Továbbá úgy gondolta, hogy gyorsan kikerülnek a Morawieckinek átadott információk. Ám mindezen születőben lévő feszültségek ellenére Morawiecki csoportja támogatta a Regionális Sztrajkbizottságot és magát Frasyńkiot is.

Kornel Morawiecki és Władysław Frasyński egyik utolsó találkozójára Biskupinben, egy villában került sor. Részt vett rajta a földalatti aktivisták egy nagyobb csoportja. Már korábban vitatkoztak arról, hogy érdemes lenne tüntetést szervezni május 1-jére és 3-ára. Frasyński akkor a tüntetés ellen foglalt állást. Így Wrocław akkor azon kevés városok közé tartozott Lengyelországban, ahol ezekben a napokban nyugalom uralkodott.

Ekkor Morawiecki azt javasolta, hogy június 13-ára szervezzenek nagy tüntetést. Frasyński megint ellene szavazott. Túlságosan kockázatosnak tartott egy ilyen vállalkozást, arról beszélt, hogy „a puskák elé lökik az embereket”. Éles és érzelmekkel teli vita folyt. Morawiecki csoportja egy bizonyos ponton kivonult, és szűkebb körben fejezte be a tanácskozást. Világossá vált, hogy mostantól külön kell dolgozniuk.

Egyre közelebb kerültek a szakadáshoz. Megbeszélték a következő találkozót, hogy egyeztessenek a továbbiakról. Az egyiket egy régi négyemeletes bérház harmadik emeleti lakásában tartották. Hanna Łukowska-Karniej vitte oda a résztvevőket. Több órán át tartott a megbeszélés; jelen volt többek között Kornel Morawiecki,

Tadeusz Belz, Paweł Falicki, Maria Koziębrodzka, Cezary Nowacki, Jan Pawłowski és Zbigniew Oziewicz. Morawiecki beszámolt az egybegyűlteknél a Frasyńiukkal kialakult konfliktusról és a harc módszereit illető nézetkülönbségekről. Javasolta, hogy hozzanak létre egy konspirált szervezetet, melynek a célja nem a szabad szak-szervezetért, hanem a független Lengyelországért vívott harc lesz.

Zbigniew Oziewicz, fizikus–matematikus doktor a következőképpen emlékszik vissza: „Mindenkinek tetszett a terv. Őszinte csodálattal tekintettek Kornelra. A szakszervezet lényege az volt, hogy várjuk a hatalomtól a fizetést, a munkát, a tejet vagy a kenyeret. Itt meg a függetlenségről volt szó! Ez vált a legfontosabbá. Számomra ez a varsói, a januári, a novemberi és a Kościuszko-féle felkelések folytatását jelentette, de Piłsudski harca is beleillik ebbe a sorba. Olyan érzésem támadt, hogy valami nagyon fontos ügyben veszek részt.” Ezen a találkozón Zbigniew Oziewicz javaslatot tett a szervezet nevére. „Milyen Szolidaritás vagyunk? Kéregető? Térdelő? Térdén álló? Nem, mi a függetlenségért harcoló szervezet vagyunk. Mi vagyunk a Harcoló Szolidaritás!” – mondta lángoló lelkesedéssel. Eleinte vitatták a nevet. Paweł Falicki például úgy vélte, hogy terrorizmusra utal a név. Végül azonban mindenki elfogadta.

Egy kis panellakásban is tartottak találkozót, kicsit más összetételben. Tadeusz Świerczewskinek ugyanez a név jutott eszébe, bár nem ismerte Oziewicz javaslatát. Az egyik résztvevő Andrzej Myc volt, a Lengyel Tudományos Akadémia wrocław-i Kísérleti Terápiái és Immunológiai Intézetének doktorandusza és tudományos munkatársa. Bár egyáltalán nem indult alakuló gyűlésnek, mégis az lett belőle. Nagyon viharos és kaotikus vita kerekedett. Egyesek be akarták fejezni a tevékenységet, mások vissza szerettek volna térni a Frasyńiukkal való együttműködéshez. Megint mások – a legradikálisabbak – meg voltak győződve arról, hogy el kell kezdeni a kommunizmus gyötrését. A konspirátorok állandóan félbeszakították és túlkiabálták egymást. Éjjel kettő és három között megnyugodtak, és elkezdődött a lényegi eszmecsere. Azt már tudták, hogy külön akarnak dolgozni. „Egész végig arról volt szó, hogy mi vagyunk a Szolidaritás, de ők is Szolidaritás. De milyen Szolidaritás vagyunk mi? A függetlenségért akarunk harcolni, a kommunizmus ellen akarunk harcolni... Újra meg újra visszatért a »harcolni« szó – emlékezik vissza Myc. – Amikor reggel kimentünk, már tudtuk, hogy teljesen új szervezet született.

Bár a Harcoló Szolidaritás alapító ülésén szinte kizárólag tudományos fokozattal rendelkező személyek vettek részt, kezdetől fogva az volt az elv, hogy az új szervezetnek nyitottnak kell lennie. Ha valaki dolgozni akar, annak segíteni kell. Új csoportokat kell keresni. E szervezetnek azok széles körű összefogásán kell alapulnia, akik nyíltan harcolni akarnak a kommunizmus ellen.” Innen a szervezet első névváltozata: A Harcoló Szolidaritás Összefogása. A szervezet formálisan 1982. július 1-jén jött létre.

Már korábban, június 9-én megjelent a Harcoló Szolidaritás című lap első száma (fénykép a 109. oldalon). Felhívással buzdítottak a szerveződésre, a kommunizmus elleni aktív ellenállásra, valamint közzétettek egy meghívót az 1982. június 13-ára, a hadiállapot bevezetésének féléves fordulójára időzített tüntetésre. Az első oldalon kiáltványt helyeztek el:

Miért a harc?

- Hogy győzzünk.
- Hogy megvédjük a leggyengébbeket, és azokat, akik nyomortól, éhségtől és börtöntől szenvednek.
- Hogy ne éljünk rabságban.
- Hogy hűek legyünk Apáink és Nagyapáink hagyományaihoz: „A Ti és a mi szabadságunkért”.
- Hogy megmutassuk a világnak, hogy a rossznak és az erőszaknak ellen lehet és ellen kell állni.
- Hogy ne vesszünk el a passzív ellenállásban, hanem segítsük azt aktívan.
- Hogy elérjük az igazságos társadalmi szerződést.
- Hogy tanúságot tegyünk a méltóságunkról.
- Hogy éljünk.

Gyerekek festékekkel

„Megvan a bomba. Legyen nálad nagyobb mennyiségű puska. Ruzski akna. Február 14-én érkezem. WIZ.” – a hadiállapot alatt ilyen üzenetet küldött egy tizenkét éves fiú egy másik városban élő barátjának. Fegyvert szereztek, hogy harcoljanak a komcsik ellen. Sok kortársuk álmodozott már a haza függetlenségéért vívott fegyveres harcról. Beleszerettek a Honi Hadseregéről és a varsói felkelésről szóló elbeszélésekbe, Henryk Sienkiewicz könyveibe vagy a nemes lelkű Winnetou kalandjaiba. Tudták, hogy az utcákon tankok állomásoznak, és felfegyverzett zomások verik le a szabadságot. Pillanatok alatt rászánták magukat a lázadásra. Egyesek antikommunista jelszavakkal kezdték díszíteni a padokat az iskolában, mások jelszavakat festettek a falakra, fegyveres akciókat terveztek, vagy vörös zászlókat téptek szét az utcákon. A Harcoló Szolidaritás számos olyan aktivistája, aki a nyolcvanas évek közepén tüntetéseket szervezett, földalatti kiadványokat nyomtatott és terjesztett, vagy jelszavakat festett a falakra, szinte gyerekként került az ellenzék soraiba.

Jarosław Krotliński így emlékszik vissza: „1982-ben olvastam valahol, hogy a Harcoló Szolidaritás célja a függetlenség, az oroszok kivonása és a szabad választások. Tizennégy éves voltam akkor, ugyanerről álmodoztam. Ezenkívül ez volt az egyetlen nagy szervezet, amely vállalta az ellenállás aktív formáját, vagyis, ahogy én értettem, hogy lőjünk a kommunistákra. Akkor úgy gondoltam, hogy ez kell nekem.”

Mariusz Mieszkalski pedig így fogalmaz: „1981. december 16-án egy barátomnál voltam, amikor jöttek a hírek a Wujek bányáról. Tizenöt éves voltam. A barátaim szüleit internálták. Elmentünk falakat festeni. A vagongyárat már pacifikálták, egy harckocsi-oszlop állomásozott ott, közelről láttam. Felfestettük, hogy »sarló és kalapács egyenlő horogkereszt«, de észrevett minket az egyik őr. Azt kiabálta: »Állj, vagy lövök!«. Elmenekültünk. Már benne is voltam az ellenzékben.”

A Mariusz Mieszkalskival egyidős Maciek Graf így idézi fel a kezdeteket: „December 13-a után mindennap kimentünk a városba festeni. Egyik nap horgonyt pingáltunk a pártházra, miközben katonák tömege állt ott. Nem vettek észre bennünket.

Nyolcadikosok voltunk, tizennégy-tizenöt évesek. Az én iskolámban a 8A, B és C-ből mindenki antikommunista volt. Akkoriban az udvarokban zajlott az élet. Fociztunk. Amikor elment előttünk a rendőrség, szünetet tartottunk. Mindannyian fütyültünk és kiabáltunk: »Gestapo, Gestapo!«.” Maciek már nagyon korán elkezdte a nyomdai munkát. Maga köré gyűjtött néhány igen aktív földalatti embert.

Miután Jarek Krotliński 1979-ben elköltözött Wrocławból, néhány évig a harmincezres Kłodzkóban lakott. Ő is nyolcadikos volt 1981. december 13-án. Reggel kiszaladt, és a rendőrkapitányság épületének bejáratára festette a Harcoló Lengyelország jelképét, a horgonyt.¹⁷ Ez volt az első antikommunista „cselekedete”. Egy órával később misére indult a családjával. Amikor elhaladtak a kapitányság mellett, az apja észrevette az oszlopon a horgonyt, amit még nem festettek át. „Ez ám a bátorság!” – dörmögte az ismeretlen harcos iránti elismeréssel. Jarek hallgatott. Nem mondta meg, hogy ő volt, de belül majd felrobbant a büszkeségtől. Csak két évvel később tudta meg, amikor a szülei véletlenül bementek a szobájába, ahol hatalmas mennyiségű Wrocławból hozott szétosztandó röpcédula-szállítmány állt, hogy az apja 1946-ban ifjúsági antikommunista szervezetet alapított. Hároméves tevékenység után tartóztatták le, néhány héttel az érettségi előtt. Az SB funkcionáriusai röplapokat és fegyvert találtak nála. Néhány hónapos kemény nyomozás után, melyet hőiesen viselt, és nem adta ki egyetlen barátja nevét sem, hét év börtönre ítélték. Többek között ült Wronkiban, Rawiczban és a jaworznoi lágerben is.

Bár Kłodzko kisváros volt, élt benne a harci szellem. A hadiállapot alatt tüntetéseket tartottak, sőt 1982. augusztus 31-én utcai harcokat folytattak a rendőrséggel. A hadiállapot első hónapjaiban Jareknek nem volt még kapcsolata a földalatti ellenállással. Saját maga nyomtatott röpcédulákat. Megvolt neki az akkoriban igen népszerű

„Kis nyomdász” játék: műanyag keretes doboz, ahová be lehetett helyezni a betűket, és ki lehetett nyomtatni őket. Sok gyereknek volt akkor ilyesmi, és mint kiderült, december 13-a után számos fiatal ellenzéki használta első saját röpcédulái kinyomtatásához. A nem egészen tizennégy éves Krotliński is elkezdett írni, nyomtatni, terjeszteni és plakátokat kiragasztani olyan jelszavakkal, hogy „A Szolidaritás él”, „A Szolidaritás harcol” vagy „A Szolidaritás győzni fog”. Antikommunista jelszavakat nyomó pecsétek készültek krumpliból vagy linóleumdarabokból.

1981-ben, a karácsonyi ünnepek előtt igazi földalatti nyomdában készült újságot pillantott meg a lépcsőháza bejáratánál. Ez volt a Napról Napra, amit Kornel Morawiecki adott ki. „Nagy élmény volt, láttam, hogy létezik valódi földalatti ellenállás is” – emlékezett Krotliński.

Két hónappal később felfestette az iskola falára a KPN¹⁸ betűit és a Harcoló Lengyelország jelét. Valaki jelentette a nevelőknek, és felfüggesztették, nem folytathatta a tanulmányait. Először. Majd másodszor, és így tovább. Aztán diákolimpiát nyert lengyel irodalomból és matematikából, ilyen diákot pedig nem lehetett kirúgni, inkább időnként felfüggesztették, behívták a szüleit, majd visszavonták a döntést. Az apja, akit egykor leültettek a kommunisták – erről senki nem tudott –, minden alkalommal vitába szállt az iskola vezetésével. A szünetben az egész osztály az igazgatónő szobája előtt várt, ahol megszületett az „ítélet”. Az igazgatónő határozottan közölte Krotliński úrral:

– Jarek szocialistaellenes nézeteket hoz magával otthonról az iskolába, erre nincs szükségünk!

Jarek apja nyugodtan nézett az igazgatónő szemébe, és halálosan komoly arkifejezéssel közölte vele:

– Panaszt szeretnék tenni! Mi a feleségemmel otthon mindent megteszünk annak érdekében, hogy a fiunkat a szocialista haza szeretetére neveljük, aztán elmegy az iskolába, és önök az egész munkát ránk tolják. Hazajön az iskolából, és otthon szocialistaellenes nézeteket hirdet! És most ki akarják rúgni az iskolából a legjobb tanulót? Tankötelezettség van, majd felveszik máshová. Az egyetlen következménye az lesz, hogy mártírt csinálnak belőle. Ezt akarják elérni?

¹⁷ A második világháború idején terjedt el a Harcoló Lengyelország – lengyelül Polska Walcząca – kifejezés. A jelképe a kezdőbetűkből alakult ki úgy, hogy a P és a W betű egymásra helyezésével a P betű alján a W két ága horgonyt formázott. (A ford.)

¹⁸ Konfederacja Polski Niepodległej (KPN) – a Független Lengyelország Konföderációja. 1979-ben alapította Leszek Moczulski mint az első kelet-európai ellenzéki pártot, melynek fő célja a függetlenség kivívása volt. (A ford.)

Az igazgatónő és a helyettese kővé dermedt, Jarek pedig alig bírta visszatartani a nevetést. Nem rúgták ki az iskolából, de nem is térítették meg. A következő néhány hónapban festette a falakat, szórta a Wrocławból hozott röplapokat, néha maga is nyomtatott. És persze tüntetésekre járt Wrocławba, Varsóba, Gdańskba és Krakkóba, sőt egy darabig ott járt gimnáziumba. Amikor pár év múlva visszatért Wrocławba, rögtön bekerült a Harcoló Szolidaritás Végrehajtó Csoportjába. Aztán ő lett a vezetője.

Kłodzkóban Jareknek kialakult a baráti köre, velük cserélt eszmét a függetlenségről és a komcsikról. Köztük volt a vele egyidős Tomek Osieleniec és Maks Florczyk. Rajongtak a Varsói felkelés fiatal hőseiért, együtt hallgatták Jacek Kaczmarski minden új dalát, együtt szórták a röplapokat, és terveztek olyan komolyabb akciókat, mint szovjet katonák lefegyverzése és fegyverek beszerzése. Több szerencsével jártak, mint a velük egyidős fiúk Grodzisk Mazowieckiből, akik részt vettek abban a tragikusan végződött akcióban, amelyben Zdzisław Karos rendőr őrmestert akarták lefegyverezni.¹⁹ Ma már sokan úgy látják, hogy a Harcoló Szolidaritás, a legradikálisabb földalatti szervezet létrejötte paradox módon megóvta őket az ilyen önálló, örült akcióktól. Ott ugyanis alá kellett rendelniük magukat a szervezet utasításainak.

Amikor Jarek átköltözött Krakkóba, Tomek és Maks a többi barátjukkal folytatták a munkát Kłodzkóban. Eszükbe jutott, hogy megsemmisíthetnék a városban álló Vörös Hadsereg hősei-emlékművet. Először fel akarták gyújtani, később pedig azt tervezték, hogy felrobbantják. De még dolgoztak tovább az ötleten. Elhatározták, hogy a levegőbe repítik a pártbizottság épületét. Nem volt robbanóanyaguk, így hát elkezdtek a könyvekben kutakodni az után, hogyan kell házilag bombát előállítani. Végül a durranóhigany mellett döntöttek. Ez volt a tervük: éjjel hajtják végre az akciót, a tetőn robban a rakomány, lyukat üt rajta, azon pedig beöntik a már korábban előkészített száz liter benzint. De már a házi laboratóriumban fölrobbant a durranóhigany, és megégett az egyik összeesküvő arca.

¹⁹ 1982. február 18-án Varsóban a Földalatti Lengyelország Fegyveres Erői szervezet két tagja megpróbálta lefegyverezni a villamoson a Polgári Rendőrség őrmesterét, Zdzisław Karost. Dulakodás közben hasba lőtték a rendőrt, aki pár nappal később meghalt. Az elkövető, a tizenhét éves Robert Chechłacz huszonöt éves börtönbüntetést kapott, 1989-ben részesült kegyelemben.

Maksnak amúgy is voltak kételyei, talán mégsem kellene fölrobbantani a pártbizottságot, mert óvoda is működött az épületben, ráadásul végig ott ült az éjjeliőr, aki meg is halhatott volna. Végül abban maradtak, hogy nem robbantják föl. Ehelyett napokon át készítették azt a nyolcméteres katyni keresztet, amelyet a városi temetőben szándékoztak felállítani. Éjszakákon át jártak ki a temetőbe, hogy előkészítsék a betonlapot, amelynek meg kellett tartania a hatalmas vaskonstruksiót. Szeptember 30-áról október 1-jére virradó éjszaka ott állt a nagy kereszt, rajta egy fémtáblával a kłodzkói temető központi részén. Reggel 8.30-kor érkezett a katonai buldózer, és a földdel tette egyenlővé a keresztet. Amikor Maks a tanulmányai miatt átkerült Wrocławba, ő lett a Harcoló Szolidaritás Végrehajtó Csoportjának a főnöke.

Zbyszek Jagiełło Wrocław környéki falvakban, Warkoczban, majd Szczodrowicében töltötte a gyermekkorát. Szülei a helyi állami gazdaságban dolgoztak. Amióta csak megtanult olvasni, falta a könyveket. Először elolvasott mindent, amihez csak hozzáfért a warkoczi falusi könyvtárban, aztán következett az iskolai könyvtár összes kötete, de még más hozzáférhető forrásokat is tanulmányozott. Minden érdekelte: a szépirodalom, a kézikönyvek, bármilyen regény, de még az ideológiai könyvek is, amelyekkel tele voltak az akkori könyvtárak. Tízéves lehetett, amikor az iparosított Anglia kapitalizmusáról olvasott Dickenstől. Az volt az érzése, hogy pontosan illik ez a leírás a falujára. A gazdag tulajdonosok az állami gazdaság vezetői, a szegény munkások pedig az ő szülei és a szomszédjaik. Csak később, teljesen más olvasmányokból tudta meg, hogy nem kapitalista országban él, náluk a proletárdiktatúra uralkodik.

1980 augusztusa neki is a remény és az álmok új kezdetét jelentette. Egész más olvasmányokat kezdett el falni: először azokat, amelyeket a Szolidaritás strzelini bizottságától kölcsönzött, utána pedig azokat, amelyeket Wrocławból hozott. Még nagyobb megrázkódtatás volt számára 1981. december 13. Ezen a napon két barátjával találta valahol egy fehér-piros zászlót, rúddal együtt, és éjjel kitudták Szczodrowicében az állami gazdaság központi épületére. Reggelre eltávolították a zászlót. Másnap Zbyszek elkészítette az első röplapját.

Lila indigóval sokszorosította néhány tucat példányban, ezeket aztán szétszórta Strzelin különböző részein. Két nappal később készen volt az újabb szállítmány.

Amikor folytatódott a tanítás az iskolában, már az első napon találkozót szerveztek egy politikai tiszttel, aki azzal indította, hogy nyitott a vitára. Jagiełło volt a leghevesebb vitapartner, különösen történelmi témákban brillírozott. Másnap két történelemtanárt interjúaltak az iskolából. „Elismerem, hogy az én hibám, az én kudarcom. Akkor értettem meg először a konspiráció elveit. Nem kell mindent elmondanod, amit tudsz, sőt néha jobb, ha nem mondasz semmit.” Rendszeresen olvasta a wrocławui üzemek földalatti sajtóját. 1982 júniusában megtudta, hogy megalakult Wrocławban a radikális antikommunista szervezet, a Harcoló Szolidaritás, és már szervezik az első tüntetést. Nagyon sajnálták a barátaival, hogy nincsenek ott. Elhatározták, hogy megalapítják a saját szervezetüket, és kapcsolatba lépnek a más városokban élő, hasonlóan gondolkodó diákokkal. Az augusztus 31-i nagy wrocławui tüntetésen és a ZOMO-val vívott harc közben alakultak ki kapcsolataik a wrocławui iskolákkal. Ez volt a hadiállapot történetének legnagyobb tüntetése.

1982 szeptemberében találkozót tartottak egy panelház szarítójában. Összegyűlt tíz-tizenöt diák a közeli iskolákból, és megalapították az Alsó-sziléziai Szolidaritás Ifjúsági Ellenállási Mozgalmat (MRO „S”). Két héttel később Darek Kędra megírta a szervezet felhívását, amelyet ki kellett nyomtatniuk, hogy aztán szétszórassák. Ekkor azonban adódott némi nehézség. A Szolidaritás üzemi szervezete nem akarta segíteni a szakszervezettől független szerveződést. Miután szereztek matricát és írógépet, szilveszter éjjelén elkészítették a nyomdai keretet is, majd nagy küzdelem árán, számos hibával kinyomtattak párszáz röplapot: ezek arról tájékoztattak, hogy megalakult az Alsó-sziléziai MRO „S”. Büszkéek voltak magukra, és elhatározták, hogy kiadják a Szabad Lengyelország című havilapot. Jagiełło jelentkezett főszerkesztőnek.

Szervezetük első akciója az volt, hogy felhívást tettek közvé az 1968-as márciusi események tizenötödik évfordulóján Wrocławban. Azt tervezték, hogy március 8-án virágot helyeznek a meggyilkolt lemergi professzorok emlékművére, amely a Grünwald téren, a Wrocławui Műszaki Egyetem épületénél áll.

Szétdobták Wrocław különböző részein a röplapjaikat. Ezenkívül új módszert találtak ki arra, hogyan terítsék a röplapokat: felhasználták a wrocławui vagongyár hőközpontjának kéményét. Az egyik ott dolgozó fiú rájött, hogy ha a megfelelő helyre teszi a röplapot a húsz-harminc méter magas kémény tetején lévő vason, akkor alákap a huzat, és szétszórja őket a környéken. Így is lett. A kémény az ifjúsági szervezet több száz röplapját terítette a környéken.

Zbyszek 1985-ben levelet írt a munkatársaival Kornel Morawieckinek, ebben azt javasolták, hogy a Szolidaritás Ifjúsági Ellenállási Mozgalom egész struktúráját vegyék be a Harcoló Szolidaritásba. Konspirációs csatornákon jutott el a levél a Harcoló Szolidaritás elnökéhez. Elfogadták a javaslatot, de előtte még nevet változtatott az MRO „S”, Harcoló Szolidaritás Ifjúsági Ellenállási Mozgalom lett belőle, majd tagjai beleolvadtak Morawiecki szervezetébe.

Wojtek Stando tizenkét évesen kezdett ellenzéki tevékenységbe. Rögtön keményen belehúzott. Sőt nagyon keményen. Az apja kommunista volt, Legnicában laktak; abban a városban, ahol a Szovjet Hadsereg állomásozott. A szovjet katonák – az akkori szokásokhoz híven – egy zárt város luxusában éltek. 1979-ben Wojtek egy barátjával létrehozta az AK-2 nevű szervezetet. Ekkor mindketten hatodikos általános iskolások voltak. Az iskolába vezető úton naponta végig kellett sétálnia a ruszki laktanya mellett. Barátja konspirációs okokból száz kilométerrel távolabb, Strzelinben lakott. Nagyon más kapcsolatuk volt a ruszki katonákkal, mint amit az iskolában tanítottak, ez egyáltalán nem emlékeztetett arra a hivatalos változatra, amelyet a tévében mutogattak a gyerekeknek. A katonák lenézték a lengyeleket, a lengyel gyerekek pedig látták, hogy sokkal jobban élnek náluk a ruszkiak, saját boltjaik vannak, ott pedig sokkal több áru van, mint azokban, ahol az ő családjuk vásárol. Szüleik kérésére időnként átcusszantak a kerítés résein, úgy tettek, mintha orosz gyerekek lennének, és bevásároltak a számukra tiltott boltokban. Olyan árukat vettek, amelyek elérhetetlenek voltak a falon kívül. Az ilyen kiruccanásaik alkalmával nem ritkán menekülniük kellett a szovjet katonák elől. Hamar lázadó lett belőlük.

Wojtek a barátjával együtt gyűjteni kezdte a talált vagy ellopott lőszerket, hogy robbanóanyagot készítsenek belőlük. Éles lőszer volt, Kalasnyikovba és régi német Mauserekbe való töltények. Az egyik fiú a szüleivel a tengerpartra járt nyaralni, és Mikoszew környékén a háborúból maradt töltényeket talált a földben. A ruszkik adtak töltényt óráért. A fiúk elhatározták, hogy felkészülnek a véleményük szerint elkerülhetetlen antikommunista forradalom kirobbanására. Hamarosan két újabb tagot verbuváltak a szervezetükbe. Az egyik hozott egy szovjet taposóaknát. Ezt írta Wojtek Strzelinbe a barátjának: „Megvan a bomba. Legyen nálad nagyobb mennyiségű puskapor. Ruszki akna. Február 14-én érkezem. WIZ.” Biztos volt abban, hogy üres az akna. Később kiderült, hogy trotilal volt töltve. Wojtek eldugta a szekrény tetejére, hogy ne vegyék észre a szülei. Mielőtt elhagyta a házat, a táskájába tette az aknát, majd kiment a pályaudvarra. Wrocławba utazott, majd átszállt a Strzelinbe tartó vonatra. Közben a barátja házában már vártak az államvédelmisek, akik arra számítottak, hogy elcsúsznak egy – természetesen felnőtt – futárt. Wojtek vagy négy órát késelt a megbeszélt találkozóról, így a titkosügynökök azt hitték, lefűjték az akciót, és elhagyták a lakást. A barátja apja azonban „állampolgári magatartást” tanúsított, és elvégezte helyettük a munkát. Megtalálta Wojtek táskájában a szovjet aknát, és rögtön bevitte a fiút a rendőrségre. Amikor meglátták a rendőrök, mit hoztak, pánikba estek. A nagy zűrzavarban Wojtek és a barátja meg tudta beszélni, mit kell mondaniuk. Udvariasan elmesélték az egyenruhásoknak, hogy gengszteresdit játszottak, a bombát pedig odacsempészte nekik valamilyen – a valóságban nem létező – Andrzej, akit elég részletesen le is írtak. A rendőrök bevették a mesét. Semmi sem mutatott arra, hogy ifjú antikommunistákkal van dolga a népi hatalomnak, akik harcolni akartak a rendszer ellen. Csak annyit mondtak a fiúknak, hogy ha bármilyen robbanás lesz a Legnicai vajdaság területén, javítóba viszik őket.

„Ez volt az én belépőm az ellenzékbe. Azután már gyorsan ment minden” – emlékszik vissza Wojciech Stando. Pár évvel később már orosz nyelvű röplapokat is nyomtatott a szovjet katonáknak. A Harcoló Szolidaritás Végrehajtó Csoportja átdobta ezeket a lakatnyára falán. A nyolcvanas évek végén ő lett a Harcoló Szolidaritásban a Kelettel való kapcsolatokért felelős személy.

Mateusz Morawiecki még korábban, 1979-ben, mindössze tizenkét évesen kezdte ellenzéki kalandjait. A Wrocław környéki Wilczyn Leśnyben, a falu szélén, a Winciorek házaspár nagy házában segített a földalatti Alsó-sziléziai Bulletin nyomtatásában. Roland Winciorek úr, a ház tulajdonosa a Honi Hadsereg egykori katonája és a Szabadság és Függetlenség aktivistája volt. A ház kissé félreeső helyen, a legközelebbi épülettől kétszáz méterre állt. Biztonságos hely tehát egy titkos nyomdának. A padláson üzemelt, az ablakokat lepedőkkel függönyözték el. Mateusz nagyon komolyan vette a kötelességeit: ragasztott, kötött és kupacba rakta a kész újságokat. Hihetetlen élményt adott neki a titkos tevékenység atmoszférája, igaz, az volt a legfontosabb számára, hogy beszélgethessen idősebb barátaival, Mariuszsal, Dodekkel, Zbyszekkel az angol focibajnokságról. Főképp tizenhét-húszévesekből álló csapatban dolgozott. Félmeztelen, szakállas fiatal emberek illegális lapokat nyomtatnak, közben meg a focistákról és a következő angol bajnoki meccsekről beszélgettek. Ez nagyon tetszett neki.

„Amit itt beszélünk, abból nem kerülhet ki semmi. Itt illegális dolgokat nyomtatunk” – tanígtatták eleinte a barátai. Ez volt első földalatti tanfolyama. „Rögtön megértettem, mit jelent a konspiráció, és sokáig folytattam. Még az iskolában sem mondtam senkinek, mit csinálok. Tartottam a titkosügynököktől” – idézi fel. Mateusz mindent el akart olvasni, amit csak kinyomtatott. „A kétharmadát sem értettem, de amit megértettem, abból is világos volt számomra, hogy erről nem beszélhetek az iskolában.” Akkorra hősök voltak a szemében az idősebb nyomdászcollégák, mint kedvenc olvasmánya, Sienkiewicz trilógiájának szereplői. A földalatti tevékenységet körülvevő titkolózás aurája, a barátok iránti lojalitás, a harcosokat fenyegető hatalom mind az Özönvíz és A Kislovag vonzó alakjainak kalandjaira emlékeztette. Éjszaka a nővéreivel együtt hallgatták a szüleiket, akik politikáról beszélgettek, és bár nem sokat értett ebből, büszke volt arra, hogy nem küldték ki, így részt vehetett valami fontos és veszélyes tevékenységben. Magába szívott mindent, ami csak szóba került.

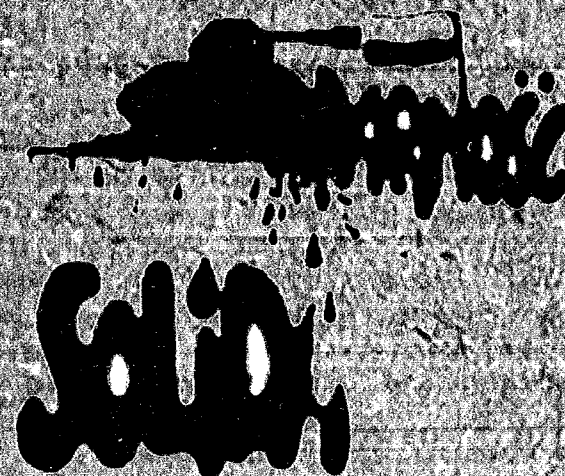
Kis idő múlva összekötő szerepet kapott a terjesztésben. Villamossal járta Wrocławot, sporttáskában szállította az Alsó-sziléziai Bulletin példányait a megbeszélt címekre. Aztán pedig visszatért az elosztópontokra a begyűjtött pénzzel. Húsz złotyba került egy újság.

1979-ben Jadwiga és Kornel Morawiecki nyaralójában, a Wrocław melletti Pęgówban több tucatnyian kerültek kapcsolatba egymással. Transzparenszeket készítettek Hit és Függetlenség felirattal, ami akkoriban, még 1980 augusztusa előtt meglehetősen provokatív jelszónak számított. Ezek a transzparenszek aztán négy misén is feltűntek a Szentatya első lengyelországi zárándoklatán. Częstochowában Mateusz tartotta az egyiket. „El sem tudom mondani, micsoda élmény volt” – emlékszik vissza. Ezek a transzparenszek hatalmas feltűnést keltettek a miséken összegyűlt tömegben, és persze a titkosügynököket is nagyon érdekelte.

Két évvel később, már a hadiállapot alatt, rábeszélte két kollégáját, Arturt és Waldeket, hogy május elsején, a munka kommunista ünnepén tépkedjék le a vörös zászlókat. Hármasan szervezték meg az akciót a wrocławui belváros utcáin. Feltérképezték a környéket, majd május elsején délután indultak harcba: meglapultak a kapualjakban, kiugrottak az utcára, letépték a zászlókat, eltörték a rudakat, a gyűlölt vörös rongyot pedig a szemetesbe dobták, és rohantak tovább. Kapuról kapura. Utcáról utcára. Zászló letépve, rúd eltörve és futás a következő utcába. Bem tér, a Nemzeti Egység tere, Świdnicka utca. A rendőrség megzavarodott ugyan, de így is hamar feltűntek a környéken a rendőrségi Nysák. Kezdődött a versenyfutás. A fiúk rendkívül vakmerően viselkedtek. Elmenekültek, de a következő pillanatban már egy másik helyen tépték a zászlót, kicsit távolabb a rendőröktől. Három órán keresztül nagyjából százötven vörös zászlót téptek le. Mateusz ezután még több társat vont be az ilyen akciókba, amelyeket még jó néhányszor megismételtek.

Jarek, Mariusz, Maciek, Maks, Zbyszek, Wojtek, Mateusz – végül mind a Harcoló Szolidaritásban kötöttek ki.

Benzin és olaj megfelelő arányban 5.

Benzin és olaj megfelelő arányban

„Nem azért dobáltam üvegekkel, hogy megijesszem őket, hanem azért, hogy célba találjak. Autókra és emberekre” – mondja Maks Florczyk, a Harcoló Szolidaritás Végrehajtó Csoportjának egyik fiatal aktivistája. Vele egyidősek álltak a másik oldalon, de úgy kezelte őket, mint az ellenséges hadsereg katonáit.

Az volt a lényeg, hogy eltalálják a benzin és a gázolaj megfelelő arányát. Mert akkor úgy lobbant lángra az üveg, ahogy kell. Érdemes egy kis zselatint tenni a közepébe, így a tűz ráragad a rendőrségi szukákra.²⁰ De a hungarocellből készített golyók is jók. Érdemes beledobni néhányat a közepébe, akkor nagyobbat robban az üveg.

Eleinte ez a „koktél” benzin és olaj keverékével megtöltött üveg volt, ráakasztott foszforos zacskóval. Amikor összetört az üveg, fölrobbant a folyadékkal érintkező foszfor. Jó szabadalom volt, bár kissé kockázatos, mert az üvegre rovátkákat karcoltak gyémánttal, a rovátkákba foszfort szórtak, és leragasztották valamilyen szalaggal. De veszélyes is, mert ha ezek az üvegek kiestek valakinek a hátizsákjából, akkor ellenőrizhetetlen robbanásokra kerülhetett sor.

Az üveget be lehetett csavarni benzinnel átitatott ronggyal. A rongy gyors begyújtása és egy célzott dobás garantálta a jó hatást. Az is problémás volt, hogy bűzlött az ember keze a benzintől; amikor pedig a rendőrség elkapott a balhé után egy ilyen delikvenst, nagy bajban volt az illető. A fiatal fiúk recepteket kerestek mindenhol, ahol csak tudtak. Egyet Írországból küldtek nekik azzal a felirattal, hogy „Belfastból a lengyel Belfastnak”. Egy másikat a Honi Hadsereg egykori katonája adott.

A Molotov-koktélok rendszerint Jarosław Krotliński kétszobás lakásában, a Grabiszyńska utca 168. alatti négyemeletes panelházban készítették. Az volt a legismertebb utca Wrocławban, a nyolcvanas években. Látványos ellenzéki tüntetéseket tartottak ott. Barikádokat emeltek, vízágyúk jártak, égett a tűz, repültek a kövek és a benzin-palackok. „ZOMO Strassenak” is hívták az utcát. Kettévágták a Jichok Perec teret, amelyet csak „Gas Platzként” emlegettek. Az ott állomásozó különleges ZOMO-egységek viselkedtek a leg-agresszívebben. Jarek háztömbje pont félúton volt a Gas Platz

²⁰ A rendőrségi Nysákat hívták szukáknak. (A ford.)

és a helyi tömegközlekedési vállalat híres autóbusz-kocsiszinje között, ahol még a hadiállapot alatt is a dolgozók kilencven százaléka fizette a tagdíjat a földalatti Szolidaritásba. A kocsiszin egyik tüntetés útvonaláról se hiányozhatott, így a bejárat kapu melletti falon megmaradt egy tábla, rajta az 1980-as sztrájkokra emlékeztető Szolidaritás-logóval.²¹ A kommunisták nem szedték le, így végig ott maradt a nyolcvanas években is. Aki a kocsiszinben dolgozott, az rögtön találkozott a radikális ellenzékkel. Aki pedig ezen a környéken született és itt nőtt fel, annak antikommunistának kellett lennie.

„Kalandvágyból cselekedtünk, és felszabadult az adrenalin is, de a legfontosabb az volt, hogy éreztük, valami kiemelkedőt teszünk, és helyesen cselekszünk. Harcoltunk a haza függetlenségéért” – emlékezett vissza évekkel később az azóta már eltávozott Krzysztof Gulbinowicz, az egykori hippi, író és földalatti nyomdász, a Harcoló Szolidaritás aktív tagja.

A Végrehajtó Csoportok képezték a Harcoló Szolidaritás fegyveres szárnyát. A fiatal fiúkból álló csapatokat felosztották néhány egységre, ezek pedig festették a falakat, terítették a rölapokat, előkészítették az eszközöket a tüntetésekre, időnként az államvédelmiseket is figyelték. Éjszaka készítették a Molotov-koktélok. Jarek lakásában összefestették spray-vel a falakat, így ellenőrizték, hogyan működik az eszköz, amelyet a falak pingálására használnak. Krotlińskinek ez volt a dolga éjjel-nappal. Egy idő után már „teljes állásban” dolgozott a Harcoló Szolidaritásban. Eleinte Czarek „Jacuś” Nowacki, majd Darek Olszewski irányította a szervezet ilyen jellegű tevékenységét. A nyolcvanas évek közepén alakult ki a Végrehajtó Csoportok még formálisabb struktúrája. Az első főnök Cezary Flis lett, majd miután külföldre távozott, Jarek Krotliński vette át a csoportok vezetését.

A Harcoló Szolidaritás aktív tagjainak megtiltották, hogy tüntetésekre járjanak, hiszen ott lehetett a legkönnyebben a rendőrség kezére kerülni, ha pedig bekövetkezett ez, leállt a munka. A nyomdászokat, terjesztőket, rádiósokat, a konspirált hírszerzőket és elhárítókat arra kérték, hogy kerüljék a tüntetéseket. De mint kiderült, sokan megszegték a tilalmat. Nehéz volt visszatartani őket. Hiszen a tüntetés ünnep.

²¹ A kocsiszin a Grabiszyńska utca 184. alatt található. 1980. augusztus 26-án a kocsiszin munkásai, hogy kifejezzék szolidaritásukat a Tenger mellék sztrájkoló munkásaival, sztrájkba léptek. Ezt az eseményt tartják a wrocławai Szolidaritás születésnapjának.

Ott lehetett szemtől szemben harcolni a gyűlölt kommunistákkal, felszabadult az adrenalin, kavargtak az érzelmek. Nehéz lett volna kihagyni, ráadásul a mindennapi munka nagyon sok fáradtsággal járt.

Mindennap falat festettek és rölapokat szórtak. Időnként voltak extra feladatok, mint például a villamosok lefestése, amikor azok csúcsidőben hosszabban álltak a megállóban. Időnként megfigyelték az ügynököket vagy a ZOMO-parancsnokokat. Tucatnyi kockázatos feladat jutott minden napra.

Rölapozás, a következő tüntetés előkészítése vagy a szamizdat anyagok szállítása, de néha akadtak plusz feladatok is. Mindennap történt valami. Nagyobb akciókat hetente egyszer vagy kétszer hajtottak végre.

A rölapokat általában tizenöt-húsz fő szórta szét különböző helyeken, gyakran ugyanabban az időben. A nagyobb akciók előtt utasítást kaptak a szervezet vezetésétől. Ilyenkor tudták, hogy az adott napon egyszerre több ezer rölapot kell szétszórniuk. Gyakran kaptak útmutatót a helyekről, utcákról vagy terekről, amelyeken az akciót végre kellett hajtaniuk. Ez általában a tüntetések előtt történt. A kinyomtatott rölapokat futárok szállították.

Korábban a fiúk egy csoportja pontosan beállított órákkal kiment a városba, hogy ellenőrizze, hol, mikor a legnagyobb a forgalom. Ez rendszerint 15.25, 15.30 vagy 16.00 volt, ekkor jött ki a legtöbb ember a gyárból. Fontos volt, hogy elérjék a tömeget. A legalkalmasabb helyek a nagy terek, kereszteződések, a busz- és villamosközlekedés csomópontjai, átszállóhelyek voltak. Minden felderítőnek pontos jegyzeteket kellett készítenie. Ezután készült el az akcióterv.

Feljegyezték, hol, mikor, melyik utcában vagy téren alakul ki csúcsforgalom. Kiment néha a térre négy csoport, hogy hatalmas rölapesőt rendezzen. Pillanatok alatt tele lett az egész tér antikommunista jelszavakkal és felhívásokkal.

Az esetek többségében fantasztikusan reagáltak az emberek. Egy szempillantás alatt eltűnt a sok ezer rölap. A terjesztők gyakran úgy tettek, mintha járókelők lennének, és meglepődtek a helyzeten. „Ó, rölapok. Nézzé asszonyom, szórják” – mondták a járókelőknek egy pillanattal később, miután maguk már szétszórták. Mire egyszer azt válaszolta büszkén egy idős asszony: „Az én unokám nyomtatja!”.

A röplapokat kézből szórták, de időnként röplapkivető szerkezetet is használtak, ami egyszerű konstrukció volt: egy kis cső tömlővel, középen a röplapokkal, alattuk felhúzott gumival, cérnaszállal kifesztve. El kellett égetni a cérnát, hogy elengedje a gumit, és kilője a röplapokat. Ilyenkor a csőbe tettek egy meggyújtott cigarettát néhány centiméterre a cérnától. Lassan elérte a cérnát a parázs, és meggyulladt a töltés. Sajnos pont a cigaretta volt ennek a konstrukciónak az Achilles-sarka. A lengyel cigaretták olyan gyenge minőségben készültek a Jaruzelski-korszakban, hogy a meggyújtásuk után egy pillanat alatt kialudtak. Jó cigaretta kellett tehát, nyugati: Marlboro, Dunhill vagy Camel. Ezeket a Pewexekben²² vették, hatvanöt centért dobozát. Akkoriban volt elég pénz, és alkalomadtán rá lehetett gyűjtani valami jobbra is.

Éjszakánként falakat festettek és plakátokat ragasztottak. Hajnali négykor mentek ki a városba. Minden csoportnak megvolt a saját kerülete, és előre egyeztették a feliratok tartalmát. Például: tüntetés, hely, dátum, óra és az eska.²³ Vagy hagyományosak: „Le a kommunizmussal!”, „Szabadságot a politikai foglyoknak!”, „Harcoló Szolidaritás”, horgony stb. Fontos volt, hogy a feliratok vagy a plakátok rendszeresen megjelenjenek, hogy a nemzet ne veszítse el a hitét. Az volt a cél, hogy megtörjék a félelmet, és mindenkiben felszítsák a harci szellemet, a kommunizmus ellen lázítsák a népet.

Volt, aki a Grünwald térhez és a környékéhez ragaszkodott, más a Főtérhez, megint más a Vörös teret vette gondozásba. Lefestették a Dominikánusok terét (akkor Dzerzsinszkij tér volt a neve), az egyetemet és környékét, a Świdnicka utcát, a Május 1. teret. Mindent, ahol reggel sokan fordultak meg. Időnként valamilyen különleges helyet is kiválasztottak, például a szakszervezetek épületét.

Hat csoport működött Krotliński vezetésével, ezek három-hat főből álltak. Voltak egyetemistacsoportok, mint Maks Florczyké, de léteztek munkásegységek is, mint Janek Nowickié, Andrzej Zawiszáé és Adam Łotockié, illetve működtek diákcsoportok is, mint Jurek Bielasińskié a Folyami Hajózási Iskolából, amelyet

²² Przedsiębiorstwo Eksportu Wewnętrzznego (Pewex) – Belső Export Vállalat, a Lengyel Népköztársaságban azok a boltok tartoztak ide, ahol valúáért lehetett olyan árukhoz jutni, amelyeket más boltokban nem lehetett kapni. 1972-ben nyíltak az első Pewex-boltok, 1989-ben már 840 darab volt az országban. (A ford.)

²³ Eska – vagyis a Harcoló Szolidaritás jele, S betűből rajzolt horgony. (A ford.)

„tengerészeti” csoportnak is nevezték. Olykor közös akciókban is részt vettek az Ellenállás Iskolaközi Bizottságának Végrehajtó Csoportjai és a Harcoló Ifjúsági Szövetség wrocławai ága, amelyet Paweł „Ukrajna” Kieruzal vezetett.

Először megszabták, melyik csoport hova megy. Jarek adta a csoportvezetőknek a festékszórót és az utasításokat. Úgy volt, hogy ő maga nem megy ki, nem fest, de végül mindig ment, és mindig festett. Esténként átjöttek hozzá a fiúk Maks és Marek csoportjából a Grabiszyńska utcába. Olykor csatlakoztak olyan kollegák is, akik formálisan nem voltak a Végrehajtó Csoportok tagjai, mint Tomek Białaszczyk a szomszédos Jichok Perec térről, vagy Krzysiek Zychla a Diák Szolidaritásból. Együtt vacsoráztak. Jarek akkoriban a barátnőjével lakott. Beata elment aludni, a fiúk pedig reggel négyig kártyáztak és dumáltak. Időnként került egy kis konyak is, amit a házigazda apja hagyott ott nekik.

Amikor Krotliński nem akart már a srácokkal dumálni, elment aludni. Otthagytott egy zsák zsemlét reggelire, a többiek meg játszottak tovább. És ettek. Négy előtt felkelt, kiment a konyhába, és... szinte mindent megettek. Visszament a szobába, fenyegetően nézett a srácokra, és rájuk dörgött: „A kurva anyátokat, csak két zsömlét hagytatok nekem. Beatának meg egyet sem!” Erre akkora röhögés tört ki az ifjú konspiránsokból, hogy fölriadtak rá a szomszédok.

De kevésbé vicces esetre is volt példa: a felső szomszéd ledobott egy cigarettacsikket, az pedig begyűjtotta a Jarek erkélyén tárolt szovjet füstgyertyákat. Füstbe borult az udvar, a Grabiszyńska utca egy része, valamint a közeli Srebrny tér a néhány kilogrammos rakománytól. Szerencsére a sűrű füstben nem lehetett megállapítani a füst forrását, így nem buktak le.

Miért pont hajnali négykor kezdték az akciókat? Azért, mert ekkor váltották egymást a rendőrfőőrök. Kiment a kapitányságról egy nagy Star, és begyűjtötték az éjszakai járőröket. A másik autó, amelyik az új csapatokat vitte ki, valamivel később indult el. Így volt egy olyan időintervallum – ezt sokszor ellenőrizték –, ami rendszerint húsz percig tartott, amikor nem volt rendőr a wrocławai utcákon.

Ilyen rövid idő alatt borították el a várost antikommunista jelzavakkal. Reggel nyolckor indult a hatalom ellenakciója: el kellett tüntetni a Harcoló Szolidaritás csapatai által végzett éjszakai munka nyomait. Rendszerint kilencig dolgoztak az ügyn.

Addigra megint tisztának és az antikommunizmustól mentesnek kellett lenniük a város falainak. Ez lehetetlen küldetés volt. Az éjszakai festők számos alkotása hosszú napokig, hetekig, sőt hónapokig ott maradt. Hogy nehezítsék az alárendelt szolgálatok életét, egyre több jelszót festettek fel egymástól távol eső pontokon. Számos feliratot olyan helyre sikerült elhelyezni, ahonnan nehéz volt eltüntetni. Így tovább maradtak ott a jelszavak. Olykor előfordult, hogy a festék interakcióba lépett a felülettel, nem lehetett se lemosni, se lefesteni. Ez nagy örömet okozott a fiúknak. Hasonló volt a helyzet a plakátokkal is. Egyszer az egyik Végrehajtó Csoport felragasztott egyet az egyetem bejáratára, az üvegre. A ragasztó, amelyet külön az ilyen alkalmakra készítettek a Harcoló Szolidaritás búvóhelyén vagy a műszaki egyetemen, olyan erősnek bizonyult, hogy fél napig tartott néhány főnek centiméterről centiméterre lekaparni zsilettpengével. Egy méter magas kupac lett a lekapart papírtömegből. A mellette elhaladó egyetemisták jót mulattak a plakáttal harcoló államvédelmiseken.

Időnként változott a rendőrségi munka ritmusa, ilyenkor dulakodásra, menekülésre és üldözésre is sor került. Olyan alkalmak is adódtak, amikor fölborították a kialakult rendszert, nem kerülték el őket a járőrök, ám nem hanyagolták el a feladatukat.

Egyszer Jarek Krotliński a Świdnicka utcában festett. Éppen végzett a „Ruszkik haza!” felirattal, amikor az őrszemet álló Maks jelezte, hogy közeledik a járőr. A rendőrök észrevették a fiúkat, és elkezdtek futni feléjük. Ők pedig máris leléptek volna. Krotliński rohant egyenesen, amerre látott, Florczyk viszont le akarta rázni az üldözőjét, betért balra, ahol rögtön egy másik járőrbe botlott. Elfogták. Jarek a Színház utca felé menekült, eljutott a Bábszínházig, aztán a közeli parkba, de észrevették. Elbújt a bokrokban. A rendőrség riadóztatott, megjelent néhány tucat Nysa. Körülvették a parkot. Mindegyik „szuka” tetején villogott a rendőrlámpa, kékben úszott a faszor. Jareknél még volt néhány tele doboz festék. A konspiráció vastörvényei szerint mindent el kell dobni, ami terhelő lehet a le tartóztatásban a delikvensre nézve. De kár lett volna elvesztegetni a jó festéket... Ott volt nem messze egy árok. Jarek odakúszott, és elbújt egy kis híd alatt, így úszta meg a razziát.

„Ilyen hajtóvadászatból nem volt sok. Volt ebben egy kis utcai játék, rajtaütés, harc és szórakozás is. Adrenalin szabadtartás fel, élvezetet jelentett. De akkor nem találtam különösebben szórakoztatónak.

Komolyan álltunk az ügyhöz, ma úgy mondanánk, hogy »professzionálisan«. A munkát el kellett végezni. Aztán megengedhettünk magunknak valamivel könnyebb hangvételű feliratokat is” – meséli Krotliński.

Maks Florczyk egyik alkotása kiállta az idő próbáját. Valamikor 1987 végén, öt óra körül értek vissza Tomasz Osieleńieccel. A Grünwald téren festettek. A Grabiszyńska utca felé ballagtak. Volt még náluk egy kevés cseh festék. Ki kellett dobniuk a dobozt, de mint mindig, arra gondoltak, kár lenne elpazarolni akár egy cseppet is. Átmentek a Kościuszkó térre, melynek közepén egy nagy kő hever, mindenki jól láthatta. Körülnéztek. Sehol egy élő lélek, járőrök sincsenek. Hajnalodott. Azok a helyek csábítottak igazán, amelyek veszélyesek voltak. A tér nyílt terület volt, nehéz lett volna elszökni onnan. Háromszáz méterre, a Łąkowa utcában volt a Rendőrség Vajdasági Kapitánysága, mellette pedig az Állambiztonság és a Katonai Rendészet (WSW). A kő koszos és fekete, a festék jó minőségű, rikító sárga volt. Egy eska felfestése két-három másodpercet vett igénybe. Csábító perspektíva. Érezték az adrenalin. Maks befutott a tér közepére. A festék gyönyörűen „bemarta magát” a lyukacsos kőbe. Sikerült. A fiúk beestek egy kapualjba, amelyen keresztül bejutottak a Warszawa moziba. Maks dagadt a büszkeségtől.

A kő lyukacsos volt, így igen tartósnak bizonyult a festés. Az SB az ördögért sem tudta lemosni. Minél jobban sikálták, annál inkább láthatóvá vált a horgony. Ma is látható ezen a kővön a Harcoló Szolidaritás szimbóluma. A körülötte lévő teret 2007-ben hivatalosan is elnevezték Harcoló Szolidaritás terének.

Akkor sikerült, nem buktak le. A lebukások a legváratlanabb pillanatokban következtek be. Az egyik tüntetés előtt Czarek „Jacus” Nowacki, a Harcoló Szolidaritás egyik legfiatalabb aktivistája a gumik kiszűrésére használt vassúlymokat szállított. Körülbelül ötszázat készítettek a wrocławai PILMET gyár lakatosai. Ezt a háromszöget úgy hegesztették, hogy akárhogy is esett a földre, az egyik éle mindig felfelé állt, és könnyen átlukasztotta az autógumit. Czarek bedobta a vassúlymokat néhány táskába; éjjel szándékozott széthordani a városban őket. Kölcsönvett egy Żuk teherautót az apjától, aki saját üzletet vezetett.

A pilczycei régi, elhanyagolt, elhagyatott és zárt zsidó temető volt az egyik rejtékhely, ahol ezek a szöges tárgyak elrejtve várták a tüntetőket.

A Szolidaritás számára fontos dátumok előtt a rendőrség és az SB a szokásosnál gyakrabban járőrözött az utcákon. Ellenőrizték az autókat, igazoltattak mindenkit, aki gyanúsán nézett ki. Czarek és egy társa a Żukkal ment a temetőhöz. Lepakcsolták a világítást, majd lassan megálltak az autóval. A társa nagyon izgatott volt az illegális akciótól. „Jacuś” átdobta a kerítésen lévő lyukon a hátizsákot a megbeszélt helyre. Kivett két vassulyomot emlékébe, hogy a jövőben majd megmutathassa a gyerekeinek. Minden a tervnek megfelelően ment, egészen addig a pillanatig, amíg ki nem értek az utcára, és bele nem ütköztek egy rendőrségi blokádba.

– Miért álltak meg?

– Pisilni.

– És miért közlekedtek világítás nélkül?

– Gyenge az akkumulátor...

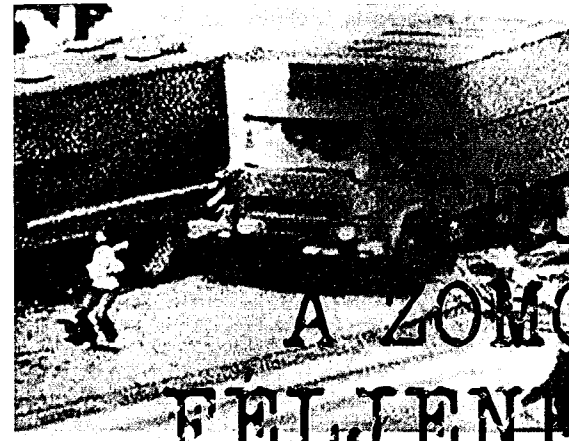
Ez a magyarázat természetesen gyanút keltett. Kezeket fel! Gyors ellenőrzés. Megtalálták. Két nyomorult vassulyom, emlékébe. Rövid parancs: „Odamegyünk, ahol megálltak!”. „Na, most akkor lebukunk” – futott át Czarek fején a gondolat. A rendőrök berontottak a temetőbe. A fiúk lemondóan álltak az autónál. A „kékek” keresték, keresték, és... csoda történt, nem találtak semmit. Ijedséggel és egy negyvennyolc órás letartóztatással végződött a kaland.

Az események minden résztvevője úgy emlékszik, hogy rengeteg adrenalin szabadult fel bennük. Fiatalok voltak, a többségük még nem töltötte be a huszadik évét. Őszintén gyűlöltek a kommunista rezsimet, többségük hitte, hogy csak erővel lehet legyőzni a „vörösöket”. Majdnem mindegyikük elismeri, hogy azért került a Harcoló Szolidaritásba, mert arra gondolt, hogy szükséges a fegyveres harc. Nem érdekelte őket a szakszervezetért vívott harc, nem akartak kompromisszumot kötni a kommunistákkal. A rendszert akarták megdönteni; meg voltak győződve arról, hogy az egyetlen út, amely ehhez vezet, a kíméletlen harc. Azt remélték, hogy a tüntetésekkel, a falfestésekkel, a röplapokkal csak az első lépést tették meg azért, hogy ők átéljék azt, ami megadatott a Honi Hadsereg nemzedékéhez tartozó fiatal harcosoknak. Aktív ellenállást akartak kifejtetni, mozgósítva a társadalmat, megtörve a félelmet. Azt akarták, hogy a kommunisták féljenek tőlük. Az összecsapásról álmodoztak.

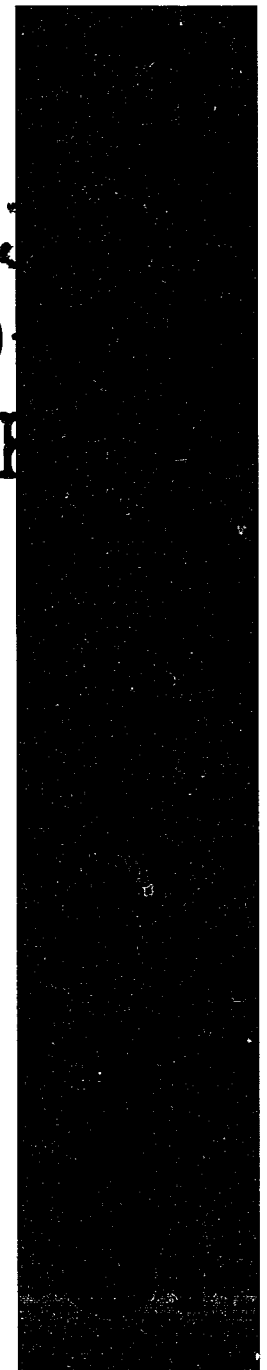
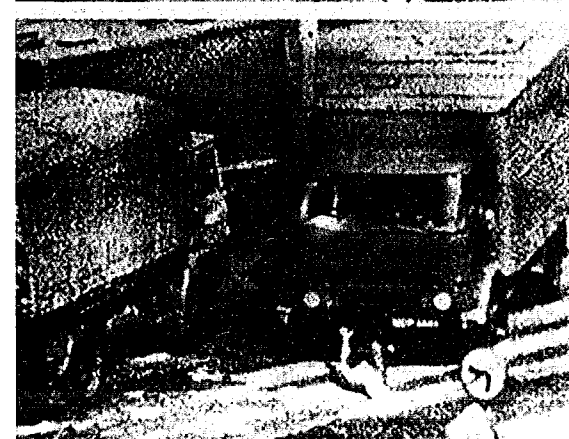
Jellemző az a történet, amelyet egyikük mesélt arról, hogyan sikerült először felgyújtania egy rendőrségi Nysát: „Sokáig vártam erre a pillanatra. Úgy, ahogy 1944-ben Varsóban vártak a felkelésre a fiatal srácok, hogy harcolhassanak. Sokáig vártam a pillanatot, amikor harcolhatok, használhatom az üvegeket. Végre 1988. május 3-án megkaptuk a jelet, hogy dobálhatjuk az üvegeket, ha úgy látjuk, hogy ezt kívánja a helyzet. Egyszer csak láttam, hogy egy rendőrautó elüt egy embert. A Szabadság téren, az Opera és a Gwardia Wrocław épülete között folyt a harc. Két társammal voltam. Ekkor döntöttem: »na, most«. Amikor el akartam dobni az üveget, a ZOMO kezdett minket kinyomni. Beugrottunk a bokrokba. Elővettem az üveget, de kiderült, hogy nincs öngyújtóm, nem tudtam meggyújtani a kánócot. A haverjaim már távolabb voltak. Kicsit groteszk volt a helyzet: üldözőm kellett őket, hogy adjanak egy öngyújtót. Remegett a kezem. Eldobtam az elsőt. Nem talált. Micsoda dráma. Eldobtam a másodikat, ami eltalált egy rendőrségi Start, pont ott, ahol a vezetőfülke összekapcsolódik a ponyvával. Az autó begyulladt, az egyik rendőr szintén. Sikerült. Eltaláltam. Nagy élmény volt. Volt végre egy szuka a rovasomon.”

Ez a fiú és sok más társa kész volt tovább harcolni, vártak a fentről érkező parancsra. Kornel Morawiecki legenda és hatalmas tekintély volt a szemükben, ezért tényleg csak ő tudta visszatartani őket attól, hogy lőjenek. Évekkel később sokan elismerik közülük, hogy ha nincs Kornel és nincs a szervezet, akkor biztosan maguk szerveződnek, és kezdenek sokkal kegyetlenebb harcba, amelyben vér is folyt volna.

Maks Florczyk így emlékezik vissza: „Kitüntetésként éltem meg, amikor Jarek Krotliński és Zbyszek Jagiełło felesketett. A Harcoló Szolidaritás volt az egyetlen szervezet, amely elvárta, hogy kész legyél akár meghalni is, ha úgy hozza a szükség. Mint a Honi Hadseregben annak idején. Halálosan komolyan vettem az esküt, nagyon fontos volt az életemben. Rendes hadseregbe nem akartam menni, de ezt a földalatti hadsereget nekem találták ki. Kész voltam meghalni. És kész voltam ölni is”.

A ZOMO
TELJENE

Ne féljünk a ZOMO-tól! Féljenek ők!

Akkora volt a tumultus a Ruska utcában, hogy nem tudta leengedni a kezét a fekete inget viselő, cigarettázó tizenéves. Több ezer ember vonult ezen a nem túl széles utcán. A meg sem gyújtott Klubowe²⁴ ráesett a mellette haladó társa vállára. 1982. augusztus 31-én a strzelini líceum néhány tanulója Wrocławba érkezett életük első összecsapására.

Délután három óra előtt indult a tüntetés a Vörös térről (ma Szolidaritás tér). Szépen sütött a nap. Aztán egy dörrenés. Repültek a röplapok. „Szolidaritás, Szolidaritás!” – skandálta a tömeg. Néhány perc alatt összejött a néhány ezres tiltakozó csoport. A zomósok körbevették őket, és támadóalakzatba álltak. A tömeg villámgyorsan hízott. Az utcákat lezárták, vízágyukkal kezdték löni a tüntetőket. Majd jött a könnygáz. Kezdték benyomulni a tömegbe az URH-s autók és a páncélos gépjárművek. „Gestapo, Gestapo! Gyilkosok, gyilkosok!” – kiabálták. Közben a rendőrök a Legnicka utcába nyomták őket.

Más utcákra is áttértek a harcok. Néhány óra alatt Wrocław majd' minden lakosához eljutottak az összecsapásokról szóló hírek. Egyre több ember tódult az utcákra. A ZOMO pedig egyre brutálisabb lett.

Az egyik téren két üresnek tűnő villamos haladt a tömeg felé. Hamar kiderült azonban, hogy néhány tucat felfegyverzett zomós ül rajta. Délután négy óra volt, felhőtlen égbolt. Amikor a tüntetőkhöz közeledtek a villamosok, néhány száz ember egyszerre kezdett integetni. Elsötétült az ég. Egy pillanatig úgy tűnt, madárrajok repülnek el a fejük felett. De nem madarak voltak, hanem kőzáró. Aki ott állt, kezébe kapott egy macskakövet, és már hajította is a síneken közlekedő járműre. Egy szempillantás alatt apró darabokra tört a villamos minden ablaka. Megindult előre a tömeg. „Csak meg ne öld!” – kiáltott az egyik. A tömeg engedelmeskedett. Elvették a sisakokat, gumibotokat és pajzsokat a zomósoktól. Majd megengedték nekik, hogy elmeneküljenek. Aztán barikádokat építettek a villamosokból.

A következő pillanatban, ugyanezen a téren, mint az örültek, úgy jöttek a Gazok könnygázlövedékekkel. A rendőrség ezekkel lőtt a tüntetők felé, akik meg visszadobták a rendőrök felé. Nehéz volt levegőt kapni.

²⁴ Klubowe: népszerű, olcsó cigarettamárka a Lengyel Népköztársaságban.

A huszonéves Jarosław Hyk, a Mezőgazdasági Akadémia hallgatója, később a Harcoló Szolidaritás aktivistája, egész augusztus 30-áról 31-ére virradó éjszaka röplapokat nyomtatott. A következő napon, totálisan kialvatlanul érkezett a Május 1. térre (ma II. János Pál tér), ahol rendszeresen harcoltak. Ő is dobálta a köveket az áthaladó rendőrségi autókra. Egyszer csak látta, hogy az egyik teherautó egyenesen felé tart. Biztos volt benne, hogy a következő pillanatban halott lesz. „Itt a vég! – gondolta. – Most meghalok, de majd csak lesz valahogy” – futott át rajta még egyszer a gondolat. Ebben a pillanatban a gondolatok megszakadtak. A teherautó egyenesen neki hajtott. Elütötte a fiatal férfit, és áthajtott rajta.

Wojciech Wójcik filmes operatőr, aki kapcsolatban állt a földalatti mozgalommal, véletlenül kamerára vette a jelenetet. Hyk csodával határos módon túlélte, a filmet pedig kijuttatták Nyugatra. Ez lett talán a lengyelországi hadiállapot leghíresebb képe. Közölte a Paris Match a Wójcik felvételéből kinagyított képkockákat, és azt írta alá: „A lengyel Gavroche²⁵ halála”.

Ebben az időben végtelen embertömeg vonult a Legnicka utcában. Az egyik csoportból egy államvédelmis kiszúrta Kazimierz Koniuchát, akit egyszer már letartóztatott. Rámutatott az egyik zomósra, és parancsot adott neki, hogy lőjön rá gázzal. Kazimierz észrevette, mi készül, de a felé repülő lövedék, amely a szegélykövet találta el, visszapattanva térden lőtte. Óriási fájdalmat érzett. Lerogyott a földre. Futni kezdtek felé a zomósok. Mozdulni sem volt ereje. Csak annyit érzett, hogy valaki megragadja a hóna alatt. Egy pillanat múlva két férfi behúzta a közeli emeletes házba. Mindez szédületes tempóban történt. Beestek a liftbe. A tizedik emeleten volt egy helyiség, ahol orvosi ellátást kapott. Az ápolónők jeges köténybe csavarták a lábát, és fájdalomcsillapítót kapott. Megkönnyebbült. Egy darabig a padlón feküdt, amikor magához tért, felállt a saját erejéből, lement a lifttel, majd újra megindult a Vörös tér felé. Ott már még hevesebb harcok folytak.

²⁵ Gavroche – Victor Hugo *A nyomorultak* regényének egyik hőse, fiatal fiú, aki meghal a forradalomban.

Újra lövést hallott. Ezúttal löfegyver hangja volt. A következő pillanatban néhányan kézben vittek egy férfit. Kazimierz Michalczyk volt az, huszonhét éves esztergályos az ELWRO gyárból. Elesett. Ő lett a hadiállapot egyik áldozata.²⁶

Gumibottal és a puskatussal ütötték az elfogott embereket. A tüntetők benzines üvegeket kezdtek dobálni. Az egyik eltalált egy páncélos BTR-t,²⁷ amely böggő motorral, teljes sebességgel hajtott a kerekei elől elugráló csoportok közé. A tömeg nagy örömujjongással fogadta a jármű tetején égő lángot. A lángokkal körülvett óriás páncélos test kinyitotta az ajtóit, ahol puskacsövek jelentek meg. A hangos kiáltások, a rendőrautók és a mentők szirénái, valamint a közelebbi és távolabbi robbanások ágyúzásai mellett ekkor új hangok hallatszottak. Éles lövések hosszú sorozata hasított a levegőbe, a BTR-t vezető rendőrök Kalasnyikovjaiból tüzeltek. Azonnal reagáltak az emberek. Azonnal repültek az ablakokból a ZOMO egységeire a vaskádák, televíziók, virágcserepek, minden, ami csak kéznél volt.

Barikádokat építettek a tüntetők felvonulási útvonalának különböző részein. Egyszer csak a Grünwaldi híd mellett megjelent egy eltévelygett Gaz, a Határőrség autója. Kigurult egy mellékutcából, majd igencsak meglepődött a legénysége, amikor meglátta a hatalmas bősziült tömeget. Egy újságosbódé mellett álló embernél volt néhány üveg, tele olajjal. Az egyiket a jármű felé dobta. A határőrök elmenekültek. „Ezek katonák, nem zomósok!”, „Engedjétek el őket!”, „Ne bántsátok a fiúkat!” – kiabálták az emberek. Lángra lobbant a Gaz, a tűz hamarosan áttért a kocsira erősített két olajos kánára. Hatalmas volt a robbanás. Akárcsak a tüntetők öröme. Robert Chmielarczyk, a Harcoló Szolidaritás nyomdaiskolájának szervezője és számos tüntetés résztvevője hihetetlen lelkesedéssel emlékszik vissza: „Az emberek magukban hordozták a félelmet és a reménytelenséget. A tüntetők által elfoglalt és felborított, égő Gaz a városközpontban olyan érzést keltett, hogy az ember valóban szabad.”

²⁶ Hivatalosan adatok szerint nagyjából száz halálos áldozata lehetett a harcoknak 1982 és 1989 között. Sok történész és az események számos résztvevője azonban úgy tartja, hogy a megölt emberek valós száma sokkal magasabb lehet. A földalatti mozgalom és az ellenzék embereit gyakran „ismeretlen körülmények között” gyilkolták meg „ismeretlen tettesek”.

²⁷ A BTR-152-es hatkerekű nagy, 6,7-9 tonnás szovjet páncélozott szállító jármű, amelyet 1950 és 1962 között gyártottak.

Késő éjjelre Wrocław úgy festett, mint valami frontváros. Az utolsó barikádokat csak hajnali háromkor tudta bevenni a rendőrség. Ezen a napon nagyjából hatvanezer ember vett részt a tüntetéseken. Néhány nappal később a helyi, rendszerhű *Gazeta Robotnicza* című lap a harcok tucatnyi központjáról számolt be. Ezek a város egész területét lefedték. Ez volt a legnagyobb és legbrutálisabban levert tüntetés Lengyelországban a hadiállapot alatt.

Mint a Biztonsági Szolgálat 1982. augusztus 31-i jelentéseiben írták, „a bevetés alatt 655 személyt vettek őrizetbe, ebből hat főt letartóztattak, további 165 személyt internáltak. A kihágásokkal foglalkozó testülethez 408 beadványt továbbítottak.”²⁸

Egész Lengyelországban elterjedt Wrocław és a Harcoló Szolidaritás legendája. A „Festung Breslau” fogalma²⁹ már nem csupán az 1945-ös eseményeket jutatta az emberek eszébe, hanem 1982-t is, az ellenzék által vívott kemény harcokat. Ettől kezdve a Harcoló Szolidaritás vezetőinek nem maradt kétsége afelől, hogy a tüntetések szükségesegek ahhoz, hogy fenntartsák a nemzetben az ellenzéki szellemet.

A tüntetések jelentették a Harcoló Szolidaritás tevékenységének legfontosabb ágát a nyomdászat és a röplapozás mellett. Többek között arról vitatkozott Kornel Morawiecki Władysław Frasyniukkal, hogy kell-e tüntetéseket szervezni, vagy sem. Morawiecki úgy vélte, hogy a tüntetések fontos szerepet töltenek be a társadalom mobilizálásában; minél hevesebbek, radikálisabbak és látványosabbak, annál jobb. Frasyniuk meg volt győződve arról, hogy a túlélésre kell berendezkedni, szervezeti struktúrákat kell kiépíteni, és várni a pillanatra, amikor általános sztrájkot lehet hirdetni. Morawiecki és emberei amellet foglaltak állást, hogy azonnal harcot kell indítani, össze kell szedni az embereket, nem szabad levegőhöz juttatni a kommunistákat, és nem szabad hagyni, hogy kialudjon a tűz a társadalomban. „Ne féljünk a ZOMO-tól, féljenek ők tőlünk, hogy felgyújtjuk az autóikat. Tényleg mi vagyunk többen” – írták a nyilatkozatukban.

²⁸ 1982. szeptember 4., Wrocław – Kiegészítés a Wrocław-i vajdasági elhárítás 1982. augusztus 1. és 31. közötti tevékenységéhez. Készítette a Rendőrség Vajdasági Kapitánysága. Szigorúan titkos. In: *Solidarność Walcząca w dokumentach, t. 1: W oczach SB*. [A Harcoló Szolidaritás dokumentumokban, I. kötet: Az SB szemében.], Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2007, 53.

²⁹ Magyarul: A wrocław-i erőd. (A ford.)

Wrocławban zajlottak a leglátványosabb ellenzéki tüntetések a hadiállapot alatt és az egész nyolcvanas években. A Wrocław-i Erőd egész Lengyelországban híressé vált.

A tüntetések nem spontán zajlottak. Hogy jól sikerüljenek, jól meg is kellett tervezni, gondosan elő kellett készíteni ezeket. Kellettek résztvevők. Tömeg. Dinamika. Meghatározott, egyszerű szimbólumok és cél. Megfelelő helyen és időben kellett megszervezni. Kellett pontos felvonulási útvonal és egy kijelölt végpont. És valaki, aki vezeti a tüntetést, elindítja az eseményeket, elmondja az első beszédet, felügyeli a felvonulási útvonalat, majd dönt arról, hogy mikor kell befejezni. Egy ember vezette a Harcoló Szolidaritás számos tüntetését: Wojciech Myślecki. Általában ő koordinálta az előkészületeket, ő mondta az első beszédet, és ő vetett véget a tüntetésnek, ha úgy adódott. Ugyanakkor a ZOMO támadása gyakran heves, több kerületre is kiterjedő összecsapásokká alakította a tüntetést. „1984-ben, a letartóztatásom után ismert voltam, felfedtek, nem kellett hát félnem. Ezenkívül mindenki tudta, hogy amit elkezdek, az nem provokáció” – meséli. Myślecki volt az egyik legfontosabb személy a szervezetben. A tüntetések előkészítése és levezetése csak az egyike volt a számos feladatnak. Ő rakta le Kornel Morawieckivel a Harcoló Szolidaritás tevékenységének ideológiai és politikai alapjait. Papírt szerzett, vezette a szervezet „külpolitikáját”, valamint „különleges feladatokat” hajtott végre.

Két hétig kellett előkészíteni a tüntetéseket. Felhasználtak minden hozzáférhető technikai eszközt és emberi erőt, amivel csak rendelkezett a Harcoló Szolidaritás: rádió, nyomda, röplapok, terjesztők, falfestők, megafonok. Gyakran egyeztették a szervezési részleteket a Szolidaritás Alsó-sziléziai Regionális Sztrájkbizottságát vezető Józef Piniórral, majd Marek Muszyńskivel; illetve a Lengyel Szocialista Párt – Demokratikus Forradalommal (PPS-RD),³⁰ a Független Diákszövetséggel (NZS) és más szervezetekkel, valamint ellenzéki csoportok képviselőivel. A Wrocław-i Műszaki Egyetem Prus utcai épületében volt egy hangszigetelt stúdiószoza, ahol nem lehetett lehallgatni a beszélgetéseket. Myśleckinek tudományos munkatársként bejárása volt oda, így ott szervezte azokat a tanácskozókat, amelyeken megbeszélték a legnagyobb wrocław-i összecsapások részleteit.

³⁰ A Lengyel Szocialista Párt (PPS) 1987 novemberében aktivizálódott része.

A Harcoló Szolidaritás képviselőjében részt vett ezeken Myslecki, Marcin Dworzański és Piotr Lesowski. Más szervezetekből például Czesław Borowczyk és Józef Pinior. Ez utóbbi különösen jó tárgyalófélt volt, többek között azért, mert mindig volt nála Gitanes – jó minőségű, erős mezítlábas francia cigaretta.

A cigarettafüst sűrű felhőjében döntöttek többek között arról, hogy ki hogyan hívja el az embereket a tüntetésekre, ki lesz a szervező, melyek lesznek a fő jelszavak, és ki felel az eszközök biztosításáért.

A baloldali PPS-RD aktivistái rendes csúzlíkat esztergáltak, amelyekhez kaucsukgumit erősítettek. Csapágygolyókat lőttek vele. Valaki más deszkákat készített, szögeket vert beléjük, és szögesdrótot erősített rájuk. Ezeket dobták az autók kereke alá. Egy másik csoport felelősöket jelölt ki arra, hogy zárják be a kapukat a menekülő tüntetők után, ha üldözőbe vennék őket a zomások. A Harcoló Szolidaritás Végrehajtó Csoportjai Molotov-koktélokot gyártottak, majd szétszórták ezeket tizenöt-húsz fű között. Rendszerint valahol a felvonulás útvonalán tárolták az üvegeket, hogy ne legyenek a hátizsákjukban a tüntetés napján, mert majdnem mindenkit igazoltatott a rendőrség.

Kijelölték a felvonulás útvonalát, végiggondolták, hol számíthatnak összecsapásra, hol zárják le az utakat a zomások. Megbeszélték azt is, hogy ki kezdi a tüntetést, ki mondja el az első beszédet, ki szervezi meg a felvonulók első sorának védelmét, milyenek lesznek a transzparenszek, és ki viszi azokat az utcán.

Minden tüntetésnek harcias felhívással végződő rövid beszéddel kellett kezdődnie. El kellett juttatni a mikrofont és a megafont a megfelelő helyre, kordont kellett vonni a szónok köré, hogy ne tudják kiemelni a tömegből vagy megverni az ügynökök.

Amikor már megvolt az időpont és a helyszín, beindult a tájékoztató akció. Fölfestették a falakra, röplapokat szórtak, a földalatti sajtóban is közreadták. Sokfelé szórtak röplapokat, mindig olyan helyet választottak, ahol sok ember gyűlik össze. Mindent a legapróbb részletekig ki kellett dolgozni ahhoz, hogy jól sikerüljön az akció. A részletek voltak a legfontosabbak. Ha úgy tervezték, hogy a felvonulás útvonalán lévő bérházak padlásáról szórják szét a röplapokat, akkor ellenőrizniük kellett, hogy lelakatolták-e a padlásokat. Aztán ugyanolyan új lakatot kellett venni. Az akció előtti napon lefűrészeltek a régiéket, és feltették az újakat. Az akciókon a röplapszórókon

kívül még egy ember volt jelen, aki kinyitotta, majd később be is zárta a lakatokat. Amikor megérkeztek a feldühödött zomások vagy ügynökök, és látták a lezárt lakatot, azt gondolták, valamelyik másik padlásról szórták a röplapokat.

A Harcoló Szolidaritás Rádió tájékoztató programokat sugárzott a tervezett tüntetésről. Megesett, hogy az állami tévéadás frekvenciáján adták a hangot.

1982. augusztus 31-én délután a Harcoló Szolidaritás Rádió megzavarta a Lengyel Rádió adását, beolvasták a hadsereghez és a rendőrséghez szóló felhívásukat, amelyben figyelmeztették őket, hogy ne támadják meg azokat, akik megemlékeznek 1980 augusztusának második évfordulóján. Többször, még késő éjszaka is jelentkezett a Harcoló Szolidaritás Rádió. Romuald Lazarowicz csapata az események középpontjában gyűjtötte az információkat, és adó-vévők segítségével látta el kész hírekkel Paweł Falicki rádióját. Még a távolabbi városrészekből is folyamatosan tudósítottak az utcákra özönlő tömegekről és a páncélozott járművekről, amelyek már nem támadtak, mert éppen felgyűjtották őket. Egyes hírek nagyon részletesre sikerültek. Például beszámoltak arról is, hogy merre tart a Szolidaritás jelszavaival telefestett villamos. A rádiósok másik feladata a rendőrség és a Biztonsági Szolgálat csatornáit zavaró adóvevő-hálózat működtetése volt, amellyel meg tudták nehezíteni tevékenységük koordinálását.

Legalább százan vettek részt a nagy tüntetések előkészítésében. Szigorú szabályokat követett a Harcoló Szolidaritás: nem lehetett templomból indítani a tüntetést. „Nem kívántunk olyan ellenzékké válni, amelyről az jut az emberek eszébe, hogy az egyház reverendája alá bújik, ugyanakkor azt sem akartuk, hogy romoljanak az egyházzal kiépített kapcsolataink” – mondja Wojciech Myslecki. Az egyház keményen fellépett az ilyen heves tüntetések ellen.

Két nappal a tüntetés előtt Mysleckinek el kellett rejtőznie, hogy ne tartóztassák le. Az SB a fontos dátumok előtt minden alkalommal hajtóvadászatot indított ellene. A leggyakrabban olyan lakásban bújt meg, amely közel volt ahhoz a helyhez, ahol kezdték a tüntetést.

„Általában röviden, két-három percet beszéltem. Valaki más hozta a szócsövet, tudtam, hova megyünk, jelt adtam, és elindultunk” – meséli. Soha nem jelentették be a felvonulás útvonalát, mielőtt rendben elkezdődött volna, nehogy kivonulhasson a ZOMO

autókkal, és szétverje a tömeget. Gyakran választották a Świdnicka utcát. Mindenkit meghívtak. Jöttek is a különböző szervezetektől, de mindig a Harcoló Szolidaritás vállalta a politikai felelősséget.

A beszéd után skandálni kezdtek, majd megindult a menet. Addig mentek, amíg el nem érték az első rendőrségi torlaszt. Ehhez az elvhez tartották magukat: olyan széles harcvonalban fejlődnek föl, ahogy a zomósok állnak, és vagy engednek, vagy támadniuk kell. Kordont állítottak. Pajzsokat tartottak maguk előtt, mögöttük pedig autók sorakoztak. A tüntetők mintegy száz méterre közelítették meg a kordont, ez volt az a távolság, ameddig el tudtak lőni a rohamrendőrök. Petárdatámadással indított a ZOMO. Közvetlenül a támadás előtt ütemesen verték a pajzsukat a gumibottal.

A Harcoló Szolidaritás emberei gyorsan rájöttek, hogy itt pszichés nyomást próbál gyakorolni rájuk a rohamrendőrség. Pánikot akartak kelteni, hátha megfutamodnak. A menet élén állók fel voltak készülve erre. A Harcoló Szolidaritás sajtójában állandó téma volt az, hogy miként folytassák le a tüntetéseket. A lapokban közölt instrukciókban azt ajánlották, hogy szervezeten jöjjenek a tüntetésre. Alakítsanak néhány fős csoportokat, és válasszanak maguknak vezetőt. Olyasvalaki kellett, akinek jók az idegei, és bíznak benne a többiek. Emellett nagy tapasztalatai vannak ebben. A csoport minden tagjának úgy kellett viselkednie, mint neki. Ha a vezető helyet változtat, a csoport is követi. Ha barikádot épít, vagy nekimegy a támadó zomósoknak, akkor a csoport is rohamoz vele együtt.

Kitűnő eredményeket hozott az elméleti felkészültség. Komoly zavart keltettek a zomósok soraiban, amikor a rohamrendőrség támadása után a résztvevők egy része nem menekült el, hanem csatlakozott a védelemhez. Őket arra tanították a kiképzőik, hogy támadás után szétoszlik a tömeg. Itt meg nemcsak, hogy nem vonultak vissza a tüntetők, hanem visszadobálták a könnygázgránátokat, majd megindultak feléjük. Döbbenten álltak a zomósok. A tüntetőket pedig elkapta a hév. A zomósok pánikszerű menekülése volt számukra a legszebb látvány.

A NYOMDÁSZ SZOLIDARITÁS

A nyomdász Szolidaritás

Egy öreg Żukból, amely 1983. május 1-jén pontosan délben haladt el a Skłodowska-Curie utcában, egy méternél is hosszabb papírévek hullottak ki, egymás után. Fehér szőnyeget alkottak. Festői látvány volt: széles, kihalt utca fehér papírlapokkal fedve. Azért volt ilyen kihalt az utca, mert felvonulásra készültek az emberek. Az autó haladt előre, a papírévek meg egyre csak hullottak, hullottak. Szürreális látvány volt Wrocław közepén, a hadiállapot alatt.³¹

Nem bírta a ponyva csatja a több száz kilós rakomány nyomását. A wrocławwi folyami kikötő raktárából lopták a papírt. Az üzem egyik dolgozójától kapták kölcsön az autót. Két tudós ült a vezetőfülkében hamis dokumentumokkal: a Harcoló Szolidaritás illegalitásban lévő emberei. Mindketten nemrég szabadultak a börtönből. Wojciech Myślecki és Piotr Medoń.

Reménytelennek tűnt a helyzet. Hamisított dokumentumokkal, kölcsönvett járművel és lopott papírral utaznak. Az ívek meg csak hullanak a kocsiból, egyik a másik után. „Itt a vég. Mit csináljunk?!” – törte a fejét rémülten Myślecki. Medoń is beijedt. „Ennél rosszabb már nem is lehetne” – futott át az agyán. Ezen a napon rengeteg rendőr ügyelt Wrocławban. Starok és Nysák tele zomósokkal és járőrökkel. De ebben a pillanatban egyikük sem járt a Grünwald tér közelében, biztos más dolguk volt, de ha felbukkannának, nem lenne vidám a helyzet.

Az ilyen körülmények között elkapott ellenzékiekre találhattak néhány komoly paragrafust, súlyos ítéletek fenyegették őket. Nem beszélve a hatalom látványos propagandaakciójáról. A kommunisták szépen elmondhatták volna, hogy ezek a földalatti ellenzékiek papírt és autót lopnak. Mit lehet tenni? Elmenekülni? Mindent veszni hagyva?

Medoń megőrizte a hidegvérét. Úgy kell tenni, mintha mi sem történt volna. Mintha a legnagyobb rendben lenne minden: megállnak, begyűjtik a papírt, és mennek tovább. Így is tettek. Összeszedték a papírt, és nyugodtan folytatták az útjukat. Nem állította meg őket senki, a kutya se kérdezett semmit. Nem fért a fejükbe, hogy nem ment oda hozzájuk senki.

³¹ A hadiállapotot 1982-ben felfüggesztették, de csak 1983. július 22-én szüntették meg végleg.

Előkészítettek egy titkos ideiglenes raktárt az Olimpiai Stadionban. De ott újabb kaland várt rájuk: zárva volt a raktár. Nem várt rájuk senki. Elmentek hát az orvosi egyetemre – útközben járőröző rendőrök mellett haladtak el –, mert Medońnak bejárása volt különböző helyiségekbe. Kipakolták a papírt a Żuk rakteréből, majd egy üres folyóson keresztül bevitték egy izotópos vizsgálóba. Bezárták az ajtaját, és ráragasztottak egy cetlit ezzel a felirattal: „Figyelem! Sugárveszély! A helyiségben új berendezések vannak.” Másnap Medoń főnöke, Mickisz professzor felháborodottan kérdezte, mit is vitt be a vizsgálóba. „Sugárforrás? Ez borzasztó veszélyes. Botrány, hogy fordulhat elő ilyen az egyetemen?!” Medoń adjunktus bekísérte a professzort a szobába, és megmutatta neki, milyen forrásokról van szó. A professzor talán még jobban megijedt, de – mint oly sokan akkoriban – jól viselkedett, nem árulta el senkinek az „új sugárforrások” titkát. Zárva maradhatott a helyiség, biztonságosan tárolhatták a papírt néhány napig.

E kellemetlenség után egy kis privát könyvkötőbe került a zárolt papír, amely pont a Biztonsági Szolgálat központi épületének ablakai alatt, a Nowotka utcában működött. Ott vágta ki éjszakai műszakban Wojciech Myślecki és Piotr Medoń az A4-es formátumú lapokat a nagy ívekből. Velük dolgozott Roman Lipiński is, az elátkozott katona, a Szabadság és Függetlenség szervezet egykori tagja, akit háromszor ítélték halálra, valamint Bielska asszony, a könyvkötőüzem tulajdonosa.

1983 a papírért folyó harc éve volt. Az SB rájött, hogy a Harcoló Szolidaritás és más földalatti szervezetek fő ereje a nyomtatás és az óriási mennyiségű illegális kiadvány terjesztése. Az ügynökök beépítése, a nyomozás, a lehallgatások és kihallgatások nem vezettek a várt eredményekhez. Folyamatosan emelkedett a földalatti nyomdák száma. Az SB elismerte a jelentéseiben, hogy a szervezet működése „rendkívül rugalmas”, rohamosan fejlődik. Még ha fel is tudtak számolni egy-egy nyomdát, rögtön újat hoztak létre helyette.

Józef Nowicki, az SB alezredese így számolt be erről az 1983-as évben: „Az egyik fő veszély a Harcoló Szolidaritás csoportosulásban az úgynevezett Tájékoztató Ügynökség, amely mindmáig hat különböző lapot, időszakosan pedig kis formátumú röplapokat ad ki. Az utóbbi időszakban négy titkos ügynököt építettünk be a Harcoló Szolidaritás nyomdai-terjesztő struktúrájába, hogy felde-

rítsük a úgynevezett Tájékoztató Ügynökség működését, a nyomdák, az anyagok és a sokszorosító berendezések, valamint a szétesztási pontok helyét, s végül elhárítsuk ezt a veszélyt.”³² A Biztonsági Szolgálat egyáltalán nem jutott előre sem a Harcoló Szolidaritásról gyűjtött pontos információkkal (ebben az időben Morawiecki szervezete már sokkal több lapot jelentetett meg), még kevésbé tudta „elhárítani ezt a veszélyt”. Gombamódra szaporodtak a lapok és a Harcoló Szolidaritás nyomdái.

A hatalom – mint kiderült – egyetlen értelmes döntést hozott: mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy ne juthasson papírhoz az ellenség. Ha nem lehet felhajtani a nyomdákat és elfogni a terjesztőket, akkor el kell zárni a papírt a Harcoló Szolidaritás elől. Ellenőrizni, elrejteni, figyelni. Szigorú szabályokat vezettek be (legalábbis elméletben). Nyugtát kellett kiállítani minden rizsma papír átvételéről. Jobban kellett őrizni a papírraktárakat. Ha sikeresnek bizonyul az akció, akkor tényleg le tudják állítani a független kiadói mozgalom fejlődését. Bevetett hát minden erőt a kommunista hatalom, hogy megvédje a papírt. De hiába.

Megsemmisítő vereséget szenvedett ebben a háborúban. Az egyik oldalon ott állt a rendőrség, az SB és a titkosügynökeik minden akkoriban hozzáférhető eszközzel és korlátlan mennyiségű pénzzel ellátott hatalmas hadserege, a másikon pedig a földalatti ellenállás nagyon intelligens és elszánt aktivistái, akiket támogatott a kommunista hatalmat gyűlölő és meglepően leleményes társadalom.

A Harcoló Szolidaritás decentralizált módon vívta harcát. Minden aktivistájának kötelessége volt papírt szállítani. Két lapot, egy rizsmát, öt rizsmát, egy raktárnyit. Ki mennyit tudott. Nem volt megállás. Az ellenzék szétkürtölte mindenfelé, újságokba írt, felhívásokat tett közzé: hozzatok nekünk papírt! Hozzatok el a munkahelyről, hozzatok mindent, amit csak tudtok, és adjátok nekünk. Minden papírlap aranyat ér. A társadalom tehát segített. Lopták a papírt az irodákból, a raktárakból és a nyomdákból – mindenhol.

³² 1983. december 9., Wrocław – Jelentés a Harcoló Szolidaritás szervezetének és vezetőinek jelenlegi megfigyeléséről. Fedőnév: Tarantula. Aláírás: Józef Nowicki, a wrocławai BM vajdasági hivatala III/1-es Osztályának vezetője. Szigorúan titkos. In: *Solidarność Walcząca w dokumentach, t. 1: W oczach SB*. Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2007, 88.

Az állam meglopása nem számított rossz cselekedetnek, mert az állam volt az ellenség. Ilyen esetekben még nemes tettek és a bátorság jelének is tartották a lopást.

Akkoriban gyakran ünnepelték a névnapokat a munkahelyen meg otthon is. Az ellenzékhez tartozó ünnepeltek arra kérték a rokonaikat és ismerőseiket: „Ne hozzatok virágot vagy ajándékot, papírt kérünk”. Segítettek az emberek. Ez a módszer ideálisnak bizonyult, mert képtelenség volt nyomozni utána, hisz annyi kis szállítmány mozgott. Szolidárisan lopta a papírt a nemzet a gyűlölt államtól.

A támogatók egyénileg kisebb mennyiségű papírt tudtak szállítani, a Harcoló Szolidaritás viszont nagy tételben próbálta beszerezni. Ez sokkal nehezebbnek bizonyult. A papírraktárakat hermetikusan körülzárta az SB. Ha pedig megközelíthetetlenek voltak a raktárak, akkor szállítás közben kellett megszerezni a papírt. Többek között a kikötőkből hozták a papírt a raktárakba. A popowicei folyami kikötőbe érkeztek a papírbálákkal megrakott bárkák. Gyakori vendég volt ott Myslecki, Medońnal együtt. Rendszerint valamilyen állami cégtől kölcsönvett autóval jártak oda. Mivel lebukás esetén a rendőrség lefoglalta az autót, úgy minimalizálták a veszteséget, hogy nem a saját kocsijukkal jártak. Amikor a munkások villástargoncával átszállították a bálákat a hajóból a raktárba, megállították őket, mutattak neki hamis megrendelést, amelyet a nyomda dolgozói készítettek, akikkel összebarátkoztak, és elmagyarázták, hogy személy szerint nekik érkezett ez a papír. Néha bejött a blöff, máskor meg nem. De Mysleckinek volt még egy komoly érve: tízezer zloty, zsebbe. Ha így sem működött a dolog, volt még tartalékban ötezer. Esetleg még ezer. „Soha nem adtam többet tizenhatezernél. Ez elvi kérdés volt” – emlékszik vissza. Berakták a papírt a Żukba, és elhajtottak. Csak ekkor fordult elő, hogy nem ment minden terv szerint, és fehér ívek takarták be az aszfaltot a Skłodowska-Curie utcában.

Nagyon különböző emberek szállítottak papírt. Egy nap odament Piotr Medońhoz egy férfi, az illető földalatti aktivista, s egyben alkoholista volt. Elmesélte neki, hogy lebukott részegen, megtörték, és feldobta a társait. Beismert mindent.

– Tudod, Piotr, nem bírtam, nem tudok már dolgozni. De segíteni akarok. Munkából hazafelé jövet mindig hozok neked egy rizsma papírt.

Állta a szavát. Négy éven keresztül minden harmadik nap leadta a szállítmányt. Hatalmas mennyiségű papír gyűlt össze. „Egy alkoholista, aki harcolt, lebukott, mégis segített tovább. Minden harmadik nap hozott papírt. Ez hihetetlen” – emlékszik vissza Medoń.

Piotr Medoń doktor az orvosi egyetem Biofizika Tanszékén dolgozott. A folyosó végén állt a szoba, amelyet három másik tudományos munkatárssal osztott meg. Minden beavatott tudta, hogy oda kell vinni a papírt. A szobában minden héten akár harminc-negyvenen is megfordultak. A többségük leadta az árut, és szó nélkül távozott. Az egyik egy kis csomaggal hozott, mások egy rizsmát, megint mások meg néhány vastag köteget. Időnként másfél méter magas papírhegy foglalta a helyet a szobában. Egyesek a bejárati recepción hagyták a csomagokat. Másutt ez biztos nagyon gyanúsán festett volna, de az egyetem épületében naponta több száz diák forult, nem beszélve az előadókról és a tudományos munkatársakról. Ez a tömeg állandóan hordott magával papírt. Ezenkívül ekkora tömegben könnyű volt észrevétlennek maradni. A felsőoktatási intézmények ideális helyszíneként szolgáltak a konspirációs tevékenységhez. Mindig tele voltak, könnyű volt „eltűnni” ebben a sokszínű közegben. Hetente egyszer Medoń bepakolta a papírt az autóba, és a Harcoló Szolidaritás elhárítása által biztosítva elszállította egy földalatti nyomdába.

Poznańban Maciej Frankiewicz apja, a Harcoló Szolidaritás szervezetének főnöke, aki buzgón támogatta fia felforgató tevékenységét, csokoládéval és kávéval vesztegette meg a hadsereg számára fenntartott boltban az eladónőt, hogy rendszeresen tegye félre neki a papírt. Nem volt katona, civilben járt a boltba, de az eladónő biztos volt abban, hogy tiszt. Egy-egy alkalommal tíz-husz rizsmát vett. Egyszer megkérdezte az eladónő: „Kapitány úr, miért ilyen keveset visz mindig? Ha sok kell, rendeljen nagyobb mennyiséget.” A meglepett „kapitány úr” azt felelte, megkérdezi, mennyi kell. Ekkor megvitatta a fiával az eladónő javaslatát, ő pedig természetesen beleegyezett. Miközben az SB szorgalmasan ellenőrizte a papíreladást egész Lengyelországban, Frankiewiczék legálisan vásároltak és szállítottak ki a hadsereg boltjából egész teherautónyit, és hónapokon át nyomtatták ezekre a kommunista-ellenes lapokat.

Igen elterjedt eljárás volt az, hogy papírt vettek feketén vagy kilópták a nyomdákban. Le lehetett fizetni raktárak őreit és a szállítmányok kíséreit. De megesett, hogy így szolgálták a hazát, támogatva a földalatti ellenállást. Többször is előfordult Medońnyal és Myśleckivel, hogy egy egész raklap papírt vettek. Becslések szerint évente fejenként három-négy tonnát vásároltak. És még egyszer ennyit hoztak nekik az egyszerű emberek. Mindez összesen tízegynéhány tonna papír évente.

A hatalmas Biztonsági Szolgálat pénzzel, emberekkel és összeköttetésekkel, a legjobb eszközökkel ellátva sem volt képes visszatartani a papír kiáramlását, amelyet villámtempóban nyomtattak tele nem rendszerhű tartalmakkal. A különböző helyeken összegyűjtött papírlapok, kis kötegek, rizsmák és a nagy bálák pincékben, padlásokon, konyhákban és fürdőszobákban változtak újságokká, folyóiratokká és könyvekké. Példányok százazreit kellett teríteni az egész régióban, az eladás után pedig el kellett számolni. De mindezt titokban, a kommunisták elől rejtőzködve kellett végezniük. A nagy földalatti vállalkozás élvezte a vele szimpatizáló milliók támogatását, így a rezsim erői előtt sem hajolt meg.

A Harcoló Szolidaritás legfőbb tevékenysége a földalatti újságok nyomtatása és terjesztése volt. Kornel Morawiecki és barátai felismerték, hogy a nemzetnek információra van szüksége, anélkül nem tud kitartani és harcolni a rezsimmel. A tájékoztatás lett a leghatékonyabb fegyverük. „Ki fogjuk taposni a szabadsághoz vezető utat, megtörve a kommunisták információs monopóliumát. Ez a legfontosabb” – mondta a Harcoló Szolidaritás vezetője.

Wałęsa és Bujak, valamint a varsói aktivisták Szolidaritása komoly nyomdászati segítséget kapott Nyugatról, jól működő ofszetgépek formájában. Egy ofszet annyi példányt tudott előállítani, mint húsz nyomdász, akik nagyon egyszerű berendezéseken – az úgynevezett ramkán – dolgoztak.³³ A Harcoló Szolidaritás nem kapott ilyen segítséget, tehát ramkán nyomtatott. Nem volt választási lehetőségük, de később kiderült, milyen komoly előnyökkel jár az, hogy az ilyen primitív eszközökkel nyomtatnak.

³³ A „ramka” fakeretből és az arra felfeszített szövetből állt, amelyre felragasztották a stencilpapírt (amely a kilyukasztatott pontokon immáron áteresztette a festéket), míg a fakeret alá került a nyomtatáshoz használt szívópapír. A fakeretet a papírra hajtva, és a festéket a szítán és a stencilpapíron átnyomva már kész is volt a nyomtat. (A ford.)

„Sokkal komolyabb szerepet játszott a ramka, mint az ofszet – mondja Tadeusz Świerczewski. – Az ofszetgépekre nem épültek struktúrák. Nem hoztak létre semmit. Csak be kellett kapcsolni, és egy nap alatt nyomtathattak vele harmincezer röplapot. Előbb vagy utóbb lefoglalták a gépet, eztán pedig meg is szűnt vagy húsz lap, amelyet nyomtattak rajta. Pár száz aktivista egyik napról a másikra munka nélkül maradt, mert ehhez a technikához kötődött a tevékenységük. Elvesztették a gépet, más módszerekkel pedig nem tudtak nyomtatni” – magyarázza.

A Harcoló Szolidaritást nem érintette ez a probléma, mert nem volt egyetlen ofszetgépe sem. A ramkán végzett munka komoly ismereteket követelt. Ahhoz a szabályhoz tartották magukat, hogy a Harcoló Szolidaritás minden tagjának tudnia kellett nyomtatni, illetve önállóan megszervezni a nyomtatást. A ramka volt a Harcoló Szolidaritás vezetőségének a szeme fénye. Ezt könnyű volt elkészíteni és elrejteni.

Miután elterjedtek az összeszerelhető ramkák, az SB még a házkutatások alatt sem ismerte fel, hogy az a kis cső a szekrényben olyan eszköz, amellyel ki lehet nyomtatni naponta néhány ezer újságot. Volt olyan nap, amikor tucatnyi olyan lakásba hatolt be az SB, amely nyomdaként is szolgált. Ennek ellenére sem szűnt meg a nyomtatás. A ramkáknak köszönhetően a Harcoló Szolidaritás minden tagja önálló „nyomdásszá” vált.

Voltak mesterei a szitanyomásnak, akik képesek voltak több ezer példányban sokszorosított, színes kiadványokat készíteni olcsó, házi módszerekkel, a legkiválóbb szerkesztői minőségben. Ugyanakkor nem mondtak le az új módszerek felkutatásáról sem. Tadeusz Piątek egy év alatt számos alkatrészt gyártott a Metalowiec szövetkezet precíz esztergagépein a saját készítésű nyomdagépeihez. A kollégáival együtt létrehozott belőlük egy nagyteljesítményű sokszorosító berendezést, az egész földalatti mozgalom egyetlen olyan gépét, amelyen hagyományos nyomdai betűkkel lehetett könyvet nyomtatni.

„Ebben az időszakban, amikor tíz földalatti sajtótermék jelent meg Gdańskban, Wrocławban kétszázat nyomtak – mondja büszkén Artur Pietrzak. – És ez a ramkának köszönhető, nem pedig az ofszetnek, a földalatti nyomdászat fölszámolásához egyik rezsimnek sem volt elég ereje. És ezek a primitív ramkák vitték minket közelebb a függetlenség visszaszerzéséhez, nem pedig az elektronikával fölszerelt ofszetek.”

Elég gyakran buktak le az ofszetgépek. Csak évekkel később derült ki, hogy miért. Ezeket főképp a Szolidaritás brüsszeli irodája küldte Lengyelországba, melynek élén Jerzy Milewski, az SB beszerezett ügynöke állt. „Az ő emberei minden Lengyelországba küldött ofszet-re rátettek egy mikro-rádióadót, így minden brüsszeli ofszetgéppel felszerelt földalatti nyomdát be tudott mérni az SB – magyarázza Tadeusz Świerczewski. – Aztán aki egy ilyen ofszetgép közelébe ment, azt figyelni kezdte az SB. Akik viszont ramkán dolgoztak, azok többségéről a kommunizmus végéig sem tudott meg semmit az SB.”

A nyomdaipar fejlesztése mindenkit rákényszerített arra, hogy szervezkedjen, struktúrákat építsen ki. Sok minden kellett ehhez: szerzők, szerkesztők, nyomdászok, terjesztők, titkos információkat rejtő postaládák, papírszállítók, festék és berendezések. Az volt a fő szabály, hogy a Harcoló Szolidaritás minden sejtje képes legyen saját újságot megjelentetni úgy, hogy megszervezi a nyomtatást és a terjesztést is.

Állandóan tanították az új tagokat. Maciej Graf így emlékszik vissza erre: „Még csak tizenéves voltam, amikor átképeztek. Együtt csatlakoztunk egy barátommal a házból. Egy ismeretlen ember számos kapun és udvaron keresztül vezetett el minket egy lakásba, ahol már hatan tartózkodtak. Megmutatták nekünk, hogyan működik a ramka, miként kell elkészíteni, és hogyan kell ráhúzni a kendőt a szitára. Egy óra múlva kikísértek bennünket, és jött a következő csoport.” Graf később a földalatti nyomdászat egyik legfontosabb szervezője lett.

Hasonló utat járt be egy barátja, Mariusz Mieszkalski, aki tizenhat éves volt 1982-ben, és szakmunkásképzőbe járt. Akkoriban került gyakorlatra a Grabiszyńska utcai autóbusz-kocsiszínbe. Ott megismerkedett földalatti tevékenységet folytató ellenzékiekkel. A Párizsi Kommün utcában találkoztak. Ezt a kerületet akkoriban a wrocławai „Bermuda-háromszöggént” emlegették, mivel igen veszélyes körzet volt, ahol sok lumpen elem lakott. Egy hattagú család lakásában tanulta meg elkészíteni a matricákat, betölteni a festéket, itt mutatták meg, hogyan kell bánni a ramkával, hogy ne essen szét.

Egy ilyen oktatáson általában néhány személy vett részt, majd megszakadt a kapcsolatuk azokkal, akik betanították őket. Bizonyos idő elteltével ezek az emberek tanítottak újabbakat, felkészítették az utódjaikat, majd saját struktúrát hoztak létre. Ennek köszönhetően akkor sem állt le a munka, ha lebukott valamelyik nyomda.

Úgy működtek, hogy több nyomdában sokszorosították a szervezet egyik sejtje által, pár ezer példányban kiadott lapot. Egyrészt azért, hogy a lehető legtöbben legyenek aktívak, legyen munkájuk. Egy idő után fizettek is kisebb összegeket a nyomdászoknak, hogy legyen miből megélniük. Másfelől, lebukás esetén könnyű volt át-passzolni a munkát egy másik nyomdásznak, így nem szakadt meg a termelés. Kitűnően működött a rendszer, a kommunisták majd' megőrültek, mivel sehogy sem tudták megállítani az illegális kiadványok megállás nélkül folytatódó nyomtatását.

Aztán 1985-ben egymás után buktak le a nyomdászok. A Biztonsági Szolgálat már a diadalt ünnepelte, mert meg voltak győződve arról a funkcionáriusai, hogy ha nem is halálos, de mély sebet ejtettek az ellenzéken és a földalatti sajtón, így egy darabig aligha jelennek meg a lapok. De nem változott semmi. Ugyanúgy dolgoztak a nyomdák a letartóztatási hullám után, mint előtte. Bár kevesebb lap maradt, a megjelenés rendszeresebbé és folyamatossá vált. A Harcoló Szolidaritás című hetilapot fénykorában harmincezer példányban nyomták. 1982-től egészen a kommunizmus bukásáig folyamatosan, egyetlen hét szünet nélkül adták közre. És ez csak egy a számos lap közül, amelyet a szervezet aktivistái jelentettek meg. A következő letartóztatások sem hozták el a Biztonsági Szolgálat funkcionáriusai által remélt eredményeket. Nem szűnt meg a bibula.³⁴

Sokkal nehezebb volt a nyomtatás és a terjesztés Wrocławon kívül. Körülményesebb és veszélyesebb, mert a sokkal brutálisabban lépett fel az SB a nagyvárosokon kívül. Minél távolabb tevékenykedtek az aktivisták a szabad világ országainak nagykövetségeitől és a külföldi újságíróktól, annál nagyobb kockázatot kellett vállalniuk. A nyolcvanas években Wałbrzychban, Varsótól négyszázharminc kilométerre, sztálinista módszerekkel, többek közt árammal kínozták a kommunisták a földalatti ellenállás embereit. Amikor olyan városokban is megjelent a Harcoló Szolidaritás, mint Ostrów Wielkopolski, Krotoszyn, Wołów, Brzeg Dolny vagy Nowa Sól, a szervezet vezetősége teljes tudatában volt annak, hogy ezek a Varsótól távoli aktivisták sokkal nagyobb veszélynek vannak kitéve Lengyelország eldugott részein. Sokat írt a Harcoló Szolidaritás sajtója, hogy milyen brutálisak Wronkiban vagy Rawiczban a kommunista szolgálatok funkcionáriusai, a kínzók

³⁴ Bibuła (lengyel) – Földalatti kiadványok, független kiadványok. Lengyelországban a szamizdat kifejezés helyett a bibula terjedt el. (A ford.)

nevét is nyilvánosságra hozták. Az ilyen információkat tartalmazó újságok az adott város több száz lakosához jutottak el, ezeknek mindig óriási hatásuk volt.

Maciej Grabowski villámgyorsan fejlesztette a terjesztést Wałbrzychban, Świdnicében, Świebodzicében és a városok környékén. Az újság egyetlen példányával kezdte, amelyet egy társától kapott. Egyszerre foglalkozott terjesztéssel és a struktúra kiépítésével, amelybe bevonta az antikommunista ifjúsági szervezetek tagjait, és tartotta a kapcsolatot a szakszervezetek és a földalatti ellenállás között. „Maciek is ment a többiek után” – mondják a barátai. 1985-ben egymás után buktak le Wałbrzychban Grabowski hálózatai. Hat fiút tartóztattak le, mindet ugyanabból az udvarból gyűjtötték be, és nagyon megverték őket. Tizenhat-tizennyolc évesek voltak, feldobták egymást. „Wrocławon kívül Wałbrzychban lehetett a legnagyobb verést kapni. Amikor bányászokat fogtak, előfordult, hogy a heréjükre kapcsolták az akkumulátort” – meséli Maciej, aki nyári tábor is szervezett a konspiráció fiatal aktivistáinak, ahol kiképezte őket, hogyan védekezzenek az SB-vel szemben.

Janusz Wolniak a Független Diákszövetség fotósa volt. Végigfényképezett minden tüntetést, minden fontos földalatti akciót. A Harcoló Szolidaritás terjesztője lett, ehhez kialakított néhány saját csatornát. „A kollégiumokban könnyű volt megszervezni a terjesztést, mert az volt a természetes közeg. Az elszámolás ment a legnehezebben. Mindent föl kellett írnom, hogy ne zavarodjak bele. Különböző rejtjeleket találtam ki, hogy rajtam kívül ne érthesse senki” – idézi fel emlékeit.

Janusz a földalatti kiadványok gyűjtője lett. Hatalmas archívumot hozott létre. Minden kiadványt, újságot vagy könyvet eltett magának egy példányban. Valóban nagy gyűjtemény tulajdonosa lett. Wieluńból származott, ott laktak a szülei. Rendszeresen látogatta őket, és szamizdatot szállított a szülővárosába. A gyűjteményét is átszállította fokozatosan Wieluńba. Számított arra, hogy elkapják, ezért kialakított egy házi rejtékhelyet a gyűjteményének. Egy méter mély gödröt ásott a német juhász kutya ólja alatt. Kibélelte az alját néhány vastag fóliazsákkal, amelyben korábban műtrágya volt. 1982-től rejtegette ott a kiadványokat. A családban senki sem tudott a titkos gyűjteményéről.

1985-ben kezdtek lebukni a társai. Végül rá is sor került. Amikor letartóztatták, a szoba padlójára szórták a könyveit és újságjait. Köztük volt a Harcoló Szolidaritás című hetilap utolsó száma. „A kurva életbe, ebből még nekünk sincs!” – mondta érdeklődve az egyik államvédelmis. Az SB volt a független kiadványok leg-hűségesebb olvasója.

1987-ig tartotta a kutyaól alatt az archívumát. Ekkor ő maga ásta ki és vitte át biztonságosabb helyre. Semmi sem ázott át.

Wrocławban Barbara Sarapuk és Zofia Maciejewska játszott kulcsszerepet a nyomtatásban és terjesztésben, ők szervezték meg a földalatti sajtó rendkívül jól felépített nyomdász- és elosztóhálózatát. Egy időben Grzegorz Schetyna volt az egyik terjesztőhálózat legfőbb szervezője. Ő szállította a Harcoló Szolidaritás példányainak körülbelül tíz százalékát, főképpen a kollégiumokon keresztül végezte a terjesztést. Hétfős csoporttal dolgozott.

A nyomtatás igen nehéz, monoton, hosszantartó, folyamatos stresszben végzett munka volt. Minden pillanatban lecsaphatott az SB. Kis lakásban kellett szorongania hosszú ideig több mint tíz embernek. A nyomdászoknak csendben kellett maradniuk, el kellett viselniük a festékszagot, és elő kellett készíteniük a rakományt. Gyakran rossz minőségű volt a nyomdafesték, kijutott a folyosókra a bűze a szellőzőkön keresztül, a szomszédok pedig gyanakodni kezdtek. Szinte megállás nélkül kellett nyomtatni, de tudták, hogy a rendőrség figyeli azokat a lakásokat, ahol éjjel ég a lámpa. Vastag függönyöket kellett tenniük a gondosan becsukott ablakokra. Ettől még bűdösebb, áporodottabb lett a levegő. Ehhez járult még a gép-zaj. Szőnyegekkel, hungarocellel és a falra ragasztott tojástartókkal próbálták szigetelni a helyiségeket.

Mariusz Mieszkalski: „Rátették a matricát a vászonból, saját kezűleg készített ramkára. Lakatosok készítették a hengereket; minél nehezebb volt, annál jobban tudtak dolgozni vele, mert erősen lehetett nyomni. Ezer példány legyártása után a matrica megrepedt, akkor már nehezen lehetett használni.”

Egy másik komoly érdemeket szerzett földalatti aktivista, Bogdan Wiszniewski készítette az újságot gyakorlatilag mindennap, munka után. Bogdan, Andrzej Sybis, Antoni Roszak és Barbara Sarapuk elképesztő mennyiségű lapot nyomtatott ki. Dolgoztak, miközben másokat tanítottak.

Az volt a céljuk, hogy létrehozzanak egy egész hadsereget, amely mindennap készen áll erre a tevékenységre. Lebukás esetén azonnal új nyomdát és csapatot kellett létrehozniuk; nem lehetett késni a földalatti sajtó kiadásával. Ezt becsületbeli ügynek tekintette a Harcoló Szolidaritás. Egyetlen napig sem hátráltathatta a lebukás a nyomdai munkát és a terjesztést. Ezért használták a legegyszerűbb eszközöket, amelyeket bárki el tudott készíteni, és bármikor üzembe helyezhette a saját pincéjében, a fürdőszobájában vagy a padláson. Így bár időnként lebuktak a nyomdák, mindvégig egyetlen nap késés nélkül jelent meg a Harcoló Szolidaritás legfontosabb lapja. Az SB funkcionáriusai nem akartak hinni a szemüknek.

Mindezek megszervezése komoly logisztikai feladat volt. Nyomtattak szünet nélkül, egész héten, néha még tovább is. Nagyon sokan dolgoztak így.

Mieszkalski négy nyomdát felügyelt. Még a címüket se tudta, de ő adta nekik a szitákat és a diapozitívokat, amelyeket különböző rejtékhelyeken hagyott. Aztán átvette tőlük a kész újságokat, majd továbbította a terjesztőknek.

Egyszer, valamikor 1984-ben, a Párizsi Kommün utcában kilépett a nyomdából, kezében egy nagy csomag újsággal és a ramkával. Hirtelen kiszakadt a szatyor. Kiállt a szatyorból a ramka, ahogy sem lehetett elrejteni. Ilyen csomagot cipelve botlott járőrökbe Mieszkalski. „Mit visz, polgártárs?” – kérdezte a rendőr, majd a szemébe nézett, és azt mondta: „Innen száz méterre posztol a következő járőr, vigyázz”. Ritkán érte ilyen szerencse az embert.

Másféle szerencse érte Ludwika Ogorzelecet, a Szépművészeti Akadémia hallgatóját. Színes szoknyái közé rejtette hordozható nyomdagépét. Volt egy különleges, nagyon rikító narancssárga kekes bőröndje. A járőrök inkább a hanyag ruházatú, sportcipős, szakállas, szemüveges férfiakat szúrták ki. Ki gondolta volna, hogy egy különlegesen öltözött művésznő, a szürke wrocławui utcák üdítő jelensége viszi a bőröndjében a nyomdafestéket, a hengereket és a ramkát. „A legkevésbé sem illettek rám az ellenzékiekről kialakított sztereotípiák” – emlékszik vissza. A nyomdászat nehéz fizikai munkaként maradt meg az emlékezetében. „Állandóan egy félkilós hengert kellett emelgetnem. Megszámoltam, egy nap alatt nyolcezerszer emeltem meg”.

Mieszkalski gyakran nyomtatott több mint húsz órán át, megállás nélkül. „Már szürke egereket láttam a fáradtságtól. BHP paszta, Komfort paszta,³⁵ nyomdafesték: nehéz volt elviselni a vegyszerek bűzét. Néhány óra múlva már úgy éreztem magam, mintha betéptem volna.” Miután befejezték a munkát, különleges tisztítószerrel kellett kezet mosni; ez pedig nem volt könnyű, mert nem akart lejönni a festék. A legkisebb nyom se maradhatott, mert a rendőrség megnézte a gyanúsított kezét, így könnyű volt lebukni. Gyakran több mint tíz órát nyomtattak naponta, néha többet is. Több nyomdász is érzékeny volt a vegyszerekre, és hólyagos lett a bőrük. Gályarabságra emlékeztetett a munka. Ennek ellenére a Harcoló Szolidaritásban százak, ha nem ezrek végeztek nyomdai munkát egész nap konyhákban, fürdőszobákban, pincékben és padlásokon, ők állították elő a földalatti kiadványokat.

A néhai Jerzy Przystawa professzor mondta akkoriban, hogy le kell cserélni a Harcoló Szolidaritás nevét Nyomdász Szolidaritásra. Alighanem egyetértett volna vele a Biztonsági Szolgálat főnöke, Władysław Ciasioń is. 1986 januárjában írta az alábbiakat egy titkos dokumentumban, amelyben bemutatta a Harcoló Szolidaritás likvidálásának tervét: „A Harcoló Szolidaritás magához ragadta a nyomdászati eszközök többségét, ez pedig lehetőséget adott számára a gyors és hatékony propagandatevékenységre.”³⁶

³⁵ A BHP pasztát és a Komfort mosópasztát használták szitanyomáshoz a földalatti nyomdákban, ezzel sűrítették a nyomdafestéket. Az SB kérésére a pasztákat gyártó vállalatok homokot kezdtek adagolni a pasztába, lehetetlenné téve ezzel a szitanyomó háló használatát.

³⁶ 1986. január 30., Varsó – A Harcoló Szolidaritás megfigyelésének és likvidálásának operatív keretterve. Készítette: a BM SB Tanulmányi Iroda és a BM Vajdasági Hivatal. Aláírta: Władysław Ciasioń tábornok-államtitkár. Szigorúan titkos. In: *Solidarność Walcząca w dokumentach, t. 1: W oczach SB*. Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2007, 181.

Kettős élet

A földalatti életben úgy viselkedsz, mint az űzött vad. Állandóan figyelsz, nézed, ki hová megy. Elemzel minden nyomot, minden zörejt. Bizalmatlan vagy, olvasol a tekintetekből, állandóan több szálon kell gondolkodnod.

„Különös állapot volt. Soha nem tudtad, mi lesz. Hol alszol, mi történik majd, vajon holnap nem tartóztatnak-e le” – meséli Artur Pietrzak, aki a nyolcvanas években a Wrocław Egyetem hallgatója volt. Szakállat és hosszú haját viselt, antikommunista nézeteket vallott. Futárként dolgozott a Hármisváros³⁷ és Wrocław közötti útvonalon, egyszerre volt nyomdász, terjesztő és földalatti lapok szerkesztője. Néhány év alatt százötvenszer tette meg az utat Wrocław és Gdańsk között szamizdat kiadványokat szállítva. „Másik világban léteztem. Izgalmas élet volt, állandóan a határsávbán tartózkodtam. Jártam az utcákat, mint mindenki más, de mintha egy másik világban éltem volna” – idézi fel.

Andrzej Myc egy évtizeddel idősebb Pietrzaknál, de ő is hasonlóan élte meg azokat az időket: „Két valóságban éltem. Lehallgatták a lakásomat és a telefonomat. Munkába menet, majd hazafelé is követtek az államvédelmisek, egész héten a nyomomban voltak. Tudtam a jelenlétükről, de úgy tettem, mintha nem vennék tudomást róluk. Ha tudták volna, hogy tudom, még óvatosabbak lettek volna” – magyarázza. Munkába ment, bevásárolt, találkozott az ismerőseivel. Majd hirtelen eltűnt pár napra. Senki sem tudta, hol volt. „Egy másik valóságban jártam.”

Hazatért az első valóságába. Ruhástul dőlt le aludni, éjjel kettőkor kelt. Nesztelenül hagyta el a lakást, fölment a padlásra, vagy lement a pincébe. Jól ismerte ezeket a helyeket. Csukott szemmel is eligazodott. Elment az első vagy az utolsó lépcsőházig, aztán kilépett az utcára. Sötét volt, egy lélek sem járt az utcán, kihalt és hideg minden. Már az ügynökök is elaludtak. Átsurrant az udvaron, átment a pincéken vagy a padlásokon. Sehol senki, nyugodt volt, egyre távolabb került a lakástól. Észrevétlenül átugrott a két valóságot elválasztó korláton. Behatolt a másodikba. A föld alatt volt.

³⁷ Így nevezik a Gdańsk-Sopot-Gdynia „háromszöget” a Balti-tenger partján. (A ford.)

Spiclik mindenhol akadtak. Megtanult együtt élni velük, felismerte őket az utcán, fedőneveket adott nekik: „Vágott”, „Meredt szemű”, „Érdeklődő”, „Magányos” – még egy nő is követte. Szép volt. „Hogy tud egy ilyen gyönyörű lány így prostituálódni ideológiailag?” – málázott. Hiszen akkoriban a szép lányok az ellenzékben tevékenykedtek. Megtanulta az autók rendszámát, amelyekkel az SB-sek követték: Fiat 126p – WOD 0234, Polonez – WOA 7369, Fiat 125p – WOC 7291, narancssárga Fiat 125p – WOE 4971, fehér Fiat 125p – WOA 7313, narancssárga Fiat 125 – WOA 291. Többen is voltak.

Minél komolyabb erőfeszítés kellett ahhoz, hogy szem elől té vesszék a spiclik, úgy szabadult föl benne mind több adrenalin, annál inkább magába szippantotta a földalatti élet. Olyan volt ez, mint a kábítószer. Éltek vele, bár letartóztatás és egyéb kellemetlenségek fenyegették az embert. Szerették. Nem volt kiút.

Mateusz Morawiecki a rendszeres megfigyelés ellenére is szerkesztette az Alsó-sziléziai Bulletint. Maciek Graf pincéjében papírraktár és festékkeverő volt. Marcin Dworzański több helyen is nyomtatott, de egyik házigazda sem tudta még a nevét sem. A föld alatt mindenki abból indult ki, hogy állandóan lehallgatják és követik. Mielőtt komoly akcióba kezdtek, nagyon összetett tevékenységek sorát végezték el, hogy minden nyomot eltüntessenek, és közben rejtve maradjanak. „Az ember olyan tudatállapotba kerül, mint a vadállatok – mondja Wojciech Mysłęcki. – Az állandó megfigyelés alatt megváltozik a viszonyod a saját életedhez. Pszichés változás megy végbe. Egész idő alatt lehallgatnak. Egyszer elgondolkodtam, hogyan éltek az emberek a jégkúnyhókban, egymás hegyén-hátán, hogyan folytattak ott intim életet. Tudtak élni. Az ember alkalmazkodóképessége rendkívüli. Nem tudom, hogy bírtam ki mindezt, de megtanultam élni ebben az állapotban is.” A házat lehallgatták. Az első lehallgatókészüléket a konnektorban találta, a másikat – később – az ajtóba szerelve. Egyértelműnek tűnt, hogy mindenhol lehallgatják.

Mivel a telefonját is lehallgatták, Wojtek minden beszélgetést a lehallgatóknak szóló nyilatkozattal kezdett. Mindenkinél, aki felhívta, végig kellett hallgatnia egy nem túl elegáns, de nagyon precízen megfogalmazott mondatot a spiclikhez fűződő viszonyáról: „Vigyázz, ezek a mocskok lehallgatnak, ezek a faszkalapok ülnek, finganak és minket hallgatnak”.

1984-ig a feleségén kívül csak Kornel Morawiecki és a Harcoló Szolidaritás három tagja tudta, hogy Mysłęcki földalatti tevékenységet folytat. 1983 decemberében, miután Klementowski lebukott és börtönbe került, már sokat tudott róla az államvédelem, de nem sikerült rájönniük, pontosan mivel is foglalkozik. Abban az időszakban Wojtek a Harcoló Szolidaritás félhivatalos képviselőjévé vált. Ő felelt a szervezet belső kapcsolataiért. Mivel az SB rájött, hogy fontos ember – ő vezette a tüntetéseket –, próbálták begyűjteni negyvennyolc órára a jelesebb alkalmak előtt.

Virradat előtt gyakran ébredt arra, hogy ütök-verik az ajtaját ész nélkül. A villanegyedben, ahol lakott, majdnem mindenkinek volt kutyája. A kutyák szörnyű ugatása és vonítása fogadta az ügynököket. Wojtek mamája kiment az erkélyre, és elzavarta őket, mondván, úgy viselkednek, mint a Gestapo. A szomszéd kiabált: „Mit akartok ti ettől a fiútól?!”. A szomszéd üvöltött, a mama üvöltött, a kutyák ugattak, a csirkék felébredtek, hatalmas zsidvásár támadt. E zűrzavar alatt Wojtek rendszerint meglépett a házból; gyakran félmeztelenül menekült. Nagy kertjük volt, amelyet a szomszédok udvarai határoltak. Úgy rakták össze a különböző eszközöket, hogy könnyű legyen átugrani a kerítésen a szomszéd birtokára, amikor közeledik az SB. Egyik fáról a másikra, kerítésről kerítésre ugrált, mint Tarzan. A hátsó kijáraton vagy a pince ablakán keresztül távozott a házból, mire az ügynökök felmérték a kertet, és minden oldalról körülvették a házat, már kiugrott az ablakon, és megszökött, gyorsan ugrálva át a kerítéseken. Egyszer még utána is lőttek. Kilencszer tartottak nála házkutatást, de csak háromszor fogták el. Hatszor megszökött. „Hozzászoktam, de sokat szenvedtem – emlékszik vissza. – Nagyon rendes szomszédaim voltak. Elfogadták a helyzetet.”

Két állandó megfigyelőpontot állított fel az SB a házával szemben. Az egyiket egy kiadó lakásban, amely előtt egy szép lucfenyő állt. Kimetszették az ágakat, hogy láthassák Wojtek házat. „Később felállítottak egy guruló sátrat, mintha felújítanának valamit, és onnan is figyeltek. Egyszer rájuk gyűjtöttem a sátrat, mind kiugráltak belőle” – meséli.

Előfordult, hogy tíz-tizenöt embert is ráállítottak. Hat autó kellett nekik ahhoz, hogy kövessék az övét, hozzá sofőrökre, akiket többször cseréltek.

Számos bravúros akciót is Piotr Medońnal hajtott végre, aki az orvosi egyetemen adott elő fizikát, pedig 1980 előtt még nem mert részt venni a földalatti mozgalomban. „Borzasztó volt ez a félelem” – vall róla. 1979 decemberében odament hozzá egy ismerőse, és felvetette: „Van lakásotok Oporówban, nekem meg van egy nyomdagépem, engedj be a pincédbe”. Nála szerette volna berendezni földalatti kiadóját. Medoń azonban nem ment bele. 1981. december 13. után minden megváltozott benne. Újra megkeresték, s bár még félt egy kicsit, már nem voltak kétségei: harcolni kell. Igent mondott, és az ő házában kezdték nyomtatni az Alsó-sziléziai Bulletint.

1982 januárjában már teljes gőzzel működött a nyomda Medońnál. Nagy ház volt, négy szoba lent, kettő fent. Titkos külön bejáraton lehetett bejutni a nyomdává alakított szobába. Egy nap nem vették észre a nyomdában dolgozó lányok, hogy követték őket. Bemerte a lakást az államvédelem. 1982 márciusában Medoń házibulit tartott. Majdnem negyvenen jöttek el. Sörshordók, buli. A vendégeknek fogalmuk sem volt arról, hogy két fallal odébb illegális nyomda működik csendben. Az SB pedig azt hitte, hogy a házban valamilyen nagyobb ellenzéki találkozó zajlik. Nagy erőket vontak össze. Tucatnyi Nysa érkezett. Megtámadták a mit sem sejtő társaságot, és szétkergették őket. A buliban ott volt a szomszéd – a besúgó – is. Medoń később találkozott vele a kihallgatáson. Siralmas látvány volt: úgy bántak vele, mint egy ronggyal. „Láttam, hogy kapott tőlük egy pofont. Kiabáltak vele: »Te fasz, mit hivatkozol te az őrnagyra!«. Az ügynökeikkel is úgy bántak, mint a kapcaronggyal” – meséli. Nyolc órán át tartott a kihallgatása. Megfélemlítették, kimerült. Végül belökték egy cellába.

Úgy nézett ki a sötét cella, mint egy tizenkilencedik századi kazamata. Dohos és nyirkos volt, a priccs két fából készült, és a helyiség sarkához erősítették. Bűzölgő, koszos takaróból és egy hugyos vödörből állt a berendezés. Szörnyű bűz terjengett, koromsötét volt. Bezárult az ajtó. Piotr összezavarodott, de egyszer csak egy mély, jellegzetes hang szólt hozzá:

- Ki vagy?
- Földalatti aktivista, elfogtak, megtalálták a nyomdát a házban.
- És mit csinálsz Wrocławban, hol dolgozol?
- Az orvosi egyetemen.
- Mit tanultál?
- Fizikát.

– Mintha ismernélek valahonnan. Aláírtál, mondtál valamit?

– Semmit.

– Nagyon helyes! Tartsd észben: ez a régi szabály már százötven éve érvényes. A szolgálatoknak ne dumálj, tagadd meg a válaszokat, ne írd alá semmit. Jerzy Pryastawa vagyok. Emlékszel?

– Igen!

Pár évvel korábban járt Jerzy Przystawa fizikaprofesszor előadásaira. Már az egyetemen nagy tekintély volt a szemében. Piotr sokkos állapotba került attól, ami most történt vele. Előbb a lebukás, nagy rendőrségi akció, majd egy rettenetesen hosszú kihallgatás és egy szörnyű cella. Végül a priccsen mellette a kedvenc professzora.

Amikor először került börtönbe, még nem tudott semmit. „Az államvédelem gyakran ijesztgetett minket, felsorolták, hány ember ül, milyen ítéletek várhatók, mire számíthatunk. Nem tudom, hogy viselkedtem volna, ha nincs Przystawa. Hálás vagyok neki. Isten akarata volt, hogy éppen abba a cellába kerültem” – mondja Medoń. A szabadulásuk után hosszú éveken át együtt dolgoztak a Harcoló Szolidaritásban. A letartóztatás alatt Przystawa megtanította neki a konspirációs szabályokat.

Medoń két hetet töltött egy cellában Przystawa professzorral. Aztán a konspiráció „még jobb egyetemére” került. Átszállították egy internálótáborba. Ott villámgyors politikai kiképzésen esett át. Itt találkozott Wojciech Mysleckivel, akivel mély barátságot kötött. Valójában szomszédok voltak a szabad életben, de csak az internálótáborban ismerkedtek meg közelebbről. Medoń 1982. július 26-án, Myslecki július 28-án szabadult. A következő hét évben nagyon kemény harcot folytattak a kommunisták ellen. Közele munkatársak lettek a Harcoló Szolidaritásban. Fedőneveket cseréltek; időnként pedig ugyanazt használták, hogy megtévesszék az SB-t. Állandóan rejtőzködtek, menekültek az ügynökök elől.

Az SB által megfigyelt aktivistáknak szembesülniük kellett egy alapvető problémával: el kellett döntenie, hogy teljes illegalitásban dolgoznak, vagyis főállású földalatti aktivistaként, vagy élhetnek részben normális életet, lakhatnak otthon, járhatnak munkába úgy, hogy közben titokban végzik az ellenzéki munkát is. Medoń úgy döntött, nem rejtőzik el. Amikor az ember bujkál, csökken a munka hatékonysága, ilyenkor ezer olyan dologgal kell foglalkoznia, ami nehezíti a dolgát. „Kár az időért. Még az is jobb volt,

ha leültettek. Az is a harc része volt, megmutattam, hogy ilyenek a komcsik. A munka folytatását jelentette” – mondja.

Komoly kihívást jelentett az állandó rejtőzködés. Már önmagában Kornel Morawiecki bujtatása is igen komoly munkát igényelt a szervezet részéről. Rengeteg aktivista erőfeszítésére volt szükség ehhez nap mint nap. Minden találkozó megszervezése komoly logisztikai feladat volt. Ezért a Harcoló Szolidaritás élén álló személy környezetében számos vezető aktivista egyetértett abban, hogy jobb lenne, ha félnyilvánosan dolgoznának. Eltakarítani a nyomokat, elmenekülni, de nem a föld alá. Szokatlanul bonyolult életet éltek mind a rejtett személyek, mind az egész szervezet.

Az SB ismerte az ellenzékkel kapcsolatot tartó emberek többségét. Az volt a fő problémája, hogy nem tudta kideríteni, ki mit csinál. Ezért mindennap próbálták követni az ellenzékiet, de mindennap eltűntették a nyomokat az aktivisták, „bevitték az erdőbe” az ügynököket, hamis jeleket küldtek nekik. Az akciók többsége nem járt sikerrel. Az SB-nek nem sikerült sem a szervezet struktúráját szétverni, sem a vezető aktivistákat elkapni. Mi több, az ügynökök biztosak voltak abban, hogy Morawiecki emberei ismerik a tevékenységüket. „Elemeztük az egész eddig nyomozást, amelyből az is kiderül, hogy K. Morawiecki 1983 szeptemberéig informálódott a mi tevékenységünkről. Ebben a helyzetben arra kényszerültünk, hogy teljesen új alapokra helyezzük a megfigyelését és az operatív állásokat” – írták a jelentéseikben.³⁸

Néhány nappal a tüntetések előtt rendszerint ráépültek az ismert aktivistákra, próbálták elfogni őket. A rendkívüli napokon – választások, népszavazások vagy május 1. – sokan közülük nem aludtak otthon, mert rendre megpróbálták becsukni őket a törvény szerint lehetséges negyvennyolc órára. Senki sem szerette ezeket a letartóztatásokat, de Medoń, aki már megszokta a földalatti munkát, racionálisan közelített a kérdéshez, és elvesztegetett időnek tartotta. A tüntetések előtt tehát ismerősöknél aludt. Próbált időben beérni a munkahelyére. Megértő volt a főnöke, de figyelmeztette, hogy

³⁸ Wrocław, 1983. december 9. – Jelentés a Harcoló Szolidaritás szervezetének és vezetőinek jelenlegi megfigyeléséről. Fedőnév: Tarantula. Aláírás: Józef Nowicki, a wrocławai BM vajdasági hivatala III/1-es Osztályának vezetője. Szigorúan titkos. In: *Solidarność Walcząca w dokumentach, t. 1: W oczach SB*. Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2007, 87.

muszaj dolgoznia. „Értem, hogy maga a föld alatt él, harcol a komcsikkal, tiszteletben is tartom, de dolgoznia kell” – mondta neki. Így hát Piotr még a tüntetések előtt is időben érkezett a munkába, de nagyon vigyázott, hogy ne tudják elkapni. Szörnyen idegesítette ez a hajsza a rendőrséggel, az állandó szökések. Előfordult, hogy négy autóval érkezett tizenhét fős kíséretet sikerült leráznia. „Látszólag elégedett volt, de mindez rettenetes frusztrációt okozott neki. Nem tudott alkotni, nem jött ki belőle semmi” – meséli egykori főnöke. Egyszer két napot várt Mysleckire az SB a háza előtt. 1987 novemberében a kommunisták népszavazást tartottak, amelynek azt kellett bizonyítania, hogy a társadalom támogatja Jaruzelski tábornok politikáját. Az ellenzék a szavazás bojkottjára szólított fel; a hatalom meg jó eredményre számított. A Harcoló Szolidaritás úgy döntött, saját maga készít felmérést a részvételről. Myslecki Medońnyal szervezte meg a szavazók megszámlálását. Reggeltől estig dolgoztak.

A kutatást tudósok – a Harcoló Szolidaritás közössége java részt belőlük állt –, matematikusok és statisztikusok végezték. A szavazóhelyiségek előtt sündörögtek, és számlálták a kijövőket, illetve bemenő embereket. Nagyjából száz fő vett részt az akcióban, precíz módszerekkel számolták ki a valóságos részvételt.

Éjjel egykor fejezték be a munkát. Kiszámolták az eredményeket, minden adatot összesítettek. Kimerülten, de elégedetten mentek haza. Úgy volt, hogy Mysleckinél éjszakáznak. Valamitől nagyon jó kedvük kerekedett, hülyéskedtek az utcán. Hangosan nevettek, már messziről hallatszott a hangjuk. Közeledtek a házhoz. Amikor odaértek az ajtóhoz, hirtelen észrevették, hogy félig nyitva van. Egy másodperc alatt felfogták, miről van szó. Az ügynökök kontrámunkája. Bent vártak rájuk, de valamelyik elfelejtette becsukni az ajtót. Menekülőre fogták. Ahányan voltak, annyi felé rohantak. Észrevették őket. Tíz-tizenöt civil funkcionárius szaladt ki a házból, és üldözőbe vették őket. Ketten átugrottak a kerítésen, a kutyák ugattak. Fellármázták a fél környéket, de Myslecki szomszédai már hozzászoktak ehhez. Megléptek a kerteken át. Sikerült. Megint megkönnyebbültek. Fél órával később Medoń kiment az utcára, hogy hazatérjen, átvágva a fél városon. Kiderült, hogy az SB körbevette az egész kerületet. Elfogták.

A parancsnokságon beültették egy szobába, és sokáig otthagyták. „Rosszindulatból tették, hogy ne tudjak aludni, még cellába se küldtek. Meg sem próbáltak kihallgatni, mert tudták, hogy úgysem mondok semmit” – emlékezik. Volt ennek haszna is. Medoń kihallgatta a szomszéd szobában ülő funkcionáriusok beszélgetését. Megtudta, hogy a wrocławui ügynökök ki nem állhatják a varsóiakat.

Mivel az SB hosszú időn keresztül nem volt képes elbánni a Harcoló Szolidaritással, Czesław Kiszczak³⁹ nagy kádercserét hajtott végre. Biztos volt abban, hogy a wrocławui SB-be beszívargott a Harcoló Szolidaritás, és Varsóból küldött embereket. A wrocławuiak persze idegesek lettek ettől.

A varsói funkcionáriusok szervezték a Wojciech Mysłlecki háza előtt tartott éjszakai akciót. Amikor este bementek a házba, a házigazda felesége rájuk kiáltott, rájuk uszította a kutyát, és megtagadott minden együttműködést. Azt sem engedte meg nekik, hogy használják a WC-t, és egész végig kiabált velük. Amikor a telefont akarták használni, pénzt követelt tőlük, egy złoty ötvenet a beszélgetésért.

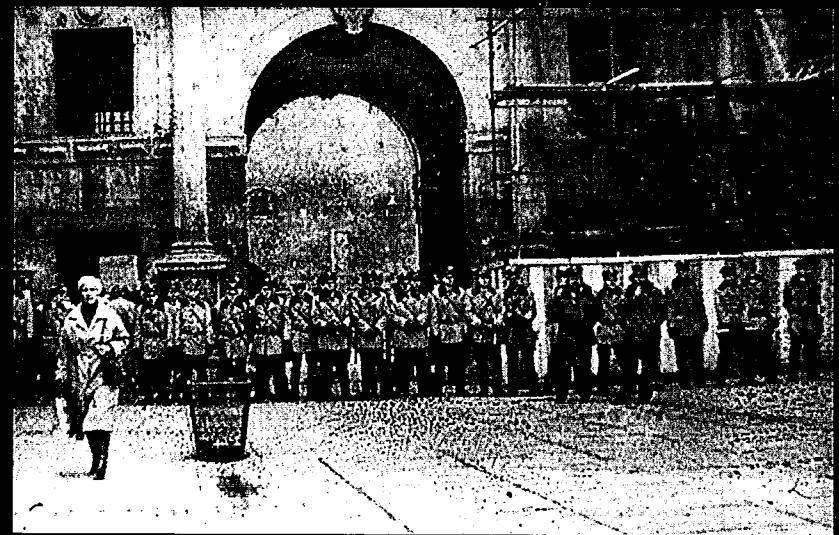
Amikor végre megjelent a házban Medoń és Mysłlecki, a meglepett funkcionáriusok hagyták őket elmenekülni. A wrocławui SB-sek dörzsölték a tenyerüket. Ezt a beszélgetést hallgatta ki Medoń:

„Hülyét csináltak a varsóiakból! – mondta az egyik pukkadozva a röhögéstől. – Azt hitték, itt is olyan ez a kultúra, mint náluk. Idejöttek, hogy szétverjék a szervezetet, he-he! Bementek Mysłleckihez, azt hitték, majd teával kínálja őket a felesége, ő meg rájuk uszította a kutyákat. Ezek még gázt se vittek magukkal, aztán menekülhettek, ha-ha! Baszd meg, ezek azt hitték, hogy itt is úgy megy minden, mint Kurońnál: kávé, tea, dumálunk egy kicsit, és kész, de itt ki kell takarodni a terepre, ha el akarják kapni őket. Muszáj volt idejönniük segítségért, hogy boldoguljanak valahogy. Ott várnak, ez a két pöcs végre hazaér, ők meg nem csukják be az ajtót rendesen, baszd meg, leléptek, és nem kapták el őket! Ha-ha-ha! Azt hiszik Varsóban, hogy ez itt valami Európa, pedig ez itt kemény munka. Itt nem könnyű ezekkel a faszkalapokkal, ezek gyűlölnék minket.”

A kimerült Medońt rögtön feldobta a humor. A diagnózis helyes volt: a földalattiak tényleg gyűlölték őket.

³⁹ Czesław Kiszczak (1925–2015) 1981 és 1990 között belügyminiszter. A hadiállapot bevezetésének egyik fő tervezője és irányítója. Minisztersége alatt több mint száz ember vesztette életét az Állambiztonsági Szolgálat, a ZOMO és a rendőrség tevékenységének köszönhetően.

FESZÜLT SÉG ALATT

Feszültség alatt

„Jó napot kívánok, Marek itthon van? Jöttünk megnézni, hogy néz ki egy lehallgatókészülék, megmutatja nekünk az úr?” – kérdezte az a két tizenkét éves kölyök, aki bekopogott az Oziewicz házaspár lakásába. Kis híján rosszul lett a házigazda. 1983-at írtunk. Régóta tudta, hogy lehallgatják. Mindent nagy titokban tartott, egészen addig a napig, amíg tizenhárom éves fia ki nem tálalt a társainak az udvaron...

Zbigniew Oziewicz tizenegy évvel korábban lett antikommunista, amikor még a Wrocław Egyetem fiatal munkatársa volt. A gyerekekkel együtt kéthetes vakációját töltötte Gdyniában a nővére lakásában. A szekrény legfelső polcán, a könyvek között ott állt Piłsudski műveinek gyűjteménye. „Egész szabadságom alatt ezeket olvastam, csodás élmény volt. Ezeket a könyveket akkor sehol sem lehetett kapni. Azt mondtam magamban, muszáj lesz felkelést kirobbantanunk. Nincs más kiút, a függetlenségi harcnak az oroszok elleni felkeléssel kell végződnie” – meséli.

A hetvenes években Wrocławban sok orosz állomásozott. 1973-ban Oziewicz mindennap elvitte biciklizni a gyerekeket, és bejárta velük az egész kerületet. Kereste a szovjet laktanyákat. Nézegette a tankokat, a hangárokat, az orosz iskolákat és az orosz tiszti lakótelepeket. „Saját boltjaik és iskoláik voltak. Ha valaki Wrocławtól tíz kilométerre gombászni indult, »államhatár« feliratú sorompóba és egy fölfegyverzett szovjet katonába ütközött. A wrocławói áruház tele volt tisztekkel, akik harisnyát vásároltak a feleségüknek. Mindenhol ott voltak” – meséli.

Oziewicz vett egy Wrocław-térképet, és bejelölte rajta a szovjet házakat, raktárakat, iskolákat, autókat, tankokat. „Felkelést akartam kirobbantani, és úgy gondoltam, hogy minden házban kell lennie ilyen térképnek.” Egy példányban készült a térkép. 1982-ben vették el tőle az SB-sek, amikor házkutatást tartottak nála.

A leendő fizikaprofesszornak nem voltak kétségei a rendszer természetét illetően. „A dolgokat nevükön kell nevezni. Itt orosz megszállásról beszélhettünk. A LEMP az árulók pártja. Gyilkolták a Honi Hadsereg katonáit, gyilkolták a lengyeleket. Kik ezek, ha nem árulók? Az volt a célom, hogy ne a pártunkívüliek féljenek a párttagoktól, akikből volt itt két-, talán hárommillió, hanem

fordítva” – magyarázza. Szívesen hangoztatta nézeteit. Amikor belépett egy fürkébe a vonaton, mindig megkérdezte: „Ülnek itt párttagok? Ha van itt valaki a LEMP-ből, akkor nem akarok ideülni.” Soha senki nem vallotta be. Mindig azt mondták, hogy nincs.

A nyolcvanas években Oziewicz villamosra szállva rendszerint tüntetőleg olvasta a Harcoló Szolidaritás lapját. Olykor felvetette a taxisoknak, hogy egy fuvarért földalatti újság előfizetésével fizet. „Azt akartam, hogy az emberek szabadnak érezzék magukat, és hogy a párttagok és az államvédelmisek kezdjenek félni. Ha utaztam Lengyelországban, elmeséltem az embereknek, milyen erős a szervezetünk, és milyen tökéletesen szervezett. Ezt azért csináltam, hogy tápláljam a mítoszt. Hogy ne féljenek az emberek.” 1965 óta ismerték egymást Kornel Morawieckivel. A hadiállapot bevezetése után azonnal bekapcsolódott a földalatti tevékenységbe.

Amikor cserepes virág állt Oziewiczék konyhaablakában, az azt jelentette, hogy „tisztá”: bejöhethetnek. Kézbesíthetik a levelet. Amikor nem volt ott a cserepes virág, akkor „lebukott” a lakás. 1982 januárjában Jan Rzewuski professzor, a Wrocław Egyetem Elméleti Fizika Intézetének igazgatója, a Honi Hadsereg katonája és a varsói felkelés résztvevője közvetítésével eljutott Zbigniew Oziewiczhez egy bizonyos varsói professzor. Azt a hírt hozta, hogy Bujak kapcsolatba akar lépni Frasyuniukkal. Ettől a pillanattól Oziewicz lakásán keresztül zajlott az akkor már földalatti Szolidaritás két vezetője közötti levelezés. A varsói összekötő sosem ment be a lakásba. A küszöbön kívül adta át Bujak levelét, és átvette Frasyuniukét.

Február végén Oziewicz rájött, hogy figyel a házát az SB. Átköltözött egy másik lakásba, ahol egy nő lakott a fiával. Akkoriban azzal is foglalkozott, hogy közvetítette Frasyuniuknak a wrocław-i üzemek munkásainak és aktivistáinak üzeneteit. Egyik este észrevette, hogy egy furcsa ember lödörög az utcán, az új tartózkodási helye előtt. Gondolta, hogy ez a hely is lebukott. Akkor még nem volt tapasztalt konspiráns, és volt nála egy halom dokumentum. Konspirációs címek, telefonszámok, nevek, különféle információk. Mivel az ügynökök sosem jöttek be éjjel – a kötelező előírásokkal összhangban ezt csak reggel hatkor tehették –, maradt idő a helyiség

„megtisztítására”. Minden gyanús papírt elrejtettek a háztulajdonos segítségével a birtok hátsó részén, egy nagy harapós kutya óljában. Hajnali háromkor Oziewicz kisurrant a házból, át a szomszéd kertjén. A várakozásoknak megfelelően reggel hatkor betört a házba az SB. Oziewiczet nem fogták el, de letartóztatták, majd később internálták a lakástulajdonost és a fiát.

Nem sokkal ezután Oziewicz elküldte az ismerőseit, hogy ellenőrizzék, biztonságos-e már a lakás. Addigra már letartóztatták a tulajdonosokat. Érintetlennek látszottak a kutyaóiban elrejtett papírok. Az SB természetesen nem találta meg őket, de – mint később kiderült – így sem menekültek meg. Megette a kutya az egészet.

Oziewicz azon törte a fejét, hogy hol lakjon. Titokban találkozott a feleségével, aki rávette arra, hogy egyszerűen jöjjön haza, és így is tett. Tényleg nem tartóztatták le, de minden lépését figyelték. Az SB nyilván úgy gondolta, hogy jobban megéri követni, mert végül vagy elvezeti őket magához Kornel Morawieckihez, akivel húsz éve ismerték egymást, vagy legalább egy újabb konspiratív lakáshoz.

Hamarosan megbetegedett a lánya, Emilia, súlyos volt az állapota. Felírta neki a doktornő, hogy a lehető leggyorsabban vegyen penicillint. Már kijárási tilalom volt, de a doktornő igazolásának köszönhetően kimehetett a házból. Rögtön megjelent mögötte két ügynök. Ideges volt. Követték lépésről lépésre. A gyógyszerértárból közvetlenül mögé álltak. Amikor megvette a gyógyszert, idegesen kérdezték az eladónőt: „Mit kért ez az úr? Milyen gyógyszert?” Biztosra vették, hogy ezen a gyógyszerháron keresztül leveleznek Frasyuniukkal. „Azt hitték, átadok valamit a jelenlétükben a hölgynek a gyógyszerértárban. Komplet idióták” – mondta bosszúsan.

1982 telén végig rajta tartották a szemüket. Amikor elment egy rövid időre Szklarska Porębába a feleségével és a gyerekekkel, egész úton követték őket.

Néhány hónappal később, 1983-ban, valaki bekopogott Zbigniew Oziewicz lakásába. Egy fiatal lány állt a folyosón. A kezével jelzett, hogy jöjjön ki hozzá. „Megkért a postamester asszony, hogy adjam át: parancsot kapott arra, hogy minden önnel folytatott telefonbeszélgetést vegyek fel” – tájékozatta a nő.

A következő munkanapon odament hozzá a főnöke, Rzewuski professzor, és megkérte, hogy menjen ki vele az utcára. Ő is tájé-

koztatta, hogy a Wrocław-i Egyetem szenátusának ülése alatt valaki névtelenül küldött neki egy cetlit azzal az üzenettel, hogy „doktor Oziewiczet bepoloskálták”.

Két személynek volt információja a lehallgatókészülékek elhelyezéséről – valószínűleg azért, mert az állambiztonsági apparátus munkatársai voltak –, és egymástól függetlenül mindketten úgy döntöttek, hogy tájékoztatják erről.

Kiderült, hogy két külön dologról volt szó. Az egyik a telefonlehallgatás, a másik meg egy poloska elhelyezése a lakásában, amelynek segítségével minden helyiségben lehallgathatták és rögzíthették az összes beszélgetést.

Egy vasárnap, amikor senki sem volt Oziewicz lakásában, az SB technikusai beszerelték a poloskát. A Harcoló Szolidaritás, amelyhez többek között a műszaki egyetem tudósai is csatlakoztak, kiváló szakemberekkel rendelkezett, akik minden elektronikus berendezéshez értettek. Oziewicz megkérte a kollégáit, hogy jöjjenek el a lakásába, és ellenőrizzék, valós-e a figyelmeztetés. Valóban találtak egy kis mikrofont a telefonban, melynek segítségével minden beszélgetést rögzítettek.

A következő napon felkereste Michał Gabryel és Andrzej Borowiec is. Volt már tapasztalatuk az ilyen műveletekben. Ahogy beléptek, egyetlen szót sem szóltak. Néma csendben dolgoztak. „Tedd arrébb az asztalt.” „Mutasd, hol vannak a konnektorok.” „Hol az elosztó?” – papírlapokra írva beszéltek egymással. „Áramtalaníts minden berendezést” – írta fel Gabryel. Zbigniew kikapcsolta a tévét, a rádiót, a lámpát, de még a hűtőt is. Borowiec intett a kezével, hogy menjenek ki a folyósóra. Ott volt a villanyóra. Tovább pörgött. Oziewicz furcsán nézett. „Van még valami, amit nem kapcsolnál ki” – írta fel Gabryel. Kellott lennie valamilyen műszernek a lakásban, amely árammal működik. „Menjünk ki a konyhába. Mutasd meg az összes konnektort és elosztót” – kapta Zbigniew a további utasításokat. A villamossági szakemberek erre ellenőrizték a mérőműszereikkel az összes lehetséges fogyasztót. Gabryel hirtelen vadul hadonászni kezdett. Oziewicz hároméves kislánya ágyánál állt. Valami működött a konnektorban. Finoman kiszerelte. Megvan! Kis kockát, áttetsző műanyagba helyezett berendezést találtak benne.

A férfiak gyorsan elhagyták a házat, és a műszaki egyetemre mentek. Ott használhatták a röntgenkészüléket. Átvilágították a kockát. Semmi kétség, ott volt benne a mikrofon, az adó-vevő és az erősítő.

És egy kis antenna. Nagyon modern japán berendezés volt. Közvetítőként keresztül gyorsan tájékoztatták a felfedezésről Kornel Morawieckit. Meglepetésére a Harcoló Szolidaritás főnökétől kapott válasznak többé-kevésbé a következő volt a tartalma: „Szereld vissza a poloskát oda, ahol volt. Tégy úgy, mintha mi sem történt volna, beszélj néha otthon a Harcoló Szolidaritásról, és adj nekik hamis információkat.” Zbigniew nem volt túl szerencsés. Inkább választotta volna a lehallgatás nélküli életet, de a parancs az parancs. Az ellenség megtévesztése és a dezinformáció a Harcoló Szolidaritás aktivistáinak kedvenc módszerei közé tartozott.

Visszakerült a poloska a hároméves kislány ágya mellé. Az ügynökök minden reggel hallgatták a gyerek kiabálását és sírását. Zbigniew és felesége eleinte egész jól bírta.

Ha ismerősök jöttek, kikapcsolták a villanyt. Gyertyát gyújtottak, és szabadon beszélgethettek. Volt ennek valami varázsa. De nem volt könnyű a mindennapi élet a poloskával, három gyerekkel, feleséggel, a látogatóba érkező családdal.

Minden reggel fölébredni, noszogatni a gyerekeket, abban a tudatban élni, hogy az SB hallja a családi perpatvarokat, beszélgetéseket, mások előtt sírnak és nevetnek – ez megalázó volt, egyre nehezebben viselték. Mindenbe beavatták a gyerekeket; de ők akkor is csak gyerekek. Beállított két barát a tizenhárom éves Marekhez, és udvariasan elmondták, azért jöttek, mert kíváncsiak, hogy néz ki egy poloska. Kiderült, hogy már az egész udvar tud a titokról. „Elég volt. Ennek semmi értelme” – gondolta idegesen Oziewicz doktor. Legfőbb ideje abbahagyni a bújócskázást. Végül maga szerelte ki a lehallgatót.

A többiek, akikkel együttműködött a szervezetben, megértették, és nem tettek szemrehányást. Azt viszont nem engedhették meg maguknak, hogy eltékozzák. Végül a Harcoló Szolidaritás villamossági szakemberei beszerelték a lehallgatókészüléket a hatalmas ELWRO gyár igazgatói szobájába, ahol gyakran tanácskoztak az SB tisztjei a vállalatvezetővel arról, hogy miként harcoljanak az üzemben dolgozó ellenzékkel. Így az ellenzék hat évig le tudta hallgatni az igazgatót az SB-től zsákmányolt adó-vevő segítségével. Egészen 1989-ig. Zbigniew Oziewicz tovább lavírozott a két világ határán. De bírta a nyomást végig, képes volt ekkora feszültség alatt élni.

Néha történt valami e két világ határán. Piotr Bielawskit és Jan Seńt a Beszkidekbe internálták. Éhségstrájkba kezdtek, ezért a börtön vezetősége úgy döntött, kórházba kell szállítani őket. Gyorsan megszöktek, eljutottak Krakkóba, hét hónapig bujkáltak a külvárosban egy ügyvéd, Piotr Tarnawski házában. Két családi ház állt mellettük. A Harcoló Szolidaritás aktivistái a pincében laktak. Ott működtették a földalatti nyomdát. Bielawski rádióriporter volt, cikkeket írt a földalatti lapokba.

Mindkét házban tudták, ki lakik lent, mi folyik ott. Hónapokig sikerült titokban tartani, hogy két férfi tartózkodik ott, akik ráadásul állandóan nyomtatnak valamit. Nemcsak kockázatos volt, hanem a konspirációs szabályokkal is ellentétben állt. Ahol lakott valaki, ott rendszerint nem folytattak semmilyen más tevékenységet. A két ház lakói egy családot alkottak, jól ismerték egymást, a jó oldalon álltak, ezért minden rendben ment. Adódott olyan helyzet, amikor egy lépésnyire álltak a lebukástól. Az egyik lakó szellemileg enyhén fogyatékos volt. Egyik nap le akart menni a pincébe. Az ajtók szokás szerint zárva voltak, miközben dőlt ki a nyomdafesték szaga.

Ez kibillentette az egyensúlyából. Kiszaladt a ház elé, és kiabálni kezdett az utcán: „Majd én véget vetek ennek a nyomdászkodásnak! Mi az, hogy nem tudok lemenni a pincébe, elegendem van ebből a nyomdából!” Végül a többi lakó nagy nehezen lenyugtatta. A konspiránsok majd’ meghaltak a félelemtől. Szerencsére senki sem hallotta meg az ordítózást, vagy legalábbis nem jelentette senki.

Tragikomikus helyzetekre is volt példa. Pénzt kapott egy házaspár, amely segítette a Harcoló Szolidaritás tevékenységét, és át kellett adnia a szervezet vezetésének. Ezek általában nem voltak nagy összegek. A pénzzel együtt egy jelszót is megadtak, amelyet tovább kellett adni, és közzé kellett tenni a földalatti újságokban mint elismervényt. Az utolsó oldalak alján jelentek meg a szokásos közlemények, például ilyenek: „Köszönjük a nagynéninek az ötszázast”, „Átvettük a gépet Marektól”, „Kasiának Amerikából köszönjük a kétszázast”. Így az adományozó elismervényt kapott arról, hogy megérkezett a pénze a földalatti szervezethez.

Egy napon beállított egy ismeretlen, aki elég érthetetlenül beszélt, és otthagyt egy borítékban ezer dollárt. Akkoriban ez óriási összeg volt, nagyjából ötven havi átlagbérenek felelt meg. A lakás tulajdonosa el akarta rejteni a pénzt, nehogy megtalálja az SB, ha házkutatást tartanak. Nagyon átérezte a rá háruló felelősséget. Bedobta a borítékot a konyhai szellőzőbe. Azt hitte, húsz-harminc centiméter mély lehet a nyílás, de legalul le van zárva. Amikor ellenőrizni akarta, hogy biztonságban van-e a boríték, kiderült, hogy nincs is lezárva a szellőzőnyílás. Lepottyant a pénz valahova a mélybe, nem tudni, hová. Ebben a helyzetben készek voltak eladni a lakásukat is, hogy át tudják adni a pénzt a szervezetnek.

Leültek az ismerőseikkel, hogy megtanácskozzák, mitévők legyenek. Felmerült az az ötlet, hogy megkérik az alsó szomszédot, egyezzen bele a fal átfúrásába. Na, de melyik szomszédot? Hányadikon? És még ha rá is jönnek, hogy melyik emeleten állt meg a boríték a pénzzel, vajon beleegyeznek-e ebbe a szomszédok? És ha beleegyeznek, nem akarják-e maguknak legalább a pénz egy részét? Nem jelentik-e a rendőrségnek? Ez nem volt jó megoldás.

Az egyik mérnöknek más ötlete támadt. Damilra kötött egy kis kockát, aztán leengedte az aknába. Vastagon bekente ragasztóval a kocka alját. Rá kellett ragadnia a papírborítéknak. Most csak le kellett engedniük a kockát, és otthagyni egy vagy két napig, hogy fogjon a ragasztó. Összegyűltek a szellőzőnél az ismerősök. Aggódva várták, hogy leérjen a kocka. Négy emelettel lejjebb állt meg. Otthagyták egy napig. Másnap óvatosan felhúzták a lakásba. Visszafojtott lélegzettel figyelték a fogyatkozó damilt. Végül megpillantották a kockát. Nem ragadt rá semmi. „Próbáljuk meg még egyszer” – rendelkezett a férfi. Megkente a kockát ragasztóval, és újra leengedték az aknába.

Két nappal később megint összegyűltek. Feszült figyelemmel nézték a damilt a szellőző körül csoportosuló emberek. Lassan, lassan, már látszott a kocka és... a sarkára ragadt boríték. A következő pillanatban már ott volt a szemük előtt a boríték, és benne ezer amerikai dollár. Hiánytalanul!

A mindennapi földalatti munka rendkívül fárasztó, nehéz, monoton és kimerítő volt. Ugyanakkor – mint majdnem mindenki megemlíti – hihetetlenül nagy adrenalinózt adott, és rendkívüli emberi kapcsolatok születtek belőle.

Az ellenzék számára 1986 és 1987 volt a legnehezebb. Nem volt baráti a társadalom hangulata, sokan már nem hittek abban, hogy sikerül változtatni valamit, egyre kevesebben jártak tüntetni, számos aktivista hagyott fel a földalatti tevékenységgel, sokan halálos kimerültséggel és frusztrációval küszködtek.

Akkoriban már csak a profik maradtak a föld alatt, viszont megint jött sok fiatal. Nekik könnyebben ment. Idejük volt bőven, se család, se gyerekek, és nem voltak nagy igényeik. Lazábban vették a kockázatot. Azoknak volt a legtöbb veszténivalójuk, akik egy kicsit idősebbek, házások voltak, és komoly szakmai munkát végeztek. Janina és Jacek Podlejskinek jó esélye volt arra a nyolcvanas évek elején, hogy szép szakmai karriert fussanak be, mert kiváló jogászok voltak. De más utat választottak. Jó megbízások helyett állandó üldöztetésben volt részük. Ahelyett, hogy elegáns hivatalokban töltötték volna éveiket, hangyaszorgalommal dolgoztak a föld alatt.

Ha valaki beállt „földalatti szakembernek”, vagyis csak a konspirációval foglalkozott, akkor egy idő után már nem végezte a saját munkáját. És mikor eljött a szabadság, sokan feladat nélkül maradtak, nem találták a helyüket az új világban. Azok az értelmiségiek, akik a földalatti ellenállásnak dolgoztak, új nyomdai módszert találtak fel a BHP paszta alkalmazásával. Ugyanakkor a világ különböző egyetemein működő értelmiségiek új technológiákat dolgoztak ki, előrébb vitték a világot, karriert építettek. Egyre nehezebben birkózott meg ezzel a helyzettel a Harcoló Szolidaritás vezetőinek nagy része. Számos aktivista úgy látta, hogy nincs jövője. Ezért ebben az időszakban, 1986 és 1988 között számos egyetemi oktató döntött úgy, hogy Nyugatra távozik.

„Egy bizonyos idő után mindannyian rettenetesen belefáradtunk ebbe a munkába. Rohadtul elégünk volt. Szörnyű fáradtság, a reménytelenség rettenetes érzése. Az én ügyködésemm nagy része kezdettől fogva elég fárasztó munkában merült ki: nyomtatok, rohangálok a diapozitívokkal, majd Gdańskba szállítom a szamizdatokat. De mindezt olyan fantasztikus emberekkel végezhettem, hogy nem is vágytam semmilyen változásra” – emlékszik vissza Artur Pietrzak.

Mariusz Mieszkalski: „Reggel fölkeltem, elmentem dolgozni a kocsiszínbe. Ott szétszotztam a szamizdatot. Röplapokat ragasztottam. Végeztem a munkámat. Délután háromtól este nyolcig iskolában voltam. Felírtam, hogy ki mit rendel. Délután nyomtatás, valamit el kellett vinni valahova. Terjesztés, találkozók, elszámolás; egész héten és még szombat, vasárnap. Néhány óra alvás. Ezekben az években napi tizennyolc órát dolgoztam. Ez rettenetes fáradtsággal járt. Bezárt, fülledt helyiségek, a Komfort paszta bűze, állandó rejtőzködés, a vegyszerek szaga. Nap mint nap, hetente hétszer. Emlékszem az 1988-as sztrájkokra. A Harcoló Szolidaritás segített mindenkinek. Egy társammal létrehoztuk a Sztrájk Tájékoztatót. Közben felmondták a lakást. Azt hittük, az emberek többségét mindez nem érdekli. Valaki sörözni megy, mások diszkóba járnak, a párok meg sétálgatnak. Mi pedig kimerülten cipeltük át a városon a sokszorosítót.”

Maria Peisert-Kisiełewicz: „Emlékszem, amikor napközben kimentem az utcára, furcsán éreztem magam. Normális embereket láttam. Normálisan éltek. Éreztem, hogy másik világban élek. Úgy éreztem, semmit sem fognak fel abból, hogy mi harcolunk – és ez így reménytelennek tűnt.”

Nagy tételben nyomtatták a földalatti lapokat. Gyanakodni kezdtek, ha új arcok járkáltak ki-be folyamatosan egy lakásból, pincéből vagy más helyiségből. Rengeteg időt, gyakran napokat töltöttek együtt a nyomdászok. Rendszerint nagyon fülledt, vegyszerektől bűzlő helyiségekben, ahol unalmas, gépies és nagyon fárasztó munkát végeztek. A nyomdafestékkel vagy BHP pasztával összekoszolt kezükkel kellett végezniük a hétköznapi teendőket, például elkészíteni az ételt. Időnként elmaradt az étkezés, mert senki sem mehetett ki a nyomdából, és hosszú ideig – ismeretlen okból – senki sem hozott ennivalót. Ehhez járult még a stressz és a félelem, hisz bármelyik pillanatban rájuk törhet az SB, és börtönbe kerülhetnek. Könnyen alakultak ki konfliktusok, viták, feszült volt a helyzet. Gyakran éltek át nehéz pillanatokat a különböző jellemű és gondolkodású emberek, akik ilyen rossz körülmények között voltak összezárva. Mégis pont ekkor születtek igazi, nagyon mély, erős és tartós barátságok.

Andrzej Myc: „Rendkívül erős emberi kapcsolatok születtek ekkor, ez különösen jellemző az ilyen konspiratív szervezetekre. Igazi fegyverbarátság volt köztünk. Tudtuk, mit akarunk. Nem éreztük magányosnak magunkat, együtt voltunk, ez pedig nagyon sokat

jelentett abban az időben. Úgy éreztük, sokan vagyunk. Egyre inkább atomizálódott a társadalom, mi viszont úgy éreztük, egyre nagyobb és erősebb közösséghez tartozunk; komoly felelősséget vállaltunk egymásért. Tudtuk, hogy bárkit becsukhatnak közülünk. Igazi szolidaritást vállaltunk, ez adott erőt. A magánéletben is sokat segítettük egymást. Ezek a barátságok ma is tartanak."

Zbigniew Jagiełło: „1985-től 1989-ig transzban éltem. Különös időszak volt. Végig feszültség alatt, bizonytalanságban voltam."

MOST RAJTAM A SOR! LAPSZERKESZTÉS AZ ÁLLAMBIZTONSÁG ORRA ELŐTT

10.

WOLNI I SOLIDARNI

NR 1

PIKARO SOLIDARNOSCI PODZIEMNY, DOLNY ŚLĄSK

13 CZERWCA 1982 R.

Koszt: 10 000

Cena 5 zł

DLACZEGO WALKA ?

- Aby zwyciężyć,
- Aby obronić najcięższych i tych, którzy cierpią nędzę, głód i więzienie,
- Aby przywrócić zaginioną prawą obywateli i narodu,
- Aby nie dać się zniewolić,
- Aby być wiernymi tradycji Ojców i Dziadów: "za Naszą i naszą wolność",
- Aby pokazać światu, że zła i przemoc można i trzeba się przeciwstawić,
- Aby nie straszyć się w ciemnym oporze lecz wspomagać go czynem,
- Aby doprowadzić do sprawiedliwej społecznej umowy,
- Aby dać świadectwo naszej godności,
- Aby żyć.

Redakcja

MODNY SIR ZA 13 czerwca br. o godz. 14.00 w kościele przy al. Pracy, obok ul. Grabiszyńskiej / spotkanie odprawiana Maza Św. w intencji Ojczyzny, ofiar wojny oraz więzionych, internowanych, ukrywających się i prześladowanych. Na Mazę tę Kościół zaprasza w szczególności robotników PAZU, FAURÓW, HUTNIKÓW, ELWÓW, Półkowników i in. Przypominamy, że Maza Św. w tej intencji odbyła się w większości miast w Regionie, a we Wrocławiu jak zwykle w Katedrze o godz. 18.30.

Pół roku od tragicznych strzałów pod kopalnią "Wujek" w dniu 16 czerwca o godz. 19.00 w kościele Ojców Dominikanów na pl. Dzierżyńskiego we Wrocławiu zostanie odprawiona Maza Św. w intencji pomordowanych górników i innych ofiar wojny. Na tej i na innych Mazach Św. w Kościołach całej Polski pamiętajmy o nich w modlitwie - zdmiećmy, abyśmy mogli żyć godnie.

PÓŁ ROKU RKS w apelu skierowanym do członków NSZZ "Solidarność" Regionu Dolny Śląsk wyzwa do umieszczenia na murach w dniu 13 czerwca br. napisów: "Solidarność" żyje, "Solidarność" walczy, "Solidarność" zwycięży. Razem też do składania kwiatów w miejscach robotniczego zrywu. Popiełkamy ten apel, ale uważamy, że w tym dniu i w tym miejscu i nam potrzebny jest wyrażenie manifestacji społecznej oporu. Manifestacja nas wszystkich - mieszkańców Dolnego Śląska. Składamy więc kwiaty we Wrocławiu pod tablicą "Solidarność" na ul. Grabiszyńskiej między godz. 12.00 a 13.00. Odpiewamy Hymn, "Jako, co Polak" i Rotę. Po godz. 13.00 rozjeżdżamy się w godności i pokoju. Ufamy, że władze uznają i wazna pod uwagę ten nasz pokojowy protest.

Redakcja

Most rajtam a sor! Lapszerkesztés az állambiztonság orra előtt

„Ha nem mond semmit, akkor nem látja többet a feleségét. De ha elkezd együttműködni, rögtön másként beszélünk” – győzködte az ügynök, előbb fenyegette, majd hitegette. Andrzejnek könyvek szöktek a szemébe. Élete első letartóztatása. Több mint tíz órát ült Varsóban, a Mostowski-palotában,⁴⁰ igencsak elhúzódott a kihallgatás. Nem akarták megmondani neki, mi történt a feleségével, Mariával, akit szintén letartóztattak. Néhány héttel korábban házasodtak össze.

Az SB funkcionáriusai érezték, hogy gyengül az áldozatuk. Ilyenkor támadtak. „Azt hitték, megpuhítottak, most már az ő emberük vagyok. Az elgyengülés pillanataira vártak. De nem engedtem” – meséli Andrzej Kisielewicz. Nem árult el semmit, pedig három napig nem kapott hírt Maria sorsáról. Később megtudta, hogy Goldapba internálták.

Nagyon sokáig autóztak. „Amikor kelet felé haladtunk, azt mondták, odavisznek, ahol *zdravstvujtyével* köszönt az ördög. Éreztem, hogy viccelnek, de féltem, hogy tényleg átmegyünk a keleti határon. Furcsa érzés fogott el” – emlékszik vissza. Az internálótábor ötszáz méterre volt a szovjet határtól.

Az ifjú házasoknak megrázó élmény volt a kényszerű elválás. Andrzej kéthetente utazott Wrocławból Goldapba, hogy viszontláthassa félórára a feleségét. Havonta csak egy órát engedélyeztek nekik, de mivel gyakrabban akarták látni egymást, Andrzej elintézte, hogy osszák kétszer fél órára a látogatási időt. Ilyenkor végigbumlizott az egész országon, oda-vissza.

Maria 1982. július 25-én szabadult. Vonattal utazott Goldapból Varsóba. Sokkot kapott, amikor a fővárosba érkezett. „Megyek az utcán, süt a nap, az emberek babakocsikkal járkálnak, nevetgélnek, normálisan élnek. Közönyösek. Mintha másik világból érkeztem volna. A táborban hazafias dalokat énekeltünk, összeesküvéseket szőttünk, újságokat olvastunk. De Varsóban olyan hangulat uralkodott, mintha nyaraltak volna az emberek” – emlékszik vissza.

⁴⁰ A Mostowski-palota 1951 óta a Varsó Város Polgári Rendőrsége Kapitanyságának székhelye volt. 1990 óta a Fővárosi Rendőrség Kapitanysága.

Andrzej Kisielewicz matematikus volt, a Wrocław Műszaki Egyetem adjunktusa, majd professzora, a felesége pedig a Harcoló Szolidaritás legfontosabb lapját kezdte szerkeszteni. Hat évig készítették a lakásukban a Harcoló Szolidaritás hetilapot. Bár a Biztonsági Szolgálat gyanította, hogy valami illegálisat csinálnak, figyelte és lehallgatta őket, soha nem tudta kideríteni, mivel foglalkoznak.

Az újság példányszáma elérte a húszezret, időnként a harmincezet is megközelítette. Kornel Morawiecki bebörtönzéséig olyasvalaki volt a lap főnöke, aki 1980 augusztusa előtt még nem nagyon hitt abban, hogy van értelme részt vennie a politikában.

1977-ben, huszonnégy éves korában Andrzej megpillatott Mariánál egy KOR-kiadványt, és szentül hitte, hogy a tartalma hazugság. „Gondoltam, propaganda, politikai hadviselés, és lehetetlen mindaz, amiről írnak. Nem tudtam, hogy létezik ellenzék. Azelőtt egyáltalán nem érintett meg ez az egész” – meséli.

Amikor létrejött a Szolidaritás, már sokkal jobban érdekelte a politika. Szimpatizált az ellenzékkel, de még mindig nem vett részt annak tevékenységében. A partvonalról nézte. „Eggyel több vagy kevesebb, mit számít” – gondolta. Végül két hónappal később, jóval a többiek után lépett be a szakszervezetbe. Ugyanakkor továbbra is csak megfigyelő maradt.

1981. december 13-án Varsóban járt Mariánál. Megtudta, hogy sztrájk lesz a Wrocław Műszaki Egyetemen. Visszament Wrocławba, és akkor már tudta, hogy az egyetemen a helye. Az egyetemi dolgozók sztrájkja már békésen befejeződött, miután eleget győzködték őket a ZOMO tisztjei, de a diáksztrájkra még odaért. Beszélgetések és heves viták folytak, információkat gyűjtöttek. Amikor este aludni készült, hirtelen hatalmas robbanást hallott. Kirepültek az ablakokból az üvegek. „Özönlöttek be a marslakók. A zomósok úgy néztek ki egyenruhájukban, mint egy másik bolygó szörnyei. Be voltak tépve valamitől” – meséli. Szörnyű lármát csaptak. Futkosás, kiabálás. A zomósok a sztrájkolók felé irányított géppisztolyokkal futottak. Mindenkit bezavartak a legnagyobb előadóterembe. Andrzej össze akarta szedni a cuccait, ezért bement egy üres terembe. Az ajtóban útját állta egy zomós. A katedrát ütötte a gumibotjával, és őt várta. Ijesztően nézett ki. Próbálta elképzelni, mi történik a következő pillanatban, de megjelent egy hallgató, a zomós meg üldözőbe vette.

Közben más zomósok kétsoros oszlopba álltak az előadó bejárata előtt. Gumibottal ütötték a diákokat, akiket más funkcionáriusok kergettek a terembe. Ütések záporoztak a futva menekülő fiatalokra. Ismerős volt a látvány a filmekből. „Úgy viselkedtek, mint a hitleristák – emlékezett vissza. – Féltém, mindenki félt. Nem tudtuk, mi lesz. A tömegben voltam, így reméltem, túlélem.” Nem volt idő gondolkodni. Amikor rákerült a sor, nagyon gyorsan átfutott a zomósok sorfalán. Próbált középen maradni, távol a gumibotoktól. Csodával határos módon nem kapott ütést se jobbról, se balról.

Később mindenkit kizavartak, az egyik dolgozó rosszul lett, legalábbis úgy nézett ki. Néhányan odafutottak, hogy segítsenek neki. Dühödten rontottak rájuk a zomósok. Gumibottal verték őket, a többiekre meg géppisztolyt fogtak. Nem tehettek semmit, mozdulni sem tudtak. Az ember, akinek segíteni akartak, nem rosszul lett. Hanem meghalt.⁴¹ Andrzej megrémült: „Nem akartam hinni a szememnek.” A legsötétebb gondolatok jártak a fejében.

A halálra rémült diákok és tanárok oszlopban mentek vissza a kollégiumokba, éjjel, a hóban. Egy teremben gyűltek össze. Kiment hozzájuk Andrzej Wiszniewski professzor is. Nyugalmat sugárzott. „Élő történelemórán vehettek részt. Aki eddig nem tudta, most már tudja, milyen országban él. Nem történt semmi különös, tovább kell építeni az ellenállást” – mondta nyugodt hangon. A tapasztalt professzor nem esett pánikba. „Nagyon megnyugtatót minket. Erőt adott” – emlékezik Kisielewicz.

Mindez fordulópontot jelentett a fiatal tudós életében, aki eddig próbálta távol tartani magát az ellenzéki tevékenységtől. Amikor néhány nappal később visszatért az intézetbe, győzködni kezdte a munkatársait, hogy szervezzék meg a harcot és a sztrájkot. Mivel senki sem ismerte erről az oldaláról, gyanakodva néztek rá. „Alighanem azt hitték, hogy provokátor vagyok. Én meg azt gondoltam, nem adom fel.” Felidézett magának egy jelenetet A márványemberből, melyben Birkut fia röplapokat osztogat a villamoson. „Ezt kell tennem, rajtam a sor” – gondolta.

Hazament, és elkezdett röplapokat gyártani. Indigóval másolta őket. Harcra szólított fel; sürgette, hogy jöjjön létre az ellenállás, mert a hatalom megmutatta az igazi arcát.

⁴¹ Tadeusz Kosecki a Wrocław Műszaki Egyetem technikai-adminisztratív munkatársa a hadiállapot első halálos áldozatai közé tartozik.

Teljesen átalakult. December 13-át, de különösen a 14-éről 15-ére virradó éjszakát, melyet a műszaki egyetemen töltött, hatalmas megrázkódtatásként élte át. „Hidegzuhany volt. Mintha merényletet követettek volna el ellenem. Nemcsak a társadalom életébe tapostak bele, hanem az én saját, személyes életembe is. Világossá vált, hogy nem állhatok tovább a partvonalon kívül” – meséli.

Két hétig önállóan készítette röplapjait. Olyan emberekhez akart eljutni, akik kapcsolatban álltak az ellenzékkel, és hitelessé akarta tenni magát a szemükben. Elszánta magát a munkára. Kiragasztotta a röplapjait az utcákon. Értésükre akarta adni az embereknek, hogy van ellenállás.

Jelentkezett a műszaki egyetemen a Szolidaritás üzemi vezetőségénél, de ott lerázta egy nő. Nem bízott benne. Ekkor kezdte azon törni a fejét, ki tudná hitelessé tenni őt az ellenzéki közegben. Maria bátyjára, Jerzy Pesiertre gondolt. Jerzy munkahelyén, a Meteorológiai és Vízgazdálkodási Intézetben egész más volt a hangulat. Ott tudták, hogy Andrzej az „ő emberük”, és nyíltan beszélgettek előtte a politikai helyzetről. A társalgók között volt Paweł Falicki, a Harcoló Szolidaritás egyik leendő alapítója.

1982 februárjában vette feleségül Andrzej Kisielewicz Maria Pesiert. Maria Varsóban lakott, Andrzej meg Wrocławban. „Úgy szerveztük az életünket, hogy tudjunk egymáshoz járni” – mesélik. Lengyelországban akkoriban nem volt szabad csak úgy utazgatni, de azok a házasok, akik különböző városokba voltak bejelentve, ellátogathattak egymáshoz. Csendes esküvő volt, csak a két tanú kísért el őket. Maria, aki már korábban is kapcsolatban állt az ellenzékkel, észrevette, hogy figyelik. 1976-tól a Szolidaritás Diákbizottságában (SKS) tevékenykedett, és terjesztéssel foglalkozott. Cikkeket írt a földalatti sajtóba, többek között azokról a fiatalokról, akik a kommunista represszió áldozatai lettek. Hat héttel az esküvő után Andrzej elment Varsóba Mariához, és egy március végi napon, reggel hatkor arra ébredt, hogy dörömbölnék az ajtón. Házkutatást tartottak, de a független kiadványokon kívül nem találtak semmi különöset. Akkor vitték be először kihallgatásra, Mariát pedig internálták.

Mialatt Maria Gołdapban ült, Jerzy Peisert kapcsolatba lépett Andrzejjel az illegalitásban lévő Kornel Morawiecki egyik összekötőjén keresztül. Megbízható emberként mutatta be neki a sógorát. Az összekötő érdeklődve nézte Andrzej röplapjait. Megkérte, hogy írjon valamit.

Októberre pedig megszervezett neki egy megbeszélést Kornellal. Rettegve ment a találkozóra. Tudta, hogy kicsoda Kornel Morawiecki, és azt is tudta, hogy bujkál, keresik. Mintha végig követték volna. Nagyon izgatott volt. Kornel megbízta az Alsó-sziléziai Bulletin szerkesztésével, mert már nem bírta egyedül. Andrzejnek és a felségének kellett átvennie a szerkesztőséget. Morawiecki megkérdezte, be akar-e lépni a Harcoló Szolidaritásba. Andrzej már készen állt a munkára. Leküzdötte a félelmét.

Először megszerkesztettek két számot, de amikor kiderült, hogy nagyon jól megy nekik a munka, Kisielewski komolyabb feladatot kapott. Ő lett a Morawiecki szervezete által kiadott Harcoló Szolidaritás hetilap főszerkesztője.

Nem szokványosan működött a hetilap szerkesztősége. Kisielewiczék lakásában, két szobában folyt a munka; lázasan, de majdnem néma csendben dolgoztak. „Amikor jött hozzánk valaki, arról kezdtem csevegni vele, hogy fáj a kezem” – meséli vidáman Andrzej. A fontos dolgokat cédulákra írták, nem beszélgettek.

Különböző emberek jöttek hozzájuk, de mindig úgy néztek ki ezek a látogatások, mintha normális baráti kapcsolatok lennének. A Biztonsági Szolgálat tudta, hogy valami gyanússal foglalkoznak, de fogalmuk sem volt arról, hogy konkrétan mivel. Andrzej régi ismerőseivel dolgozott együtt, így nem keltettek gyanút. Maria bátyja, Jurek Peisert például publicisztikákat írt arról, hogy miként lehet felépíteni az ellenállást. Járt hozzájuk, de úgy nézett ki minden találkozás, mint egy átlagos családi látogatás. Akkoriban nagyon intenzíven zajlott a társasági élet. Gyakran jártak hozzájuk ismerősök: látszólag társasági életet éltek, de legtöbbször hoztak valami anyagot a szerkesztőnek. Az államvédelemnek nem volt könnyű mindezt kibogoznia.

Hogy nézett ki a mindennapi munka az ország legerősebb földalatti politikai szervezetének fő hetilapjánál? Gyakorlatilag mindennapos volt, hogy lejegyzetelték a Szabad Európa híreit. Néha hozott valaki egy csomagot a földalatti kiadványokból; abból sajtószemlét kellett készíteni. Működött egy rovat a kommunistákat kigúnyoló kommentárokkal Hangok és Visszhangok címen, ezt maguk írták. Különböző szerzők publicisztikai írásait közölték. Andrzej Kisielewicz minden

egyik számba írt egy cikket Jan Mak fedőnéven. Ehhez Kornel Morawiecki is hozzátette a nyilatkozatait. A lakásba járó ismerősök a legkülönbözőbb ürügyekkel hozták és vitték az anyagokat. Az egyetemisták is futárként dolgoztak, hisz nekik jó, gyanún felül álló okaik lehettek tanáruknak meglátogatására. Amikor elkészültek a szövegek, összerakták a számot, majd elküldték Kornelnak, aki végül rábólintott az egészre.

Mindig sok szamizdat anyag volt Kisielewiczék lakásában, de Andrzej és Maria ügyelt arra, hogy csak egyetlen példányt tartsanak meg minden címből, mint sokan mások akkoriban. Néha házkutatást tartottak náluk az ügynökök, de soha nem találtak semmit, ami arról árulkodott volna, hogy nemcsak szimpatizálnak a földalatti ellenállással. Wrocławban ez nem volt ritka. Különböző titkos rejtékhelyek lapultak a lakásban, ilyen volt például a vécékefe tartója. A falakon a Szolidaritás plakátjai és a pápa képei lógtak, de az SB-sek letépték ezeket. „Egyszer, amikor Marysia gyermeket várt, rájuk ordítottam a folyósón, hogy hagyják abba a normális emberek zaklatását. Aztán begyűjtöttek garázdaságért, meg persze mindig bevitték negyvennyolc órára a tüntetések előtt.” Andrzej eztán elrejtőzött néhány napra az ellenzék számára fontos időpontok előtt. Örültnek tartották, de ennek köszönhetően veszítették el a nyomot. Nagyon örült ennek. Sosem jöttek rá, milyen komoly munkát végez ez a fiatal házaspár.

Kisielewiczék instrukciókat kaptak arra vonatkozóan, hogyan viselkedjenek a letartóztatások során. Amikor először tartóztatta le az SB Andrzejt Wrocławban, a földalatti utasításokhoz tartva magát kijelentette: „Nem ismerem el az uralkodó rendszert, és nincs semmi mondanivalóm. Minden kérdésre megtagadom a választ.” Félt a rendőrök reakciójától, azt hitte, verést kap. De nem történt semmi ilyesmi. „Bekasztlítottak, de tudták már, hogy nem mondok semmit. Nem kínoztak, csak bezártak negyvennyolc órára. Jó módszer volt” – ismeri el.

Mindig állt egy állambiztonságis Fiat a ház előtt, ahol laktak. Gyakorlatilag folyamatos megfigyelés alatt tartották őket. Ők meg olyan hangosan hallgatták a Szabad Európát, ahogy csak lehetett. Spiclik lesték őket, de nem tudták, mit is csinálnak valójában. Valamit írnak maguknak, hiszen tudósok. Egyáltalán nem találták gyanúsaknak azt, amit Kisielewiczék csináltak. Mintha az egyetemi oktatók normális életét élték volna. Közben pedig Andrzej és Maria az autóban ülő

ügynökök orra előtt szerkesztette a Harcoló Szolidaritás legfőbb lapját, amelyet aztán emberek tízezrei, időnként pedig százazrei olvastak. A húszezret is elérte a példányszám, de minden példányt többen is elolvastak: az emberek kézről kézre adták egymásnak a kiolvasott szamizdat lapokat.

Egy éjszaka valami szokatlant tapasztaltak. Tíz órakor benézett hozzájuk valaki az ablakon. Ügynök volt, aki a házuk mellett, fára erősített kötélén lógott. Ijesztő látványt nyújtott. Éjszaka egy idegen ember lóg az ablakban!

– Mi csinál itt?! – kiáltott rá Maria, amikor kinyitotta az ablakot.

– Fára mászok – válaszolta pimaszul. Majd lemászott a kötélén a földre, és eltűnt.

Mindketten nagyon komoly munkát végeztek, de csak a Harcoló Szolidaritás néhány aktivistájával álltak kapcsolatban. Fogalmuk sem volt arról, hogy milyen nagy a szervezet. „Nem tudtam például semmit az elhárításról – mondja Andrzej. – Az volt az érzésem, hogy csak mi vagyunk Marysiával, Kornel és még pár ember. Csak évekkel később, a kommunizmus bukása után tudtam meg, hogy egy jó ismerősöm, Paweł Falicki volt a Harcoló Szolidaritás egyik alapítója.”

Jöttek-mentek a futárok, akik vitték tőlük az anyagokat, nem mutatkoztak be, nem kérdeztek. Egyszer meglátogatta egy ismerőse, Eugeniusz Szumiejko. A Szolidaritás aktivistája volt, tudta, hogy Kisielewiczék a földalatti ellenállásnak dolgoznak, de fogalma sem volt arról, hogy mit csinálnak pontosan. Megkérte Andrzejt, hogy tegyen neki egy szolgálatot, és vigyen el autóval pár embert. Andrzej beleegyezett, és elment a megadott helyre a kis Fiatjával. Három személy szállt be a kocsiba. Eugeniusz az anyósülésre ült. Andrzej hátranézett, és megdermedt. Zbigniew Bujak és Władysław Frasyniuk ült a hátsó ülésen. Elvitte őket a megadott helyre. Kiszálltak, gyorsan átugrottak egy kapun, és beszálltak egy másik autóba. Nem látta őket többet.

„Azt sem tudtuk, hogy ilyen szintre fejlesztették a rádiót, a szervezetünk pedig aktívan segítette a tüntetéseket. Nem tudtuk, hogy ilyen erős. Nem tájékoztatott senki senkit. Senki sem tudott semmi mást, csak amit tudnia kellett. Ha megszorongattak volna a kihallgatáson, nem lett volna mit mondanom” – idézi fel.

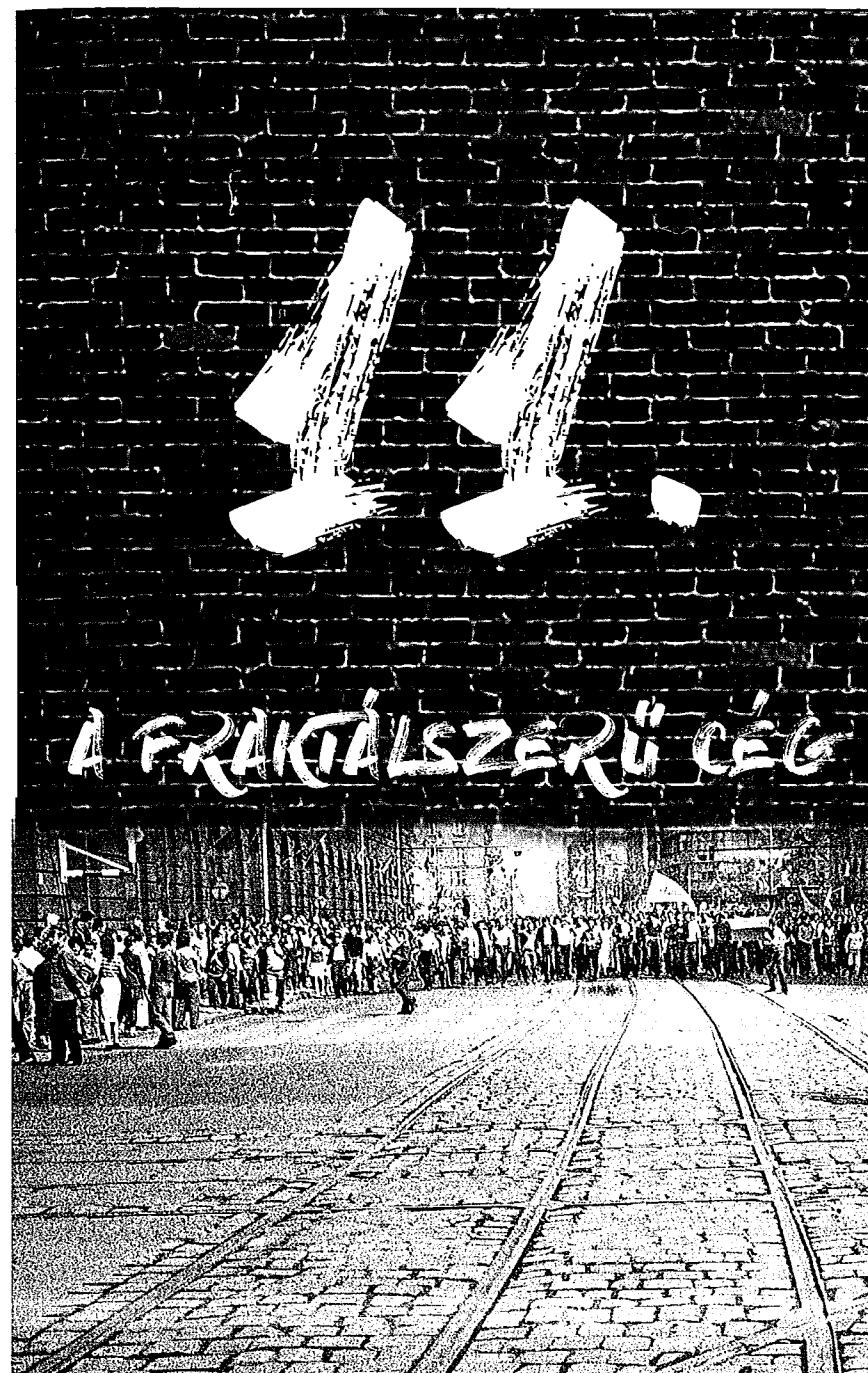
Andrzej matematikát oktatott. A hallgatók tudták, hogy ellenzéki nézeteket vall. 1982. december 13-án mindannyian feketébe öltözve jelentek meg az előadásán. Rendes előadás lett volna, de a hallgatók engedélyt kértek arra, hogy tizenöt perces megemlékezést tarthassanak a hadiállapot évfordulójának alkalmából. Kulcsra zárták az ajtót. Fölírták a falra „A Szolidaritás győzni fog!” jelszót. Hazafias dalokat játszottak magnóból. Hirtelen ütni kezdték az ajtót. Kisielewicz nem reagált. Csak a megbeszélt tizenöt perc után nyitotta ki. A folyóson várta a tanfelügyeleti bizottság.

- Miért zárta be az ajtót? – kérdezték.
- Én nem zártam be, biztos a hallgatók voltak.
- És miért tűr ilyen feliratokat a falakon?
- Mi vagyok én, hogy a falat tisztítsam? Nem a táblára írták.

Leminősítés lett az abszurd párbeszéd következménye. Eztán már nem Wrocławban, hanem Legnicában adott elő. Évekkel később derült ki, hogy az egyik hallgatója ugyanebben az időszakban szintén a Harcoló Szolidaritásban tevékenykedett. Nem tudtak egymásról semmit.

Amikor Kornel Morawiecki lebukott, Andrzej Zarach vette át a szervezetet és vele együtt a szerkesztőséget. Nem okozott fennakadást a változás, a lap eztán már kéthetente jelent meg, de egy pillanatig sem szüneteltették.

Kisielewiczék a Kornel nevet adták a fiuknak Kornel Morawiecki tiszteletére. Mint később kiderült, akkoriban igen népszerű keresztnév volt ez a wrocławui újszülöttek körében.

A fraktálszerű cég⁴²

1981 decemberében új szakma született: a konspiráns-ellenzéki. A legelkötelezettebbek egy igen különleges céghez kerültek. Az aktivisták nagy része, különösen a fiatalok, úgy beszéltek a Harcoló Szolidaritásról, mint egy cégről. Ezt az üldözőiktől vették át, nyilván öntudatlanul. Az államvédelmisek is hasonlóan nevezték a saját intézményüket. Egyébként a Harcoló Szolidaritás tényleg úgy működött, mint egy nagyon hatékonyan irányított, nem hagyományos vállalat.

„Minden nap egyre több feladatot, rengeteg munkát és szervezést követelt. Meg kellett oldanunk a szállítást és a terjesztést, valamint az aktivisták védelmét, mert mindig a nyomukban lihegték az ügynökök. Nekik problémák tömegét kellett megoldaniuk mindennap, emellett rengeteg döntést kellett hozniuk. Ezek pont olyan menedzseri feladatok voltak, amelyeket a modern cégeknél kell végezni. Hetente három- vagy négyszáz ilyen feladatot kellett elvégezniem” – meséli Piotr Medoń.

Czarek Nowacki teljes állásban dolgozott. Földalatti tevékenységet folytatott reggel héttől éjjel egyig. Benzint szerzett a gépkocsikba, irányította a terjesztőket, találkozókat szervezett Kornel Morawieckinek, széthordta a matricákat, a fényképeket, kapcsolatot tartott a szerkesztőségekkel. Rohant reggeltől estig. Mivel ő volt a legfiatalabb, ő végezte a legnehezebb munkát. Állandó késések hátráltatták, mindig volt valami gikszer, ilyenkor pedig azonnal rohannia kellett valahová. Nagyon nehéz volt az első két év.

Fenn kellett maradnia, ki kellett épülnie a cégnek. Alig jutott el valami hozzájuk a külső finanszírozásból. Bár kapott nyugati támogatást a lengyel ellenzék, a pénz nagy része a varsói ellenzékhez került, ezért a Harcoló Szolidaritásnak muszáj volt saját bevételi forrásokat felkutatnia.

„Úgy kezelték bennünket Nyugaton, mintha a Szolidaritás disszidensei lennénk. Több csatornán érkezett támogatás a Szolidaritásnak, de mindet elzárták előlünk. Rosszabbul bánnak a disszidensekkel, mint az ellenséggel” – mondja Wojciech Myślecki. A poznańi Rafał Grupiński is hasonlóan gondolja: „A Harcoló Szolidaritásnak nem

⁴² Fraktál (latinul fractus: töredékes, részleges) – A fraktál alakzat olyan részekből áll, ahol minden egyes rész az egészhez nagyon hasonló kicsinyített másolat. A fraktál tulajdonságai nem változnak meg, ha kicsinyítjük vagy nagyítjuk.

jutott a Szolidaritás brüsszeli irodáján keresztül érkező támogatásból. Kizártak bennünket. Megegett, hogy a varsóiak vették át a nekünk küldött eszközöket.”

Az ellenzék megalkuvásra hajlamos része egyre nagyobb ellenszenvvel tekintett a Harcoló Szolidaritásra, ez a szakszervezet vezetőire és a varsói tanácsadókra is jellemző volt. Sok wrocławai, poznańi és gdański aktivista számol be arról, hogy az ellenzék domináns irányzata elzárta a Harcoló Szolidaritástól az elosztási csatornákat, kisajátította a nyugati kapcsolatokat, nem hagyta, hogy eljusson a szervezethez a neki szánt pénz. Előfordult, hogy más csoporthoz került a Harcoló Szolidaritásnak küldött eszköz. Így magára hagyva kellett boldogulnia.

Paweł Falicki: „Olykor mi is részesültünk az egész földalatti ellenállásnak nyújtott segítségből, de ez a »fogd és vidd« elve alapján működött. Néha azért győzünk, mert jól szerveztünk, operatívak voltunk, a munkatársaink pedig értették a dolgukat. Átvettünk egy-egy szállítási csatornát, a mi embereink szervezték meg azt, hogy átjusson a határon a küldemény, ők kockáztatták a börtönt, és meg is kapták érte a járandóságukat.

Egyszer három sokszorosítót akartak eljuttatni a Szolidaritás Regionális Bizottságának. A Harcoló Szolidaritás emberei közvetítették az akcióban, akik leszállították az eszközöket a Bizottságnak. Kettőt átadtak, egyet megtartottak maguknak. „Tisztességesek voltunk, mert sose vettünk el mindent, beértük tíz-húsz százalékkal. De senki sem tudta, mennyi jött. Az egyik akció keretében például egy vagon Bibliát kellett átdobnunk Ukrajnába. Természetben vettük fel a fizetést” – meséli Falicki.

Szinte már a kezdet kezdetén bevezették azt a szabályt, hogy a szamizdat kiadványokat árulják, nem pedig osztogatják, mert így legalább szerény fizetést adhattak azoknak, akik „főállásban” folytattak földalatti tevékenységet, megkönnyítve nekik a túlélést. Így sokkal realisabban tudták felmérni a lehetőségeiket a terjesztők, mivel az emberek annyi kiadványt vettek, amennyire valóban szükségük volt.

Sajátosan épült fel a Harcoló Szolidaritás cég struktúrája, és különleges volt a „foglalkoztatás” módja is. Egyvalami azonban nagyon is megkülönböztette másoktól: az értékrend és a világos jövőkép, ez pedig a kommunizmus megdöntését és a függetlenség visszaszerzését jelentette.

Nagyjából így nézet ki a cég struktúrája: Kornel Morawiecki állt az élén. A Harcoló Szolidaritás Tanácsa dolgozta ki a stratégiát. Aztán felállt a Végrehajtó Bizottság, amely a konkrét tevékenységeket érintő döntéseket hozta.⁴³ Az SB soha nem tudta meg sem ennek, sem más testületeknek a valós összetételét, sem azt, hogy ki mivel foglalkozott a szervezetben. „A Harcoló Szolidaritás Végrehajtó Bizottsága és az összekötők csapata hermetikus struktúrát alkot, gyakran családi és szakmai kötelékekkel összekapcsolva, ehhez nehéz hozzáférnünk” – írja az SB belső használatra készült elemzéseiben.⁴⁴ A csoportokat feladatok szerint osztották fel. Az egyik folyóirat-szerkesztéssel, a másik nyomtatással és terjesztéssel foglalkozott, megint mások rádiót működtettek, röplapszóró akciókat bonyolítottak le, falakat festettek, biztosították a tüntetések védelmét, elhárító munkát végeztek, vagy a Nyugattal, illetve más lengyel városokkal tartották a kapcsolatokat.

Lengyelország minden régiójában villámgyorsan kialakultak a Harcoló Szolidaritás láncszemei. Ez részben a Wrocław Műszaki Egyetemen dolgozó oktatók szakmai és tudományos kapcsolatainak volt köszönhető. Fontos szerepet játszott az is, hogy Wrocławban betelepülők éltek, az 1939 előtti Lengyelország minden szegletéből érkeztek emberek a városba. Szinte minden wrocławinak vannak közeli rokonai az ország más táján, gyakran nem is kevesen. Gombamód kezdtek szaporodni a Harcoló Szolidaritás helyi csoportjai olyan nagyvárosokban, mint Łódź, Szczecin, Krakkó, de még olyan körzetekben is, mint Bolesławiec, Zgorzelec, Nowa Sól, Brzeg Dolny, sőt még kisebb helyeken is.

A szervezet nagyon ügyelt az autonómiájára. Ez többek között abban nyilvánult meg, hogy kiegyensúlyozott kapcsolatokat ápolt az egyházzal. Nem hódolt be neki a cég, de nem is próbálta felhasználni saját céljainak eléréséhez.

„Inkább távolságtartó barátság volt ez” – értékeli a két fél kapcsolatát évek múltán Wojciech Myślecki.

⁴³ Nagyon leegyszerűsítve a két szerv közti munkamegosztást a mai cégekben a Felügyelő Bizottság (a HSZ Tanács) és az Igazgatóság (a HSZ Végrehajtó Bizottsága) közti kapcsolathoz hasonlíthatnánk.

⁴⁴ 1987. február, Wrocław – A Harcoló Szolidaritás megfigyelésének és likvidálásának terve. Készítette: A BM Vajdasági Hivatala. Aláíró: Władysław Pożoga tábornok, a belügyminiszter első helyettese. Szigorúan titkos. In: *Solidarność Walcząca w dokumentach, t. 1: W oczach SB*. Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2007, 333.

A hadiállapot során – mint a korábbi években is – az egyház az ellenzék oázisa volt, számos aktivistát támogatott, segített, adományokat adott, és védte az embereket. Ugyanakkor az egyházi hierarchia legfontosabb célja a nemzet túlélése volt, ez a cél pedig csak veritékes munkával, nem pedig erőszakos forradalommal érhető el. Az intézmény sok évszázados bölcsessége azt súgta, hogy minden forradalom tragikus áldozatokkal, szenvedéssel jár.

A Harcoló Szolidaritás viszont nem akart békés szervezet lenni, amely lépésről lépésre halad, lerakja az alapokat, a távoli jövőbe helyezve a győzelmet. Nem véletlenül választotta a nevében szereplő jelzőt.

Morawiecki szervezete nem akart a papi reverenda mögé bújni. Az ellenzék nagy részétől eltérően világosan kijelölte, hol a határ. Elvből nem indítottak tüntetéseket a templomok előtt. Ez a gyakorlat elég szokatlannak számított abban az időszakban. A lengyel egyházi hierarchia egyes tagjai kritizálták a Harcoló Szolidaritás aktivistáit. „Az egyházat saját használatra felosztottuk a pápára, a püspöki karra és az egyházra mint hívők közösségére” – magyarázták a Harcoló Szolidaritás aktivistái.

A Harcoló Szolidaritás vezetői természetesen rajongással és tisztelettel vették körül II. János Pál pápát, és mindig teljes mellszélességgel kiálltak mellette, bár kritikusan értékelték az egyházfő és Gorbacsov találkozóját. Nagyon közel állt a Harcoló Szolidaritáshoz az egyház által hirdetett társadalmi igazságosság programja. Ugyanakkor kritizálta a szervezet az egyházat, amikor megalkuvó gesztusokat tett a Lengyel Népköztársaság vezetőinek. Amikor a lengyel püspöki kar kétkedni kezdett a Szolidaritás jövőjében, Kornel Morawiecki határozott hangnemben fogalmazott levelet küldött Henryk Gulbinowicz érseknek. Az egyházi méltóság hasonlóan éles hangú levélben válaszolt neki. Elég kínos volt a helyzet.

Wojciech Mysłęcki Kornel Morawiecki egyik legközelebbi munkatársa volt. Ő kapta azt a feladatot, hogy közvetlen kapcsolatot teremtsen az egyházi hierarchiával, és enyhítse a feszültséget. A Wrocław Műszaki Egyetem rektorhelyettese, Andrzej Wiszniewski is kapcsolatban állt a Harcoló Szolidaritással. Ő szervezte meg a találkozókat. Mysłęckit Adam Dyczkowski püspök, majd maga Gulbinowicz bíboros is fogadta. Mysłęcki próbálta elmagyarázni neki a Harcoló Szolidaritás tevékenységének elveit és politikai cél-

jait: megbuktatni a kommunizmust, visszaszerezni a függetlenséget.

Mysłęcki emlékei szerint Gulbinowicz bíboros rá akarta venni arra, hogy a Harcoló Szolidaritás létesítsen kapcsolatot az oroszokkal; azt mondta, ne a helyi lengyel hatalommal tárgyaljanak. „Nem a szolgálattal, hanem az úrral kell beszélni.”

– Az egyház sosem fogja támogatni a radikális-forradalmi mozgalmakat. Még a leghelyesebb forradalom mérlege is rossz – mondta a bíboros.

– Eminenciás uram, Krisztus talán nem volt forradalmár? – kérdezte Mysłęcki.

– De, ő volt a legnagyobb forradalmár. És ennyi elég is. Krisztussal ki is merült az üdvös tevékenységet folytató forradalmárok kerete – hangzott a válasz.

Mindezek ellenére enyhült a feszültség. Doktor Maria Stokowska, Lengyelország kiemelkedő teológusa, Stefan Wyszyński bíboros közeli munkatársa közvetített a Harcoló Szolidaritás, a Püspöki Kar és a pápa között. A Harcoló Szolidaritás nevében Romuald Kukołowicz professzor, Wyszyński prímás régi tanácsadója, a Lengyelország Győzelme Szolgálat, a Fegyveres Harc Egyesülete és a Honi Hadsereg katonája személyesen találkozott II. János Pál pápával. Kukołowicz fontos külügyi missziót végzett a szervezetnek: a pozíciójából fakadóan utazhatott Nyugatra, és gyakran segített a Harcoló Szolidaritásnak. Néhány professzor (Kukołowicz, Wiszniewski, Roman Mowicki) támogatta Morawiecki csapatát, és ezzel hitelesítették is a csoportosulást. Fontos személy volt még a híres orvos, Władysław Sidorowicz is, aki 1983-ban lett tagja a Harcoló Szolidaritás Tanácsának.

A Harcoló Szolidaritás szervezetének legfontosabb jellemzője az volt, hogy az egyes sejtek teljes szabadsággal és autonómiával rendelkeztek. Mindegyik csoportnak értenie kellett az összes tevékenységhez. Nem voltak egyszerű függőségi és alárendeltségi viszonyok az emberek és a struktúrák között. Bárki foglalkozhatott bármivel. Andrzej Myc fraktálhoz vagy önellátó moszathoz hasonlította a Harcoló Szolidaritást, ha az utóbbit elszakítjuk az organizmus többi részétől, normálisan él és működik tovább. Pont ezért nem tudta az SB fölszámolni Morawiecki szervezetének alapjait, ezért működött tovább megállás nélkül minden lebukás, letartóztatás után, azt is kibírta, ha más okból gyengült. Amikor letartóztattak vala-

kit, vagy szétverték az egyik csoportot, azonnal átvette valaki más a tevékenységét; vonatkozott ez mindenekelőtt a szerkesztőségek vezetésére, a nyomtatásra és a lapterjesztésre.

Aki be akart kapcsolódni a tevékenységbe, annak előtte át kellett mennie egy egyszerű rostán. Kapott egy feladatot, és megnézték, hogyan oldja meg. De a legtöbbször arra a kérdésre kellett válaszolnia, hogy mit tud tenni a szervezet érdekében. Konkrétumokat vártak. A legegyszerűbb feladat: adjon el száz-százötven újságot, és jöjjön vissza a pénzzel. Ne szórja szét ötletszerűen, ne dobja a kukába, hanem hozza vissza az összeget. Aztán komolyabb feladatokkal is megbízták: állandó terjesztőhálózatot kellett kiépíteni, vagy szervezni egy nyomdát. Könnyen ellenőrizhették, mennyi idő alatt végez el valaki egy ilyen feladatot, és mennyire hatékony. Azt is figyelték, nem boldogul-e túl könnyen mindezzel, amint az gyakran megesett az SB beépített ügynökeivel.

Amikor bevált valaki, megszolgált a bizalmat, felajánlották neki, hogy lépjen be a szervezetbe, és tegye le az esküt. Wrocławban a legtöbben Kornel Morawiecki előtt esküdtek fel, ami még inkább emelte az esemény rangját. Más régiókban gyakran Zbigniew Oziewicz és Andrzej Myc előtt tettek esküt az újak. Oziewicz egyik fő tevékenysége az volt, hogy járta Lengyelországot, kapcsolatokat épített ki vidéken, illetve ápolta a már meglevőket, működésben tartva az ország minden táján szerveződő struktúrákat. Igen különböző helyen eskette fel az aktivistákat.

„Lengyelországot járva nagyszerű, bátor és szép emberekkel találkoztam – meséli Oziewicz. – Nowa Sólban bányászok tették le előttem az esküt: idősebb férfiak és nők. Pap részvételével folyt ez a mindenkit mélyen megható, rendkívüli esemény. Nowa Hutában egy házaspárt eskettem fel a kisgyermekükkel együtt. Megindító pillanatok voltak.”

Esküt tettek előtte Katowicében, Krakkóban, Inowrocławban, Toruńban, Lublinban, Chełmben, Olsztynban és számos más városban is. Mindenki nagyon komolyan vette ezt, mert életre-halálra szólt a fogadalom. Krakkóban föleskette Edward Malecet, a leendő fizikaprofesszort. Edward Malec építette ki a Harcoló Szolidaritás krakkói és katowicei terjesztőhálózatát.

A kommunisták tudták, hogy gyorsan fejlődik Morawiecki szervezete, de ezt nem tudták fékezni. „Gyorsan terjeszkedik a Harcoló

Szolidaritás. Az a célja, hogy minden nagyváros vonzáskörzetében legyen saját sejtje, mert ez megkönnyíti a szervezkedést és az államellenes tevékenységet” – olvashatjuk az elemzésben, amelyet a Belügyminisztérium vezető helyettese írt alá.⁴⁵

Piotr Medoń: „Az újságok terjesztése volt a legkörülményesebb. Tudni kellett, hova küldd, ki kellett építeni a futárhálózatot. Felügyelni kellett az egyes lapok szerkesztőségeit. Figyelni arra, hogy ott legyenek a megfelelő személyeknek szóló köszönetek az impresszumban. Összegyűjteni, elszámolni, könyvelni az eladásokból befolyt pénzt, és mindezzel elrejtőzni. Ügynöki kellett arra, hogy ne hagyjon nyomot az ember. Bármelyik pillanatban bekövetkezhetett a lebukás, tehát nem tarthattuk magunknál az elszámolásokat.”

Forogniuk kellett a pénzeknek, állandóan be kellett fektetni valamibe. Papírt szereztek be, kenőpénzt tettek félre, vagy megvásárolták a szükséges eszközöket. A földalatti lapok többségéért fizetni kellett. Rájöttek, hogy ha valaki ad értük tíz-tizenöt groszt, az megbecsüli azt, amit a kezébe kerül; továbbadja, nem dobja a sarokba.

„Többször is hosszú órákon át beszélgettünk arról, hogyan viselkedjünk körültekintően, és hogy szervezzük meg a működésünket. Vastörvényeket vezettünk be” – meséli Michał Gabryel.

Hanna Łukowska-Karniej számos titkos találkozót szervezett a szervezet vezetőségének. Konspirációs lakásokat bérelt, és elkísérte a résztvevőket a találkozókra. Nála kapcsolódtak össze a Harcoló Szolidaritás láncszemei. Tagja volt a Harcoló Szolidaritás Tanácsának és a Végrehajtó Bizottságnak is. 1984-től szerepelt a körözöttek listáján. Tévedhetetlenül szúrta ki és rázta le a nyomában lihegő ügynököket. „Istenem, azok a szökések, átszállások, felszívódások és versenyfutások, filmekbe illő jelenetek! Megáll az ész, micsoda érzelmek szabadultak fel bennünk! Persze nagyon féltem. De akció közben, amikor szökni kellett, higgadt voltam, hideg fejjel gondolkoztam. Vészhelyzetben jól átgondoltam, mit kell tennem” – emlékszik vissza.

Nem lehetett egyszerre több emberrel is találkozni. A legfontosabb találkozók biztosítása nem egy ember feladata volt. Néhányan a környéket figyelték, Jan Pawłowski lehallgatókészülékekkel ellenőrizte, nem

⁴⁵ 1985. augusztus, Varsó – Irányelvek a Harcoló Szolidaritás tevékenységének teljeskörű felderítésére és felszámolására. BM, Henryk Dankowski tábornok, a III. főosztály igazgatója. Szigorúan titkos. In: *Solidarność Walcząca w dokumentach*, t. 1: *W oczach SB*. Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2007, 157.

követ-e valakit az SB, nem rejtőzködik-e a közelben egy funkcionárius. „Emlékszem, amikor előkészítettem Kornel és a nyugati újságírók találkoztóját. Együtt mentünk a helyszínre – meséli Gabryel. – Hat órán át tanácskoztak. Végig lehallgattuk az SB-t, figyeltük, mozognak vagy nyugton maradnak. Senki nem tudta, melyik helyiségben tartják a találkozót. Ezt még én sem tudtam, pedig én vittem oda őket.”

Gyakran szerveztek találkozókat lakótelepeken. A panelházba belépve első dolguk volt kiiktatni a liftet, megnehezítve ezzel az ügynökök feladatát, akik követték őket. A legtöbbször elég volt egy doboz gyufa ahhoz, hogy ne működjön a lift érzékelője. Sosem a megfelelő emeleten szálltak ki. Általában egy, két vagy néha három emelettel lejjebb vagy följebb mentek. Miután kiiktatták a liftet, bementek a találkozó helyszínül kijelölt lakásba. A résztvevők gyakran vittek magukkal lakatkulcsot vagy vasfűrészt, hogy le tudják vágni a padlást lezáró lakatot. Külön átjárók kötötték össze a panelházak padlásait és pincéit, itt nyomtalanul el lehetett tűnni. A tetőkön is közlekedhettek. Sosem mentek rögtön a megfelelő lakásba. Hosszadalmasak és fáradságosak voltak ezek a vándorlások, melyeket gyakran éjszakára időzítettek.

Andrzej Myc: „Csak arról kaptam információt, mikor lesz a találkozó, azt nem tudtam, hol tartják. El kellett mennem a megadott címre, és a megbeszélt időpontban megjelentem a lakásban. Ez mindig csak az első retesz volt. Megmondtam a jelszót, majd számomra ismeretlen emberek válaszoltak, beengedtek, és vártam. Néha dumáltunk, máskor meg csak olvastam. Jobb volt kevesebbet beszélni.”

Ha minden rendben ment, akkor egy idő múlva, rendszerint néhány órával később, jött valaki, és elvitte máshová a várakozó aktivistákat. Közben a Harcoló Szolidaritás elhárítása figyelte, történik-e valami az éterben a környéken, ahol, mondjuk, Myc jár. Ha „mozgás támadt az éterben”, az azt jelentette, hogy bemérték, és ügynök van a nyomában. Ilyenkor gyakran reggelig várt, de nem jött érte senki. Ilyen is előfordult néhányszor. Andrzej Myc egyszer reggel hatra érkezett egy lakásba. Mondták neki, hogy várjon. Egy órát, kettőt, ötöt. Délután ötig ült ott, nem jött érte senki. Végül kiment. Valószínűleg zaj támadt az éterben, és túl nagy kockázattal járt volna, ha továbbviszik. E biztonsági rendszernek köszönhetően a Harcoló Szolidaritás Tanácsának egyetlen ülését sem mérték be. Senki sem bukott le ezeken a magas szintű találkozókra.

Havonta egyszer, néha gyakrabban is ülésezett a Harcoló Szolidaritás Tanácsa. Mindenkinek oda kellett érnie a találkozó helyszínére, útközben át kellett jutniuk számos kapun és reteszen, és le kellett rázniuk az ügynököket. A megbeszéléseket csúcsforgalomra időzítve kezdték, mert ilyenkor voltak a legtöbben az utcákon. A végét is ilyenkorra ütemezték. Így ezek a találkozók rendszerint majdnem egy napig tartottak.

Mivel sokan vettek részt a Tanács ülésein, nagyon lassan gyűltek össze a résztvevők. A találkozókon suttogva vagy halkán beszéltek, hogy ne keltsenek gyanút. Mégis akadtak problémák... Egyszer egy nagy panelház kilencedik emeletén lévő kis lakásban tartott gyűlésen tíz fő ült az asztalnál. Egy kristállyal teli szekrény állt a falnál. Arra tették Pawłowski lehallgatókészülékét. Éjszaka közepe volt, nagy csend, szinte suttogva beszéltek, amikor hirtelen valami furcsa dolog történt. Ezer apró üvegszilánk fröccsent szét a tanácstagok szeme láttára. Szörnyű robaj hallatszott, mindenkit megrémített. Ismeretlen okból megbillent a kristályokkal megrakott szekrény, és a padlóra zuhant a tartalma. Apró darabokra törtek a kristályok. Összeesdülhettek volna a szomszédok, riaszthatták volna a rendőrséget. A leghülyébb lebukás lett volna, amit csak el lehet képzelni. De nem történt semmi ilyesmi. Csak a lakástulajdonos volt borzasztó szomorú. Nagy volt a veszteség, de mit mondhatott volna ezeknek az embereknek, akik a haza szabadságáért harcoltak?

Még nagyobb kihívást jelentett megszervezni a városok képviselőinek találkozóit, amelyekre az egész országból eljöttek a Harcoló Szolidaritás helyi csoportjainak vezetői. Egy időben Grzegorz Schetya koordinálta ezeket a találkozókat. De feltűnt még itt többek között a gdański Andrzej Kołodziej, a poznańi Maciej Frankiewicz, a rzeszówi Antoni Kopaczewicz és a katowicei Jadwiga Chmielowska. E konspirált találkozók megszervezése hatalmas logisztikai feladatot jelentett nyolc-tíz embernek. Rendszerint egy tíz-tizenöt fős stáb foglalkozott ezzel. Össze kellett szedniük a vonattal vagy autóval érkező küldötteket. Időben el kellett készíteniük a tervet: ki melyik megállóban száll ki, hogyan lesz felöltözve, ki hozza el, és mi lesz a jelszó. Mindnyájukat át kellett vinniük néhány reteszen. Jó sokáig le kellett hallgatni az SB-t, hogy megtudják, nem szagoltak-e ki valamit. Hatalmas volt a kockázata annak, hogy nemcsak a küldöttek, hanem a nyomukban járó ügynökök is megérkeznek. Mindig nagyon kockázatos volt ennyi ismert ellenzékít összehozni Kornel Morawieckivel, különösen az utóbbira nézve volt veszélyes.

Miután eltelt néhány év a hadiállapotból, ő volt a legkeresettebb földalatti aktivista Lengyelországban. 1985 augusztusában borzasztóan idegesítette Władysław Ciasłońt, az SB főnökét az, hogy a kádercserék ellenére egyáltalán nem sikerült gyengíteni a Harcoló Szolidaritást. Ezért a wrocławai Vajdasági Belügyi Hivatalt és a III. Főosztályt tette „közvetlen felelőssé Kornel Morawiecki, a Harcoló Szolidaritás vezetőjének felkutatásáért és elfogásáért”.⁴⁶ Ciasłoń ugyanebben a dokumentumban elismerte, hogy nem sikerült leleplezni a Harcoló Szolidaritást „minden eddigi korlátozó tevékenység ellenére sem, ami arra utal, hogy a szervezet rendkívül dinamikus a szervezés és a tájékoztatás terén egyaránt”.

Morawiecki lebukása tehát nemcsak az ő személyes kudarca lett volna, hanem az egész szervezetet érte volna súlyos csapás. Ezért nagyon sokáig tartott az ilyen műveletek megszervezése, komoly mennyiségű eszközre és sokak erejére volt szükség ehhez. „Valóban nagy kihívást jelentett. Meg kellett bizonyosodnunk arról, hogy mindenki tiszta, aki eljön a találkozóra. Úgy kellett őket odavinnünk, hogy ne veszélyeztessük Kornel biztonságát. Mindez hatalmas felelősséggel járt” – mondja Grzegorz Schetyna.

Állandóan változtak a munkaszervezés módszerei. A Harcoló Szolidaritás nyolcvanas évek közepétől használt számítógépet a földalatti lapok szerkesztéséhez. Az első számítógéppel készített újság a Replika, a második az Alsó-sziléziai Bulletin volt. Később számítógépes alapra helyezte sajtószolgálatát, és lemezeken terjesztette az információkat. A Harcoló Szolidaritás Tájékoztató Iroda Szolgálatát Romuald Lazarowicz-csal és Piotr Bielawskival az élén működtette egy csapat minden második héten. A szolgálatot a földalatti lapok, valamint a nyugati nagykövetségek és a külföldi lengyel központok (USA, Brazília, Franciaország, Svájc, Norvégia, NSZK) vették igénybe. Tehát Romek és Piotrek kiépítette egész Kelet-Európa egyetlen professzionális földalatti sajtószolgálatát. Új, egyre fiatalabb konspiránsok érkeztek. Ilyen volt többek között Zbigniew Jagiełło is, aki 1985-ben került a Harcoló Szolidaritás-

⁴⁶ 1985. augusztus 17., Varsó. A BM Állambiztonsági Szolgálatát vezető Władysław Ciasłoń tábornok döntése a BM III. főosztályára vonatkozólag. A főosztály felelős a Harcoló Szolidaritással szembeni operatív tevékenység koordinációjáért. Szigorúan titkos. In: *Solidarność Walcząca w dokumentach, t. 1: W oczach SB*. Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa, 2007, 152.

ba, nem sokkal az után, hogy Czesław Kiszczak kiadta a Harcoló Szolidaritás likvidálására kidolgozott „kerettervet”, amelyet Ciasłoń tábornok is aláírt. E titkos dokumentum fő eleme az a parancs volt, mely szerint „össze kell vonni a belügyminisztérium minden erejét és eszközét a Harcoló Szolidaritás vezetősége és az ország területén működő struktúrák likvidálásának céljából”. Ennek megvalósítása érdekében „össze kell hangolni a belügyminisztérium minden egységének tevékenységét”.⁴⁷ Ilyen parancsot 1956 óta nem adtak ki a Lengyel Népköztársaságban egyetlen szervezet ellen sem.

Jagiełło huszonkét évesen már tapasztalt konspiráns volt. Az ifjúsági szervezetekben tette meg az első lépéseket. Hamarosan kulcsszerepet kapott a cégben. Egy évvel korábban kapcsolta össze az általa és Dariusz Kędra által alapított Szolidaritás Ifjúsági Ellenállási Mozgalmat a Harcoló Szolidaritással. Kijelölték a Végrehajtó Bizottság tartalék tagjának. Ez azt jelentette, hogy ha letartóztattak valakit a bizottságból, akkor Jagiełónak kellett helyettesítenie. Neki kellett átültetnie a gyakorlatba az ötleteket, amelyek Kornel Morawiecki, Andrzej Zarach és Wojciech Myślecki fejéből pattantak ki. Ő lett a Harcoló Szolidaritás földalatti menedzsere, és rövid időn belül a szervezet egyik legfontosabb embere.

A műszaki egyetemen találkozott Myśleckivel és Zarachhal. Ugyanabban az épületben voltak az órái, ahol ők is dolgoztak. Naponta több száz ember fordult meg ott, mindenki hasonlóan nézett ki, mindenki beszélgetett, táskát hordott, könnyű volt elvegyülni a tömegben. A konspirációban nagyon fontos volt a kapcsolatok természetessége. Ha kívülről jött valaki, aki nem így nézett ki, rögtön felfigyeltek rá.

Az egyetem és a kollégiumok a találkozók természetes helyszínei lettek. Sok ember, szüntelen mozgás, tehát nem volt semmi furcsa abban, ha valaki találkozik, beszélget valakivel. Zbyszek a kollégiumban élt, és mivel mellette két Bogdan lakott, felvette a „Bogdan” fedőnevet, hogy lebukás esetén félrevezesse az SB-t. Az a jó fedőnév, amelyik megtéveszti az ellenfelet, nem az eredeti. Myślecki, hogy

⁴⁷ 1986. január 30., Varsó. A Harcoló Szolidaritás megfigyelésének és likvidálásának operatív keretterve. Készítette: BM SB Tanulmányi Iroda és a BM Vajdasági Hivatal. Aláíró: Władysław Ciasłoń tábornok-államtitkár. Szigorúan titkos. In: *Solidarność Walcząca w dokumentach, t. 1: W oczach SB*. Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa, 2007, 183

megvezesse az SB-t, hosszú ideig pont olyan fedőnevet használt, mint Medoń. Aztán meg olyat, mint Zarach. A megtévesztéseiknek köszönhetően az ügynökök sosem jöttek rá, hogy ki mivel foglalkozik a Harcoló Szolidaritásban. Félrevezették őket.

Ugyanakkor mindig figyelniük kellett. Ha valaki bevitt egy szamizdatot vagy nyomdai eszközt a kollégiumba, mindig egy ismerős szobájában hagyta, például egy emelettel feljebb. Az újakat gyakran követték. Őket is tisztelték ugyan, de tudták, hogy óvatosnak kell lenniük velük. Szükség volt mindenkire, aki rászánta magát a konspirációra, nem lehetett elutasítani senkit, de mindig beleütköztek ugyanabba a problémába: új ember, új ügynök. És ezt újra meg újra meg kellett oldaniuk. Elküldeni az új tagot egy másik helyre, segíteni neki, hogy megtéveszse és lerázza az ügynököt.

Az volt a legrosszabb, ha aktív, de inkompetens ember csatlakozott hozzájuk. Értékelték a bátorságot, de nagy veszélyt jelentett az elővigyázatosság hiánya, a hülyeség, a felesleges hősködés. Volt sok nagyszájú, aki fűt-fát ígért, ha eljutott egy fontosabb aktivistához. Néha az ilyenek beépített ügynökök voltak, máskor meg egyszerűen csak naivak, akik azt hitték, sokat tudnak, aztán kiderült, hogy egyáltalán nem boldogulnak az óriási nehézségekkel és kockázattal.

Zbyszeknek volt egy taxis ismerőse, aki várt rá a taxiállomáson a megbeszélte időben, például hat és fél hét között. Ezekben az években a taxisok választottak utast, nem pedig fordítva. Ha valaki el akarta vinni a Jagiełło számára lefoglalt időben a taxit, akkor a sofőr mindig azt válaszolta, hogy ez a fuvar neki nem felel meg, és már egyébként is foglalt. Amikor a Harcoló Szolidaritás egy konspiránsa lépett az autóhoz, minden alkalommal hangosan megkérdezte: „Kivisz Krzykibe?”, vagy „Egy kozanówi fuvar?”. Úgy érkezett, mint egy rendes utas. Amikor kiszállt az autóból, mindig ügyelt arra, hogy fizessen a fuvarért. Mindennek természetesnek kellett tünnie. Az akciót megelőző napon Zbyszek a házában találkozott a taxissal, és megbeszéltek, melyik állomáson és hány órákor várja az autó. A sofőr apja a Honi Hadsereg katonája volt. A Honi Hadsereg konspirációs tapasztalatát hasznosította a Harcoló Szolidaritás is. A kollégiumokban sokaknál voltak független kiadványok, néha már első látásra fel lehetett ismerni a Független Diákszövetség aktivistáját. Jobb volt elkerülni az ilyen

helyzeteket. Titokban akarta tartani a kollégiumi társai előtt azt, hogy elkötelezett földalatti aktivista, arról nem is beszélve, hogy a Harcoló Szolidaritás tagja.

1987-ben, Morawiecki letartóztatása után még több feladat hárult Mysleckire és Zarachra, jobban ki kellett venniük a részüket a Harcoló Szolidaritás politikai képviselőiből. Jagiełło szervezési kérdésekkel foglalkozott, többek között ő felelt a szervezet legfontosabb lapja, a Harcoló Szolidaritás rendszeres megjelenéséért.

Időnként, ha a kijelölt főszerkesztő nem tudta elvégezni a munkát, kénytelen volt maga szerkeszteni a szövegeket. Ilyenkor kéthetente jelent meg a lap. Be kellett tartaniuk a kiadói rendet. A szerkesztőség estére vagy éjszakára készítette el az „anyamatricát”. Reggel megcsinálták a diapozitívokat vagy a matricákat, vagy az egyiket, vagy a másikat, amelyeket futárok vittek a nyomdába. Tíz-tizenöt nyomda dolgozott egyszerre, volt, ahol csak néhány darabot, másutt tíz-húszszer példányt is nyomtak a Harcoló Szolidaritás hetilapból. Aztán jött a terjesztés.

Olyan épületekben kellett elhelyezkedniük a kapcsolati helyiségeknek, ahol sok lakás volt, hogy minél nehezebb legyen megállapítani, melyik címre érkezett az aktivista. Azt találták a legjobbnak, ha legalább két helyiség van egy nagy épületben, mert így könnyen át lehetett menni az egyikből a másikba. Különböző célokra lehetett használni minden helyiséget, veszély esetén pedig könnyű volt elrejtőzni. Így volt ez például a Grünwald tér egyik magas épületében is.

Jagiełło tartotta a kapcsolatot Jan Krusińskival, a Harcoló Szolidaritás egyik fontos aktivistájával, aki részt vett a Harcoló Szolidaritás Rádió megszervezésében, és volt egy rádió- és tévészerelő műhelye. Adó-vevőket készített, amelyekkel a Harcoló Szolidaritás rádióadásait sugározták, és maga is foglalkozott műsorszórással. A látogatóinak vinniük kellett magukkal egy tranzisztoros rádiót, hogy legyen valami intéznivalójuk a műhelyben. Krusiński műhelyének úgy kellett működnie, mintha egy rendes rádió- és tévészerelő dolgozna benne. Wojtek Mysleckivel szintén konspiratív körülmények között találkozott egy ismerős fogorvos Świdnicka utcai rendelőjében. Korábban mindketten odatelefonáltak, és megbeszéltek egy kezelést. A doktornő két közeli időpontot adott nekik. Nem volt semmi különös abban, hogy ugyanott vannak egyszerre.

Minden találkozót megfelelő logisztikai és biztonsági előkészületeket követelt. Ugyanakkor nem lehetett túl gyakran elsűtni ugyanazokat a trükköket és ötleteket. Számos változatot kellett kidolgozniuk, ha rendszeresen akartak találkozni.

A földalatti életben nem kellett semmit felírni. Azokban a lakásokban viszont, ahol fennállt a gyanúja annak, hogy bepoloskázták, cédulákra írtak. Az ilyen helyeken normálisan társalgás folyt különböző hétköznapi témákról, közben sok teát és kávéfőztek, de a „valódi” beszélgetések a papírlapokon zajlottak. Utána megsemmisítették a lapokat.

„Próbáltam minél kevesebb feljegyzést készíteni. Jó memóriám volt akkoriban, emlékezetembe véstem a számomra szükséges címeket és telefonszámokat – mondja Jagiełło. – Máig tudom őket. Egy időben különböző emberek különböző címeit, neveit és fedőneveit is tudtam. Gyakoroltam, és ismételtettem gondolatban, például »Balonowa utca 3/7. Krzysytof Kłopotowski«.” Nem volt egyedül. Andrzej Myc akkoriban száz telefonszámot tudott fejből.

A földalatti életben egy pillanatra sem lehet elfeledkezni a konspiráció elveiről, és arra is állandóan gondolniuk kellett, hogy valaki más is követhet el hibát, nem vesz észre valamit, vagy megfigyeli valakit. De lehet egyszerűen ügynök is. Olyan ez, mint az autózás: lehet józanul, szabályosan vezetni, és mégis balesetet szenvedni egy másik sofőr hibájából.

A jó konspiráns másik fontos jellemzője az emberismeret képessége: a mi oldalunkon áll, vagy ellenség az illető. Az ember találkozik másokkal, nem ismeri őket, de el kell döntenie róluk, hogy tehetnek-e valamit a szervezetért. Ezt ki kellett szagolniuk valahogy a Harcoló Szolidaritás embereinek. Azt is elemezniük kellett, hogy mit mond, mit javasol az ismeretlen ember. Gyakran azonnal döntenie kellett arról, hogy meg lehet-e bízni valakiben, vagy megvan a kockázata annak, hogy áruló lesz, esetleg ügynök.

Az ilyesfajta tevékenység esetében nagyon fontos volt a következtetésesség, a szorgalom és a megállapodások betartása is. „Nagyon pontos döntéseket kellett hoznunk. Például megállapodtál valakivel péntek délután öt órában. Ha ez a valaki nem jön, akkor vársz tizenöt percet vagy fél órát, és elmész. Másnap ötkor megint elmész ugyanoda. Aztán még egyszer. Ha továbbra sem bukkan fel az illető, akkor lennie kell egy másik, alternatív kapcsolatnak” – magyarázza a konspiráns.

1987-ben Jagiełło felelt a szervezet költségi keretének elosztásáért is. A pénzt akciókra, vállalkozásokra fordította, városok és csoportok között osztotta szét. Felügyelte a régiókkal fenntartott kapcsolatokat. Nem sok pénzt kellett elosztania. Húsz dollár Szczecinbe, ötven dollár vagy márka a katowicei körzetnek, harminc márka Rzeszównak. Összeszámolta a befolyt összeget, és szétosztotta. Mindig kevés volt, és mindenkinek voltak igényei. „A földalatti életben ez ugyanúgy működött, mint később az üzletben: a bevétel bizonytalan, a költségek viszont biztosak” – mondja.

Terjesztésből, könyvek, újságok és bélyegek eladásából gyűjtötték be a pénzt, ehhez jött még valamennyi Nyugatról. Egyetemi körökben könnyű volt diszkrétan zlotyra váltani dollárt és márkát. Az jelentette a legnagyobb problémát, hogy állandóan rendelkezésre álljon a párszáz dollárral egyenértékű, különféle valutákban lévő pénz, ugyanakkor mégis biztonságos helyen legyen. Ebből kellett biztosítani a szervezet folyamatos működését.

Grzegorz Schetya szerint kitűnő iskola volt a Harcoló Szolidaritás. „Tudod, hogy egy fogaskerék vagy a gépezetben, egy csapat tagja, és komoly problémákat okozhat a pontatlanságod, figyelmetlenség. Megtanultuk, milyen a jó szervezet, a következtetésesség, és hogyan olvassuk előre az események alakulásának lehetséges forgatókönyveit” – mondja.

Fontos időszak volt ez, megtanultak felelősséget vállalni azokért, akik a szervezetet alkották. Minden döntés, minden lépés komoly következményekkel járhatott. Minden ember követ el hibákat. A földalatti tevékenységben még egy apró hiba is sokba kerülhetett. Rámehetett az ember egészsége, szabadsága, sőt még az élete is.

**A VÖRÖS HADSEREG
FRAKCIÓ SZKENNEREI**

A Vörös Hadsereg Frakció szkennerei

A Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatal (BfV) funkcionáriusai törték rá az ajtót a Vörös Hadsereg Frakcióval (RAF) kapcsolatban álló két baloldali fiatalra egy frankfurti lakásban, ahol elektronikai alkatrészeket készítettek. A nyugatnémet polgári hírszerzés megtudta, hogy a fiatal emberek gyanús alkatrészeket vásárolnak, és a funkcionáriusok ellenőrizni akarták, hogy nem távirányítású bombát készítenek-e belőlük. Amikor kiderült, hogy nem robbantani akarnak, hanem a lengyel Szolidaritásnak készítenek rádió-adóvevőt, békén hagyták őket. A fiatal frankfurti műszerészek felkeltették a katonai hírszerzés (MAD) figyelmét is, amikor az SB lehallgatására alkalmas szkennereket készítettek. Mindkét esetben a legújabb technológiát alkalmazták, ezt nem használhatták volna privát célokra abban az időszakban Nyugat-Németországban. Ugyanakkor a szolgálatok minden egyes alkalommal szemet hunytak fölötté, sőt jó néven vették ezt a tevékenységet. A saját ügyeik, vagyis a frankfurti radikális baloldali közösséggel fenntartott kapcsolataik miatt figyelték a fiatal műszerészeket. Köztük ténykedett többek között Joschka Fischer, későbbi német külügyminiszter, a Zöldpárt elnöke is.

Alec von Fersen és Karl-Heinz Bender egy wrocławai hegymászótól, Michał Gabryeltől kapta a megrendelést az eszközre. Amikor Michał 1981-ben az NSZK-ba látogatott, interjút adott Florian Schwinn nyugatnémet újságírónak. Mint kiderült, az újságíró egyébként kapcsolatban állt a radikális baloldali körrel. „A RAF tagjainak voltak saját készítésű lehallgató-készülékeik. Erősen egyházellenes balosok voltak, de rendelkeztek mindazzal, ami nekünk kellett” – meséli Gabryel. Ha Lengyelországba indult egy orvosi eszközöket szállító, hús teherautóból álló konvoj, a sok bonyolult berendezés között akadtak olyanok is, amelyeket nem kórházaknak, hanem a Harcoló Szolidaritásnak szántak. Visszafelé pedig Gabryel mikrofilmeket küldött az NSZK-ba, három példányban. Egyet Jerzy Giedroycnak, egyet a Szabad Európának, egyet pedig a Szolidaritás brüsszeli irodáját vezető Jerzy Milewskinek, aki pár évvel később az SB ügynöke lett.

A RAF aktivistái pontos megrendelést kaptak Lengyelországból: hosszú alkatrészlista, adó-vevők, lehallgató szkennerek. A leglényegesebbek az alkatrészek voltak, mert azokból Lengyelországban is

le lehetett gyártani az új készülékeket, és meg tudták javítani azt, ami elromlott. A Frankfurtban gyártott szkennerek átalakítás nélkül alkalmasak voltak arra, hogy ráálljanak a Biztonsági Szolgálat frekvenciájára.

Bevonták Walter Mattot, a frankfurti bűnügyi rendőrség felügyelőjét a Harcoló Szolidaritásnak eljuttatandó szállítmányok megszervezésébe. Tudta, hogy az NSZK vámosai különleges eszközökkel vizsgálják át a teherautókat. Minden járműhöz rendszeresítettek nekik egy szakkönyvet, melyben részletesen leírták, hol lehet rejtékhelyeket kialakítani a kocsin. Ezek a könyvek a vámosok, a rendőrök és a kábítószer-kereskedelmet, illetve a fegyvercsempészetet felderítő szolgálatok számára készültek. Matt arra gondolt, hogy ha már van ilyen az NSZK szerveinek, akkor biztosan már rég ellopták a keletnémetek, és ők is tudják, hogyan kutassák át a kamionokat. Átadta hát ezt a lengyel ellenállóknak is. A Volvo teherautógyárban új rejtékhelyeket alakítottak ki, nem azokon a helyeken, amelyekre felhívták a figyelmet a nyugatnémet szolgálatok tankönyveiben. Számos apró átalakítást végeztek, az autókat pedig az AVIS cégtől bérelték. Willi Kotschutjak mérnök ezekbe az új helyekbe rádió-adóvevőket, antennákat, festéket, nyomdagépeket és szkennereket rejtett. Egyetlen Frankfurtból induló, a Harcoló Szolidaritásnak eszközöket szállító kamion sem bukott meg a határon. Walter Matt maga is a konvojjal utazott egészen Wrocławig vagy más városokig, és segítette a lengyel ellenzéket. Aztán éveken át adományokat szállított a szegényeknek. Így akarta jóvátenni a nácik Lengyelországgal szemben elkövetett bűneit.

Kulcsszerepet játszott Krystyna Graef lengyel származású gyermekorvos is, aki élelmiszer adományokat gyűjtött, és nyomdafestéket csempészett, például a kocsija megkisebbített benzintartályában.⁴⁸ Pénzt gyűjtött az eszközökre és a szállításra, emellett ő szervezte az egész logisztikai műveletet.

A röntgengépekbe építették be az alkatrészeket, mert azok nagyok voltak, az alkatrészek meg kicsik, egyébként is nagyon bonyolult és nehezen átlátható az egész. A többi berendezést, beleértve a komplett szkennereket is, a kamionba beépített rejtékhelyekre dugták el.

⁴⁸ A csempészéssel kapcsolatban ld. még Barbara Cöllen, Bartosz Dudek, Krzysztof Ruchniewicz (szerk.), Polenhilfe. Als Schmuggler für Polen unterwegs. / Pomoc dla Polski. Zostali przemysłnikami dla Polaków, Dresden – Wrocław 2011.

A visszaúton küldött mikrofilmeket egy tűzoltókészülékbe rejtették. Különleges anyagban tárolták, hézagmentesen lezárták, majd a készülékbe helyezték a küldeményt. Végül folyadékot öntöttek bele, hogy legyen benne hab.

Jan Pawłowski állította össze az NSZK-ba küldött rendeléseket. Ő alapította a Harcoló Szolidaritás elhárítását. Kiépített egy védelmi rendszert, melynek köszönhetően az összes ellenzéki szervezet közül a Harcoló Szolidaritásban dolgozott a legkevesebb beépített ügynök a nyolcvanas években. A Wrocław Műszaki Egyetem fizikusa, műszerésze és informatikusa csendes, visszahúzó, halk szavú ember volt, és szorgos, mint a hangya. A szervezet vezetőségének szinte minden ülésén részt vett, azzal a feladattal, hogy figyelje, nem mérte-e be az SB a konspiránsokat. Alacsony, kissé kopaszodó, negyven felé járó férfi, megjelenését tekintve nem feltűnő jelenség. Az ülések alatt rendszerint a sarokban gubbasztott fülhallgatóval a fülén, és szorgalmasan jegyzetelt. Ritkán szólalt meg, de ha szót kért, akkor a biztonsági kérdésekben foglalt állást. Nem szólt bele a politikai vitákba.

1982 elejétől foglalkozott a Biztonsági Szolgálat lehallgatásával. Eleinte a Szolidaritás Regionális Bizottságának üléseit és Władysław Frasyniukot védte, majd a Harcoló Szolidaritásnak dolgozott. A kommunizmus bukása után többek között ő vezette az Államvédelmi Hivatal sziléziai központját. 2005-ben halt meg. Pawłowski jobb keze egy képzőművész, Ludwik Ogorzelec volt, aki lemásolta, majd elemezte a hangfelvételeket, és feltérképezte a társaival az SB tevékenységét.

Pawłowski olyasmit hozott létre, ami addig ismeretlen volt a kommunista országokban. Elektronikus berendezések segítségével meg tudta figyelni a Biztonsági Szolgálatot, vagyis létrehozta a földalatti ellenzéki szervezetek elhárítását.

A Harcoló Szolidaritás kihasználta az összes lehetséges csatornát, és veritékes munkával gyűjtötte az adatokat. A szervezet aktivistái ugyanúgy szereztek információkat, mint azok, akik hatalmi pozícióból működtek együtt az ellenzékkel. Ezer apró lényeges vagy lényegtelen hír érkezett a földalatti ellenállással szimpatizáló átlagemberektől is. Mindez persze csak az alapot szolgáltatotta ahhoz az elemző munkához, amelyet Pawłowski végzett a szervezet vezetőségi tagjaival együtt.

Jan Pawłowski csapata egy saját készítésű berendezés segítségével figyelte, hogy nem közelíti-e meg épp most az SB azt a helyet, ahol a születőben lévő Harcoló Szolidaritás első ülése zajlott. Később létrehozott egy olyan rendszert, amely alkalmas volt minden olyan információ lehallgatására és elemzésére, amelyet az SB funkcionáriusai átadtak egymásnak elektronikus berendezések segítségével.

„A feladataink közé tartozott az ellenfél szándékainak megismerése, és persze az is, hogy megvédjük magunkat. Pontosan tudtuk, kivel állunk szemben. Az volt a módszerünk, hogy behatoltunk az éterbe, lehallgattuk a beszélgetéseket, és összeírtuk az SB járműveit. Megállás nélkül folyt a fárasztó és lelkiismeretes munka. A tevékenység hasonló volt, csak az idő változott. A Harcoló Szolidaritásban maximum tíz ember állt rendelkezésünkre. Az adatokat elemezve megpróbáltuk előre jelezni, hogy mi és hol kerülhet veszélybe. A megelőzés volt a lényeg, ha az SB megfigyelt valakit (nem csak tőlünk), akkor figyelmeztettük” – mondta Jan Pawłowski, amikor a munkájáról beszélt egy interjújában.

Kezdetben a munka kimerült a lehallgatásban, az információk továbbításában és a figyelmeztetésben. De mivel az SB kódolta a kommunikációját, azt meg is kellett fejteni.

Pawłowski szerint a kódolt anyag hatvan százalékát tudták megfejteni. Azt tekintette kudarcnak, ha nem tudták megfejteni a közleményt, nem tudták feltörni a kódot, csak későn tudtak másokat figyelmeztetni. „Az SB sikereinek legnagyobb része a letartóztatásban vagy börtönben ülő emberekből kiszedett információkon alapult. Ugyanakkor az SB kevesebb sikert ért el a klasszikus megfigyelés, lehallgatás és szervezés területén. A mi embereink soha senkit nem köptek be” – állítja.

Pawłowski lakásában rendezték be a Harcoló Szolidaritás lehallgatóközpontját. Wrocław hat különböző helyén vették fel folyamatosan megállás nélkül az SB-tisztek beszélgetését. Ezenkívül idővel készítettek egy hordozható lehallgató berendezést, amellyel az SB funkcionáriusai közötti kommunikációt tudták fogni. A Wrocław Műszaki Egyetem munkatársai készítették az elsőt, akik kapcsolatban álltak a Harcoló Szolidaritással.

1982-ben kezdték el a munkát. Tadeusz Świerczewski értesült arról, hogy a Diora cég Dzierżoniówban Grundig technológián alapuló rádiókat kezdett gyártani. A wrocławói szakértők megkapták a Diorában dolgozó ismerőseiktől a műszaki leírást, és rájöttek arra,

hogy ez az új eszköz nagyon jól használható, építhetnek belőle lehallgató berendezést, illetve jeleket adhatnak és vehetnek vele az SB hullámhosszán. Drága volt a rádió, de Kornel Morawiecki adott Świerczewskinek nyolcszáz dollárt. Adam Dyczkowski püspök pedig ezt megtoldotta még harmincezer zlotyval. Megvették az első darabokat a próbagyártásból. Egy hónappal később német adományszállítmány érkezett a Traugutt utcai templomba. A frankfurtiak ráerősítettek a két kamion alvázára egy rádióadót alkatrészekkel együtt, valamint küldtek tranzistorokat, integrált áramköröket és két szkennert. Megérkezett mindaz, amit Micahł Gabryel közvetítésével rendelt Pawłowski. Néhány nappal később a földalatti aktivistáknak már volt is az SB és a rendőrség lehallgatására alkalmas vevőkészülékük, emellett még hozzájutottak két szkennerekhez, egy antennához és egy jeladásra alkalmas kiegészítőhöz. Ettől kezdve Pawłowski podwalei lakásában működött a földalatti felvevő és lehallgató stúdió. Egy másik lakásban Jacenty Lipiński küldött tájékoztatást rádión Nyugatra. A harmadik vevőkészülék Tadeusz Świerczewski otthonába került. Teljes gőzzel beindult a lehallgatás. Kétféle vevőkészülék létezett: az egyik a telepített, ezt a típust a hat lakásban helyezték el állandó jelleggel, így lehetővé vált, hogy rögzítsék és visszajátsszák az ügynökök beszélgetéseit; e készülékeknél rendszerint ügyeletet teljesített valaki. A másik típus a hordozható vevőkészülék volt, és a találkozók biztosítására szolgált. Gyakran a taxis rádióvevőket használták erre a célra.

Hamarosan megkezdtek a hordozható jelátalakítók sorozatgyártását, ezek a titkosszolgálat lehallgatásához kellettek. Rövid használati utasítást csatoltak minden ilyen berendezéshez. A jelátalakító elég egyszerű kis gép volt, bárki tudta kezelni. Mindenki kapott egyet, aki konspiratív találkozókra járt. Egyeseknek állandóan a kocsijához volt csatlakoztatva, de a legtöbb nyomdász nál is mindig volt ilyen. Nem voltak túl rafinált szerkezetek, így csak korlátozott hatásfokkal üzemeltek. Komoly tapasztalat kellett ahhoz, hogy tudják, melyik csatornán hallható az SB emberei, hogyan változtatják a frekvenciájukat, mit tartalmaznak a kódolt beszélgetéseik. Gyakran használhatatlannak bizonyultak a lehallgatásból szerzett információk, mivel nehezen lehetett dekódolni ezeket. El kellett érni az információmennyiség kritikus tömegét, hogy rendes elemzést lehessen készíteni az anyagról. Mindennap Pawłowskihoz kerültek az összegyűjtött információk,

ezeket nála vetették egybe a Harcoló Szolidaritás aktivistáitól kapott adatokkal. Kiderült, kit figyel az SB, hogyan mozognak, mi a fontos nekik. A Harcoló Szolidaritás olyan tagjainak, akiket gyaníthatóan figyeltek, föl kellett írniuk, merre járnak, mikor és mit csinálnak. Pawłowski kétnaponta, de időnként naponta jelentéseket írt az SB tevékenységéről, listát készített a veszélyeztetett személyekről, jelezte, mire kell figyelni. Néhány példányban gépelt jelentéseit rendszeresen megkapták a Harcoló Szolidaritás irányítói. Az eredetit mindig megsemmisítették, hogy lebukás esetén se tudja kideríteni az SB, melyik gépen írták.⁴⁹

A nyolcvanas évek közepén már sokkal jobb minőségű szkennereket kapott Németországból a Harcoló Szolidaritás. Piotr Nitka, a földalatti elhárítás műszaki specialistája szerint ezeket használták a nyugati hírszerző szervek is, így „technológiailag kiűtötték a rendőrség és az SB akkoriban használt felszereléseit”.

Az új szkennereknek köszönhetően sokat javult a Harcoló Szolidaritás aktivistáinak biztonsága. Az egyedi rádióvevő egyidejűleg több frekvenciát tudott ellenőrizni. A Wrocław Műszaki Egyetem szakemberei által tervezett eszköz csak egy frekvenciát tudott figyelni. Az új szkennerek nagyon jó minőségű, hordozható berendezés volt, tíz-tizenöt frekvenciát is be lehetett programozni a memóriájába. „Volt idő, amikor jobb szkennerekünk volt, mint az SB-nek” – állítja Ludwik Ogorzelec.

Az illegális összejöveteleken rendszerint központi helyet foglalt el a szkennerek. Ha megcsörrent a berendezés, vagyis kiadott magából valamilyen hangot, rögtön elcsendesedett mindenki, figyeltek, nincs-e a közelben az SB.

Ha a le tudták hallgatni az ügynökök egymás között folytatott beszélgetéseit, az azt jelentette, hogy ügynök jár a közelben. De az sem volt jó jel, ha túl csendes volt az éter. Ellenkezőleg: ez arról is árulkodhatott, hogy az SB akciója szokatlanul óvatos, nagy erőket vontak be, és körbevettek egy fontos személyt.

„Várarak.” Ez volt az a különleges kód, amelyet akkor használt a Biztonsági Szolgálat, ha a rádión kommunikált. De ez a rejtjel meglehetősen primitívnek bizonyult, és gyorsan megfejtették.

⁴⁹ Ez azért volt lehetséges, mert a Lengyel Népköztársaságban az írógépeket regisztrálták, és a hadiállapot bevezetése után a rendőrség bünyői laboratóriumaiban bizonyító szakértői vizsgálatokat végeztek, egybevetették a földalatti sajtótermékeket az írógépekről vett mintákkal.

Az SB tisztjei nem úgy kommunikáltak, hogy például „valaki közeledik a vasúti pályaudvarhoz”, hanem azt mondták helyette, hogy „megy a vasra”. A „vas” a wrocławai főpályaudvart jelentette, a „gumi” pedig az autóbusz-pályaudvart. A „fehér” a Hotel Wrocław, a „szürke” a Hotel Monopol fedőneve volt. Az akciót a bázisról irányító tiszt „Intéző”, az akcióban résztvevő ügynök „Ápoló”, a megfigyelt személyt kísérő személy pedig „Részecske” névre hallgatott. A gyerekeket „Negyed” fedőnévvel illették. A szentmisének és a földalatti aktivisták találkozóinak „Buli” volt a fedőneve. A „Gyógyítani” azt jelentette, hogy „megfigyelni”, ha pedig azt mondták, hogy „kiírni receptre”, azon valakinek a letartóztatását értették. „Gyógyítani, vagy kiírni receptre?” – kérdezte az ügynök. Erre a főnök azt válaszolta például, hogy „gyógyítani, gyógyítani, gyógyítani, amíg lehet”.

Az elemzőcsapat első feladata a „várarak” feltörése volt, és ezt száz százalékban sikerült végrehajtania. A Harcoló Szolidaritás aktivistái engedték, hogy kövessék őket, pontosan megjegyezték, hogy mit csináltak és merre mozogtak a megfigyelőik, közben Pawłowski hallgatta, hogyan jelentenek. Aztán összehasonlította egymással a szervezet aktivistáitól begyűjtött és a lehallgatott információkat. Így hamar rájött arra, hogy mit jelentenek a fedőnevek.

Időnként, hogy meggyőződhesse az elemzés helyességéről, Ludwika Ogorzelec kiment a városba színes ruhában, és körbenézett azon a környéken, ahol az SB autóinak kellett állniuk. Ellenőrizte, hogy tényleg ott állnak-e az autók, hányan ülnek bennük. Ludwika valóban felkeltette az államvédelem érdeklődését, de nem gyanakodtak rá. Bolondos festőnőnek tűnt, meg sem fordult a fejükben, hogy antikomunista földalatti aktivista lehet.

Nem csak az SB beszéde volt kódolt. A Harcoló Szolidaritás aktivistái is gyakran használták a zsargonjukat, mert tudták, hogy figyelik és lehallgatják őket. Mielőtt Ogorzelec elment Jan Pawłowskival egy találkozóra, és vitt magával lehallgatókészüléket, telefonon azt mondta, hogy „a férjemmel és a gyerekekkel” jövök. A „férj” Pawłowski, a „gyerek” pedig a szkennerek volt. Ilyenkor hamis vagy kódolt címet adott meg. Egy nap, pont egy ilyen konspirált találkozó előtt, hirtelen sok ember és rendőrautó jelent meg a helyszín közelében. Hallották a készüléken. Gyorsan el kellett halasztani az akciót, mert lebukással fenyegetett. Ogorzelec azt mondta telefonon, hogy el kell halasztani a rendezvényt, nem találkozhat az ismerősökkel, mert „a kölyök megfázott, és rémesen üvölt”.

Aprólékos munka volt. Órák hosszat kellett ülni és jegyzetelni. Időnként ment az adás megállás nélkül, máskor meg két szó hangzott el óránként. Ludwika Ogorzelec mindent felírt a nap folyamán. Pawłowski esténként leült, elemezte a jegyzeteket és a jelentéseket, majd ezekből készített anyagot a szervezet legfontosabb tagjainak.

Mindez rendszerint így nézett ki: zajok, recsegés, majd azt mondja egy hang: „A Tadeuszon, a Tadeuszon, körbe, a Vashoz! A Rondellára.” Ami azt jelentette, hogy „a Kościuszko utcán megy, a 0-ás villamoshoz, a vasúti pályaudvarra”. Az államvédelmisek „Rondellának” nevezték a Sziléziai Felkelők körteret. „Aztán megváltoztatták a kódokat, mert rájöttek, hogy feltörtük a »várarkot«, így áttértek a számjelekre” – meséli Ogorzelec. Ettől kezdve a személyek, helyek, események és irányok jelölésére számokat használtak. Ezt a kódrendszert is sikerült megfejteni: 415 – jobbra, 421 – balra, 412 – egyenesen, 300 – az akció kezdete, 301 – „rendben, vettem”, 400 – az akció vége.

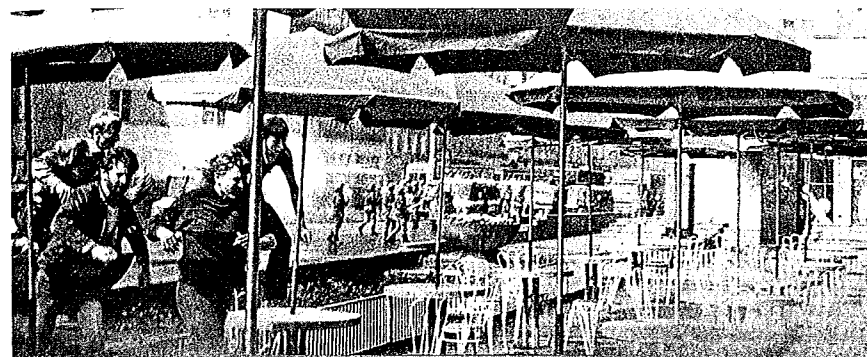
Az SB funkcionáriusai távkapcsolatot tartottak akkor is, ha egy konkrét aktivistát figyeltek meg. Ha valaki fontosnak bizonyult, akkor nem csupán egy titkosügynök, hanem egy egész csapat figyelte. Egy ilyen csapat általában néhány autóból és tucatnyi, néha több tucatnyi emberből állt. De a Harcoló Szolidaritás leggyakorlottabb konspiránsai ilyen testőrséggel is elbántak.

A Harcoló Szolidaritás szakértőinek képzettségét nem csupán a lehallgatórendszer kiépítésében vették igénybe, hanem a szervezet kommunikációjában is.

A hadiállapot bevezetése után a hatalom kikapcsolta a telefonokat. Lefoglalták a rövidhullámú eszközöket is, hogy megszakítsák az emberek közötti összeköttetéseket. A Wrocław Műszaki Egyetem rádiósai építettek hát egy speciális rövidhullámú rádióadót, amely biztosította a földalatti ellenállás kapcsolatát a külvilággal. A világűr is felhasználták céljaikhoz. A rövidhullámú jelek továbbításában egy telekommunikációs műhold segített. Akkoriban, 1981-ben ez a műhold használaton kívül volt, de kiderült, hogy lehet még működtetni. Fellőtték a műholdra a wrocławai eseményekről szóló információkat, az pedig az antennája segítségével továbbította a jelet egy nyugat-európai rövidhullámú vevőkészüléknek. Az információk egyik fogadója a Londonban élő fizikus, Tadeusz Warsza, a Harcoló Szolidaritás első külföldi képviselőjének alapítója volt. A másik pedig Andrzej Wirga, aki az NSZK-ban képviselte a Harcoló Szolidaritást.

Morawiecki barátai kezdetben a földalatti rádió beindításán dolgoztak. Eleinte megpróbálták nagy antennaként felhasználni a villamosvezeték-hálózatot. Végül azonban egy másik elképzelés győzött, mert felismerték, hogy az lesz a legjobb megoldás, ha több helyről sugározzák egyszerre az adást. A több forrásból érkező rádiójel megerősítette a helyszín bemérését, és növelte a vételkörzet nagyságát is.

Az egész Wrocławban hallható adások gyakran zavarták meg az éterben a Lengyel Rádió ultrarövidhullámon sugárzott műsorait. A földalatti rádióhálózat fő megalkotója Janusz Krusiński elektrotechnikus volt. Beutazta rádióadójával egész Lengyelországot. A Harcoló Szolidaritás adásait sugározta a nagyvárosokban, de például a Gubalówka csúcsáról még a lengyel Kárpátalja kis településeit is elérte. Miután letartóztatták a Romaszewski házaspárt, átköltözött Varsóba, hogy folytassa a Szolidaritás Rádió fővárosi munkáját. Amikor egyszer megkezdte az adást Varsóban, az ursynówi lakásában hangos kiáltást hallott az ablakból: „Emberek! A Szolidaritás újra adásban van!” A nyolcvanas évek végéig több mint hatszáz adást sugárzott Krusiński rádióhálózata. Bár az SB toronyházak tetejére és vadászgépekre szerelt speciális forgóoszlopokat használt, hogy kiszűrje az illegális rádióadókat, a Harcoló Szolidaritás egyetlen adóját sem tudták soha leleplezni.

HÖLGYEIM ÉS URAIM,
AZ SB ÜGYNÖKEI
A NYOMOMBAN
VANNAK!

13.

Hölgyeim és Uraim, az SB ügynökei a nyomomban vannak!

A motor felbőgött, és örült száguldás vette kezdetét a wrocławai utcákon, tereken, kapukon át, a szemeteseken keresztül, átlagosan száz kilométer per órás sebességgel. Hirtelen kanyar jobbra, majd indulás a menetiránnyal szemben. A motoros jó negyven percen át körözött a városban, azt akarta ellenőrizni, hogy követi-e valaki. Vadul motorozott, mert így akarta hibára kényszeríteni az ügynököket, ha tényleg megfigyelik, például arra készítette volna őket, hogy beszéljenek a rádiótelefonon. Közben Jan Pawłowski csapata azt figyelte a lehallgatókészüléken, hogy rákapott-e a csalira az SB. Az SB frekvenciái némák maradtak. 1982 augusztusát írtuk. A vezető mögött ott ült Wojciech Myślecki is. Akkor tért haza az internálótáborból, és Kornel Morawieckivel kellett találkoznia, a hadiállapot bevezetése után először. Tényleg örült menet volt. A motoros úgy vezetett, mint egy kaszkadőr. „Hihetetlenül bátor fickó volt – emlékezik Wojciech Myślecki. – Mindannyian féltünk, de ezt legyőztük valahogy. Ő viszont egyszerűen nem félt. Végrehajtotta a feladatot.” Az volt a feladata, hogy miközben vendégeket szállított Kornelhoz, provokálnia kellett az ügynököket, hogy fény derüljön a tartózkodási helyükre. Elég, ha csak az egyikük is használja a rádióját. A Myśleckit szállító motoros éppen a feladatát végezte. Ez volt a Harcoló Szolidaritás vezetőségének jövőbeli tagjának és a szervezet vezetőjének első találkozója. Mindent nagyon precízen előkészítettek. Miután elhagyta a házat, számos akadályt kellett legyőznie Myślecki érkezéséig.

Az éjszaka közepén indult otthonról. Körülnézett, és látta, hogy tiszta a levegő. Autóval ment Kozanówba, ahol órák hosszat várt a zöld jelzésre a kijelölt lakásban. Kiderült, hogy nem sikerült leráznia a követőjét. Hamarosan megérkezett az összekötő, és közölte vele, hogy várnia kell a jelre, amíg nem kapja meg, nem mehet ki az utcára. Ott várja majd egy motoros. Aztán jött az örült, lélegzetelállító rodeó a motorosbajnokkal. Amikor pedig kiderült, hogy nem követik őket, a motoros megállt, és elvitte Myśleckit egy lakásba. Most nem sokáig várakoztatták, ez volt az utolsó retesz. Hamarosan átvitték egy két emelettel följebb lévő lakásba. Kornel Morawieckinek mindig két lakás állt rendelkezésére az adott épületben. Az egyikben aludt,

a másikban pedig a találkozóit tartotta. Néha még egy harmadik helyiség is volt, ez töltötte be az utolsó szűrő szerepét. Myslecki végül bejutott a lakásba, ahol már várta a Harcoló Szolidaritás elnöke, Kornel Morawiecki.

Ezúttal nem követte senki Mysleckit, de a Harcoló Szolidaritás aktivistáinak az volt a legfőbb feladatuk, hogy figyeljék, nem jár-e a nyomukban valaki. Eleinte ez nehezen ment, az embernek meg kellett tanulnia, hogyan járkáljon az utcán, hogyan taxizzon, bussozzon, szemmel tartva az embereket és az autókat. Nehéz eligazodni. Hogyan kell leleplezni a nyomába eredt titkosrendőröket, erre a nála sokkal fiatalabb Czarek Nowacki tanította meg Andrzej Mycet.

Egyszer nyugodtan autózgattak Wrocław központjában, amikor Czarek egyszer csak kibökte:

– Követnek.

– Nem látok semmit, hülyeség – felelte Myc, mert azt hitte, humbug az egész.

– Mindjárt meglátod – vetette oda Nowacki.

Czarek tett néhány manővert a kis Fiattal, előbb balra, majd jobbra fordult, aztán elindult az ellenkező irányba, de végig lépésben haladt. Nemsokára Andrzej is észrevette, hogy biztonságos távolságból követi őket egy Fiat 125p.

Az egyik kanyar után egy pillanatra szem elől tévesztették a gyanús autót. Czarek ekkor gyorsított, bevágott egy utcába. Lerázták őket. De nemsokára megint ott volt mögöttük ugyanaz az autó. Myc felírta a kocsni rendszámát. Amikor váltott a lámpa, Nowacki Fiatja átért a sárgán. A másik is gyorsított, és ment utánuk, át a pirosra, mert a sofőr tudta, hogy lerázzák, ha lemarad. Most már halálbiztos volt, hogy követik őket. Nehezen törődött bele a dologba, de idővel megszokta, és bohócot csinált a ráállított spiclikből.

„Ösztönösen körülnéztünk az utcán, vajon ma is ugyanazok az emberek vagy autók jönnek-e mögöttünk – meséli Bogdan Wiszniewski. – Nagy figyelmet fordítottak a különböző részletekre. Köztudott volt, hogy cserélgetik a rendszámokat, tehát pontosan meg kellett figyelni, hogy néznek ki az autók. Hol van rajtuk karcolás, hol vannak megnyomva, hol repedt meg az üveg. Ez mindennapi komoly tréning volt.”

Bogdan összebarátkozott Andrzej Sybisszel. A munkahelyükön, a nevezetes Grabiszyńska utcai kocsiszínben ismerkedtek meg. Mindketten igen aktívan vettek részt a Harcoló Szolidaritás tevékenységében, pénzt

gyűjtöttek, nyomtattak, terjesztettek, szöges akadályokat készítettek, ezeket a rendőrautók kereke alá dobták a tüntetéseken. A kocsiszínben a dolgozók nyolcvan-kilencven százaléka fizetett tagdíjat. Andrzej arról volt híres, hogy különleges módszerekkel hajtotta be a pénzt. „Ha valaki halogatta a befizetését, a csatornában végezhettem” – emlékszik vissza. Andrzejnek volt saját lehallgatókészüléke. Bogdannak egyszer gyorsan kellett diaposzítívokat készítenie, de előbb le kellett ráznia a ráállított embereket. Hazament. Nyomában a spiclikkel. Ott volt a bátyja, Bogdan pedig megkérte, hogy vegye fel a ruháját, fogja a táskáját, és menjen ki a ház elé. El kellett mennie a megállóig, a spiclik díszkíséretében, aztán nyugodtan hazajöhetett. Bogdan közben átöltözött, és kiment a hátsó kijáraton. A víztározó mellett haladt egy ösvényen, ahol nem jártak autók, és könnyen észrevehette, ha követik. Így ment három kilométert, amíg csak meg nem bizonyosodott arról, hogy lerázta az ügynököket. Néhány nappal később elmesélte Sybis, aki aznap lehallgatta a Bogdant követő állammérséklést, azok mindvégig azt jelentették, hogy nyomon vannak, aztán egyszer csak megszólalt az egyik: „A kurva életbe, ez nem az!”. Ekkor az egyik odament Bogdan bátyjához, és megértette, hogy átvették. Le is szálltak róla. Egyszerű csel volt, de bevált.

Az is megtörtént, hogy Andrzej Sybis ült a készüléknél, hallgatta az SB-seket, akik figyelték valakit. Nyíltan beszéltek, megadták az épület címét, ahová bement a megfigyelt. Nem ismerte az illetőt sem Bogdan, sem Andrzej, de gyorsan elmentek a címre, és üzenetet hagytak az ajtón: „Vigyázz, figyel benneteket a yard”.

Egyszer épp autóval mentek valahová, amikor észrevették, hogy valaki követi őket. Nagyon közel került hozzájuk az ügynök autója, sosem szoktak ilyen távolságból követni valakit. Elég aggasztó a helyzet. Ekkor arra gondolt Andrzej és Bogdan, hogy most azért nem álcázzák magukat az ügynökök, mert parancsot adtak az elfogásukra. Hazamentek. Csند és nyugalom. Nem jönnek, nem történik semmi. Másnap reggel kimentek a házból, körülnézték, és megpillantottak egy autót, benne két ügynökkel. Odamentek hozzájuk, a szemükbe néztek, majd elhagyták. A két állammérséklés a nyomukba eredt, most sem titkolták, hogy követik őket. Ekkor már biztosak voltak abban, hogy be akarja gyűjteni őket az SB, csak azt nem értették, hogy miért nem léptek már az

előző nap. Egyszer csak hátranéztek, és nem volt ott senki. Eltűntek. Andrzej és Bogdan meg csak nézett. Egy kukkot sem értettek az egészből.

Később kiderült, hogy félreértés volt az egész. Karbantartás miatt használaton kívül helyezték a rendőrség rádiócsatornáit, ezért az SB csatornáin kommunikáltak a rendőrök. A bűnüldözők nem használták a „várarak” kódjait, ők csak autótolvajok után nyomoztak. Így történt, hogy a valódi tolvajok helyett Bogdan és Andrzej került a látókörükbe, azt hitték, hogy a banda tagjait követik. A titkosügynökök hallották a rendőrség beszélgetését, és hamar rájöttek, hogy az ő „ügyfeleikre” tapadtak rá a nyomozók. Ekkor szóltak nekik, hogy hagyják békén őket.

Bár sokan voltak az ügynökök, a Harcoló Szolidaritás gyakran lerázta őket. Az egyik módszerük az volt, hogy szembe mentek a forgalommal. Az üldözők ilyenkor nem tudtak hirtelen megfordulni. A másik pedig az, hogy többször is átszálltak az egyik közlekedési eszközről a másikra, lehetőleg pont az ellenkező irányba induló járműre. Ezzel összezavarták a követőiket, amint arról a lehallgatott beszélgetéseik is árulkodtak. Ezek voltak a legegyszerűbb módszerek. Amikor fontos találkozóra mentek a Harcoló Szolidaritás aktivistái, gyakran több autó is a rendelkezésükre állt. Ezeket különböző helyeken cserélgették. Használták a tömegközlekedést, sőt motorral is jártak. Változtatták az útirányt, keresztül-kasul jártak a kapualjakon, hogy le tudják rázni az ügynököket.

Gyakran fuvarozták Joanna Lubeckát, a Harcoló Szolidaritás aktivistáját. Egy nap egy beavatott taxival utazott, a sofőr tudta, miben vesz részt. Egyszer csak jelezte neki:

– Vigyázzon, követnek minket.

– Biztos benne, hölgyem? – kérdezett vissza a sofőr.

– Mondom, hogy követnek. Álljon meg, kérem, a Grünwald téren, a postánál. Kiszállok, fizetek, és ne árulja el, kérem, senkinek, hogy ismer.

Tudta, hogy már célkeresztbe került a taxi. Ha már többször bemérték, használhatatlan volt. Nem akarta veszélybe sodorni a sofőrt. Idegesen magyarázta a taxisnak, hogy mibe keveredett:

– Elköszönök. Elmehetnek magáért. Vigyázzon!

Lubecka kiszállt, és bement a postára. Az ügynökök utána. Gyorsított – ők is. Az ilyen pillanatokban könnyű volt azonosítani és megszámolni őket, mert kiváltak a tömegből. Lubecka odament az

egyik ablakhoz, és – bár egy teljesen idegen nőhöz fordult – rögtön rátért a lényegre: „Ügynökökkel vagyok körbevéve, be tudna engem engedni egy mellékajton?”. Habozás nélkül beengedte a postás kisasszony. Az ügynökök meg rohantak utána a folyósón. A nő kijutott az udvarra. Az SB rádióin visszhangzott: „A szektorban van”. Joanna átvágott az udvarokon, amelyek már sok konspiránst mentettek meg. Ment az egyik kapualjból a másikba. Sikerült fölszívódnia. Három utcával arrébb, egy kapualjban húzódott meg. Láta a lassan elhaladó autókat; mindegyikben ült néhány ember. Ezek ők. Már a fejükről is fel lehetett ismerni az ügynököket.

Berohant egy lépcsőházba, hogy fentről is szemügyre vehesse őket. Egy, kettő, három autó haladt lassabban, mint a többi, a háztömböt kerülgetve.

Nemsokára kijött két nő az egyik lakásból. Aztán rögtön vissza is mentek. Ez megismétlődött még kétszer. Végül megálltak a folyósón, és figyelni kezdték.

– Keres valakit?

– Ööö... Hát nem éppen...

– Segíthetünk valamiben?

Vajon segíteni akarnak, vagy feldobni?

– Hmm... Telefonálhatnék?

Telefon ismeretlen lakásból, ez nem lehetett veszélyes. Lehallgatták a fülkéket. Felhívta hát egy társát, aki lehallgatással foglalkozott.

– A Roentgen utcában állok – tájékoztatta.

– Baj van? – kérdezte aggódva.

– Igen, baj van – válaszolta.

– Elvesztettek – mondta a társ, a vonal túlsó végén.

– Nem tudom, hogy szabaduljak ki – válaszolta Joanna.

A nők, akik megengedték, hogy használja a telefont, és most akaratlanul is tanúi lettek a beszélgetésnek, egyre furcsábban néztek rá. Egyikük megkérdezte:

– Segíthetünk valamiben?

Ekkor úgy döntött, megmondja nekik az igazat.

– Nem sikerült elrejtőznöm. A földalatti ellenállásnak dolgozom. A nyomomban vannak a Biztonsági Szolgálat emberei, figyelnek.

– Na, majd én kiviszem magát. Az udvaron áll a kis Fiatom – vágta rá habozás nélkül az egyik nő.

– Rögtön fölismernek a kocsijában, és baja lehet belőle – válaszolta Joanna.

– Átöltöztetjük, fejkendőt vesz, és lefekszik az ülésre. Orvos vagyok; azt hiszik majd, hogy rosszul lett, és vizsgálatra viszem. Még jó, hogy nem ment feljebb egy emelettel, ott egy rendőr lakik. Hova vigyem?

Ilyen helyzetben az ember nem adhatja meg a valódi címet, még annak sem, aki segít rajta. Egy másik, közeli utca nevét kellett megadnia úti célként. Befeküdt a kis Fiatba, és félszemmel figyelte, mi történik kint. Három autót látott, ott körözött mind, őt keresték. Amikor megérkezett a megadott helyre a Fiat, taxit fogott. Elvitette magát egy utcával arrébb, ahol a lehallgatásokat folytatta Pawłowski. Az akció teljes sikerrel zárult. Reggelre összehasonlították a felvételeket a beszámolójával.

Különleges módszerrel húzta ki magát a csávából az Őrnagy néven ismert Waldemar Fydrych, aki létrehozta a Narancs Alternatívát, és szintén együttműködött a Harcoló Szolidaritással. Egy nap észrevette, hogy követik. Elhagyta a megfigyelt helyet, az ügynökök bemérték, és mentek is utána. Ludwika Ogorzelec éppen ügyeletben volt, hallotta, hogyan reagált erre az SB, de az Őrnagy később elmesélte neki, hogyan is játszódott le mindez a valóságban.

Amikor észrevette, hogy követik, fellépett a villamosmegálló járdaszívére, és a szónoki emelvényről fordult a körülötte álló emberekhez: „Hölgyeim és Uraim, azok, akik ott állnak fekete kabátban, és eltakarják az arcukat, az SB ügynökei, és engem követnek!”. A megállóban várakozók persze gyűlölködve méregették az ügynököket, akkoriban ez volt a normális reakció. Ogorzelec hallgatta őt az éterben: „Ez megőrült, lebuktat minket!”. Rögtön ráállítottak néhány újabb ügynököt. Húsz perc múlva Fydrych megint észrevette, hogy követik, és megint eljátszotta a műsort. Minden alkalommal megállt az utcán, felhívta a járókelők figyelmét arra, hogy azok a férfiak ott SB-sek, és őt követik. Ahogy járt-kelt a városban, egyre több új ügynököt kellett ráállítani. Jó kis szórakozás volt. Este viszont már szeretett volna eltűnni az ügynökök szeme elől, ezért felugrott egy villamosra. Tudta, hogy nem mennek utána, mert kelepcebe kerülnek, ha elkiáltja magát a villamoson, hogy spiclik követik, akár lincselés is lehet a dologból. Találkozott a villamoson egy társával, aki egy felcsavart szőnyeget cipelt. Hamar rávette, hogy menjenek ki a parkba, járkáljanak körbe-körbe a szőnyeggel, bohócot csinálva az ügynökökből. Egy idő után leszállt róla az SB.

A Harcoló Szolidaritás elhárításának köszönhetően az SB számos akcióját meg tudták akadályozni. 1982-ben figyelmeztették Rafał Dutkiewiczet, hogy a nyomában van az SB, le akarják tartóztatni. E riasztásnak köszönhetően úszta meg, mert átköltözött Lublinba. „Tájékoztattak arról, hogy megfigyelnek valakit a Szolidaritás Regionális Bizottságából. Például kiderült a lehallgatásból, hogy a »017-es Vatikánba ment«. Világos volt, hogy én vagyok a 017-es. A Vatikán pedig a kúria központja.” Dutkiewicz felelt a Bizottság és a kúria közti kapcsolatokért.

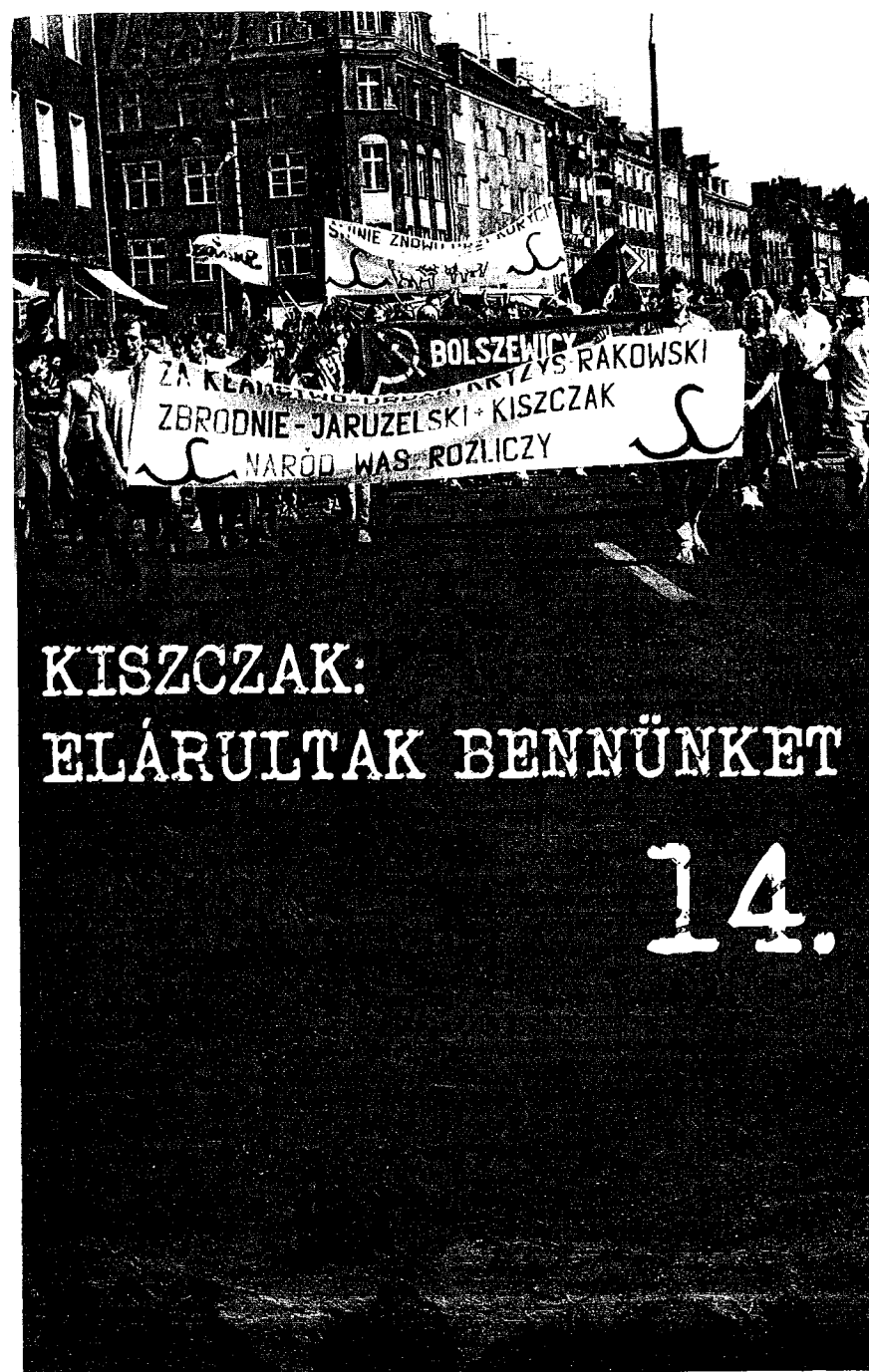
Egy baráti ügynök elárulta a kúrián, hogy le akarja tartóztatni Dutkiewiczet az SB. „Akkoriban állandó kapcsolatban álltam a kúriával. Azt tanácsolták, hogy menjek el” – emlékszik vissza Dutkiewicz. Elment hát Lublinba, beiratkozott a Lublini Katolikus Egyetemre. Sokáig nem tudta bemérni az SB. Sejtették, hogy kapcsolatban áll az egyházzal, de összekeverhettek valamit a papírjaiban, mert Adolf Juzwenko perében például „Dutkiewicz atya” vészterhes szerepéről is beszélt az ügyész.

Egy másik alkalommal pedig a lehallgatásoknak köszönhetően találtak meg egy ügynököt, aki a Szolidaritás varsói Üzemközi Munkásbizottságának titkos aktivistájaként érkezett a városba, hogy találkozzon a Harcoló Szolidaritás prominens aktivistáival. 1985 telén érkezett Wrocławba a radikális varsói szervezet küldöttsége. A varsóiak találkozni akartak Kornel Morawieckivel. A Harcoló Szolidaritás nem szívesen hozott össze találkozókat szervezeten kívüliekkel. Ez mindig nagy kockázattal járt, és igen komoly előkészületet igényelt. Úgy döntöttek, előbb Andrzej Zarach, a Harcoló Szolidaritás Végrehajtó Bizottságának tagja találkozik velük. Ez volt az első szűrő. Ha kívülről jött valaki, akit nem védett az elhárítás, nagy veszélyt jelentett, mert ügynököket hozhatott rájuk. Zarach már a kezdet kezdetén gyanúsaknak találta az egészet. Amikor megjelent a két varsói aktivista, csak erősödött benne a gyanú, mert rengetegen mozgolódtak az utcában, ahol a találkozó helyszínéül kijelölt tömbház állt. Sokan voltak, túl sokan. Hideg volt, és ilyenkor általában kihalt az utca. Mivel a Harcoló Szolidaritás aktivistái korábban kizárták, hogy sor kerülhet a találkozóra Kornel Morawieckivel, még gyanúsabbnak tűnt ez a nagy mozgás. Persze mindez véletlen is lehetett, de az sincs kizárva, hogy készülnek valamire, le akarnak csapni a Harcoló Szolidaritás vezetőjére.

Pawłowski csoportja is „hallgatta” a találkozót. Csúcsforgalom volt az éterben, ami azt jelentette, hogy a varsóiak tényleg odacsődítettek egy ügynökbrigádot is. Az SB várta a jelet, amelyből kiderül, hogy a varsóiak eljutnak Morawieckihez. Zarach világosan értésére adta a két férfinak, hogy ebből a találkozóból nem lesz semmi. Amikor kijöttek erről a megbeszélésről, rögtön kiürült az utca. Később kiderült, hogy még rosszabb a helyzet. Az egyik varsói aktivista a Biztonsági Szolgálat ügynöke volt. Ezt abból tudták meg a Harcoló Szolidaritás tagjai, hogy lehallgatták a beszélgetéseket. Egyikük táskát tartott a karján. Befelé is, kifelé is. Végig a karján tartotta, nem fogta a kezébe. Még ha ebben önmagában nem is lett volna semmi különös, az már mindenképpen árulkodó volt, hogy amikor kilépett az utcára a két varsói aktivista, az éterben elhangzott egy kérdés:

- Melyik karján van a táská, melyiken?
- A balon – hangzott a válasz.
- Rendben. Négy száz – mondta a parancsnok.

A 400-as kód azt jelentette, hogy lefűjták az akciót. Az ügynök egy megbeszélés kódját küldött az őt figyelő másik államvédelmisnek. Ha a bal karjára tette a táskát, az azt jelentette, hogy nem lesz találkozó Morawieckivel, le kell fűjni az akciót. Az elhárítás mentette meg a lebukástól a Harcoló Szolidaritást. És leleplezte az ügynököket.

**KISZCZAK:
ELÁRULTAK BENNÜNKET**

14.

Kiszczak: elárultak bennünket

A Harcoló Szolidaritás sikeres működéséről árulkodik az, hogy leplezték a szervezet struktúrába beépített ügynököt. A Jan Pawłowski vezetése alatt folytatott lehallgatásoknak köszönhetően tudták őt azonosítani.

Eugeniusz Jaroszewski volt az, akit a Harcoló Szolidaritásban Zyga, az SB aktáiban pedig Diodor fedőnéven ismertek.

Zyga a görög kisebbség kapcsolatain keresztül lett a Harcoló Szolidaritás aktivistája. A régi görög emigránsok kapcsolatban álltak a szervezettel. Barbara Sarapuk szervezte be őket nyomdásznak. Zygát 1982–1983 fordulóján vették be. Komoly kiváltságokkal rendelkezett, kijárhatott Nyugatra, és régóta kapcsolatban állt a Szolidaritással.

1985-ben Halina Łopuszańska lakásában került sor Zyga és Andrzej Zarach találkozójára. Megvitatták a stratégiai kérdéseket és Zyga feladatait. Egy időben ő tartotta a kapcsolatot Andrzej Wirgával, a Harcoló Szolidaritás nyugatnémet képviselőjével. A Harcoló Szolidaritás elhárítása biztosította a találkozót, de erről nem tudott sem Zarach, sem Jaroszewski. Lehallgatták őket. Figyelték, hogy nem állt-e rájuk az SB. A lehallgatott helyiségben ült többek között Andrzej Kołodziej és Piotr Medoń is. Kiderült, hogy a találkozó után az ügynökök követték Zarachot és Jaroszewskit is. Jelentették, hová mennek. Az is elhangzott, hogy Jaroszewski a „Fehér” irányába halad. A „Fehér” a Hotel Wrocławot jelentette, amelyben egy egész emeletet bérelt az állambiztonság. A Harcoló Szolidaritás emberei tudtak erről. Amikor Jaroszewski bement a „Fehérbe”, az SB nem jelentett róla tovább, csend lett az éterben. Mit jelenthetett ez? Csak egyet: Jaroszewski az SB bázisára tartott. Az ellenzék aktivistái nem szoktak luxushotelekben megszállni, a Hotel Wrocław pedig annak számított a nyolcvanas években.

Évekkel később Eugeniusz Jaroszewski azzal magyarázta az esetet, hogy rengeteg illegális kiadvány lapult a táskájában, ezért nem akart felszállni a Zgorzelecbe tartó vonatra, mint tervezte, inkább úgy döntött, szállodában éjszakázik.

Ez nagyon fontos jelzés volt a Harcoló Szolidaritásnak. Kezdetről fogva gyanút keltett ez az eset, mint ahogy azt is furcsállották, hogy Zyga a nyolcvanas évek első felében szabadon utazhatott az NSZK-ba. Nem voltak biztosak a dolgukban, de sok minden szólt amellet,

hogy Jaroszewski az SB ügynöke. Elhatározták, hogy megismétlik az akciót. Szerveztek még egy találkozót, de ezúttal ők is követték. Az akció után Jaroszewski megint a Hotel Wrocławba ment.

Évekkel később Czesław Kiszczak azzal dicsekedett, hogy az SB-nek sikerült beépítenie egy ügynököt a Harcoló Szolidaritás felső vezetésébe Diodor fedőnéven, aki a szervezet legfontosabb embe-reivel találkozott, és fontos információkat adott át a szolgálatoknak Morawiecki szervezetéről. 2008-ban olyan dokumentumok kerültek elő a Nemzeti Emlékezet Intézet levéltárából, melyek azt bizonyítják, hogy Eugeniusz Jaroszewski ügynök volt, aki addig a Szolidaritásban tevékenykedett, az Erőművek Országos Szekcióját vezette.

Bár a Harcoló Szolidaritás vezetői sejtették, hogy Zyga ügynök lehet, nem szakították meg a kapcsolatot vele. Ehelyett inkább hihetetlenül intelligens játszmát folytattak. Jaroszewski közvetítésével juttattak Nyugatra a Harcoló Szolidaritást érintő olyan dokumentumokat, amelyek fontos ügyekben megtevesztették az átvevőket. Ugyanakkor hosszú éveken át nagyon jó minőségű eszközöket és nyomdafestéket szállított nekik Lengyelországba.

„Nem érte volna meg megszakítanunk vele a kapcsolatot – mondja Piotr Medoń. – Neki köszönhetően sikerült félrevezetni, megzavarni az SB-t, ellenőrizni tudtuk, milyen információk jutnak el hozzánk, emellett csúcsmínőségben szállított nekünk nyomtatáshoz szükséges anyagokat. Biztosak voltunk benne, hogy nem bukik le, őt nem tartóztatják le a határon, és elhozza nekünk a nagyon drága, nélkülözhetetlen nyomdai eszközöket. Amit a találkozókon mondott, abból kiderült, mit gondol a hatalom, és hogyan reagál a futárunk által Nyugatra juttatott információkra.”

Wojciech Myślecki Wrocławban találkozott vele. Zyga autóval érkezett a műszaki egyetemre, és nagy dobozokat hozott magával. A folyóson hagyta őket. Jó minőségű anyagok voltak. Myślecki eztán másutt találkozott vele.

A Harcoló Szolidaritás aktivistái elhatározták, hogy rajta keresztül szerzik be a szitanyomáshoz szükséges legjobb anyagokat. Kiváló emulziót hozott, olyan festékhígítót, amelyből egy doboz elég volt ötszáz szitára, de a szitanyomáshoz szükséges más anyagokkal is ellátta őket. Egyszer egy öt méter széles hálót is kerített, ez elég volt nyolcszáz keretre. Medoń a zgorzeleci lakásában találkozott Zygával. „Stratégiai jelentéseket” adott át neki, amelyeket az NSZK-ba

kellett vinnie Jaroszewskinek, ott pedig át kellett adnia a Harcoló Szolidaritás helyi képviselőjének. Azt mondta, hogy a pápának, az Egyesült Államok Külügyminisztériumának, a francia miniszterelnöknek és a német kancellár hivatalának készítették ezt az anyagot.

Wojciech Myślecki írta jelentéseket. „Ezek részben hamisak voltak. Hogy úgy mondjam, »stilizáltak«” – idézi fel Kornel Morawiecki.

A legfontosabb híreket rejtjelezve küldték Nyugatra. A rejtjeleket Andrzej Zarach találta ki. A jelkulcsot más csatornákon juttatták ki Nyugatra. Számkódok voltak. Ezek alapján a címzett meg tudta keresni a betűket a megfelelő könyvben. Tudnia kellett, melyik könyvben, melyik fejezetben keresse. Kinyitotta a könyvet (pontosan ugyanannak a kiadásnak kellett lennie), és az adott oldalon kikereszte a betűket a számkód szerint, megfelelő sorrendben.

Zyga tevékenysége időnként veszteségeket is okozott a szervezetnek. Az amerikaiak egyszer küldtek egy nagyon jó rádiótávíró eszközt a Harcoló Szolidaritásnak. Aztán Zyga hozott még egy hangkódolórendszert. Mindkét esetben minden szépnek tűnt, de hiányzott egy fontos kábel és egy kisebb alkatrész a berendezésekből, ezek nélkül pedig nem működött. Myślecki megkérte Jaroszewskit, hogy szállítsa le a hiányzó alkatrészeket, de Zyga ezt nem tette meg. Ezzel meg is szakadt az együttműködés.

Myślecki szerint Zyga nem okozott nagyobb kárt a Harcoló Szolidaritásnak. „Azért sem, mert tudtuk, hogy a Szolidaritás minden külföldi csatornájába, amely a nyugati képviseletekkel való kapcsolattartást szolgálta, beépült az SB. Mi viszont nagyon sokat nyertünk rajta: az eszközök, amelyeket hozott nekünk, kárpótoltak minket az esetleges veszteségekért.” További nyereséget jelentett a szervezetnek a félrevezetés, mert rajta keresztül hamis információkat juttattak el az ellenséghez. Czesław Kiszczak állításával ellentétben a Zyga–Diodor ügy a Biztonsági Szolgálat súlyos kudarca volt. A Harcoló Szolidaritás nemcsak gyorsan felfedezte a beépített ügynököt, hanem nagyon ügyesen irányítása alá vonta, így nem kis hasznot húzott belőle.

A szervezet különböző szintjein folytatták a hatalom dezinformálását, ez volt az egyik legfontosabb tevékenységük. Zyga–Diodor esetében mindezt a legmagasabb szinten végezték, de a földalatti aktivisták is naponta foglalkoztak ilyen munkával.

Egyszer észrevette valaki, hogy követik az egyik kisebb terjesztőt. Megkérték hát, hogy vigyen magával illegális kiadványokat, és keressen ki címeket különböző rádió- és tévészerelők hirdetéseiből. A terjesztő elment a szerelőkhöz, és megkérdezte, mennyibe kerül a tévéjavítás. A nyomában járó ügynök azt hitte, hogy ezek a helyek a Harcoló Szolidaritás kapcsolati pontjai. „A lehető legtöbb hamis információt akartuk eljuttatni nekik, hogy teljesen összezavarodjanak” – magyarázza Medoń.

Az elhárításnak köszönhetően a Biztonsági Szolgálat nem tudta szétbomlasztani a szervezetet. A hírszerzés és az elhárítás, valamint az ellenség dezinformálása nagyon jó eredményeket hozott. A konspiráció, amelynek elvei néha túlságosan bonyolultnak tűntek, igencsak sikeresnek bizonyult. Ennek köszönhetően sokan elkerülték a börtönt, és milliós nagyságrendben jelenhetett meg a földalatti sajtó.

Paweł Piotrowski, a Nemzeti Emlékezet Intézet történésze írta: „Az Állambiztonsági Szolgálat nagyon sikeresnek tekintette a Harcoló Szolidaritás tevékenységét, kiemelték, hogy a szervezet vezetősége nagy hangsúlyt fektetett a biztonságra. A Végrehajtó Bizottság minden fontos találkozóját biztosították saját megfigyelőkkel és lehallgatókkal. Olyan eszközöket használtak, amelyekkel leleplezhették az állambiztonságiak lehallgató akcióit a találkozók helyszínén, és folyamatosan figyelték az SB rádióadásait. Úgynevezett »reteszeket« alkalmaztak, amikor látogatókat szállítottak Kornel Morawieckihez, de arra is törekedtek, hogy »saját ügynöki forrásokat« telepítsenek az állambiztonsági szervekbe”.⁵⁰

Biztosan nagy hatása volt minderre annak, hogy a Harcoló Szolidaritás tudósok körében alakult: matematikusok, fizikusok, műszerészek alapították. A szervezet radikális arca mögött nagyon hatékonyan működő agy, jól felszerelt aktivisták hadserege, valamint hatalmas elszántság és elkötelezettség állt.

A Harcoló Szolidaritás elhárítása rendkívül sikeresen működött. Bár az állambiztonságnak minden olyan eszköz a rendelkezésére állt, amivel csak rendelkezhet a hatalom egy totalitárius államban, nem volt képes felderíteni Kornel Morawiecki szervezetének titkait.

⁵⁰ P. Piotrowski, „Solidarność Walcząca” w świetle materiałów Służby Bezpieczeństwa [A „Harcoló Szolidaritás” az Állambiztonsági Szolgálat iratainak tükrében] In: *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej*, t. 5, nr 7/8 (54/55), Warszawa, 2005, 80–88.

Nem ismerte a struktúráját, nem tudta leállítani a tevékenységét, fogalma sem volt arról, hogy ki mivel foglalkozik. Nem tudta megakadályozni, hogy több ezer kiadvány jelenjen meg, ahogy a rádióadások sugárzását sem, és azokat sem tudta kézre keríteni, akik működtették a rádiót.

A Biztonsági Szolgálat tisztjeinek és ügynökeinek ezrei hat éven keresztül képtelenek voltak arra, hogy minden lehetséges elektronikus kütyűvel és autókkal felszerelve, komoly épületekben berendezkedve, a hatalom teljes támogatását élvezve megtalálják a rejtőzködő Kornel Morawieckit. És a földalatti aktivistáknak majd’ mindennap sikerült bohócot csinálniuk a Lengyel Népköztársaság e hatalmas titkosszolgálatából.

Czesław Kiszczak egy időben biztosra vette, hogy a Harcoló Szolidaritás teljes erejével figyeli a wrocławai rendőrséget és a Biztonsági Szolgálatot. 1984-ben a rendőrség Vajdasági Kapitanyságán tartott találkozón kijelentette: „Számunkra az a legfájdalmasabb, hogy árulók rejtőzködnek a sorainkban. Ennek jeleit már a »Szolidaritás« megalakulásának pillanatában is észrevehettük. Az ismert körülményeknek köszönhetően az ellenségnek sikerült itt-ott befurakodnia a sorainkba. Wrocławban ez azt jelentette, hogy a LEMP Üzemi Bizottságát a Szolidaritás-barát nézeteket valló funkcionáriusok csoportja vette át, ezért azt fel is kellett oszlatni 1982-ben. Mint láthatjuk, ez a csoport lehetővé tette a politikai ellenségnek, hogy még mélyebbre furakodjanak sorainkba, mint kezdetben feltételeztük. Az a nézet uralkodik a vezetőségben, hogy az ellenség leleplezése szolgálatunk funkcionáriusainak elsőrendű feladata.”⁵¹

Kiszczak tévedett. Nem volt sok „áruló”. A Harcoló Szolidaritás bizonyult ilyen sikeresnek, amikor el kellett rejtőzni, el kellett tüntetni a nyomokat vagy meg kellett tévesztetni az ügynököket.

Ugyanakkor akadtak néhányan az elnyomó apparátusban is, akik óriási veszélynek tették ki magukat azzal, hogy együttműködtek a földalatti ellenállással.

Ilyen volt Marian Charukiewicz, a Lengyel Népköztársaság állambiztonságának régi tisztje, aki konspirációs keretek között találkozott

⁵¹ AIPN Wr, 053/2153 – Ocena sytuacji społeczno-politycznej w woj.wrocławskim, Wrocław 1984, k. 35. [A Nemzeti Emlékezet Intézet Archívuma, Wrocław 053/2153 – A társadalmi-politikai helyzet értékelése a wrocławai vajdaságban, Wrocław 1984. 35. kötet]

Wojciech Myśleckivel és más aktivistákkal, és információkat adott át nekik arról, hogy hova helyeztek el poloskákat vagy éppen kiket figyelnek meg. Leleplezte az ellenzék soraiban dolgozó SB-ügynököket. Igyekezett tájékoztatást adni a titkosszolgálatok tervezett akcióiról is. 1983-ban kirúgták az állambiztonságtól, bár a Lengyel Népköztársaság létezése alatt nem bizonyították rá, hogy az ellenzéknek dolgozott. Korábban létrehozott egy csoportot az állambiztonságon belül, amely a vezetéssel szemben lépett fel.

Andrzej Rak rendőr őrmester – már középiskolás korában barátságot kötött Myśleckivel – szintén a hatalmi szervekhez kötődő információs forrás volt. A wrocławai rendőrségen, a Vajdasági Kapitányság Bünyügyi Osztályán dolgozott. A rendőrség és az állambiztonság tevékenységét érintő fontos technikai és műveleti információkat adtak át néhány társával Myśleckinek. Rak elmondta, hogy a katonai elhárítás emberei ellenőrzik az állambiztonsági tevékenységet. Megmutatta, hol laknak az állambiztonság tisztjei. Azt is megmondta, ki mivel foglalkozik. Megadta a nevüket, a beosztásukat, leírta az információ útját. Azt is elmondta, hol lakik az SB főnöke, és hol van a nyaralója. Volt olyan időszak, amikor gyanakodni kezdett a parancsnokság arra, hogy lehetnek olyan funkcionáriusok a wrocławai rendőrségen, akik együttműködnek az ellenzékkel, ezért tisztogatásba kezdtek. Sok embert rúgtak ki a bünyügyi osztályról. 1983 tavaszán Rak is elvesztette az állását. Eztán már személyesen is részt vett a Harcoló Szolidaritás számos akciójában.

Mielőtt kirúgták a rendőrségtől, rengeteg információt adott az SB működéséről. Ki kivel iszik, ki hol ül a menzán, mivel töltik a szabad idejüket. „Összegyűjtöttünk minden információt. Hogy miért? Azért, hogy használni tudjuk a megfelelő pillanatban. A világon mindenütt így dolgozik a hírszerzés. És mi egy normális hírszerzést állítottunk szembe az ellenséggel. Mindent tudni akartunk róluk” – mondja Myślecki.

Minden szinten gyűjtöttek információkat. Mariusz Mieszkalski nyomdász és terjesztő így emlékszik vissza: „Ismertem a saját ügynökeimet, tudtam, hol laknak”. Fölírták a címeiket, ha sikerült, akkor a neveket is, megjegyezték az arcokat, feljegyezték a kocsik rendszámát.

Myślecki: „Tudniuk kellett, hogy mindent tudunk róluk. Félniük kellett. És féltek is, mert tudták, hogy nem viccelünk, és ha kell, lecsapunk rájuk. Jó néhányszor értésükre adtuk, hogy ha bármi komoly történik valamelyikünkkel, akkor nem marad el a méltó válasz.”

15.

A BOSSZÚ. MERÉNYLET AZ SB FŐNÖKE ELLEN

A bosszú. Merénylet az SB főnöke ellen

1985 nyarának egyik forró napján az Energetikai utca 8. szám alatti tömbház első emeleti lakásában két nő vodkázott a fülledt melegben. A vendéglátó Czesław Błażejowski ezredes, a Biztonsági Szolgálat alsó-sziléziai főnökének felesége volt. A vendég a barátnője, Beata. Rendszeresen összejártak iszogatni és beszélgetni. Férfiakról is pletykálgattak. Beata nagyon kíváncsi volt, sokat faggatta a barátnőjét arról, hogy mivel foglalkozik az állambiztonság nagyhatalmú főnöke. Félt tőle, de erősebb volt benne a kíváncsiság és a pletykálkodás vágya. Ezen a napon már eléggé a fejükbe szállt az ital a hölgyeknek, amikor csengettek. Rosszul érezte magát az ezredes, ezért úgy döntött, előbb jön haza.

Beata úgy megijedt, hogy összehányta a szőnyeget. A főnök ideges lett a részeg nőktől, és kidobta a barátnőt. Az ezredesné rögtön kivitte a szőnyeget az erkélyre, és megfordította. Błażejowski érezte a hányásszagot, de nem tudta, honnan jön. Hatalmas balhét csapott az asszonnyal. Másnap telefonon beszélgettek a nők: „Jó nagy cirkuszt csináltál. Berágott, kereste, hogy mitől van ilyen bűdös, de nem talált semmit.”

Błażejowski ezredes életének még az ilyen banális eseményei is eljutottak a Harcoló Szolidaritáshoz. Błażejowskiné szittyós barátnője pletykás volt, és mindent, amit csak megtudott Błażejowskiék házában, elmesélt a másik barátnőjének, Barbarának, a Harcoló Szolidaritás aktív tagjának. Barbara rendszeresen találkozott Beatával, kisebb ajándékokat vett neki, meghívta egy-két felesre, elcsevegett vele, és kiszedett belőle minden információt Błażejowskiékről. Erős személyiség volt, ennek köszönhetően ő irányította a beszélgetést, és megjegyzett minden részletet.

A Harcoló Szolidaritásnak minden információ jól jött, mert fel akarták térképezni az Állambiztonsági Szolgálat alsó-sziléziai főnökének életét. Azt akarták, hogy Błażejowski tudja: figyeli a földalatti szervezet, mindent tud róla. És ne érezze jól magát a bőrében soha, sehol.

Ezen a nyáron a Harcoló Szolidaritás vezetője és a társai titkos információt szereztek arról, hogy valami bűzlik az SB főnökének a házában, de nem tudja, mi az. Az információ banális volt, de komolyan is fel lehetett használni.

Błażejowski rendszeresen megkapta a Harcoló Szolidaritás lapját, ezért elhelyeztek egy hirdetést a következő számban. A negyedik oldal aljára tették, ahol általában a „Köszönjük a nagynéninek a 400-at”, „Igazoljuk, hogy az eszköz megérkezett Marekhez”, „Köszönjük K-nak Varsóból az 1500 befizetését” típusú rejtjeles üzenetek voltak olvashatók. A hirdetés így szólt: „Tájékoztatás B. ezredesnek: »a hányás az erkélyen a szőnyeg alatt van«”.

Így a Biztonsági Szolgálat nagyhatalmú főnöke egyértelmű és megalázó jelzést kapott arról, hogy a szervezet, amelynek üldözésével foglalkozik, tud arról, ami a lakásában történik. Többet tudnak róla, mint ő róluk.

Egyébként nem csak egy forrásuk volt az SB főnökéről. Błażejowski egyik közeli munkatársának a szeretője szintén tájékoztatta a Harcoló Szolidaritást. A szervezet tehát pontosan tudta, mikor és hogyan érkezik haza az ezredes, merre közlekedik, hol és kivel szórakozik, milyen a munkarendje, valamint milyen szokásai vannak neki és az SB más főnökeinek.

A Harcoló Szolidaritásnak akadtak emberei a Gwardia sportklubban is, ennek Błażejowski volt az elnöke. Amit ott elmondott, az mind eljutott az ellenzékhez.

Az SB főnökéről szóló információk egyértelművé tették a hatalom számára, hogy a Harcoló Szolidaritás mindent tud. Hogy rájuk ijesszenek, és ne érezzék túl jól magukat a bőrükben. Akkor is jól jöhettek volna ezek az információk, ha a hatalom túl messzire megy, és likvidálni kezdi a Harcoló Szolidaritás embereit. Ilyen eshetőségre is felkészült Kornel Morawiecki szervezete. Egy évvel később a hatalom még ennél is messzebbre ment.

„Andrzej úr, kérem, üljön be!” – 1986. december 4-én a munkából hazatérő Andrzej Myc mellett hirtelen megállt egy narancssárga Polonez, és három férfi ugrott ki belőle. Egyikük a hátsó ajtóra mutatott. Jól ismert ügynök volt. Közrefogta két nem túl udvariasnak tűnő férfi, és elindultak. Eleinte azt hitte, megint őrizetbe veszik negyvennyolc órára, de azt hallotta a következő pillanatban, hogy nem a kapitányságra mennek, hanem kiviszik a városból. Mindez két évvel Popiełuszko atya meggyilkolása után történt.

„Olyasmit éltem át, amit nem lehet leírni. Halálos remegés fogott el, éreztem, hogy égnek áll a hajam” – emlékszik vissza. Átfutott az agyán, hogy megkínózzák, aztán meghal. „Azt hittem, innen már nem

jövök vissza élve. Csak abban reménykedtem, hogy nem kínoznak sokáig.” Tényleg rémisztő volt. Biztos látszott is rajta, mert az ügynökök nyugtatgatni kezdték.

Azt várta, mikor fordul be hirtelen az autó valahol az erdőbe, aztán pedig már jön a legrosszabb. Elhagyták a várost, de sehol sem tértek le az útról. Egyenesen Oleśnica felé tartottak. Amikor beértek a városba, megálltak a Gyöngy Hotel előtt. Bementek. Két férfi várta a szobában, akik tudatták vele, hogy a „Kettesből” küldték őket (a Vajdasági Belügyi Hivatal II. Osztályáról). A „Kettes” foglalkozott az elhárítással. Elmondták, hogy azért akartak Wrocławon kívül, egy félreeső helyen találkozni vele, hogy diszkréten kezeljék a beszélgetést, ne tudjon róla senki.

– Ha Wrocławban találkozunk, pár óra múlva már nyílt titok az egész – mondta az egyik rendőr.

Együttműködésre akarták rávenni. Azt ígérték neki, hogy ha elárulja Kornel Morawiecki tartózkodási helyét, lakást, számítógépet kap, és külföldre utazhat – mindent megkap, amiről csak álmodni mert.

– Nem tudom, hol rejtőzik Morawiecki úr – védekezett.

– Elhiszem, hogy nem tudja, de megtudhatja, ha akarja – mondta az SB-s.

Aztán megfenyegették, hogy megvádolják kémkedéssel.

– Előbb vagy utóbb úgyis elkapjuk. Sok anyag gyűlt össze maga ellen is. Nem politikai ügyekkel vádoljuk önt és az egész Harcoló Szolidaritást, hanem hazaárulással. Kaphat öt évet, kijöhet három év múlva, de ez egy tudós embernek a pályafutása végét jelenti. Vége lesz. Érti: vége.

E mondatot nagyon jól megjegyezte Andrzej Myc.

– Figyelj, ez már komoly! Nem vagyunk SB-sek, de a Harcoló Szolidaritás aláássa a szövetségeket, és a lengyel állam biztonságát fenyegeti. Ez már kémtevékenység. Úgy működtek, mintha a nyugati titkosszolgálatokkal dolgoznátok együtt. Komolyan veszünk benneteket. Ezt add át a vezetőségnek – mondta a másik ügynök a beszélgetés végén.

A beszélgetés véget ért, visszavitték Wrocławba. Myc gyorsan eldöntötte, hogy amilyen gyorsan csak lehet, közhírré kell tenni a történeteket. Az információ eljutott a Szabad Európához. Ettől függetlenül Myc levelet írt Czesław Kiszczaknak. Részletesen leírta az akciót, és magyarázatot követelt, továbbá tudni akarta, hogy mindez

a miniszter tudtával történt-e. Panaszt tett az ügyészségen, és kérte, derítsék ki, hogy ki vitte el. „Kérem, állapítsák meg, kik szervezték az elrablásomat. Az SB funkcionáriusai? Amennyiben igen, vajon ezt szolgálati tevékenységük keretében tették, vagy önálló akciót hajtottak végre, melyhez nem kaptak felhatalmazást?” – írta.

A Harcoló Szolidaritás aktivistái már régen rájöttek arra, hogy ilyen esetben az a legjobb védekezés, ha közlésezik a hatalom minden jogsértő lépését. Minél nagyobb lármát csapnak, annál inkább tartózkodnak majd a hasonló akcióktól. Eljutottak Nyugatra a hírek, de a kommunista hatalomnak is az volt az érdeke, hogy jó kapcsolatban legyen a Nyugattal.

Piotr Medoń: „Olyan ellenségesen viselkedtem velük, ahogyan csak tudtam. Ha elfogtak az utcán, rögtön segítségért kiáltottam, kiszabadítottam magam, balhét csináltam. Ilyenkor mindig összegyűlt egy csomó ember, főleg idősebb nők. Ha az egyetemre jöttek, még hangosabban kiabáltam. Mindig fennhangon megneveztem őket, az emberek meg továbbadták a neveket.” A tömeg mindig a letartóztatottal szimpatizált, sosem állt a rendőrség vagy az államvédelem oldalára.

Végül megbilincseltek, és betuszkolták a kocsiba. Ekkor Medoń hirtelen elcsendesedett.

– Na, mi van, te rohadék, most meg mi a fasznak nem kiabálsz?! – kérdezték.

– Most már minek? Mindenki tudja, az ellenállás is tudja – válaszolt szemtelenül.

„Meglépett, hogy nem vertek meg, nem kaptam a pofámra, pedig szidtam őket megállás nélkül. Láttam, milyen idegesek.”

Egyébként azzal szerzett védelmet magának, hogy kinyitotta a száját. Egyszer egy ügynök meg is mondta neki a szemébe: „Addig vered a nyálad, faszkalap, amíg a Szabad Európa világgá nem kürtöli!”.

A Biztonsági Szolgálat pont ettől félt. A földalatti ellenállás propagandája elsöprő hatású volt. Nem hagyhatta a rezsim, hogy a nyugati médiában arról beszéljenek: lengyel ellenzékieket kínoznak a kommunisták. A hatalom attól félt, hogy elsorvadnak a Nyugattal kiépített kapcsolatai, leáll a kereskedelem, egyébként is készült a várható rendszerváltásra. Sokan magukat is féltették. A Harcoló Szolidaritás ahol csak tudta, nyilvánossá tette az ügynökökről szerzett adatokat: hol laknak, mit csinálnak, mi a nevük, a családtagokat is bemutatták.

A földalatti sajtóban megírták, a Szabad Európában pedig be is mondták mindezt. Az államvédelmisek féltek a bosszútól. Csak azokat verték, akikkel ezt büntetlenül teheték. „Parancsuk volt arra, hogy minket ne bántsanak. Azokat verték, akik csendben meghúzták magukat. Mi mindig mindent világgá kürtölhettünk. Örületbe kergette őket az ellenállás ilyen formája, illetve az állandó botránykeltés, minket viszont megvédett. Nekik is megvoltak a maguk érdekeik” – meséli Medoń. Csak a fiatalokat verték, a Harcoló Szolidaritás legismertebb aktivistáit kímélték.

Sőt, nem is tartották őket sokáig börtönben, mert nem akartak politikai foglyokat. „Ha nem lett volna saját propagandacsatornánk, sokkal rosszabb lett volna a helyzetünk. Sokan mások nem úszták meg, még a saját besúgóikat is megverték, de minket ritkán agyaltak meg” – állítja Medoń. Hogy ez mennyire így volt, arra a legdrasztikusabb példa egy fiatal ellenzéki, Dariusz Bogdan esete, akit sokszor megkínoztak. Nem állt közvetlen kapcsolatban a Harcoló Szolidaritással. Ugyanakkor Andrzej Myc elrablása jelezte, hogy az SB messzebbre is elmehet.

„Andrzej elrablása nagyjából akkor történt, amikor Mateusz Morawiekit elvitték az erdőbe. A Harcoló Szolidaritás Tanácsa ekkor olyan döntést hozott, hogy keményen kell reagálni” – mondja Wojciech Myślecki. A legkeményebb és legradikálisabb akciót kellett megszervezniük. Arra jutottak, hogy fel kell gyújtani valamit, esetleg fölrobbanthatnának egy fontos objektumot. Mivel az akciónak megfelelő hatásúnak kellett lennie, nem bízhatták tapasztalatlan konspiránsra.

E feladat végrehajtását az értelmi szerző, Myślecki vállalta magára. Amúgy is meg volt győződve arról, hogy válaszcsepásokat kell mérni a hatalomra.

Az első tervük az volt, hogy fölrobbantják a Biztonsági Szolgálat egyik épületét, amely a Drucka és a Lubecka utca között áll. Kellott egy nagyobb autó, amellyel be lehetett állni a kapualjba, aztán ki kellett robbantani az ajtókat. Lakkbenzinnel kellett volna megtölteni a kocsit. Myśleckinek rükevrecbe kellett tennie az autót, be kellett tolatnia, kitámasztva a gázpedált, és az utolsó pillanatban kiugrani a vezetőfülkéből. De aztán felmérték, hogy bárhogya is állna oda az autóval, mindenképp fennállna az a veszély, hogy meghal valaki, ráadásul ártatlanul. Tehát el kellett vetniük a tervet. Csak figyelmeztető jellegű akcióban gondolkodtak. Végül úgy döntöttek, felgyújtják az alsó-sziléziai SB-főnök, Czesław Błażejowski hétvégi házat.

Az akció előkészületeiben részt vett Andrzej Rak, aki rendőr volt, mielőtt csatlakozott a Harcoló Szolidaritáshoz. Tőle tudták, hol található Błażejowski háza. Együtt mérték fel a terepet, fényképeket készítettek, Rak pedig csapatot szervezett. A gyűjtogatást Mysleckinek és Roman Lipińskinek kellett elvégeznie. Utóbbi a Szabadság és Függetlenség egykori katonája volt, ekkor már hatvan felé járt.

Myslecki és Lipiński az internálótáborban ismerték meg egymást. Myslecki séta közben különböző emberekkel beszélgetett, főleg olyanokkal, akik nagyobb gyárakban dolgoztak, és azt magyarázta nekik, hogy miért kell harcolni és megdönteni a kommunizmust. Sajátos módon oktatta őket. Egyszer kifejtette a nézeteit egy nála idősebb férfinak – ő akkor harmincnégy éves volt. Tettek három kört a téren, Myslecki arról szónokolt, hogy milyen rossz is a kommunizmus. Az idősebb kolléga egyszer csak megállt, ránézett, és azt mondta: „Mit dumálsz itt nekem? Én már negyvennyolcban is lőttem rájuk.”

Lipiński az „elátkozott katonák” közé tartozott, akik a háború után rögtön ítéletet mondtak a kommunistákra. 1957-ig börtönben ült, többek között Tatar tábornokkal, valamint Wacław Kostek-Biernacki és Stanisław Skalski ezredekkel raboskodott.

Ígazi szakember volt. Nem félt. A legnehezebb helyzetekben sem mutatott semmilyen érzelmet. Számos halálos ítéletet hajtott már végre. Figyelmeztette is egyszer Kostek-Biernacki ezredes: „Ha sok van a rovasodon, nem kell mindent kipakolni.” Ezért, amikor rábizonyították, hogy megölt valakit, és tudta, hogy rá is hasonló ítélet vár, magától jelentkezett, és elmondta, most jutott eszébe, hogy megölt még egy párttitkárt, a holttestét meg elásta a biciklijével együtt. Megadta a pontos helyszínt. A funkcionáriusok elmentek a megadott helyre, ástak, és meg is találták a tetemet. Ekkor újrakezdték a pert, és elhúzódott az ügy. Így húzta ki az „olvadásig”.

Myslecki: „Abszolút profi volt. Benne bíztam a legjobban a Harcoló Szolidaritás végrehajtó struktúrájában dolgozó emberek közül. Senki sem tudott úgy dolgozni, mint ő, nem volt senkinek ilyen tapasztalata. Ha valamit vonattal kellett szállítani, fogta, és lecsavarozta a vécé tetejét. Kiválóan képzett és rendkívül hatékony volt. Nem dumált, nem dicsekedett, csak tette a dolgát. Számos bűvőhelyet alakított ki, így különböző helyekre rejthettük el az árut. Minden feladatot hatékonyan és idegesség nélkül hajtott végre.”

Błażejowski házát már korábban lefényképezték. A kiskertek között állt, gurál stílusban épített nagy ház volt. Volt mellette még néhány hasonló. Éjjel érkeztek az összeesküvők. Rak őrt állt, Myslecki és Lipiński pedig megindult a ház felé. Vittek magukkal egy kanna benzint. Beverték az ablakokat, beöntötték a benzint, és felgyújtották. Leléptek. Teljes sikerrel zárult az akció.

Másnap kiderült, hogy persze leégett a ház, de nem Błażejowskié, hanem a helyetteséé, Nowicki ezredesé volt. A tettesek tévedtek. „Elrontottam” – vallotta be Myslecki. Mindazonáltal a jelzés így is úgy hatott, ahogy kellett. Másnap Błażejowski bement a Gwardia sportklubhoz, és azt mondta az embereinek: „A kurva életbe, fölgyújtották Nowicki házát, most majd az enyémet akarják!” A Gwardia egyik kosarasa adta át a hírt a Harcoló Szolidaritásnak.

Ez a figyelmeztetés szelídebb változata volt. Mint Jan Kelus megfogalmazta: „Ők nem tépkedtek ki a körmünket, mi meg nem dobáltuk őket gránáttal”. „Mindkét fél tudatában volt annak, hogy az első halott nálunk lesz, de számolniuk kell a következményekkel” – magyarázza Myslecki. A Harcoló Szolidaritás világosan értésére adta az SB-nek: ha történik valami valakivel, rájuk is ugyanaz vár. Sok ilyen jelzést küldtek, és elérték, amit akartak.

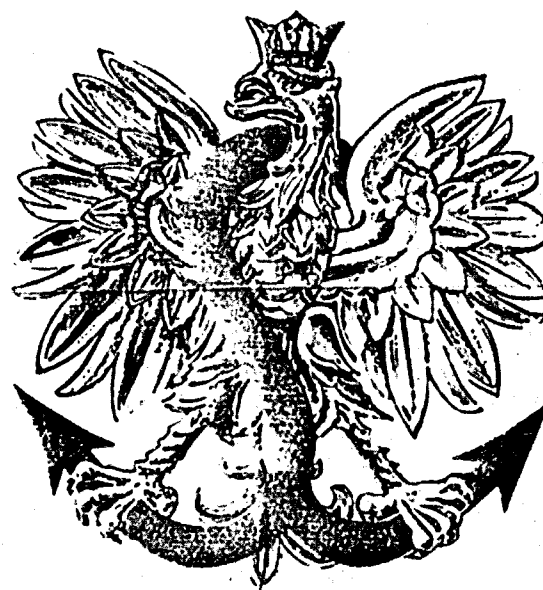
A hétvégi ház felgyújtása után Kornel Morawiecki postán küldött el egy levelet Czesław Błażejowski ezredesnek a következő tartalommal: „Tisztelettel tájékoztatom, hogy Önnek fontos funkciója van, közvetlenül Ön felel a Harcoló Szolidaritás tagjainak és családjainak személyes biztonságáért. Tisztelettel, Kornel Morawiecki, a Harcoló Szolidaritás elnöke.”

Világos üzenet volt ez Błażejowskiéknek. Myslecki mindenesetre kidolgozott egy „keményebb” változatot is. Egy valódi válaszcsapást. Volt körülötte néhány olyan ember, akik készek voltak ölni is, ha úgy alakul a helyzet. Saját maga dolgozta ki egy tanulmányban az Állambiztonsági Szolgálat alsó-sziléziai főnöke elleni merénylet tervét.

A Harcoló Szolidaritás aktivistái ismerték már Błażejowski első emeleti lakásának elhelyezkedését és beosztását. Pontosban tudták, mikor érkezik haza az ezredes, hol parkol, milyen úton közlekedik az autó és a tömbház között. Rendszerint délután négy körül érkezett a házhoz egy bézs színű Fiat Mirafiorival. A nyílt terep ideális volt egy merénylet végrehajtásához. A bérházzal szemben állt egy háromemeletes, kis panelház. Mesterlövészt telepítettek a tetejére.

Mysleckinek volt már kulcsa a tetőkijáratot lezáró lakathoz. Megállapodtak, hogy abban a pillanatban dördül el a lövés, amikor Błażejowski elindul az autótól a ház felé. Csak a döntésre vártak. Myslecki: „Készen álltunk. Ha ők megöltek volna valakit közülünk, akkor Błażejowski már nem élne.”

Az első figyelmeztetést már 1983-ban elküldték az SB-nek. A Harcoló Szolidaritás című hetilapban megjelent egy cikk, melyben a következőket írta Cezary Nowacki: „Ha gyilkoltok, akkor számoljatok azzal, hogy nektek is lesznek vérvérvesztéseitek.”

A FRANCIA MINISZTER HASONMÁSA

16

A francia miniszter hasonmása

A Harcoló Szolidaritás egyik legbravúrosabb akciója Andrzej Gwiazda és Kornel Morawiecki találkozásának megszervezése volt. Miután a született radikális Gwiazda kijött a börtönből, és megtudta, mivel foglalkozik Morawiecki, azonnal találkozni akart vele. Ez rendkívül kockázatos elképzelés volt, mert az állambiztonság állandó megfigyelés alatt tartotta Gwiazdát a szabadulása után. Örültség volt az ellenállás illegalitásában élő alakjával találkozni, akit a legnagyobb erőkkkel kerestek az országban. Jerzy Lubicz, Kornel egyik közeli munkatársa Gdańskba utazott, és megpróbálta lebeszélni erről, de Gwiazda kitartott elhatározása mellett.

Morawieckinek sem volt kifogása ellene. Nem volt mit tenni, meg kellett szervezni azt, ami első pillantásra lehetetlennek tűnt: össze kellett hozni azt, akit a legjobban figyeltek, azzal, akit a legjobban kerestek az országban, de persze úgy, hogy ne vegye észre senki! A műszaki egyetem két kutatóját, Piotr Czarnyt és Jerzy Lubiczot bízták meg ezzel a feladattal.

Gwiazdának várnia kellett a jelre, hogy fölszállhasson a wrocławira vonatra. Egy fülkében kellett helyet foglalnia, úgy, hogy minden megállóban ki tudjon nézni az ablakon. Az egyikben egyszer csak meglát majd egy ismerőst, az általa adott jelre le kell szállnia, és követnie őt. Minden utasítását végre kell hajtania.

Megkapta a jelet. Andrzej Gwiazda kiment a pályaudvarra, és fölszállt a vonatra. Akárcsak az államvédelmisek. Ott álltak minden egyes peronon, ahol megállt a vonat, ott voltak a fülkékben és az átjárókban. Összesen körülbelül negyven embert helyeztek el Gdańsk és Wrocław között, az egész útvonalon.

Lesznóban Piotr Czarny várta a pályaudvaron. Amikor megállt a vonat, Czarny végigment a peronon. Gwiazda észrevette, és kiszállt a vagonból. Utána meg az egész ügynöksereg. Gwiazda pár lépésnyi távolságból kísérte Czarnyt. Autóba ültek, és elindultak. Hamarosan megjelent mögöttük néhány kocsis. A kertvárosi kerület felé haladtak. Egy viadukthoz értek, amelyre nem lehetett felhajtani az utcáról, tehát lépcsőn kellett fölmenniük. Leparkoltak a viadukt alatt, majd gyorsan fölfutottak. Ott várta őket egy másik autó, azzal nagy sebességgel elhajtottak. Miután rájöttek arra az őket követő ügynökök, hogy mi történt, már messze jártak. Ezen a napon találkozott Gwiazda Morawieckivel.

Egy másik alkalommal pedig a francia miniszterelnök-helyettes szeretett volna találkozni Kornel Morawieckivel. 1986-ot írtunk. Romuald Kukołowicz professzor közvetítésével mindent egyeztettek. Két feltételt szabtak a francia kormány képviselőjének: a Harcoló Szolidaritás asszisztensnőjével érkezik, és végrehajtja az utasításait. Elindult Varsóból minisztert szállító autó. Utána pedig természetesen a kormányőrség és az ügynökök. Egyszer csak megállt a francia vendéget szállító autó egy erdő mellett, valahol Oleśnica környékén. Akkoriban még nem voltak vécék az utak mentén. A miniszter úr bement a bokrok közé, hogy elvégezze dolgát. Az egész természetesnek hatott. Közben a bokrokban rejtőzködve várta egy hasonmása. Pont úgy nézett ki, és ugyanúgy volt öltözve. A következő pillanatban előjött a miniszter hasonmása, és beült az autóba.

A valódi minisztert átkísérte az erdőn a Harcoló Szolidaritás egyik embere, majd beültek a mellékúton leparkolt tejesautóba. Elegáns bérelt villa várt a hasonmásra. A fiú, aki eljátszotta ezt a szerepet, egy elátkozott katona, Roman Lipiński fia volt, aki maga is számos fontos akcióban dolgozott együtt a Harcoló Szolidaritással. Az asszisztensnő, aki a „miniszterrel” utazott, a barátnője. Két kellemes napot töltöttek a fiatalok a zárt villában, üldözőik éber tekintete előtt. A valódi miniszter közben találkozott Kornel Morawieckivel, majd vonattal visszament Varsóba. Két nappal később a miniszter hasonmása is visszatért a fővárosba az asszisztensnőjével, az ügynökök kíséretében.

Az amerikai Külügyminisztérium képviselője volt a következő fontos vendég, aki találkozni akart Kornel Morawieckivel. Először Kornel lányához, Anna Morawieckához jelentkezett be valaki az amerikai nagykövetségről. Anna a Harcoló Szolidaritás megalakulása óta dolgozott a szervezetben. Romuald Lazarowiczcsal együtt építette ki az információszerzés és a terjesztés hálózatát. Később a Kelet-európai Tájékoztató Iroda keretében együtt dolgozott többek között a cseh és a szlovák ellenzékkel. Nem volt közvetlen kapcsolata rejtőzködő apjával, de tudta, hogyan jusson el hozzá.

Fontos volt a találkozó. Piotr Czarny foglalkozott a komoly logisztikai akció megszervezésével. Először is szükség volt néhány autóra és tizenöt emberre. Czarnynak mindegyikükkel személyesen kellett találkoznia. Nem használhattak telefont, így ez egy egész napot vett igénybe. Minden egyes alkalommal le kellett ráznia az ügynököket.

Az amerikaiaknak pedig elküldték az instrukciót, mely szerint a Külügyminisztérium emberének meg kell jelennie egy megadott helyen, meghatározott időpontban, három egymást követő napon. Ha biztonságos lesz a helyzet, akkor felveszi valaki, és viszi tovább. „Biztosnak kellett lennem abban, hogy jó személyt viszek el, neki meg arról kellett megbizonyosodnia, hogy nem az SB jön érte” – meséli Czarny. Az amerikai megérkezett a megadott helyre, és sokáig várt. Közben a Harcoló Szolidaritás ellenőrizte, nem lóg-e a nyakában valaki. Kiderült, hogy a nyomában voltak, követték.

Czarny autóval érkezett az amerikaiért: „Mindenben hallgatnod kell rám, vagy még most menj el” – mondta neki. „Oké” – hangzott a válasz. Beültek az autóba, és rögtön el is hajtottak. Három SB-s autó indult utánuk. Piotr a Dóm-sziget felé vette az irányt, de ott nem lehetett áthajtani autóval. Lezárták az utat. Gyorsan kiugrottak, otthagyták az autót, és elfutottak. A kisportolt amerikai tartotta a lépést a lengyellel. Először átmertek a rendelőintézetben, majd az Odera partján lévő kerítést átugorva elfutottak a katedrális mellett. Piotr olyan utat választott, amelyet nem lehetett autóval követni. A sziget másik oldalán várta őket egy gépkocsi. Villámgyorsan elhajtottak vele. Lerázták az ügynököket. Czarny még mindig biztosra vette, hogy minden rendben van. Az SB-nek voltak operatív lakásai, ahol megfigyelést folytattak. Néha visszahívták a titkosügynököket az utcáról, hogy a megfigyelt személy azt higgye, minden rendben van. Ezalatt az ügynökök különböző lakásokból tovább figyelték őket, és rádióan egyeztettek. Közben a Harcoló Szolidaritás is lehallgatta őket.

Elmentek a legközelebbi retesze, ezt a városon kívül helyezték el. Rettenetes novemberi idő volt. Otthagyták az autót egy faluban, és vagy öt kilométert gyalogoltak az erdőben. Amikor kiértek, már várta őket a következő autó, amely elvitte őket Popowicébe. Bementek egy lakásba, ahol nagyon kedves emberek sütivel és teával kínálták őket. Már nagyon közel jártak ahhoz a lakáshoz, ahol találkozhattak volna Kornellal. Ez volt az utolsó retesz. Ide kellett megérkeznie az összekötőnek, aki közvetlen kapcsolatban állt Morawieckivel. De még várniuk kellett egy-két órát, hogy jelezzék a rádiósok, nem követték-e őket. Ez volt az utolsó ellenőrzés.

Nagyon jól viselkedett az amerikai. Nem panaszkodott, pontosan végrehajtotta az utasításokat. „Látszott, hogy az amerikai szolgálatok jól képzett embere – meséli Czarny. – Isszuk nyugodtan a teát, hirtelen

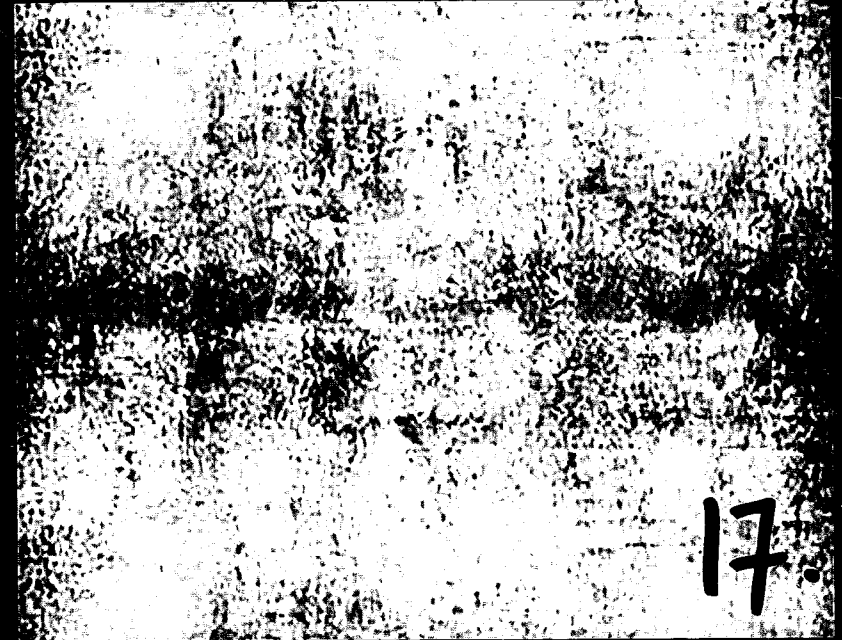
ránézek, és látom ám, hogy elsápadt, zöld lett az arca. Kérdezem, mi történt, mire azt feleli, hogy problémája akadt. Iderepült az Egyesült Államokból, és rögtön gyomorrontást kapott. Nem bírta a baktériumflóra változását. Végig a végén ült, negyvenfokos lázzal. Attól féltem, hogy meghal, még az eszméletét is elvesztette a kiszáradástól. Végül úgy döntöttem, mentőt hívok.”

A mentőben infúziót kapott, és magához tért. Több mint tíz órán át tartott az egész művelet, és végül nem jött létre a találkozó Morawieckivel. Bizonyos idő elteltével megismételtük az akciót, akkor már sikerrel jártunk.

Sokan nem hitték, hogy el lehet úgy rejtőzni, ahogy Kornelnak sikerült elbújni. Találkozni akartak vele a nyugati látogatók, hogy saját szemükkel lássák, tényleg jól eldugott helyen rejtőzködik az ellenzéki vezető. Ez zavarta Kornel környezetét, mert rengeteg időt és energiát emésztett föl egy találkozó megszervezése, és többen csak az iránt érdeklődtek, hogy igaz-e Morawiecki legendája. Rengeteg ilyen találkozót szerveztek. Ezek minden alkalommal hatalmas logisztikai kihívást jelentettek, sokaknak kellett részt venniük az akcióban.

Egyszer egy párizsi hivatalnok akart Kornellal találkozni, aki akkoriban a francia elnökválasztáson is indult. Czarny: „Elmondtuk a feltételeket. Olyanok voltak, mint mindig. Kijelöltük a találkozó helyét és idejét, közöltük, hogy csak egyedül jöhet, és mindenben rám hallgat. Mire azt válaszolta, hogy valakinek jönnie kell vele, aki megvédi. Nem egyeztünk bele. Ha valaki nem bízik bennünk, akkor nem kockáztatunk. Visszautasítottuk.”

HA ELKAPNAK, AKKOR VIZSGÁZOL

Ha elkapnak, akkor vizsgázol

Az SB-tiszt egy doboz gyufát helyez a tizennyolc éves fiú fejére. Felhúzza a pisztolyt, kibiztosítja, meghúzza a ravaszt. Az ütő rideg csattanása hallatszik.

– Ó, bassza meg, nem töltöttem meg. Na, mi van, te szemét?!
– ordított.

– Takarodj! – kiáltotta a kihallgatott fiú.

„Nem mutathattad, hogy félsz, mert az volt a céljuk, hogy megtörjenek” – emlékszik vissza. Kilenc órán keresztül vallatták a fiatal nyomdászt, Mariusz Mieszkalskit, de tartotta magát a földalatti tevékenység szabályaihoz, és megtagadta a vallomástételt. 1985. június vége volt. Két csapat is kihallgatta.

– Kivel dolgozol? Honnan van papírod, kapcsolataid? – nevekkel dobálózta. Szerették volna elhíttetni vele, hogy mindent tudnak róluk. Fenygették is. – Soha nem találsz munkát. Munkásszállón laksz életed végéig. Három évig rohadsz a sitten. És tudod, mit csinálnak a bűnözők a politikai foglyokkal? Seggbe kúrják őket, kislányt csinálnak belőlük, életed végéig vesztes leszel. – De Mieszkalski következetesen tagadott. Kitartott.

Mindenki félt az ilyen helyzetektől. Tudták, hogy benne van a pakliban. „Vajon kibírom-e?” – ezen mindenki elgondolkodott.

A már elhunyt Antoni Ferenc számos fiatalot oktatott a konspiráció alapelveire a Harcoló Szolidaritásban. Maga építette ki a terjesztőhálózatot, és részt vett a legtöbb tüntetésen is.

„Ha elkapnak, akkor vizsgázunk – ismételte. – Most viszed a szamizdatot, és hős vagy, de majd akkor teszel igazi vizsgát, amikor elkezdik kitépkedni a körmöd, vagy rád kapcsolják az áramot, és megkínoznak.” Amikor mindezt a maga kellemes hangján fejtegette, a fiatal srácoknak végigfutott a hátukon a hideg. Az egyikük Artur Pietrzak lengyel szakos hallgató volt. Az egész városban terítette a földalatti sajtót, és rendszeresen illegális csomagokat a Hármashármásba. Körülbelül százötvenszer tette meg az utat.

Ferenc volt annak a csoportnak a vezetője, amelyben Artur is dolgozott. Ő volt a mentoruk, rengeteg időt szentelt arra, hogy beszélgessen a srácokkal. Sokukra volt nagy hatással. Egyrészt melegsívű, barátságos ember volt, másrészt pedig radikális aktivista. „Amikor a Hazáért kellett harcolnunk, mindent egy lapra tett fel” – emlékeznek

rá a társai. Acetilénnel teli üvegekkel akarta körberakni az üzemet, ahol dolgozott. Kész volt a végsőkéig harcolni. Sokszor kérdezte a fiúkat: „Mi a gyenge oldalak? Ne feledjétek, hogy ha elkapnak, azzal még nincs vége. De egyszer majd mi kapjuk el őket, ezzel is számoljatok.” A legnehezebb helyzetekre is fölkészítette őket.

Ez valójában poszthippi társaság volt. Harcoltak Lengyelorszáért, de közben szabadon, lazán éltek. Ebbe nagyon is belefért a konspiráció és a holnap bizonytalansága is. Sosem tudta senki, hol alszik, mi vár rá másnap. Antoni tanígtatta őket. Elmagyarázta nekik, hogy ha elkezdik kitépkedni a körmüket, akkor is ki kell valahogy tartaniuk: „Ez vár rád, előbb vagy utóbb, de meg kell tanulnod kibírni valahogy. Ehhez morálisan kell felülmúlni őket. Belül jobbnak kell lennünk náluk. A kommunisták egyetlen bűnével sem igazolható semmilyen tisztességtelenségünk. Jobbnak kell lennünk, ha jobb Lengyelországot akarunk építeni. Nem akarunk másik kommunista rendszert építeni, másik mocsárban tespedni. Tisztának kell maradnunk – magyarázta nekik; néha elismételte nekik: – Lehet, hogy az életünket kell adnunk” – a bársonyos, nyugodt hangból nagy belső erő áradt.

„Na igen, nem zártuk ki ezt a lehetőséget – mondja Darek Gustab, a Harcoló Szolidaritás ifjú nemzedékének wałbrzychi aktivistája. – Vártunk a valódi harcra, és számoltunk azzal, hogy az életünk is rámehet.”

Pietrzak: „Eleinte féltem. Aztán már egyre kevésbé. Tudtam, hogy közel vagyunk ehhez az ösvényhez. Tudtam, hogy a halál lehetősége sincs kizárva. Kész voltam feláldozni az életemet is.”

Wrocławban ilyesfélék történtek. Az SB itt sokkal keményebb volt, mint Varsóban. Előfordult, hogy az ellenzékkel kapcsolatban álló emberek titokzatos körülmények között meghaltak, megkínózták őket, vagy egyszerűen csak megfélemlítés céljából kivitték őket az erdőbe. „Ismeretlen tettesek” által elkövetett gyilkosságokra is volt példa.

A szervezet legfontosabb aktivistáinak egyik ülésén Kornel Morawiecki megkérdezte:

– Mit csinálunk, ha valakit megölnék közülünk, mondjuk, Zarachot?

– Ön szerint lehetséges, hogy elkezdenek minket kinyírni? – válaszolt kérdéssel Janina Podlejska.

– Inkább nem feltételezem, de nem is zárhatjuk ki. Meggyilkolhatnak minket, számolnunk kell ezzel, és fel kell készülnünk rá – válaszolta az elnök.

Ugyanígy elbeszélgetett egyszer Kornel egy nyomdással, a Független Diák Szolidaritásban, majd a Harcoló Szolidaritásban is dolgozó Krzysztof Kornaással arról, hogy mit kockáztat. Pont akkor kaptak újabb híreket arról, hogy titokzatos körülmények között tűntek el a földalatti ellenállás emberei, „ismeretlen tettesek” végeztek velük. „Nem feltételezem, hogy tömeges gyilkosságokra szánta el magát a rezsim. Talán nem küldenek ránk halálbrigádokat – mondta a Harcoló Szolidaritás főnöke. Majd hozzátette: – De nem is zárhatjuk ki ezt a lehetőséget. Nem mondták, hogy nem akarnak megölni bennünket.” Gyászosan hangzottak ezek a mondatok, a hallgatóság reakciója mégis pozitív volt. „Hálás voltam ezekért a szavakért – emlékszik vissza Kornaś. – Ennyit legalább tudnunk kellett. Arra emlékeztetett, amit Piłsudski mondott az Első Pótszázad katonáinak, amikor átlépték a Királyság⁵² határát: »Lehet, hogy felakasztanak benneteket«. Végül a többségüket nem akasztották fel, és javarészt mi is túléljük. De a figyelmeztetés, hogy akár az életünkkel is fizethetünk, jól mutatta, milyen elszántak vagyunk.”

Artur Pietrzak akkori barátnője, későbbi felesége, így elemezte a helyzetet: „Egyedül utazol a vonaton; ideális alkalom arra, hogy kihajítsanak. Nem vagy ismert, nem lesz belőle világbotrány, de nagyon erős jelzést kap a földalatti ellenállás. Ha megölné egy ismeretlen futárt az SB, megrémülnének a többiek. Egyszer Arturt is elvitték a túl hosszú szakála miatt, és azt mondták neki: »Ha megrángatnák, megéreznéd, mi?«. Egyre világosabban látta Artur, hogy milyen súlyos a helyzet.”

1982. augusztus 31-én, a wrocławai nagy tüntetés után, a ZOMO betört abba a háztömbbe, amelyben többek között Wiesław Moszczak és Artur Pietrzak is lakott. Fejszével vágta ki a lakásajtót. Artur hallotta a megkínzott emberek szörnyű, artikulálatlan üvöltését. Gumibottal ütöttek mindenkit, akit értek. Az ő lakásába nem mentek be.

⁵² Józef Piłsudski az I. világháború kitörése után Ausztria beleegyezésével létrehozta az Első Pótszázadot. Az első lengyel katonai alakulat 1914. augusztus 6-án vonult ki szálláshelyéről, majd Krakkó közelében átlépte az osztrák-orosz határt, vagyis belépett az 1815-ben az Orosz Birodalom védnöksége alatt létrehozott autonóm alkotmányos Lengyel Királyság területére. Valójában 1914-ben már nem létezett e Lengyel Királyság, csupán Oroszország egy tartományaként kezelték e lengyel területeket. Piłsudski célja egy oroszellenes felkelés kirobbantása volt, ami ugyan nem sikerült, de ez volt az első olyan lépés, amely a lengyel függetlenség visszaszerzéséhez vezetett. (A ford.)

Másnap a folyóson vértócsában lépkedett, széthordta a cipőjével. Nem voltak illúziói: ha rájuk bukkannak, akkor ott vér folyik. Artur később nem tudott szabadulni a gondolattól, hogy fejszével rátörik az ajtót, és megkínózzák, majd a saját vérében fekszik. Napról napra jobban hozzászokott a gondolathoz.

Keringett egy történet a wrocławwi aktivisták között a Horgonyról, a folyami hajósok által létrehozott titkos földalatti struktúráról. A Németországba tartó uszályokon szolgáltak, így nyomdagépeket csempészték Lengyelországba.⁵³ Az egyik daliás, erős, széles vállú aktivistát egy éjszaka agyonverték. Csákánnyal. Ki tehette? Sosem tisztázódott az ügy. Nagyon megijedtek a társai, és Nyugatra szöktek. Több hasonló történet keringett az országban. Számos földalatti aktivista tűnt el a nyolcvanas években, őket sosem ismerték el a hadiállapot hivatalos áldozatainak, mert nem derült fény a haláluk körülményeire.

Számos aktivista félt. Emberi dolog. Egyszer bement Arturhoz az egyetemre egy pánikba esett lány két szatyor szamizdattal. Csak másnap kellett volna átvennie tőle, majd Głogówba szállítania, de történt egy kis félreértés. Az ilyen holmit rendesen be kellett csomagolni, hogy ne növeljék a kockázatot. Amit viszont a nő hozott, azt borzasztó rosszul csomagolták be, úgy nézett ki a fólia, mintha kutyák szájából rángatták volna ki. Artur hátizsákja tele volt pakolva újságokkal, így nem nagyon tudott mit kezdeni az újabb csomaggal. De belátta, hogy nincs mit tennie. Nagyon megijedt a lány, de nem volt megoldhatatlan a probléma. Át kellett venni tőle a szatyrokat, elvinni a Dzerzsinszkij téri villamosmegállóba, onnan még kellett menni pár megállót, aztán meg le kellett adnia a szülei lakásában.

Gyakran málházta fel magát úgy, mint egy tevét. Nemcsak hátizsákot, hanem szatyrokat is cipelt. Mindent telepakolt újságokkal, csoda, hogy nem estek ki a szatyorból. Egyszer csak észrevette, hogy egyenesen felé tart a zomósok egy csoportja. Rendőrségi teherautók sorakoztak

⁵³ Így írt a Horgonyról Andrzej Zarach Mateusz Morawieckinek 1989-ben: „...a Horgony csempészte ki az anyagainkat a nyugat-berlini Pogład című folyóiratnak, bár aligha mondhatunk olyat, hogy nekünk dologoztak. Számos kapcsolatuk volt. Hozzánk Krzysztof Błachután, a Harcoló Szolidaritás postásán keresztül, Wierzba és Mękarski közvetítésével jutottak el. Csak a Horgony tudta megkerülni az SB-t. Bár Kornel nem bízott a Horgonyban, de működött a kapcsolat.”

a Dzerzsinszkij tér előtt. Razziát tartottak: „Na, igen, ez az a nap, amelyről Antoni beszélt. Eljött az idő. Most vizsgázol, most derül ki, mit érsz” – gondolta. Nem lett volna értelme a szökésnek. Minden szokatlan mozdulatra reagált a rohamrendőrség. Nem maradt más kiút: meg kellett indulnia egyenesen feléjük.

Már azt számolgatta magában, hogy mennyi esélye maradt, megúszhatja-e ezt az egészet. „Hatvan százalék. Megyek feléjük: ötven. Elég közel vannak: harminc, húsz, tíz...” – matekozott. A szakállas, felmálházott, hosszú hajú ellenzéki illegális kiadványokkal megrakodva elsétált a zomós brigád előtt. Ők meg... nem reagáltak. Megint javultak az esélyei: húsz százalék, harminc, negyven, ötven, hatvan... talán összejön... Közeledett a villamosmegállóhoz, de ott a ZOMO egy újabb nagyobb csoportja várta. Megint gyorsan csökkentek az esélyei.

Ott állnak a megállóban, azon a helyen, ahol le- és fölszállnak az emberek. Artur már nem tudott visszafordulni. Muszáj volt megint kockáztatnia. A fejében ketyegett a számláló: „negyven, harminc... elég rossz a helyzet...” Megjött a villamos, a fiú próbál fölszállni, a zomósok tőle három méterre szemlélődnek. Irgalmatlan tömeg. Artur már majdnem bent van, az ajtók lassan záródnak, de még kilóg a keze, amelyben a szamizdattal teli szatyrot tartja. Elindul a villamos, lengedezik a szatyor. A zomósok közvetlenül a villamos mellett álltak, szinte érintette őket a kocsi, így a következő pillanatban nekik ütődött az a rohadt szatyor... Már látja lelki szemével, ahogy szétszóródik a szatyor tartalma a téren, több száz zomós szeme láttára. Rögtön optimista következtetésre jutott: „Legalább látványos lesz a lebukás”. Megint úgy látta, hogy nem nagyon maradt esélye. Artur Antoni Ferenc minden instrukciójára emlékezett. Nincs más lehetőség, még egy másodperc, és nekivágódik a szatyor a zomósoknak, és szétszakad. És nekik is vágódott, az egyiknek, aztán a másiknak is. De nem szakadt szét. Egyetlen újság sem esett ki belőle, a zomósok pedig nem fordítottak figyelmet a villamosból furcsán kiálló csomagra. Megint javultak az esélyei a túlélésre. Megúszta.

A bánya kapujából kiszaladó huszonéves fiú megcsúszott, és elesett az éppen érkező autóbusz előtt. Meg akarta állítani a hazafelé tartó srácokat. Elesett, mint Rejtan.⁵⁴ „Állj, folytatjuk a sztrájkot!” Fagyos volt a délután december 15-én. Előző nap azt az információt kapták a Borynia bánya dolgozói, hogy embereket ölnek a Manifest Lipcowy bányában. Szétesett a sztrájk. Sokaknak elégük lett, féltek, nem látták értelmét, hogy folytassák a tiltakozást. Döbbenetes hírek érkeztek a Manifestból. A buszt megállító Bogdan Wiszniewski a bányában dolgozta le a katonai szolgálat második évét. Hallotta, hogy a sztrájkbizottság úgy döntött, folytatják a tiltakozást, és futott, hogy elmondja a többieknek, akik azt hitték, már vége. Sikerült. Néhány nappal meghosszabbították a sztrájkot. De másnap, szerdán, még tragikusabb hírek érkeztek. Megöltek kilenc bányászt a Wujekben a „vörösök”.

Bogdan kollégái megszöktek a bányából. A fürdőkben már gyanakodva méregették egymást. Pár százan maradtak, egyre csak fogytak. „Mit tehetek én itt? Hisz meg is halhatok” – gondolta. Úgy döntött, lelép. Bement a fürdőbe. Ott állt a sztrájkörség, vigyázott, hogy ne történjen szökés.

– Hova mész? – kérdezte az egyik őr.

– A váróba, eszem valamit – válaszolta.

Utánamentek. Az őrök közül az egyik fiú segített neki. Felismerte Bogdant, és azt mondta a többieknek: „Minek figyeled, biztos nem szökik meg. Miért tenne ilyet?” – Ez a fiú két nappal korábban ott állt a buszra váró tömegben, és emlékezett Bogdan esésére – a megcsúszást szándékos demonstrációnak tekintette. „Olyan hülyén jött ki, hogy székén volt, el akartam menekülni – vallja be Wiszniewski. – De ott végül legyőztem magam. Aztán már nem félttem.”

A következő hét évet a földalatti ellenállásban töltötte. A Grabiszyńska utcai kocsiszínbe került. Nyomtatott, terjesztett és a Harcoló Szolidaritásban dolgozott. Amikor ott állt a váróban, és a fiú kiállt mellette, azt mondta, biztos nem szökik meg, kiszállt belőle minden félelem. „Legyen, aminek lennie kell. Maradok” – gondolta. Ez volt a fordulópont. Ez tette lehetővé, hogy bekapcsolódjon később

a földalatti tevékenységbe. Már rászánta magát, tudta, mit csinál, és mit kockáztat. Mindennel számolt, amivel egy ember a földalatti ellenállásban találkozhat. Legyőzte a félelmét.

1984-ben egy tüntetést követően letartóztatták. Az elfogott tüntetőket egy ablak nélküli Starba szállították, és kivitték őket valahova. Amikor megállt az autó, kinyitották az ajtókat, és Bogdan meglátta a gumibotos zomósok sorfalát. „Az egészség ösvénye” – gondolta. Csak eljött végül az ideje annak, aminek el kellett jönnie. Ez már benne volt a pakliban. Higgadtan mérlegelt, azt fontolgatta, hogyan futhatna gyorsan végig anélkül, hogyan esesik. Készen állt. Sorfalat álltak a zomósok. Parancsba adták, hogy induljanak el. Bogdan felkészült a fájdalomra. De a zomósok meg sem moccantak. Sorfalat alkottak, hogy ne tudjanak megszökni az elfogott fiúk, de verés nem volt.

Egy évvel később elkezdtek lebukni a nyomdák, egyik a másik után. Az egyik letartóztatott nyomdász anyjától kapták a hírt, hogy köpött a fia. Ekkor már nem az volt a kérdés, hogy lesz-e következő lebukás, hanem az, hogy mikor. Barbara Sarapuk, aki többek között Krzysztof Gulbinowicznek is szerzett nyomdai munkát, összehapokoltatta vele a sátrát, és elküldte két hétre nyaralni. El kellett tűnnie. Sikerült is. Amikor két hét múlva hazatért, reggel hatkor kopogtak a lakása ajtaján. Bevitték a kapitányságra. „Vége a cigarettaszünetnek, merülés” – gondolta. Nyugodt volt. Tudta, hogy már nem ölnek. Legfeljebb verés fenyegette, aztán előbb-utóbb úgyis kiengedik. Csak az járt a fejében, hogy emelt fővel kell kijönnie az egészszől, hogy utána is a szemébe tudjon nézni minden ismerősének.

Miután bevitték a kapitányságra, átmeneti cellába zárták egy másik rabbal, akinek az volt a feladata, hogy információkat húzzon ki belőle. Nem járt sikerrel. Később átvitték egy másik cellába, azzal a kommentárral, hogy „rakjátok be két buzi mellé, majd ők kezelésbe veszik a seggét, és akkor nem lesz akkora hős”. Aztán jött a kihallgatás. Az volt a legnehezebb, hogy le kellett győznie magát, mert válasz nélkül kellett hagynia a kérdéseket. Az ember rendszerint válaszolni akar, ha kérdezik valamiről. Emellett különféle pszichológiai trükköket is bevetettek az ügynökök, így nehéz volt nem válaszolni.

⁵⁴ Tadeusz Rejtan a lengyel történelem egyik ikonikus alakja. 1773. április 21-én testével próbálta megakadályozni, hogy a Szejm elfogadja a Lengyelország felosztásáról szóló határozatot. Rejtan – Lengyelország bukása címmel Jan Matejko festményen örökítette meg az eseményt. (A ford.)

Az első kérdések voltak a legnehezebbek. Nem könnyű erőt vennie magán az embernek, és azt mondani: „Megtagadom a választ”. Krzysiek régóta készült erre. Kiokosították. Elolvasta a Kis konspiráns is.⁵⁵ Sokszor beszélt erről a barátaival is.

Végül elérkezett a pillanat, amelyre már oly sokat gondolt. Ott állt a kihallgatók előtt. „Megtagadom a választ” – mondta az SB-sek szemébe nézve.

Néhány órával később megint kirángatták. „Most pofán vágunk. Kemény lesz” – gondolta. De csak ujjlenyomatot vettek tőle. Másnap elvitték az ügyészhez.

– Mi a neve? – dörmögött az ügyész.

– Megtagadok minden nyilatkozatot, és nem teszek semmilyen vallomást – válaszolta már lazán Krzysiek.

– Vezessék el – mondta higgadtan az ügyész.

Amikor az SB rájött, hogy nem működik a Zbigniew Oziewicz lakásában lévő poloska, betört hozzá egy kilencfős ügynökség. 1983. április 15-én nagy házkutatást tartottak nála. Átfésülték a lakás minden egyes négyzetcentiméterét. Keresték minden rejtekhelyen. Kiszórták a cukrot és a sót is. Amikor több órás keresés után sem találtak semmit, elmentek a Wrocław melletti Pęgów faluba, Oziewiczék hétvégi házába. Kornel Morawieckinek is ott volt nyaralója. Keresték az értékes berendezést, felásták még a nagy kupac szemetet is, de hiába. Nagyon mérgesek voltak. Lecsuhták negyvennyolc órára Oziewiczet. Amikor bevitték a kapitányságra, agresszíven viselkedtek vele a titkosügynökök.

Bevitték egy üres szobába. Oziewicz állt középen, három államvédelmis pedig az ablaknál beszélgetett. Suttogva mondták, de úgy, hogy ő is hallja. „Hogyan öljük meg itt ezt a rohadékot? Minden tele lesz ennek a szemétládának a vérével. Már rég el kellett volna intézni.” Nem sokkal később bejött valaki, és közölte vele, hogy lefoglalták a lakásából a bútorokat, mert kinézte magának az egyik tiszt. A feleségét már kiengedték, de marad a lakásában egy ügynök.

⁵⁵ A Kis konspiráns című brosrát Czesław Bielecki, Jan Krzysztof Kelus és Urszula Sikorska írta. Egy A/5-ös formátumú 21 oldalas kis füzet volt, amely ofszetnyomással készült. 1983-ban Varsóban adták ki. (A ford.)

A felesége kap egy képet róla, amelyen meztelen nőkkel fetreng. Megfenyegették, hogy rögtön kicsinálják, innen már nem jut ki élve.

Biztos volt abban, hogy a következő pillanatban már kezdődik is a verés. „Istenem, vajon kibírom?” – töprengett. Tudta, hogy már csak a verésre várhat. „Istenem, segíts, hogy kibírjak mindent” – imádkozott. Készen állt a halálra.

Nem mondott semmit a vallatóinak. Néhány óra elteltével átvitték egy cellába. Nem verték meg.

Mariusz Mieszkalski több hónapot töltött letartóztatásban. Azzal kezdődött, hogy az utcáról gyűjtötték be az anyját az államvédelmisek. Autóval követték, majd a hátsó ülésre lökték, bevitték egy udvarba. Házkutatást tartottak nála. Végül otthagyták halálra rémítve az üres udvarban. Két nappal később reggel hatkor kopogtak a munkásszálló szobája ajtaján, ahol lakott.

Egész nap tartott a kihallgatás. Néha két vallatás is jutott egy napra. Mindig úgy intézték, hogy az egyik kihallgató játszott a jó rendőr szerepét, a csevegő értelmiségit, akivel lehetett beszélni az olajról, a tankhajókról, a geopolitikai helyzetről és a Szovjetunióról. A másik meg a rossz. Az agresszív. Fölváltva fenyegették és puhították. Azt mondta az egyik: „Rendben van, Mariusz úr, ez nem könnyű helyzet, valahogy muszáj segítenünk egymásnak”. A másik nem így kezdte: „Ide figyelj, te faszfej, te rohadék, ebből nem mászol ki!”. Útlevelet és segítséget kínáltak neki, ha köp. Nem köpött.

Az a vélemény alakult ki a földalatti ellenállás aktivistái között, hogy ha valaki kibírta az első börtönt, és nem köpött, akkor maradhatott örökre az ellenzékben. Mariusz maradt.

Négy haver, akiket szintén akkor tartóztattak le, vele együtt, valani kezdett. Két másik, Wiesław és Joanna Moszczak megtagadta a vallomástételt, nem írt alá semmit.

Köpött Mariusz egyik nagyon jó barátja is. Azt hitte, mindent tud az SB, így nincs már jelentősége annak, hogy mit mond. Ezt volt a jól bevált módszer. Elmondtak jó pár részletet a kihallgatottnak, azt akarták elhitetni vele, hogy már köptek a többiek, minden társa együttműködik velük, neki is ez az egyetlen esélye arra, hogy mentse a bőrét. „Teljesen behálózta az SB, a baráti bánásmóddal vette le

a lábáról” – meséli Mariusz. De mikor szembesítették a társával, Mariusz mindent tagadott, azt mondta, nem ismeri, soha nem is látta. Megvetéssel nézett rá: „Hiszen nem is láttam soha az életben”.

Az illető ekkor értette meg, hogy a többiek egyáltalán nem köptek, megértette, hogy hülyén viselkedett. Rögtön szólt is, „bocsánat, tévedtem, nem ismerem ezt az embert”. És visszavonta a vallomását. A perben már másképp beszélt. Ugyanez történt egy másik fiatal sráccal is: előbb megtörték, de később ő is megváltoztatta a vallomását. Azt mondta Mariusznak az egyik ügynök, hogy biztos valami kivételesen nagy rohadék lehet, mert a szembesítés után mindenki megijed, és visszavonja a vallomását. Azt mondták neki: „Szörnyű tekinteted van. Te is úgy végzed, mint Popiełuszko.”

Később az egyik „megtört” kolléga bocsánatot kért Mariusztól. Kezet adtam neki, de csak azért, mert tekintettel voltam az anyjára. Ő szólt korábban, hogy köpött a fia. Ez nagyon megviselte. Szenvedett.” Azt mondta egyszer az ügyész Mariusz anyjának: „Nem szeretjük a fiát, de tiszteljük. Nem árult el senkit.”

Nem köpött, volt hozzá bátorsága. Volt egy spicli a cellájában, Janeknek hívták. Azt mondta, hogy a Szolidaritás Ideiglenes Koordinációs Bizottságának⁵⁶ a tanácsadója, a Jagelló Egyetem docense. Nem tudott semmilyen idegen nyelvet; ez akkor derült ki, amikor megkérték, tanítsa őket, mert ha docens, akkor csak beszél valamilyen idegen nyelven. A történelmi ismeretei is hézagosak voltak. Mariusz gyorsan rájött, hogy kivel van dolga, de úgy tett, mintha nem vett volna észre semmit. Jelentősegteljesen fente a kanalat az ágykereten, jó sokáig, és nézte a plafont, majd megszólalt: „Janek úr, ha lenne itt egy vamzer, akkor ezzel a kanállal kellene miszlikbe szabdalni azt a vamzert, a legjobb lenne a fürdőben elintézni. Nem venné észre senki, nem igaz?” Az alatta lévő priccsen feküdt a vamzer, és halálos félelem fogta el. Hamarosan átvitték máshová. Nem bírta idegileg.

Jött az amnesztia, de csak az utolsók között engedték szabadon Mieszkalskit. Azt beszéltek egymás között, hogy vigyázni kell, mert fanatikus és örült, aki ha a kezébe kap egy gránátot, azt rögtön el is dobja. A börtönbüntetés vége felé megkérdezték tőle: „Mit csinálsz,

⁵⁶ A Bizottság 1982. április 22-től 1987. október 25-ig működött mint országos konspirációs szervezet, amely a Szolidaritás regionális struktúráinak tevékenységét koordinálta a szakszervezet illegálisba kényszerítése után. Tagjai a földalatti Szolidaritás regionális vezetői voltak.

ha kiengednek innen? Mit csináltok, hogy akartok győzni? Lesz kivégzőosztag?” – gúnyolódtak. De Mariusz erre azt felelte: „Igen, lesz. Én leszek a parancsnoka.” 1985 volt.

„Könnyű volt így viselkednem. Tizenennyolc évesen nem volt se családom, se gyerelem. Másnak nehezebb lehetett” – meséli évekkal később.

Komoly megpróbáltatásokat éltek át Kornel Morawiecki gyerekei, különösen Marta, Anna és Mateusz. 1981. december 13. után Morawieckiék házában megszokottá vált a házkutatás. Az SB-sek évente tízszer-hússzor szétszórták a ruháikat, a könyveiket és mindent, amit csak találtak. Volt olyan időszak, amikor néhány naponta visszajártak. Hétről hétre dühösebbek voltak a háború utáni lengyel történelem legjobban felépített szervezetének alapítójára.

Jadwiga Morawiecka, Kornel felesége egy idő után már hozzászokott a házkutatásokhoz. Ezek néha egész nyugodtan zajlottak. A funkcionáriusok megnézték a papírokat, belestek a szekrényekbe. Máskor meg csak úgy röpködtek a könyvek, ordítoztak az ügynökök, és azt kérdezték: „Hol van Kornel?! Mit tud?! Honnan vannak ezek a rölapok? Kivel küld levelet az apjuk?! Mikor látták? Hol?!”

1983 nyarán, egy tüntetés után a zomások rábukkantak Mateuszra a székesegyház közelében. Percekig menekült, de nem sikerült leráznia üldözőit. Belökték a kocsiba, és gumibottal ütötték a hátát. Még sokáig látszottak a nyomok.

Miután nagykorú lett, gyakran vitték be kihallgatásra. Korábban a tüntetések alatt vagy után vitték be. Tíz-tizenöt-ször járt az SB Łąkowa utcai központjában, a város szívében lévő masszív épületben. Minden alkalommal legalább három-négy órát, néha többet is ott töltött. „Amikor bementem, tudtam, hogy sokáig tartanak benn” – mondja. Jól ismerte a földalatti tevékenység szabályait. Tudta, hogyan kell viselkedni kihallgatás alatt, így tehát sok hasznát vette az SB, egyre dühösebbek lettek rá. „Nem tudom”, „Megtagadom a választ” – hallották százszor.

Az egyik kihallgatáson csak egy nagy íróasztal és két szék állt a szobában. A kihallgatást folytató ügynök egyszer csak elővett a fiókból egy pisztolyt, és szórakozott vele. „Kinyírhatlak, a kurva

anyád, ha nem ered meg a nyelved.” Mateusz kihallgatásain gyakran két tiszt vett részt. A „jó” és a „rossz”. Az egyik kiabált és fenyegetőzött, a másik bársonyos hangon győzködte arról, hogy jobban járna, ha beszélne. Néha csak ordítottak vele, komoly fenyegetésekkel próbálták megtörni. „Majd jusson eszedbe, szarházi, amikor ismeretlenek megerőszakolják a nővéredet!” – az ilyen szavak nagyon megrémítették. A nyomozók tudták jól, hogy néha hatásosabb a pszichikai nyomás, mint a fizikai.

1986 őszén élte át a legdrámaibb pillanatokat. Egy délután elvitték az utcáról. Nem lepődött meg, mert nem először fordult elő. Három jól megtermett férfi ült a kocsiban.

– Tudjuk, hogy levelet viszel apádnak. Ki küldte?! – kérdezték.
– Ki vesz még részt ebben?! Beszélj!

– Nem tudom – mondta sztoikus nyugalommal.

Tíz perccel később, miután nem járt eredménnyel a beszélgetés, bekanyarodott egy utcába az autó, de nem a kihallgatások jól ismert helyszínére, a Łakowa utcába mentek, hanem valahova máshova. Mateusz nyugtalanul nézett körül, de nem szólt semmit. Kis idő elteltével az ügynökök szólaltak meg: „Kimegyünk a városból. Az erdőbe.” Ez már az után történt, hogy „ismeretlen tettesek” meggyilkolták Dominikot, a földalatti ellenállásban részt vevő társát és Jerzy Popiełuszko atyát. Mateuszon végigfutott a hideg. Azt hitte, megölik, tanúk nélkül. Amikor kiértek a városszéli erdőbe, egyikük kiszállt az autóból, kinyitotta az ajtót, és csak annyit mondott: „Kifelé!”. A fiú kiszállt. Erős ütést érzett hátulról, és... ennyi. Megkönnyebült. Az autó elhajtott, egyedül maradt. Csak rá akartak ijeszteni. Ez után egyértelmű jelzést küldött a Harcoló Szolidaritás vezetősége a wrocław-i állambiztonságnak, hogy részükről sem lesz erőszakmentes a harc, ha így folytatják.

Kornel letartóztatása után kapta a legnagyobb verést. Ez már 1987 novemberében történt. Czesław Kowalskival együtt felmásztak a Kościuszko téren egy magas állványzatra, és kifeszítettek egy hatalmas transzparenst a város közepén „Szabadságot Kornelnak!” felirattal. Lent összegyűltek a báméskodók, és rögtön megjelent három ügynök. Fölmásztak utánuk, húsz percig üldözték őket a hitvány szocialista állványokon. Mateusz és Czesiák meglépett a tetőkön és állványokon keresztül, de végül utolérte őket néhány SB-s és rendőr. Egyikük idegesen rájuk kiáltott: „Mindjárt kapsz

egyed, megbotlasz, leesel, és csak egy folt marad utánad!”. De nem lökték le őket, mert túl sok szemtanú volt lent. Csak a Łakowa utcában engedtek szabad folyást a gyűlöletüknek – két civil és egy egyenruhás volt jelen. Félóra hosszat verték meg rugdosták.

Amikor a tizenhét éves Darek Bogdan belépett a kihallgatósobába a Grünwald utcai parancsnokságon, rögtön kapott egy ökölcsapást az állkapcsára. Átesett egy széken, majd vadul rugdosni kezdte a hátát és a gyomrát. Hányini kezdett. A két rendőrből kitört a röhögés. Megragadták a karját, és felmosták vele a hányást, aztán bedobták a mosdóba, mint egy rongyot. Bevágta az arcát a falba. Vértzett az orra. Próbált tisztálkodni a mosdóban. Abban reménykedett, hogy itt ilyen a köszöntés, de ez még csak a kezdet volt.

1984. szeptember 27-én történt. Darek szakközépiskolában tanult, tüntetésre járt, földalatti lapokat nyomtatott és terjesztett. Már korábban is megesett, hogy letartóztatták. Akkor átment az úgynevezett „egészség ösvényen”, hatalmas verést kapott. Most bemérték a tüntetés után, amikor festékekkel teli befőttesüvegekkel dobálta a rendőrségi Nysákat, hogy elvonja a zsaruk figyelmét a menekülő emberekről. Sikerült megszöknie, de fölismerték, és másnap begyűjtötték otthonról.

Azzal kezdődött a kihallgatás a Grünwald utcában, hogy kapott egy ütést, majd belökték a mosdóba. Onnan is kirugdosták, aztán jöttek a kérdések. Minden kérdés után ököllel vágta az arcába. „Ezt kedvezményesen kaptad, faszfej, mert ez jár a fiatalkorúnak!” – hallotta. Már korábban súlyos sérülés érte a lábát. Amikor ráparancsoltak, hogy álljon föl, az egyik rendőr pont ott rúgta meg. „Ez fáj!” – kiáltott föl. „Mutasd csak, hol fáj, a jó kurva anyád!” A fiú föltúrte a nadrágszárát, és megmutatta a kötést a lábán. A következő pillanatban oda kapta gumibottal a precízen kimért ütést. A padlóra esett. A rendőr tovább ütötte, pontosan ugyanott, ahol a sérülése volt. Föltérdelt, de lefogták a kezét, a másik rendőr pedig hirtelen lekapta a lábáról a kötést, és fölszakította a sebet. Egyre jobban fájt.

Csak úgy záporoztak a kérdések. Ha nem tudott válaszolni, vagy nem úgy válaszolt, ahogy akarták, az egyikük a hajánál fogva verte a fejét a falba. A vérző, halálra rémült fiú elé toltak egy papírt, hogy írjon alá valamilyen nyilatkozatot: „Nem tudom, mi volt az a papír,

de aláírtam, nem bírtam ki a verést” – mondta később. Bevitték egy cellába. „Ne aggódj, baszd meg, még visszajössz, és fölnyalatjuk veled a vért.”

Másnap reggel Zbigniew Tuczapski ügyész hallgatta ki. Darek elmondta neki, hogy előző nap megverték. Az ügyész azt válaszolta, hogy a jelek szerint félmunkát végeztek, mert folyamatosan tud ülni a széken. És ő is belevágott néhányszor az arcába. „Ha én hallgattalak volna ki, akkor lábbal előre visznek ki!”

Úgy bedagadt a lába, hogy bevitték a sürgősségre. A szétvert lábán kívül megsérült az állkapcsa, dudor lett a fején, kék foltok voltak a kezén és a lábán. Az orvos ellátta, és visszavitték. A kísérő rendőr hátul megbilincselte a kezét, és úgy lökte be a kocsiba, hogy a padlóra esett. Agresszíven vezetett a sofőr, különös élvezetet talált benne. Olyan sportosan vette a kanyarokat, hogy az ajtónak meg a kilincsnek vágódott a megkínzott fiú. Ráordított a sofőr, hogy ne verje szét a karosszékiát. Miután visszatértek a kapitányságra, három öklössel üdvözölték. „Csak hogy tudd, hol vagy, te szarházi.”

Bent tartották Dareket néhány hétig. Minden második-harmadik nap vitték kihallgatásra, ahol mindig megverték és rugdosták. Az egyik alkalommal valamelyik funkcionárius megkérdezte tőle, mindent átadott-e már, mire a fiú azt válaszolta, hogy neki már csak a kötés maradt a lábán. Ekkor a rendőr letépte a kötést a varral együtt. „Na látod, erre most fölakaszthatod magad” – ordította a kötést lengetve. Aztán elkapta a haját, és a cella felé rángatta, közben belé rúgott párszor, hogy „gyorsabban menjen”.

November elsején zárult a nyomozás, addig jó néhányszor megkíncozták. Különleges módon „gondoskodtak róla”, mert nem volt apja: „Majd most megtudod, milyen az apai gondoskodás”. Úgy megrugdosták, hogy két hétig nem tudott enni meg fogni sem. Az volt a „szórakozásuk”, hogy az asztalfiók szélére tették az ujjait, és egy rúgással rácsukták. Összetörtek a csontjai. Azt mondta neki a börtönorvos, hogy kérjen segítséget a társaitól, akik majd kanállal etetik, de őt ez nem érdekelte.

Miután kiengedték Dareket, szédült, elvesztette az emlékezetét, dadogni kezdett, görcsbe rándultak az ujjai, és nem tudott megfogni semmit. Később még tizenöt hónapot ült börtönben. Kiderült, hogy megrepedt a koponyája, és tartós idegrendszeri sérülést szenvedett.⁵⁷

Dariusz Bogdan megírta, mi történt vele a börtönben. A kínzások részleteit tartalmazó levele megjelent a földalatti sajtóban. Komoly visszhangja volt a történetnek, és számos fiatal aktivistának szolgált figyelmeztetésül: lám, ilyen következményekkel járhat a földalatti tevékenység. 1984–1985-ben volt mitől félniük.

Ezel még nem ért véget a drámai történet. A fiú nem adta föl a harcot, s amennyire futotta az erejéből, folytatta a földalatti tevékenységet. Négy évvel később az SB újra megkíncozta. Kivitték a városból a funkcionáriusok, és megverték. Aztán adtak neki zsilettpengét, és ráparancsoltak, hogy legyen öngyilkos. Amikor ezt megtagadta, kapott a kezébe egy ásót, hogy ássa ki a saját sírját. Szerencsére az államvédelmisek „csak” ráijesztettek. Dariusz Bogdan sosem lett újra egészséges, nem volt képes normális életet élni, nem tudta befejezni az iskolát, nem tudott dolgozni.

Mariusz, Mateusz és Darek kibírta a nyomást, a megfélemlítést és a verést. Mint majdnem minden fiatal aktivista. De egy náluk idősebb már nem.

⁵⁷ Dariusz Bogdan megkíncozva látható a könyv 183. oldalán, a fényképen jobbról a második.

MaTy KONSPI- RATOR

AGENCIA INFORMACYJNA
SOLIDARNOSCI WALCZĄCEJ WROCLAW 1983

KŁZIK KÜPÜTI
18.

Kazik köpött

„A vizsgálat alatt megtörtem. Megverték, zsaroltak, néhány napig koromsötétben ültem, nem kaptam levelet, egész nap velem volt egy vamzer, olyasvalaki, akiben korábban megbíztam, és sajnos elmondtam neki néhány titkot, amit nem kellett volna.” Kazimierz Klementowski nem bírta ki a kihallgatásokat. Úgy kezdett vallani, mintha könyvből olvasná, elindítva ezzel a Biztonsági Szolgálat legnagyobb letartóztatási hullámát. A Harcoló Szolidaritás számos vezető aktivistáját elkapták. „Egy csomó hamis anyagot adtak át nekem a nyomozók. Okosan használták fel azt a kevés információt, amivel rendelkeztek a Harcoló Szolidaritásról. Nagyon szakszerűen kerestek meg. Korábban nem tartóztattak le, nem tudtam, hogyan beszéljek velük, mint ahogy azt sem, hogy megtagadhatom a választ. [...] 1984 nyarán, július végén engedtek ki a börtönből. Szabadulásom után bojkottáltak a Harcoló Szolidaritás emberei, de voltak olyanok is, akik nem szakították meg velem a kapcsolatot” – mesélte évekkel később.

Klementowski pedáns ember volt, a tökélyre törekedett. A Harcoló Szolidaritás tevékenységének első időszakában ő volt az egyik legfontosabb személy a szervezetben. A terjesztést szervezte, ügyelt a nyomdai munkákra. Nagy tudást halmozott föl. A Harcoló Szolidaritás legfontosabb tagjaival tartotta a kapcsolatot. Szerette ellenőrizni, hogy minden rendben megy-e. 1983. december 14-én elment az egyik pontra, hogy utánanézzon, vajon elment-e Kłodzkóba a szamizdat. Itt már várták az ügynökök, és őrizetbe vették. Klementowski a saját pontosságába bukott bele. Nem lett volna muszáj odamennie. Nem lett volna szabad.

Felkészületlenül érték a vizsgálat megpróbáltatásai. Nagyon részletes dokumentumokat tettek elé, és azt mondták neki, hogy majdnem mindent tud a szocialista hatalom a Harcoló Szolidaritásról. Saját bevallása szerint azt hitte, képes megteveszteni az SB-t, ezért hamis információkat adott, de sok valódival együtt. Hamar megtört. És köpött. Reggeltől estig mesélt, nagyon sok mindent elmondott nekik. Negyven embert tartóztattak le, több mint tíz lakást derítették fel, és rengeteg eszközt koboztak el a vallomása alapján. Nagyjából százötven olyan személyről adott információt, akik kapcsolatban álltak a szervezettel. A további nyomozás eredményeképpen összesen körülbelül száz embert tartóztattak le. Ez volt a legnagyobb csapás,

ami a Harcoló Szolidaritást érte megalakulása óta. Klementowski megszegte a legfőbb szabályt, mely szerint nem szabad válaszolni a kérdésekre, meg kell tagadni a vallomástételt.

Sorra tartóztatták le a Harcoló Szolidaritás fontos tagjait, többek között Paweł Falickit, Hanna Łukowska-Karniejt, Piotr Medoń, Wojciech Mysłęckit és Zbigniew Oziewiczet.

Korábban gyakran mondogatta Klementowski, hogy az eskütétel előtt mindenkinek vizsgát kell tennie a Kis konspiránsból.

Zbigniew Oziewicznek külön pere volt, mert az ügyész, Andrzej Kaucz⁵⁸ gyanúja szerint ő volt a Harcoló Szolidaritás főnöke. „A per alatt nagyon faragatlanul viselkedett. Öklével verte az asztalt – emlékszik vissza Oziewicz. – Ahogy megírta a vádiratot, azt mondta nekem, hogy szabadlábban védekezhetek, ha aláírok egy nyilatkozatot, melyben kijelentem, hogy nagyon szeretem az orosz megszállókat és a Biztonsági Szolgálatot, és sajnálom, hogy eddig nem így éreztem. Alá kellett volna írnom egy megalázó nyilatkozatot, miszerint sajnálom, hogy részt vettem a Harcoló Szolidaritás munkájában. Kaucz öt év börtönt kért rám” – meséli. Nem írt alá semmit.

A vádirat teljes egészében a barátja, Kazimierz Klementowski vallomásán alapult. Nem akarta elhinni. Paweł Falickitől tudta meg, amikor a börtön folyosóján találkoztak. Később a feleségétől kapott egy titkos levelet, amelyben szintén olvasható erről. Még ekkor sem hitte el. A perében Klementowski volt a vád egyetlen tanúja. Zbyszekre kellett vallania, a barátjára. Amikor megpillantotta, megtagadta a vallomást. 1984 júliusában történt.

Oziewicz bűnözőkkel, gyilkosokkal ült egy cellában. Öt hónap után egyszer csak nyílt az ajtó, és belépett a cellába Klementowski egy zsák ruhával.

Oziewicz megörült, ugyanakkor meg is döbben. „Én nem alhattam ágyon, nem kaphattam sem csomagot, sem levelet – emlékszik vissza. – Klementowski viszont naponta kapott csomagot, benne narancssal és más finomságokkal. Furcsállottam, hogy engedélyezték neki – mondja.

⁵⁸ Andrzej Kaucz volt az ügyész Władysław Frasyniuk perében – tíz év börtönt kért rá –, és Barbara Labuga, valamint a Parafag üzem dolgozóinak perében is. A kilencvenes évek végén újra magas állami beosztásba került. A jobboldali Szolidaritás Választási Akció kormánya idején az Országos Ügyészségen lett ügyész, majd a baloldali SLD-PSL kormány alatt főügyészhelyettesé választották. Władysław Frasyniuktól nyilvánosan bocsánatot kért.

– Azt is furcsának találtam, hogy velem megosztotta az ennivalóját, a bűnözőkkel meg nem. Én viszont három részre osztottam a tőle kapott narancsot, és adtam belőle a gyilkosoknak és a rablóknak.”

Egy éjjel Klementowski odasúgta neki: „Zbyszek, a szabadulásunk után csak veled akarok együtt dolgozni. Van még két rejtett nyomdám és egy papírraktáram, ezekről senki sem tud.”

„Hogy lehet ilyet mondani egy börtöncellában? – gondolkodott Oziewicz. – Én itt várok az ötéves ítéletre, ez meg arról dumál itt nekem, hogy velem akar dolgozni a Harcoló Szolidaritásban.”

Egy napon séta közben ezt kezdte magyarázni Klementowski:

– Bátornak kell lennünk, Zbyszek. Nem hazudhatunk, igazat kell mondanunk. A Harcoló Szolidaritás tagjai nem hazudhatnak. Mi vagyunk a lengyel elit, a legjobbak, példát kell mutatnunk. Bátorságot kell gyűjtenünk ahhoz, hogy igazat mondjunk.

– Van egy harmadik kiút is – válaszolta Oziewicz.

– Nincs harmadik kiút, Zbyszek. Vagy igazat mondasz, vagy hazudsz. Nekünk igazat kell mondanunk – győzködte Klementowski az előtte lépkedő Oziewiczet.

– Azt is megtehetjük, hogy nem mondunk semmit! – válaszolta emelt hangon Zbyszek.

Klementowski elhallgatott. Amikor visszatértek a cellába, levelet írt az ügyésznek. Visszavonta minden vallomását. Mindazt, amit több mint száz emberről mondott. De ennek már nem volt semmi jelentősége. „Nem tartom árulónak. Gondolom, pszichésen törték meg, és elbukott – mondja Oziewicz. – 1983. december elején, amikor letartóztatták, egy csomó hamis információval látta el a szerveket, fiktív neveket talált ki. De ha elkezdesz hazudozni, akkor előbb vagy utóbb ellentmondásba keveredsz. Vallott, és egy hónapon át részletekbe menően kitalálta a hamis történeteket. Így hát belegabalyodott, és hazugságon fogták. »Ön hazudik, milyen lengyel és milyen hős maga, ha állandóan hazudik? Pedig jobb igazat mondani« – győzködték. És megtört. Aztán megeredt a nyelve, dőlt belőle a szó. Órák hosszat tárgyalta a részleteket, neveket és címeket adott meg” – így magyarázza Kazimierz Klementowski viselkedését legközelebbi barátja, aki miatta került a rácsok mögé.

Mindenkit ért megrázkódtatás a Harcoló Szolidaritásban. Előbb a letartóztatások, aztán meg az, hogy földobták őket. Heves vita robbant ki arról, hogy megbüntessék-e Klementowskit.

Különböző álláspontokra jutottak, a halálbüntetés is fölmerült, de aztán egyetértettek abban, hogy ilyen büntetést csak bíróság szabhat ki, a szervezetben pedig nem működik ilyen. Az a javaslat kapta a legnagyobb támogatást, hogy földalatti börtönbe kell vetni Klementowskit. Sőt, ki is alakítottak egy börtönnek szánt helyiséget valahol vidéken. Egy évre zárták volna be Klementowskit, ahol vezeklésképpen földalatti lapokat kellett volna nyomtatnia. De amikor kijött a börtönből, kiderült, hogy állandóan figyeli az SB. Az indulatok is csillapodtak.

Oziewicz: „Az a legfurcsább az egészben, hogy pont ő maga bukott el, aki azt akarta, hogy mindenki tegyen vizsgát a Kis konspiránsból. Aztán meg kitalálta magáról, hogy hős, és igazat fog mondani, mert az igazság megváltja.”

ZOSIA. 19.

A VASLADY FÖLDALATTI ÜZLETE

Zosia.

A Vaslady földalatti üzlete

Zofia Maciejewska olyan volt, mint Margaret Thatcher. Mindent vas-kézzel irányított. Szinte csak nőkől épített ki egy nagyon rendezett nyomdai struktúrát. Hatékonyan, fegyelmezetten és megbízhatóan dolgoztak. A Harcoló Szolidaritásban mindenki elismeréssel gondolt a tudására és a munkájára. „Zośka úgy szervezte a munkát, hogy minden simán ment, és még finanszírozta is magát, sőt keresett is rajta. A terjesztés, az összekötés és a nyomdászat alapembere volt” – mondja róla Kornel Morawiecki.

Negyvenéves volt, amikor kihirdették a hadiállapotot, volt férje, két gyereke. Projektvezető munkát végzett az Inwestprojektben, és pontosan tudta, mit akar. 1940-ben a szovjetek letartóztatták az apját, így sohasem láthatta. A férje antikommunista volt, keletről származott. Amikor megalakult a Szolidaritás, Zofia tudta, hogy cselekednie kell.

„December 13. után félt egy kicsit a férjem – emlékszik vissza. – Én rögtön belevágtam a földalatti munkába, ő pedig segített. Állandóan Kornellal politizáltak. Én nem szerettem beszélni, többre becsültem a munkát. A dumából nem lesz semmi. Beszedtem az irodában a tagdíjat, és beküldtem a börtönbe. Épületeket, iskolákat, lakóházakat terveztem. Az emberek hittek nekem, és adták a pénzt. Olyanokkal teremtettem kapcsolatokat, akik pénzt tudtak küldeni a börtönbe. A megfelelő helyre került a pénz.”

Előbb sofőr lett, egy 105-ös, sárga Syrenával járt. Kornel Morawieckit is fuvarozta néha, amikor éppen lakást cserélt. Megesett, hogy még a bőröndjeit is cipelte, de rájött, hogy ez gyanús lehet. Ettől kezdve külön vitte Morawieckit, és külön a cuccait.

Fáradságos munkával szervezte meg a nyomtatást, majd kapott néhány embert a terjesztésre. Gyorsan önállósította magát. Valaki elkészítette a matricákat, azokat át kellett venni, és szét kellett teríteni a nyomdákba. Mindig új elosztópontokra, pincékre, lakásokra és autókra volt szüksége, hogy valamit otthagyjon, elvigyen, megőrizzen, megszervezen.

Először két elosztópontot alakított ki. Az egyiket a Działkowa, a másikat a Świerczewski utcában. Valaki otthagyta a kész matricákat, a helyettese, Ewa Grzegorzewska – fedőneve Fuga – pedig begyűjtötte,

és elvitte a másik helyre. Az egyik átadóponthoz a templomban volt, ahol a templomi képek mögé rejtették a nők a szépen összerakott matricákat.

Akkor kezdődött a probléma, amikor rosszul rakták össze a matricákat. A nyomdászoknak nem volt idejük arra, hogy sorba rendezzék őket. Zofia barátnője ilyenkor kiment a vécére, és ott rakta össze. Zofia gondoskodott arról, hogy rendesen összerakott anyagot kapjanak a nyomdászok, pontosan kövessék egymást az oldalak. Minden csomagra kódoltan ráírták, melyik nyomdába kerül, így mikor a nyomdászok felvették az átvevőhelyen, pontosan tudták, melyik az övék. Mindent logikusan rendszereztek, óramű pontossággal működött a gépezet. Érzelemmentesen, tapasztalt menedzserként kezelte a munkáját. „Nagyon vékony volt a papír a matricákon. Nyugatról szereztek. Ha gépeltek rá, lyukak, domborulatok keletkeztek rajta. Ez ment a sokszorosítóra vagy a ramkára. A ramkát bugyigumira kellett függeszteni. A matrica alá tették a papírt. Megkenték festékkel, és mechanikusan átütötték a matricát. A lyukakon keresztül folyt át a nyomdafesték a matricán.”

Eleinte az ő emberei is a Napról Napra című lapot nyomták, miután pedig megalakult a Harcoló Szolidaritás, akkor már főként ezt a hetilapot készítették.

Maciejewska szervezte azokat a felvevőpontokat is, ahonnan el lehetett vinni a kész lapokat. A terjesztők nem mehetek egyszerűen oda a nyomdába, hogy elvigyék az újságot, és onnan terítsék a városban, mert az túl nagy kockázatot jelentett volna. A nyomdászok nem találkozhattak a terjesztőkkel. A kész újságokat az úgynevezett szűrőknek adták át.

Maciejewskának volt néhány szűrőpontja, de mindig újabbakra meg újabbakra volt szüksége. „Megkérdeztem, akit csak tudtam, hogy van-e helye, lakása, pincéje. A szűrőkre érkeztek a terjesztőim, és annyi lapot vittek el, amennyi kellett nekik, aztán terítették. Hanka összesítette, kinek van szüksége szamizdatra, és leadta nálam a pontos igényeket. Mindent meg kellett jegyeznem. Cím, jelszó. Kopp-kopp. „Itt lakik Iksiński úr, én a Jehova tanútól jöttem.” Vagy „Van eladó órája?”

Maciejewska mérnök volt. Úgy irányította a földalatti Harcoló Szolidaritás nyomdai és terjesztő tevékenységét, mint egy céget. Tőle kaptak utasításokat arra a nyomdászok, hogy milyen legyen

a kinyomtatott lapok csomagolása, hány példány legyen egy csomagban. Ő maga sosem találkozott velük. Sosem látogatott meg egyetlen nyomdát sem, nem akart veszélybe sodorni senkit. Csak az infókat adta át nekik. Egy szűrőre rendszerint csak egy terjesztő járt, ezek általában egy panellakás pincéjében voltak. Zofiának és a terjesztőnek is saját kulcsa volt a pincéhez. Így elkerülték egymást. A terjesztők egyedül mentek oda, és annyi újságot vittek el, amennyire szükségük volt. Kényelmes és biztonságos módszer volt ez.

Semmit sem írt fel, a füzetbe csak az általa kiadott könyvek címeit jegyezte fel. Más ügyeket egy kisebb, villamosjegy méretű cédulára írt fel kódolva. Mihelyt elintézte az ügyet, rögtön cafatokra tépte, bedobta a vécébe, és lehúzta. De inkább fejben tartotta a legtöbb ügyet. A jelszavakat, címeket, a helyek neveit mind meg kellett jegyeznie. „Az egyik barátnője az összes jelszót beírta a naptárába. Amikor elkapták, és vallatni kezdték, mindent kikotyogott” – mondja idegesen.

Néha fölhívta a nyomdászait, de csak telefonfülkéből vagy az irodából beszélt velük. Akkor is kódolva beszéltek.

„Figyelj, ilyen meg ilyen sajtót és kenyeret vettem. Krzysieknél vannak.” Mindig így kezdte a beszélgetést, hogy „Szia, aranyom”. Innen tudták, hogy ő az. Ez volt a jelszó. Erre azért volt szükség, mert gyakran telefonált olyan embereknek, akiket nem ismert. Ők értették mindezt. Csak egyszer fordult elő, hogy valakit nem értesítettek előre arról, hogy így mutatkozik majd be. Nagyon furcsállta, hogy egy ismeretlen nő azt mondja neki: „Szia, aranyom!”

Zofia hetente tízezer példányban nyomtatott újságokat. A Harcoló Szolidaritás hetilapon kívül havonta egyszer ki kellett adnia az Alsó-sziléziai Bulletin is. Ez nehéz feladatnak bizonyult, mert Kornel Morawiecki nagyon rendszertelenül élt. A Harcoló Szolidaritás vezetőjének e jellemzője kimondottan irritálta a rendszerető mérnökasszonyt. „Előfordult, hogy hónapokig nem adott semmit, majd egyszer csak kaptam tőle négy számra való anyagot. A februári számot májusban nyomtattam ki, az emberek meg már nem akarták megvenni. Ez problémát okozott. Mondtuk nekik, hogy ez az aktuális szám, mert az is volt, csak a dátumot kellett átírni februárra a sorrend miatt.”

Maciejewska egyik nyomdásza, Aleksander Kalinowski ofszeten dolgozott a Harcoló Szolidaritásnak, méghozzá állami intézményben. A legfontosabb kiadványokat nyomta, mint például az Alsó-szilé-

ziai Bulletint. „Csendben csinálták. Volt gépírónöje, aki legépelte, majd kimarta bádogból. Mindezt azért tették, mert antikommunisták voltak. Nagy munkával járt, egyszerre ezer példányt nyomtattak ki. A Bulletin harminckét kétoldalas lapból állt, és nekem kellett helyet találnom, ahol összeállítják” – emlékezik Maciejewska. Ha nem boldogult egymaga, segítségül hívta tizenéves lányát. Ő meg hívta a barátnőjét, és együtt rakták össze otthon a lapot.

Könyveket is adtak ki. A Kis konspiráns című broszúra volt az első. Ezt tartotta a legfontosabbnak mindabból, amit kiadott. „Tisztában voltam vele, hogy egyszer engem is becsuknak, és tudtam, hogy fel kell készülnöm erre” – mondja.

Egyszer épp Kornellal tanácskoztak, amikor megkérdezte a férfi: „Figyelj csak, mit mondunk Ivanovról ha egyszer lecsuknak és kihallgatnak minket? (Ivanov a Harcoló Szolidaritásban dolgozó orosz férfi volt.) Jobb nem elmondani, honnan ismerjük. Egyeztessük, mit mondjunk, hogy stimmeljen.” „Megsértődtem, hogy kérdezhet ilyet egyáltalán valaki. Hiszen világos volt, hogy nem kell mondanunk semmit, meg kell tagadnunk a vallomást” – dühöng Maciejewska. Hangsúlyozza, milyen sokat adott neki e könyvecske tanulmányozása. Miután elolvasta, tudta, hogy semmit sem szabad mondaniuk az államvédelmiseknek. Minden egyes terjesztő kapott egy példányt a Kis konspiránsból.

Mindenkinek azt mondta: „Ágyban olvasd!”. Előfordult, hogy olyan aktivista került az SB kezére, aki nem olvasta ezt a broszúrát. Az ügynökök a feleségével együtt vitték el, és kezdték kikérdezni a munkahelyi dolgokról. A férfi szabadon beszélt, arra gondolt, hogy lényegtelen információkat mond el. Maciejewska felháborodott: „Csak fogtam a fejem, amikor minderről beszámolt nekem. »Olvastad a Kis konspiránst?! Ha olvastad volna, akkor tudnád, hogyan kell viselkedni«”.

Zofia huszonkilenc földalatti könyvet jelentetett meg. Legnagyobb erőfeszítésébe A Gulag szigetvilág kiadása került. Négy vastag kötetben hozta ki, mindegyiket kétezer példányban. Ofszetnyomással készítették a könyvet, állami nyomdában. Nagyon nagy munka volt.

Maga döntött arról, hogy milyen könyvet ad ki. Maga állapította meg azt is, hogy mennyiért adják. „Olvastam egy amerikai könyvben, hogy ha termelnek valamit, akkor azon keresni kell, az árat pedig az előállítási költségek háromszorosaként kell kalkulálni, és mi

kerestünk is rajta. Az eladásból származó bevételeket újabb könyvekre fordítottuk. A nyomdászok is kaptak fizetést a munkájukért.”

1984-ben, Kazimierz Klementowski lebukása után indult a letartóztatási hullám. Egy napon Maciejewska észrevette, hogy követi egy autó. Leselkedett. Bajszos fazon vezette, divatos rövid dzsekit viselt. Igencsak gyanúsak tűnt. Zofia a munkából jött; egyenesen a férje irodájába tartott, onnan pedig ment haza. Cikázni kezdett, hurkot írt le. Egyszer csak hirtelen megfordult, és látta, hogy a másik irányból is jönnek. Hazament, és megkérte a férjét, hogy menjen ki sétálni, és ellenőrizze, hogy áll-e gyanús kocsi a ház előtt. Egy barátnőjétől megkapta korábban a földalatti ellenállók által ismert SB-s autók rendszámait, és megjegyezte őket. Egyeztek. Majd kapott egy lapot, amelyen az ügynökök megfigyelése és lehallgatása alapján készült jelentés állt. Ebből kiderült, hogy miről beszéltek: „Hazament, majd sétálni indult egy feketébe öltözött férfival, aki zöld sapkában volt”. Minden stimmelt. Nem maradtak kétségei. Azt mondta a férjének: „Legkésőbb két hét múlva engem is elvisznek”.

Összepakolt. Könyvet és dobókockákat is készített be. Készen állt, és várt. „Tudtam, hogyan néz ki egy börtön, mert jártam egy ismerősömnél, aki egy évvel korábban ült, és elmesélte, mi van ott. Elmondta, hogy két priccs volt, ő harmadikként a padlón feküdt úgy, hogy a feje a végécésészét érintette. Tudtam, hogy rettenetesen bűdösek a pokrócok.”

Az ismerősök győzködték, hogy rejtőzzön el, de nem akart. „Értelmetlennek tartottam. Hova menjek? Varsóba? Minek? Nem lett volna semmi haszna a bujkálásnak. Ki tart el? Nem dolgozhattam volna. Ne nézzenek hülyének. Nem félttem a börtöntől, olvastam a Kis konspiránst, tudtam, hogyan kell viselkednem. Tudtam, hogy ha bemegek, végül úgyis kijövök, de hogyan rejtőzködhetnék, és hány évig?” – Zofia Maciejewska tevékenységének minden aspektusát igyekezett logikusan átgondolni, és hidegvérrel cselekedni. Elrejtőzhetett volna ismerősöknél. Előre megfontolt szándékkal választotta a börtönt. Ezt tartotta a legegyszerűbb megoldásnak.

Hamarosan megszólalt a telefon. Ismeretlen férfihang szólt bele: „Sławek barátja vagyok. Sławek üzeni, hogy bújjon el egy egérlyukba.” Sławeket ismerte a földalatti ellenállásból. Így válaszolt: „Nagyon sajnálom, de nem tudom, miről beszél”. Természetesen jól tudta, hogy milyen információt akart átadni neki a titokzatos férfi.

Letette a kagylót, és a férjéhez fordult: „Holnap jönnek értem”. Tudta, hogy lehallgatják a telefont, és most már mindenképpen letartóztatja az SB. Reggel hatra jöttek érte. Hajnali háromtól vártak a ház előtt, nehogy megszökjön. A hatalom betartotta a nyolcvanas évek egyik legfurcsább szabályát, melyben kimondták, hogy csak reggel hat után lehet berontani a lakásokba. Zofia kis cérnaszálakat erősített a lakás bejáratí ajtajára. Ha normálisan függtek, az azt jelentette, hogy minden rendben. Ha csapdát állítottak vagy házkutatást tartottak nála, elszakította a cérnákat. Így figyelmeztetett más ellenzékiet.

Kis jegyzetfüzetben vezette a szigorúan titkos feljegyzéseket, pénzügyi elszámolásokat. Ezt rendszerint egy kis övtáskában hordta, amelyet alulról bevarrt a szoknyája alá. „Tudtam, hogy ha elkapnak, az a kötelességem, hogy bemenjek a mosdóba, és lehúzzam. Azt mondtam a lányomnak, tegye a bugyijába, majd adja oda az apjának. Házkutatást tartottak, de nem találtak semmit” – idézi fel.

Először kihallgatták. Két ügynök vezette az eljárást a jó és a rossz zsarú klasszikus felállása szerint. Az egyik fenyegette, a másik nyugodtan beszélt. A „rossz” azzal fenyegette, hogy bekasztlizzák három évre. „Tudtam, hogy ennyi lesz – elemzett hidegvérrel. – Fenyegetett, hogy elviszik a gyerekeket. Ez a három év egy kicsit megijesztett, de ahogy összehasonlítottam más ítéletekkel, be kellett látnom, hogy tényleg kaphatok ennyit.” Az volt a legrosszabb az egészben, hogy a gyerekekkel zsarolták.

Másnap már maga az ügyész hallgatta ki. Kezébe vette a Kis konspiránst, és azt mondta: „Ez rossz tanácsadó!”. „Én meg nagyon örültem, hogy neki is van belőle, de nem mondtam semmit. Tudtam, hogy én irányítok. Ő akar tőlem valamit, én meg nem akarok tőle semmit. Az volt a biztos, ha nem mondok semmit.” És nem is mondott. Kemény nő; nem köpött be senkit, pedig őt három férfi mártotta be.

„Nowakowski, Naskręć és Klementowski – sorolja. – Naskręć azt mondta, hogy ez a sorsa, és minden miattam van, mert én beszéltem rá. Én meg azt válaszoltam, hogy nem ismerem, nem tudom, mit akar. Nowakowski szintén beköpött, én meg nyelvet öltöttem rá. Tudták, hogy nem szednek ki belőlem semmit. Aztán Krzywaniecte szállítottak, ott ültem egy hónapig. Jobbak voltak a körülmények, a fegyőrök viszont annál szemetebbek” – meséli.

Zofia Maciejewska csökönyös rab volt. „Egyik nap kimentem az udvarra a szokásos sétára. Volt nálam egy mellény, amit leejtettem a lépcsőn. Amikor lehajoltam érte, meglökött a smasszer” – emlékszik vissza. Ekkor elkezdett kiabálni, hatalmas balhét csapott, a fél börtön hallotta: „Ez itt, ez az őrl meglökött! Nem csináltam semmit, mégis meglökött!” – üvöltötte. Panaszt ír a vezetőhöz. Később egy ügynök jött érte Wrocławból. „Elértem, hogy kivizsgálják, maradt-e nyoma az ütésnek. Komoly problémát okoztam nekik.”

Krzywaniecbe egy szcczecini prostituálttal ültem együtt. Szörnyen primitív volt. Aztán átvittek egy másik börtönbe, ott már hat lánnyal ültem. Egyszer csak eljött a nap, amikor végre lefolytatták a tárgyalást, majd amnesztiát hirdettek. 1984. július huszonkettedike volt. Huszonötödikén mind kijöttünk. Jó érzés volt, már vártak minket. A férjem is eljött” – emlékszik vissza boldogan.

Szabadulása után néhány héttel már újra ott volt az ellenállásban: terjesztőkkel találkozott, és szamizdattal megpakolt autóval járkált.

1985 szeptemberében megint letartóztatták. Elkapták azt a Kulka fedőnevű lányt, aki az Alsó-sziléziai Bulletint szedte, ő pedig elmondta, hogy Maciejewska hozta a lakására a csomagot. A letartóztatást követően az SB szembesítette őket. Három nő volt a helyiségben: Zofia Maciejewska, egy ügynök és egy rab. Kulkának rá kellett mutatnia, hogy melyikük hozta a csomagot. „Egyik sem” – válaszolta a nő. Összeszedte magát, pedig korábban már megtört. Kiengedték Maciejewskát.

Állandóan javítani kellett a munkát, ezért Zofiát mindig érdekelte a legújabb nyomdatechnika. „Az egyik nyomdászom szitán próbált nyomtatni, de nem jött össze neki. Olvashatatlanok lettek a betűk. Rengeteg folyóvíz kell a szitanyomáshoz. Ő meg olyan helyen dolgozott, ahol nem volt elég víz. Kerestem valakit, aki elmondta, mit csinál rosszul.”

A Harcoló Szolidaritás rádiósaival együttműködő elektroműszerész, Jacenty Lipiński közölte vele, hogy a Szépművészeti Akadémián dolgozik egy professzor, aki ismeri a szitanyomás fortélyait. Eljutott hozzá, és végül ő segített. Kiderült, hogy nem elég élesek a képek a klisen.⁵⁹ Találniuk kellett tehát egy jó fényképészt, aki éles képeket készít. Talált is. Aztán kellett valaki, aki rendszeresen elviszi

⁵⁹ Képek sokszorosítására készített nyomólemezek. (A ford.)

a nyomdákba ezeket a kliséket, hogy ne a nyomdászoknak kelljen nagy kockázatot vállalva értük mászkálni, miközben az SB bemérheti őket, és lebukhatnak. Amikor megoldották a szervezési problémákat, és megtanulták, hogyan kell mindent előkészíteni technikailag, teljes gözzel beindult a szitanyomás. „Amikor leültettek, Basia Sarapuk vette át a szitanyomást. Ültem a börtönben, ő meg gyönyörűen elterjesztette a szitanyomást minden nyomdában” – mondja Zofia. Barbara Sarapuk kiterjedt földalatti nyomdai hálózatot épített ki.

Amikor Zośka kijött, megint kezdődött minden előről. Nyomtatás, terjesztés, ezer ügy megszervezése. Ugyanakkor minden egyre nehezebb is lett, mert az SB már rajta tartotta a szemét. Egyre gyakrabban tartottak nála házkutatást. „Előfordult, hogy reggel hatra jöttek, csak ellenőrizni akarták, nincs-e nálam Kornel. Nem kerestek semmi mást, csak átmentek a lakáson. Feküdtem a dunyha és a takaró alatt, negyvenfokos lázzal. Beteg voltam. Mondtam nekik: »Uraim, hagyjanak békén. Beteg vagyok, és nem megyek magukkal sehova, nem mondok semmit!« És nem is vittek el” – meséli.

Akkor ment a legnehezebben a szervezés, amikor sorban buktak le a munkatársai. Ha letartóztattak valakit, gyorsan kellett találni valakit, aki helyettesíti. Nem állhattak le. Az volt a legfontosabb, hogy időben megjelenjen a szamizdat, és ne örüljenek a kommunisták, hogy sikerült letartóztatniuk valakit, és rögtön le is állt minden. És ez sikerült is. Folyamatos volt a lapok megjelenése.

Nagyjából így nézett ki Zofia Maciejewska egy napja: hét órát lenyomott a munkahelyén, aztán ment ebédelni a Várostervebe autóval. Ebéd után rendszerint ellátogatott a matricaátvevő pontra, a Piłsudski utcába, és ellenőrizte, hogy elvittek-e mindent. Onnan pedig ment a szűrőpontra. Aztán egy másik helyen át kellett vennie a Harcoló Szolidaritás által gyártott postai bélyegeket. Emlékeznie kellett, miből mennyit és kinek kell vinnie. Olykor telefonált neki valaki, miközben munkában volt, azzal jött, hogy: „Figyelj csak, ezekből a fehér tojásokból, amiket a múltkor adtál, kellene még harminc. A sötétebbekből pedig Kasiának húsz.” Ezek kódolt üzenetek voltak. Gondoskodnia kellett arról, hogy a nyomdászoknak legyen elég papírjuk és festékjük. Szaladt a boltokba, és vett például gumi ablaktörlőt; a nyomdászok ezt használták, ha a ramkán dolgoztak. A nyomdászok üzeneteket hagytak a szűrőkön, tudatták vele, hogy mi hiányzik nekik. Ő meg otthagya a festéket és más eszközöket.

Hullafáradtan ért haza. Egész napos járkálás, ellenőrzés, információgyűjtés után este még eljött a váltótársa, és megcsinálták a pénzügyi elszámolást. „Ezután otthon már azt sem láttam, mit veszek a kezembe. Itt a mosnivaló, a gyerekek, a házi feladat, ott meg valakit letartóztattak, és azon kell közben gondolkodnom, honnan szerzek festéket. Minden azonnal kell. A díványra dőltem, de mivel nem sima ágyon feküdtem, hanem hepehupás fekhelyen, nem tudtam kipiheni magam” – emlékszik vissza azokra az időkre. Aztán ott volt még az Inwestprojektnél végzett munkája. Maciejewska felelt az épületek tervezéséért. Csoportvezető volt, tehát irányítania kellett; a föld alatt is ezt tette. Itt tervező volt, ott aktivista. „Kimerítő volt, de motivált a kommunisták iránti ellenszenyem – mondja. – Nagy öröömre szolgált, hogy ezt csinálhatom. Úgy éreztem, mozgásba lendül a történelem.”

Zofiának két gyereke volt. „Amikor bevezették a hadiállapotot, tizenegy éves volt a fiam, a lányom meg tizenhárom. A gyerekeknek ebben az életkorban szükségük van a szüleikre, fontos a jelenlétük. A gyerekeknek kell a támogatás a családban, de én állandóan hiányoztam.”

Egyszer a fia dolgozatot írt matematikából. Megkérte az anyját, hogy segítsen, mert fontos volt. „Rohannom kellett a nyomdászhoz, mert a korábbi lecsukták, és személyesen kellett átadnom az újnak minden instrukciót” – mondja szomorú szemmel.

„Miért vállaltam? Azért, hogy a gyerekeimnek jobb jövőjük legyen. Mindent meg kellett tennünk, hogy sikerüljön. Az volt a legfontosabb, hogy megjelenjen a szamizdat, hogy elkészüljenek a könyvek, az emberek meg olvassák, ne csak a tévét nézzék, és jusson el hozzájuk az igazság. Tudtuk, hogy meg kell szabadulnunk a Szovjetuniótól. Azt mondta egyszer a férjem: »Egyszer csak szét kell baszódnia«. Hittem, hogy így lesz, azért dolgoztunk, hogy megtörténjen. Nem tudtuk, hogy valóban bekövetkezik-e, de tudtuk, hogy mindent meg kell tennünk ezért, amit csak lehet. Hogy mindent ki kell adnunk magunkból. Sosem tudhattuk, hogy sikerül-e, de mindent meg kellett tennünk azért, hogy így legyen.”

**STATUS WIEŻNIA
POLITYCZNEGO PRL
PRAWEM KAŻDEGO
WIEŻNIA SUMIENIA**

SOLIDARNOŚĆ WALCZĄCA

wrocław 1984

BASIA, A NYOMDÁK KIRÁLYNŐJE

20.

Basia, a nyomdák királynője

Egyre nagyobb robaj hallatszott. 1981. december 14-én hajnali ötkor a ZOMO kidöntötte a wrocław-i Pafawag üzem bejáratát. Zárt sorokban vonultak be: „Úgy néztek ki, mint egy üvegerdő. Nagyon látványos volt. De már nem féltünk tőlük. Jöttek ránk sisakokban, pajzsokkal és gumibotokkal, furcsa pisztolyaikkal. Nem tűntek igazinak. Egyáltalán nem voltak agresszívak. Ránk parancsoltak, hogy menjünk be a kultúrterembe. Azt mondták, a nők álljanak a falhoz.”

Basia, vagyis Barbara Sarapuk a Gazdasági Akadémia programozója volt, egy sorban állt a munkásokkal. 1980 augusztusától foglalkozott információgyűjtéssel a Szolidaritásban. Ezért járt a Pafawagba. December 14-én is ott volt. Este volt, sötét. Meglátta az üzem körülvevő katonai sorfalat. Miután megszerezte a Sztrájkbizottságtól az információkat, ki akart jutni. Visszafordult, és még egyszer végignézett a sztrájkoló munkásokon. „Rám néztek. Ott álltak bent, a hadsereggel körbevett üzemben, nekem meg haza kellett mennem, de nem jutottam ki” – emlékszik vissza. Gyorsan elvitte az információkat az egyetemre, és az utolsó pillanatban, még kapuzárás előtt visszaért. A munkásokkal maradt, reggel pedig pacifikálták az üzemet.

Mindannyian tudták, hogy bármelyik pillanatban támadhat a ZOMO. Pár száz ember gyűlt össze a teremben. A másik oldalon pedig ütemesen verte gumibottal a pajzsot a zomósok fala. Barbara közel állt ahhoz, ahol be kellett menniük.

– Bújjon el, hölgyem – mondta neki egy férfi.

– Nem vagyok túl fontos ember, csak azért jöttem ide, mert szeretek nyüzsögni – válaszolta, de nem mozdult a helyéről.

– Húzódjon hátrébb.

– Jó, megyek, nem hagyom itt magukat.

– Nem fél, asszonyom?

– De félek – felelte, de maradt a helyén.

Két óra múlva minden nőt beültettek egy „Kirándulás” feliratú autóbuszba. Letartóztatták, és a közeli Świebodzini pályaudvarra vitték őket. Azt a parancsot kapták, hogy sorakozzanak fel. Kint. Fagyban. A többségüknek meleg ruhája sem volt. Ott álltak, és vacogtak. Barbara egyszer csak felnézett, és azt látta, hogy ruhák hullanak a térre. Mintha az égből potyognának, egymás után. Ez már a második szürreális látvány volt ezen a hajnalon.

Kinyitották az ablakokat a második emeleti irodákban, és ruhákat dobáltak le az átfagyott nőknek. „Ahogy hullottak közénk a kabátok odafentről, úgy melegedett át a szívem. Arra gondoltam: »Itt is vannak emberek«. Négy órával később végre beengedték őket az épület egyik helyiségébe. Kiürült a tér.

Bent az épületben egy asztal előtt sorakoztak a nők, ahol egy civil ruhás férfi ült. Arra próbálta rávenni őket, hogy írják alá a hűségnyilatkozatot, az úgynevezett lojalkát. A Barbara Sarapuk előtt álló szőke nő nem írta alá. Így hát ő is megtagadta. Meg a következő is. Aztán kihallgatták őket.

- Ön miért vett részt a sztrájkban?
- Mert tiltakozom a hadiállapot ellen.
- Egyáltalán részt vett a sztrájkban? – kérdezték, mintha segíteni akarnának neki ezzel a megfogalmazással.
- Hogyne vettem volna részt.
- De hölgyem, nem akar kijutni innen?
- Tudja, uram, nem merek kimenni. Itt jó meleg van, kint meg vízágyúznak. Hallottam, hogy megöltek valakit az utcán.
- Rágyújt, hölgyem?
- Nem.
- De hiszen dohányzik. Nem kér egy cigarettát?
- Nem, maguktól nem kell.

Amikor befejeződött a kihallgatás, és elment az ajtó mellett, egy ügynök odaszólt:

- Kérem, menjen ki.

Szabadon engedték. Szóhoz sem jutott.

Alighanem a férjének köszönhette, hogy elengedte az SB, aki párttag, az egyetem dékánja. Épp váltak. Visszament az egyetemre, ahol mindenki tudta, hogy letartóztatták. Ezzel fogadta a kolléganője: „Reggel hallottuk, hogy bevittek, a férjed meg csak délután jött, és rögtön beszóltak neki: »Eszi a kefét? Pulykavörös lett?«. Mire ő: »Csak pirospozsgás lettem, nem pulykavörös«. Ekkor mondták meg neki, hogy ülsz. Ettől aztán tényleg pulykavörös lett.”

Szinte rögtön bejelentkezett nála Leszek Wierzejski és Andrzej Oryński, ők adták ki akkoriban az Aktuális Hírek című földalatti lapot. Segítséget kértek tőle. Azonnal bekapcsolódott a nyomtatásba és a terjesztésbe. Hamarosan létrehozott egy hatalmas földalatti nyomdai hálózatot és oktatási rendszert azoknak, akik földalatti újságokat akartak készíteni.

Az első nyomdahenger kimondottan nehéz volt, alig lehetett fölemelni. Pedig állandóan fel kellett emelni, majd le kellett engedni, felemelni és megint leengedni... Akkor, decemberben röplapokat nyomtak. Később Basia autóval szállította és terítette a városban az anyagot. Nagyon nehéz volt dolgozni ezzel a hengerrel. Aztán rohant az ismerősökhöz, szétosztotta a röplapokat, és mindenkinek elmondta, hogy nyomdatechnikai eszközökre van szüksége, mindenekelőtt egy jó hengerre. Végül egy professzor készített neki egy csapágyasat. „Csodahenger volt. Készített még három ilyet. Ezzel már egyedül is tudtam nyomtatni, korábban szükségem volt segítségre” – meséli.

Egyre többen hoztak Barbarának hengereket, festéket és papírt. Az első, nehéz hengert megőrizte tartaléknak. Beindultak az első általa irányított nyomdák.

„Az első nyomdát Kliwiának neveztem el. A Kasprowiciz sugárúton lévő kollégiumban lakott az a fiú, aki vezette. Bátor volt, bepakolta a teljes példányszámot, három-négyezer újságot a hátizsákjába, a keret mellé. Így indult el a városba, pedig volt súlya. A fiúnak volt családja, felesége és gyereke is. A kliséket a mosdóban világította meg, ez sosem volt bezárva. Így könnyen lebukhatott volna, de végül mindig megúsza. Jó kollégákkal dolgozott, úgy éltek, mintha nem történt volna körülöttük semmi rossz. Nem pánikoltak, mindig sikerült megőriznie a nyugalmát.”

Aztán a szitanyomás technikáját is megtanulta képzőművészekről. Nehezen jött bele, de elég időt szentelt a kísérletezésre és a módszer tökéletesítésére. Sokáig tanulta, hogyan érhetné el azt, hogy élesek legyenek a klisék, jól sikerüljön a nyomtatás. „Megtanultam, hogyan legyenek alázatos. Sokat kellett dolgoznunk, hogy jó eredményt érjünk el” – idézi fel az emlékeit.

1982. december 7-én tartóztatták le. Fél évet töltött börtönben. Rajta kívül még tizenketten ültek a vádlottak padján. „Szép per volt. Mindenki saját ügyvéddel érkezett, de a per Sarapuk és társai néven futott, így mind engem védtek. Tizenkét ügyvédem volt!” – meséli. Az első tárgyaláson egy saját készítésű gyapjúpulóverben jelent meg. Elöl piros volt, és kirajzolódott belőle az „eska” – a Harcoló Szolidaritás jele. Tudta, hogy így nem engedik be a tárgyalóterembe, ezért fölvelt rá egy melegítő felsőt. Amikor már mindenki bent volt, és elkezdődött a tárgyalás, levette. Nem tudtak mit tenni vele.

Az egyik tárgyaláson megjelent egy barátnője egy csokor orgonával. Odaszaladt Basiához, és odaadta neki a virágot. Rögtön elindultak felé az ügynökök. Erre kiabálni kezdett: „Verekedni akartok? Hozzá ne nyúljatok ehhez a virághoz, mert föllármázom a termet, és mindenki mellém áll!” Békén hagyták.

Az egyik ügyvédő ezt mondta a tárgyalás alatt: „Sarapuk aszszonyt azzal vádolják, hogy bomlasztotta a társadalmat. Tessék csak körülnézni: vannak itt szobrászok, mérnökök, a műszaki egyetem dolgozói, munkások, tudósok és diákok. Ez igazán példamutató társadalmi integráció!”

1983 májusában másfél év szabadságvesztésre ítélték, három évre felfüggesztve. Amikor az utolsó tárgyalás végén a cellájába küldték, elvonult az ismerősök és a funkcionáriusok sorfala előtt. Orgonával takarta magát, és azt kérdezte: „Készen áll a lakosztályom?”

A „Szolidaritás” jelszót kente rúzzsal a cella falára. „Még rúzból is tudtam festéket készíteni. Le akarták mázolni, de megmondtam, nekik megyek, ha megpróbálják. Nem akartak már cirkuszolni velem, csak azt hajtogatták, hogy ez állami fal.” Készített még a cellában két pólót, az egyikben a Szolidaritás jele, a másikon a győzelmet jelképező V virítot. A smasszereknek alkudozniuk kellett vele, hogy ne vegye fel a tárgyalásra. Állandóan volt valami baj Sarapukkal. A kezdet kezdetén értésükre adta a felügyeletével megbízott asszonyoknak, hogy egy ujjal sem érhetnek hozzá. És nem is kutatták át a celláját. Meg akarta kérni a többi sittes nő, hogy cinkeljen nekik, mert őt nem ellenőrzik. De azt válaszolta: „Én a Szolidaritásban harcolok, nekem muszáj jól viselkednem. Hozhatok nektek kenyeret vagy gyógyszert, de nem cinkelek.” Egyszer azt mondta neki az egyik fegyőr: „Maga katedrát érdemelne, nem sittet”.

„Krystyna Skibińskával ültünk együtt. Belevaló nő, rendkívüli egyéniség. Tőle tanultam, hogy lehet szépen, őszintén elmondani azt, amiről addig képtelen voltam beszélni. Vegyük például a féltékenységet. Volt férje és két fia. Egyszer felébredtünk egy sötét hajnalon, és azt mondta: »Tudod, ők most tanulnak élni nélkülem«. Mondta ezt féltékenységgel, szimpátiával és szeretettel. Arra gondoltam, én nem vallanám be, hogy féltékenyen figyelem, mi történik nélkülem. Egy nappal korábban szabadult volna, mint én, nagyon várta már, de azt mondta, ha már fél évet ül, akkor ráhúz még egy napot, nem hagy itt magamra.”

A szabadulása után rögtön visszatért a földalatti munkába. Egy évig nyomtatott egyetemistákkal. Szitán kezdett dolgozni, ez pedig forradalmasította a nyomtatást.

Ebben az időben kezdte figyelni az SB. Közeli kapcsolatot alakított ki Bogdan Wiszniewskivel, akivel két éven keresztül bujkált. Hatalmas mennyiségű szamizdatot nyomtattak együtt.

Egyszer az ügynökök házkutatást tartottak nála karácsony előtt.

– Nem hagytok itthon az ünnepekre, igaz? – kérdezte.

– De nem ám – válaszolták.

– Akkor megyek haját mosni – mondta.

Aztán leült a fotelba, és nézte őket. Az ügynök kivett valamit a fiókból.

– Ez szita, nem?

– Tudja, uram, ha győzünk, tartok maguknak tanfolyamot, és utána majd nekünk dolgoznak. De ha nem tudja, mi ez, az elég kínos. Nem most akarom kezdeni az oktatását – válaszolta nyugodtan, miközben kicsavarta a haját.

Állandóan küszködött a gyengeségeivel. Megtanulta, hogyan kell viselkedni a nehéz pillanatokban: mit csináljon, mit mondjon. Például hogy lehet kellemetlen dolgokat mondani másoknak. Azt hajtogatta magában, mit mondjon az ügynököknek, amikor kihallgatják. Elképzelte a beszélgetéseket, és elismételt minden kellemetlen szót. Kitalálta, hogy azt is meg kell tanulnia, milyen belerúgni valakibe. „Reggel felkeltem, és arra gondoltam, hogy egy óra hosszat rugdosom egy SB-s sípcsontját. Tudtam, hogy meg kell tanulnom kikapcsolni az agyam, hogy ilyenekre is képes legyek.”

Barbara Sarapukot nagyon érzékeny nőnek tartották az ismerősei. Neki tényleg le kellett győznie a gátlásait ahhoz, hogy agresszívan tudjon viselkedni.

Mindig arra törekedett, hogy javítsa a nyomdai minőséget. A Harcoló Szolidaritás nyomdászai számára ez volt a szabály: „A konspiráció nem kommunizmus – objektív nehézségekkel nem magyarázható a minőség romlása.”

Embereket keresett, bevezette őket a munka rejtelseibe, és megtanította nekik, hogyan kell viselkedniük a konspirációban. Kérte, hogy ne hordjanak noteszt, ne tartsanak otthon telefonkönyveket aláhúzott nevekkal, és ne írjanak föl semmit. Védőernyőt akart tartani a nyomdászai fölé.

Akiket kivitt a nyílt vizekre, azoknak mind azt mondogatta, hogy ha úgy hozza a sors, őt dobják föl. Azt akarta, hogy maradjon nekik egy kiskapu. „Próbáld meg kibírni, de ha már nem bírod tovább, az én nevemet áruld el” – javasolta a fiúknak. Legalább egy kis biztonságérzetet akart adni nekik. „Akkoriban kegyetlenül bántak a fiatal srácokkal. A középkorú nőkkel nem nagyon tudtak mit kezdeni. A fiúkat kicsinálhattak, de engem nem bántottak volna.”

1987–88-ban szigorú megfigyelés alatt tartotta az SB Wiszniewskit és Sarapukot. Nyomtattak és szervezték a terjesztést, de nagyon vigyáztak arra, hogy ne buktassanak le senkit. Használták a szkennereket a lehallgatáshoz, olyan környékeken találkoztak, ahol könnyű volt eltűnni, ha szökni kellett az ügynökök elől. A Żeromski, a Nemzeti Egység és a Barlicki utca is alkalmas volt erre, mert hézagmentesen be volt építve, és sok átjáró kapu nyílt onnan. Át lehetett jutni az egyik épületből a másikba úgy, hogy közben ki sem kellett menni az utcára. Ezek az átjárók és udvarok jó szolgálatot tettek a wrocławai földalatti ellenállásnak.

Sarapuk és Wiszniewski tartotta valahogy a kényes egyensúlyt. Tudták, hogy figyelik őket, ennek ellenére nyomtattak, irányították a terjesztést, ügyelve arra, hogy ne kapják el se őket, se a munkatársaikat.

Kapualjakban tárgyaltak az átvevőkkel. Előfordult, hogy vittek magukkal családoknak egy értéktelen papírokkal kitömött táskát, az újságokat pedig a ruháik alá rejtették. Egyikük bement a kapun, várt öt percet, és kijött táskával. A jelek szerint a kapualjban hagyta a szamizdatot. Az államvédelmisek futottak a kapuba, hogy tetten ériék a terjesztőt. De Bogdan és Barbara eközben zavartalanul áthaladt néhány átjárón, majd átadták a kabátjuk alá rejtett valódi csomagot a terjesztőnek.

Nemcsak a Harcoló Szolidaritás lapjait nyomtatták, hanem például a kocsiszin Hajnal című üzemi lapját is ők adták ki. 1988. április 17-én Barbara lakásában elkészült a Hajnal új száma. Bogdan tudta, hogy figyelik őket, de le kellett szállítania az árut.

Amikor kilépett a háztömbből a Kruszwicka utcára, meglátott egy fiatal embert, aki éppen felé szaladt a lépcsőn. Végigfutott a hátán a hideg, de a férfi elrohant mellette. Kilépve a lépcsőházból kis híján az ajtóban álló ügynökökbe botlott. Volt nála egy táskával szamizdat. Rájuk nézett, ők meg őt bámulták. Semmi kétség: fölismerték egymást.

Wiszniewski elindult egyenesen a férfiak felé, mert azt hitte, nincs más esélye, némi lökdösődés után megpróbál lelépni. De szétnyílt az SB sorfala, hagyták elmenni. Nem értette, de ment tovább. Amikor eltűntek a szeme elől, elfutott a legközelebbi telefonfülkéhez, és felhívta Barbarát, hogy figyelmeztesse, nyilván hozzá megy az SB. Nem vette fel, már bent voltak az ügynökök. Egy pillanattal korábban dörömböltek az ajtaján, ő meg kiordított nekik, hogy föl kell öltöznie, de valójában csak a titkos anyagokat kellett megsemmisítenie, mert rögtön rájött, mi folyik itt. Egy Julia rádió állt a polcon, amelyet átalakítottak szkennerré a Harcoló Szolidaritás szakemberei. Reggel még nyomtattak Bogdannak. A nyomdászok tudták, hogy az SB látókörébe kerültek, ezért munka közben hallgatták a szkennert, hogy szükség esetén el tudják tüntetni a berendezést, és meg tudjanak lépni a razzia elől. De mivel csend volt az éterben, a munka után elfelejtették kikapcsolni a készüléket.

Az ügynökök elkezdték a házkutatást, amikor megszólalt a telefon: „Ó, biztosan Wiszniewski az, hogy figyelmeztesse magát” – mondta az egyikük. Sarapuk elmosolyodott. Nem engedték, hogy felvegye a kagylót. És Tényleg Bogdan telefonált a fülkéből, mert ideges volt, miután a lépcsőház előtt találkozott az államvédelmisekkel. Akkor őt miért nem tartóztatták le? Nem tudni. Biztosan arra kaptak parancsot, hogy menjenek be a lakásba, nem pedig arra, hogy embereket tartóztassanak le az utcán, és pontosan végre is hajtották az utasítást. Sokáig elhúzódott a házkutatás, és egyszer csak meghallották a kollégáik beszélgetéseit a polcon lévő rádióból. Egymásra néztek, rögtön rájöttek, miről van szó: „A kurva életbe, ezek lehallgatnak minket!”. Miután befejezték a házkutatást, letartóztatták Barbarát. Mielőtt elhagyták volna a lakást, kijelentette, hogy van egy tengerimalaca, nélküle nem megy sehova, mert nincs, aki etesse az állatkát. A funkcionáriusok megengedték neki, hogy magával vigye a malacot. Mindketten negyvennyolc órát töltöttek bent a Múzeum utcai őrsön. Ez volt az első alkalom a Lengyel Népköztársaság történetében, hogy egy tengerimalacot is letartóztattak. Ugyanakkor nem engedték meg Barbarának, hogy bevigye a cellájába az állatkát. Az SB egyik szolgálati helyiségében „raboskodott” a malac. Két nappal később, amikor kiengedték Barbarát, ráfordult az államvédelmisre:

– Hol van a malacom? Agyoncsapták?

– Nem, dehogyan, itt van. Etettük. A kolléga még salátát is hozott neki.

A Biztonsági Szolgálat gondoskodott a malacról. Aztán néhány hónappal később még egyszer letartóztatták az állatot. Barbarát akkor pénzbüntetésre ítélték, elkobozták a fényképezőgépét és a Škodáját, amellyel a szamizdatot szállította.⁶⁰

Barbara Sarapuk és Bogdan Wiszniewski körülbelül száz nyomdászt képezett ki. A legtöbbjük utána saját nyomdát üzemeltetett, és tanították az újakat.

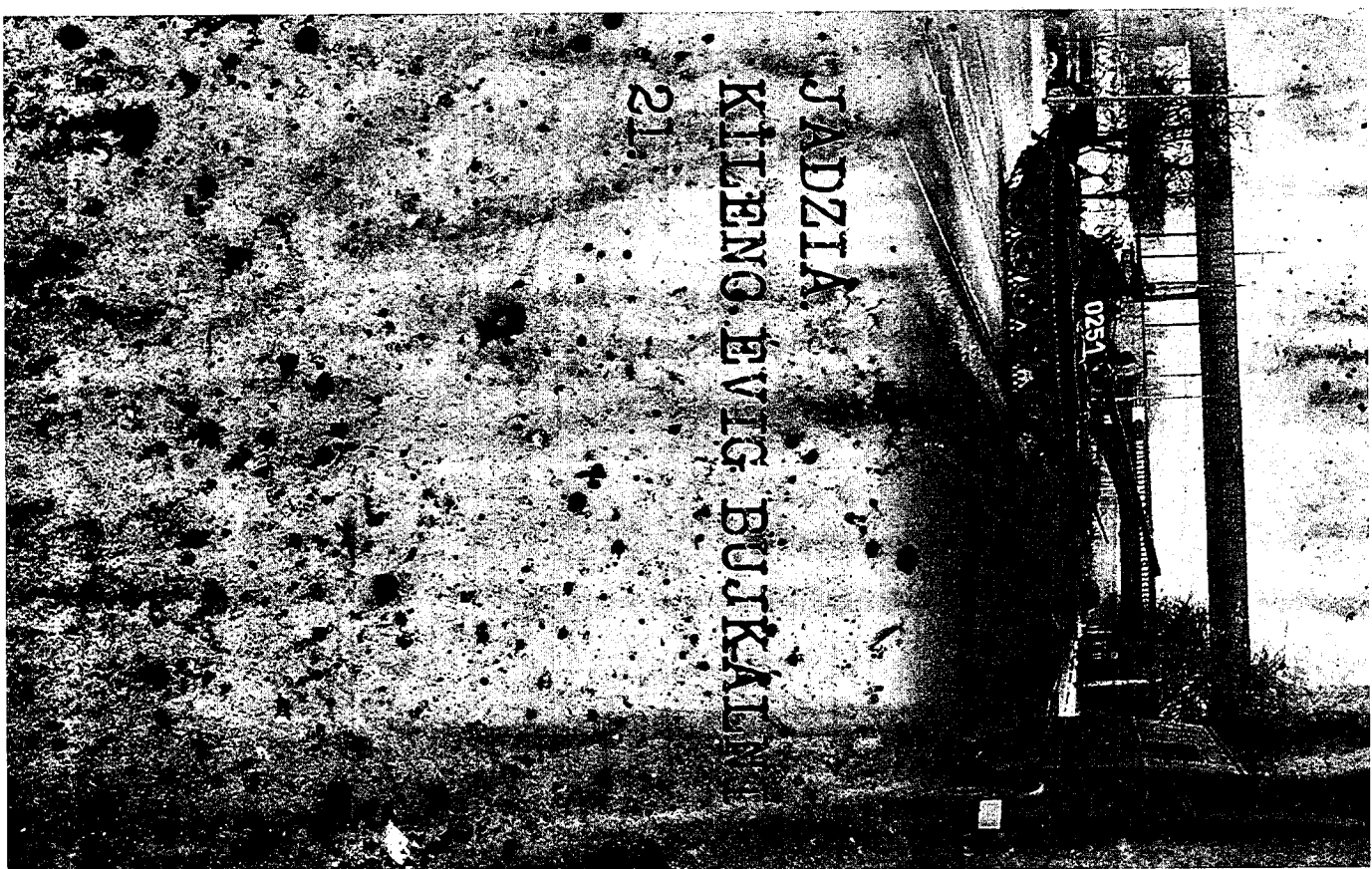
Létrejött egy „hadsereg”, amely önállóan is képes volt földalatti lapokat nyomtatni. Barbara Sarapuk maga is aktívan kivette a részét a munkából. A Harcoló Szolidaritás főnöke a nyomdák királynőjének hívta, mert a Wrocławban megjelenő földalatti lapok majdnem felét a nála dolgozó vagy az általa kiképzett fiatal emberek állították elő. Valaki összeszámolta, hogy saját kezűleg nyomtatott ki körülbelül háromszázezer példányt. Kornel Morawiecki korábban ezt nyilatkozta: „Egyszer összegezni akartuk, hány nyomda alakult, hány újság készült, hány ember vett részt a nyomtatásban Basia Sarapuknak köszönhetően. Valóságos lavinát indított el.”

A következőket írta Jerzy Przystawa professzor: „Amikor kihirdették a hadiállapotot, Barbara Sarapuk rögtön belevágott a földalatti tevékenységbe, és a wrocławui ellenállás legegységesebb, senki mással össze nem hasonlítható egyénisége lett. Ismerte a nyomdatechnikát, és fáradhatatlanul, a legnagyobb áldozatkészséggel, számolatlanul nyomtatta Wrocław földalatti lapjait – Napról Napra, Harcoló Szolidaritás, Hajnalhasadás, Jelenlét, Replika, Alsó-sziléziai Bulletin, Aktuális Hírek, Hajnal – maga sem emlékszik már, mi mindent. Nyomtatta, leszállította, terjesztette, elrejtette. Aki látta, sose felejt el Barbara nyomdafestéktől fekete, manikűröst sose látott kezét. Hasonlóan nézett ki a lakása egy wrocławui toronyház felső emeletén.”⁶¹

⁶⁰ Barbara Sarapuk 1990-ben lépéseket tett annak érdekében, hogy visszakapja az autóját. Nagyjából egy évvel később zárult az ügy, sikerrel. Kiderült, hogy a lefoglalt autó öt évig a wrocławui rendőrség parkolójában állt. Nem ért többet, mintha ócskavas lett volna, mindenhol rozsdásodott a tető és az alváz is. A gépkocsi visszaszerzése után néhány hónappal Barbara Sarapuk büntetéséről szóló csekket kapott, amiért öt évig a rendőrségi parkolóban állt az autója. A követelés majdnem annyit tett ki, amennyibe egy új autó került volna. Végül elengedték a bírságot a fellebbezése és egy több mint fél évig tartó bírósági per után.

⁶¹ Przystawa Jerzy: Trzecia władza. [A harmadik hatalom] *Opcja na prawo*, 2003, 6. (18).

„Miért csináltam? Lengyelországért és a függetlenségért. A függetlenségért; kezdettől fogva erről írtunk az újságokban. Amikor bevittek, a férfi, aki fogadott, azt kérdezte: »Azt hiszi, asszonyom, hogy szétverheti a falat a fejével?«. Én meg azt feleltem neki: »Ha millió ütést kap, végül leomlik. Lehet, hogy pont az én fejem vágódik neki milliomodszor, és attól dől össze. Csak az a kérdés, hogy mikor.«”

Jadzia. Kilenc évig bujkálni

December 12-én, szombaton délelőtt tíz órakor, Katowicében belépett a Szolidaritás Regionális Választmányának Stalmach utcai épületébe a Lengyel Néphadsereg ezredese, akit nem ismert senki. Nem mutatkozott be. Azt mondta, hogy Andrzej Rozpłochowski-val vagy Jadwiga Chmielowskával, a sziléziai Szolidaritás ismert aktivistáival szeretne beszélni. Nem találta őket, így üzenetet hagyott át az éppen ügyeletben lévő terjesztőnél. „Készítsétek föl az aktivisták második és harmadik garnitúráját. Mindnyájukat begyűjtene. Ha nem volnék lengyel, nem szólnék erről nektek.” Tisztelgett, és kiment.

Chmielowska nem sokkal később érkezett. Amikor meghallotta, kirázta a hideg. Ezt rögtön tudatta a többiekkel is, és úgy döntöttek, haladéktalanul cselekednek. Telexet küldtek a Szolidaritás központjába az ezredes üzenetével. Értesítették a Sziléziai-Dąbrowai Régió választmányát. Este már nem működtek a helyközi telefonok, így nem tudtak odaszólni Gdańskba. Chmielowska elővett a szekrényből egy korábban előkészített sztrájktervet. Világos volt, hogy életbe kell léptetni. Az aktivisták kimentek az üzemekbe, hogy megszervezzék a tiltakozást, az élelmiszer-ellátást és az emberek védelmét.

Jadwiga Chmielowska a Katowicei Kohászat Üzemközi Sztrájkbizottságának, majd később a Szolidaritás Sziléziai-Dąbrowai Régió Hivatalának tagja volt. 1980. szeptember 4-én alapította meg a Szolidaritást a katowicei Irányítási Rendszerek Intézetében.

December 12-én a bytomi Dimitrov bányába osztották be. Először a Szolidaritás helyi főnökét, Edward Czernyszewiczet kereste fel, aki pont az ünnepek előtti rendrakással foglalatoskodott otthon. Chmielowska beszámolója olyan abszurdnak hatott, hogy megkérte, jöjjön vissza később. „Egy nő ablakot mosott nála, már az ünnepekben élt. A homlokára csapott, kijelentette, hogy nem lesz semmiféle sztrájkkészültség, és közölte, hogy nem megy le a bányába semmiképpen” – emlékszik vissza. Kijelölt egy fiút, aki föltette a buszra.

Chmielowska azt mondta, reggel a bányába megy, de elrejtőzött. A bytomi Szolidaritás vezetőjével ellentétben ő a lehető legkomolyabban vette a figyelmeztetést. Telefonált a férjének, és megkérte, hogy pakolja össze a táskáját, mert olyan kimerült, hogy pár napra

kilátogat a hegyekbe. Feltételezte, hogy már lehallgatják a beszélgetést, így megtévesztheti a funkcionáriusokat. Az anyjához ment, vele szintén azt közölte, hogy a hegyekbe utazik. Aztán csendben megsúgta neki, hogy egész máshol töltik ezt az éjszakát a férjével. Jadwigának nemrég kaptak új lakást Sosnowiecben, és azt hitték, erről még nem tud senki. A lakás még szerkezetkész állapotban volt, ennek ellenére odamentek éjszakázni. Leterítették a matracokat a padlóra, és elaludtak.

Már elmúlt éjfél, amikor fölriasztotta őket a csengő a még majdnem teljesen üres panelházban. Chmielowska nem kapcsolta föl a villanyt, hanem lábujjhegyen az ajtóhoz osont. Két férfit pillantott meg a kukucskalóból, a folyóson álldogáltak rendőregyenruhában. Rendőrségi Gaz állt a panelház előtt.

Megint megszólalt a csengő. Csend. Nem törték rájuk az ajtót. A következő pillanatban léptek csendesedő visszhangját hallották. Jadwigánál orosz nyelvű röplapok is voltak, ezeket a Szovjet Hadsereg katonáinak készítették. Csendben összetépte őket, és bedobta a vécébe, de nem húzta le. Olyan fáradt volt, hogy elaludt. Csak reggel húzta le a többi szórólappal együtt.

Miért nem törték rájuk az ajtót a rendőrök, miért nem rontottak be a házba, ahogy tették azt ezer más esetben országszerte? Keresték Jadwiga Chmielowskát. Fél órával korábban, a ház bejárata előtt találkoztak Jadwiga Gawronnal, aki éppen egy társasági összejevetelről érkezett haza. „Jadwiga... asszony?” (egy pillanatra elfelejtették a vezetéknevét). A nő bólintott, erre rögtön letartóztatták. Mivel nem volt nála személyi igazolvány, föl kísérték a lakásába. Két emelettel lejjebb éjszakázott a férjével Chmielowska. Odafent derült ki, hogy tévedés történt. Csak annyit tudtak a rendőrök, hogy ebben a panelházban lakik Jadwiga Chmielowska. Megkérdezték hát Gawront, ki lakik két emelettel lejjebb. Azt felelte a nő, hogy nem tudja. A funkcionáriusok elmentek – ezúttal a jó címre –, de mikor nem nyitott ajtót senki, azt hitték, nem lakik ott senki, és távoztak. Két városban is keresték Chmielowskát. Egyrészt Gliwicében, az oktatók szállásán, ahová bejelentkezett, és az anyjánál, Sosnowiecben, ahol valójában lakott a Szolidaritás éveiben. Mindkét helyen azt mondták nekik, hogy a hegyekbe utazott a férjével. Ez a hamis információ mentette meg őket. Később kiderült, hogy a rendőrség napokig kereste őket a hegyi ösvényeken is. Persze hiába.

Így kezdődött Jadwiga Chmielowska hosszú rejtőzködése. 1981. december 13-án ment le a „föld alá”, és 1990. augusztus 1-jén tért vissza onnan. Ez volt a leghosszabb és legsikeresebb bujkálás a lengyel földalatti ellenállás történetében.

December 13-án kilépett a lakásból. Láta, hogy a szomszédasszony a nyitott ajtóban áll. Perlińska asszony hetven felé járt. Feszület volt az előszobája falán. Ebből gondolta, hogy megbízhat benne. „Ha anyám idejönne, mondja meg neki, kérem, hogy minden rendben van velem, de háborúba mentem” – mondta az idős asszonynak. Később megtudta, hogy Perlińska asszony férje Lwów védője volt.⁶²

A következő néhány hétben Jadwiga Chmielowska naponta változtatta a lakhelyét. Aztán eltöltött egy hetet az egyik helyen. Már december 13-án bejelentkezett Wiessner atyához, aki arról volt híres, hogy segítette a Szolidaritást, és kijelentette, hogy szervezni kezdi a földalatti ellenállást. Érezte, hogy tennie kell valamit. „Föl kellett mérnünk, hol vannak sztrájkok, ki hol tudja hasznossá tenni magát, hol kell segítség” – gondolkodott hideg fejjel.

Az egyik kollégája, Adam Goncerz megszökött a sztrájkból, kiugrott az ablakon a pénzzel. Körülbelül százezer zlotyt vitt magával – ez akkor egy fél Polonez ára volt –, és bujkálni kezdett. Együttműködtek. Földalatti tevékenységre fordította a pénzt.

Abban maradtak, hogy Chmielowska férje visszamegy dolgozni (tagja volt a Szolidaritás Üzemi Bizottságának a Sziléziai Műszaki Egyetem Informatikai és Automatikai Karán), ő pedig „illegálisba vonul”. Mostantól senkivel sem tartotta a kapcsolatot. Nagyon sokáig nem látták egymást a férjével. Még az anyja temetésére sem mehetett el, mert tudta, hogy letartóztatják. 1982. április 10-én körözést adtak ki ellene.

A Katowice Kohómű sztrájkoló munkásait segítette. Próbálta összehangolni a sztrájkokat, segítette az élelmezést, kapcsolatba lépett azokkal, akik megszöktek az internálás elől. Sobczyk atyánál, a plébánián találkozott Andrzej Grzebieluchhal, aki tagja volt a Katowice Kohómű Sztrájkbizottságának. Otthagyt a sztrájkot, és kijött a kohóból, hogy információkat adjon át. Úgy döntött, csatlakozik a földalatti ellenálláshoz, de a családja végül rábeszélte arra, hogy adja föl magát. Megfogadta a tanácsot, rögtön le is tartóztatták. Három év szabadságvesztésre ítélték a sztrájk vezetéséért.

⁶² Lwów védelme – 1939. szeptember 12. és 22. között a lakosság előbb a német, majd a szovjet hadsereg ellen védte a várost. (A ford.)

Egy hétig hajszolta magát, alig aludt, ezért nagyon kimerült. Az atya megparancsolta Chmielowskának, hogy pihenjen, aludja ki és hozza rendbe magát. Niezgoda atya Krakóba küldte Adam Goncerzzsel, hogy töltsék ott a karácsonyt. A leendő püspök, Józef Życiński szállásolta el őket a Częstochowai Egyházkerület Felsőfokú Papi Szemináriumában. A papnövendékek hazautaztak az ünnepekre, így nyugodtan ki tudták kúrálni magukat.

Chmielowska közvetlenül szilveszter előtt utazott vissza Sziléziába. Megalapította a Regionális ellenállócsoporthoz, azokra a kapcsolatokra építve, amelyeket még 1980 előtt vagy abban az időszakban kötött, amikor a KSS KOR-ban tevékenykedett.⁶³

„Ez volt a legbiztonságosabb megoldás. Még 1980-ban tévesztettem szem elől őket, az SB nem ismerte ezeket a kapcsolatokat, mi pedig bíztunk egymásban, így egyszer sem buktunk le” – magyarázza.

Később részt vett a Sziléziai-Dąbrowai Régióban a Szolidaritás Regionális Koordinációs Bizottsága megszervezésében, és ő lett a bizottság elnöke. Kapcsolatba lépett más városokkal is. Csak olyan városi és helyközi struktúrák kerülhettek be a Bizottságba, amelyek képesek voltak önálló bulletint kiadni. Újságot nyomtattak, konspirációs hálózatot építettek, saját hírszerzést szerveztek. Saját ügyészek, bíróik és rendőrségi embereik voltak, de még a LEMP városi végrehajtó bizottságában is volt beépített emberük. Előfordult, hogy előbb jutott el hozzájuk egy információ, mint a vádlottakhoz.

1982 őszétől a Bizottság együttműködött a Harcoló Szolidaritással. Három évvel később Sławomir Bugajski és Barbara Kowalczyk, valamint a Harcoló Szolidaritás néhány aktivistája meghívta Katowicéből Chmielowskát, hogy lépjen be Kornel Morawiecki szervezetébe. Jadwiga Chmielowskát végül a katowicei csoport vezetőjévé választották.

Chmielowska és Bugajski 1985 kora nyarán találkozott Morawieccal. „Inkább csak figyelt rám, keveset beszélt. Látszott rajta, hogy kemény fickó, nincsenek komplexusai. Érdekelte, mi a véleményem a kialakult helyzetről, azt kérdezte, mit tegyünk. Érdekelte, hogy miért olyan radikális Felső-Szilézia. Megállapodtunk, hogy nem adom át a saját struktúrámat, dolgozom tovább velük” – meséli.

⁶³ A KSS KOR – Társadalmi Önvédelem Bizottság KOR – 1977. szeptember 29-én alakult meg a KOR (Munkásvédelmi Bizottság) átalakításával. A KSS KOR fő feladata az volt, hogy segítsen a politikai okokból elítélteken, és lépjen fel a jogszérmekkel szemben, illetve támogassa a független társadalmi kezdeményezéseket.

Az anyja halála után abban is megállapodtak, hogy felfedi kilétét. Chmielowska ugyanis félt, hogy eltűnteti az SB egy orgyilkossal. Ráíjesztettek a férjére, aki pszichésen kikészült ettől a helyzettől, végül beadta a válókeresetet. Mindketten úgy látták, jobb lesz így. Ha Chmielowska továbbra is névtelen aktivista marad, könnyű lett volna ártani neki. Ha felfedi magát, ismert lesz, és legfeljebb letartóztatják. A hatalom nagyon félt attól, hogy nemzetközi botrányt robbantanak ki az ellenzékiek megkínzásáról és haláláról szóló jelentések. Hogy „legendát” gyártsanak a találkozóhoz, kitalálták, hogy lesz egy „szolgálati vőlegénye” Jurek Filak, a wrocławai Szolidaritás Diákbizottságának közismert tagja személyében.

Mind Morawiecki, mind pedig Chmielowska tökéletesen ismerte a konspiráció alapelveit. Ritkán találkoztak. Morawiecki nem avatkozott bele a felső-sziléziai struktúrákba, mint ahogy más sem a Harcoló Szolidaritás vezetéséből. Minél kevesebbet tudtak egymásról, annál jobb volt. Jan Pawłowski adott ugyan Jadwigának olyan eszközöket, amelyekkel le lehetett hallgatni az SB-t, de ő maga nem akarta használni ezeket. „Attól féltem, hogy poloska van bennük. Inkább a hírszerzés klasszikus módszereiben hittem” – állítja.

Krzysztof Łucyk, az ellenzék sziléziai aktivistája megalapította az Elektronikus Mérések nevű céget. E cég finanszírozta a földalatti tevékenységet. Chmielowska feketén dolgozott nála. Ő is műszeresként végzett, tehát probléma nélkül el tudta látni a feladatát. A vezetékek szigetelésének szintjét, a konnektorok nullázását és más hasonlókat mérték.

Egész másképp rejtőzködött, mint a Harcoló Szolidaritás wrocławai aktivistái. Járt a utcákat, buszon és vonaton utazott. Az első hónapokban még a saját valódi iratait hordta magánál, de elkerülte az ellenőrzést; később hamis papírokkal járt, amelyeket Andrzej Czuma szerzett neki. Úgy viselkedett, mintha normális életet élne. Csak a lakhelyét váltogatta állandóan, a hadiállapot első heteiben napon-ta, aztán hetente, majd néhány havonta. A sziléziai agglomeráció majd minden városában lakott. 1983-tól két főhadiszállása is volt; az egyik Bytomban, a másik Łucyk lakásán.

„Mindig volt valamilyen mesém. Ki vagyok, miért vagyok itt, miért amott. Egyszer valakinek a nővére voltam, máskor a jegyese, ágyasa vagy rokona.” A kinézetét is változtatta. Meghízott, átfestette a haját, néha szemüveget hordott. Változtatta a keresztnévét, a vezetéknévét sose kérdezte senki.

Egyfelől nagyon vakmerően viselkedett, másfelől rendkívül óvatosan. Minden helyzetre felkészült. Tucatnyi történet volt a fejében, szükség esetén bármelyikkel előhozakodhatott. Tudta, hol ellenőriznek, hova nem lehet bemenni, hogy kell viselkedni vonaton vagy buszon. Saját trükköket eszelt ki. Időnként kísérettel közlekedett, akár három-négy emberrel is, akik veszély esetén segíteni tudtak neki.

Jó néhányszor igazoltatták. Először 1982 januárjában, amikor még a saját iratai voltak nála, és körözték. Éppen Tychyből Chorzówba tartott. Tudta, hogy melyik helyközi autóbuszjáratokon van ellenőrzés. Ezen a napon négyfős kísérettel utazott, de eltévesztették a vonalat. Olyan buszra szálltak fel, amelyet ellenőriztek. Általában egy megállóval előbb leszálltak, mint ahol felszálltak a buszra a járőrök, és gyalog mentek néhány utcát, aztán megint buszra szálltak. De most hibáztak.

Jadwiga a jármű közepén ült. Mögötte egy házaspár – a kísérői –, mellette a barátnője, szintén a védelem része, elől pedig még egy srác. A táskájában egy notesz, tele címekkel. Egyszer csak megállt a busz, és fölszállt két katona. Az egyiküknél volt egy lista nevekkal, bizonyára a keresett személyekével. Igazoltatni kezdték az utasokat. Ez biztos bukásnak nézett ki, itt már nem maradt esély. A következő pillanatban már viszik is. Hátraadta a noteszt. A katona egyre közeledett. Nem volt több mint húszéves. Kérte az igazolványt. Ránézett a nevére és a listára. Átfutotta, és megdermedt az arca. Némi tétozváás után összecsukta az igazolványt. Tisztelgett. „Kellemes utazást kívánok!” – mondta, és továbbment.

Nyilván tudta, kivel van dolga. De megmentette az ifjú hazafi.

A fiatal, fekete hajú, vékony lányt gyakran segítette a szépsége is. Ahogy csak tudta, kihasználta ezt az előnyt. Amikor vonattal közlekedett, rögtön kiszúrta az állomáson a hadsereg tisztjeit. Minél magasabb rangú, annál jobb. Odaállt mellé, és szóba elegyedett vele. „Kokettáltam velük, ahogy csak tudtam. Már a peronon a barátnőjük lettem. Rendszerint együtt szálltunk föl a vonatra,

a tiszt megkért, hogy üljek mellé. Kedvesen fecsegtem egész úton, hogy baráti párnak tűnjünk. Ha igazoltatták az utasokat, végignézték az egész vonatot, de minket békén hagytak.”

Egyszer Jadwiga egy pokoli nehéz, könyvekkel és szamizdattal teli táskával ült be a fülkébe a Katowice–Wrocław járaton. Már ültek ott néhányan, köztük egy repülőtiszt az oleśnicai egységből; direkt ilyen fülkét választott. Hogy ne keltsen gyanút, úgy tett, mintha könnyű lenne a táska. „Mosolyogva löktem fel a polcra, csak úgy repült. Leizzadtam az erőfeszítéstől, de úgy nézett ki, mintha csak a ruháimat vinném a táskában.” Leült a helyére, és mint mindig, flörtölni kezdett a tiszttel. Amikor Wrocławba értek, a tiszt gentlemanként segíteni akart a lánynak levenni a táskát. Láta, milyen könnyen tette fel, ezért egy kézzel nyúlt a bőrönd után, mert azt hitte, nincs súlya. A táska meg kis híján a döbbenetben ülő utasok fejére esett.

– Mi van ebben, gránátokat szállít, asszonyom? – kérdezte a zavart tiszt.

– Valami olyasmit – nevetett vidáman Jadwiga.

A tiszt elhallgatott, miután segített neki leszállni a vonatról. Jadwiga megrémült, hiszen ki is adhatta volna. De ő elkísérte a lányt a taxiállomásra, betette a kocsiba a táskát, és így búcsúzott: „Ne adja meg neki a pontos címet, szálljon ki egy utcával arrébb. Rendes nő maga. Szorítok, nehogy baja essen.” Mosolygott, tisztelgett, és elment.

A következő történet pedig a hadiállapot első hónapjaiban esett meg. Egy katowicei lakásban bujkált, amelyet a sínek mellett lévő utcából lehetett megközelíteni. Tüntetés volt, sötétedett. Jadwiga még a saját irataival járt. Hogy bejusson a házba, ahol lakott, el kellett mennie a SKOT-ok és néhány katona mellett. Már nem fordulhatott vissza, mert észrevették. Járt az agya: „Mit tegyek? A legjobb, ha megpróbálom pofátlanul.” Gyors léptekkel odament az egyik katonához, és behízelgő hangon megszólította: „Főhadnagy úr, könyörgöm, segítsen! Nem merek átmenni a viadukt alatt, sötét van, és annyi gyanús alak mászkál itt. Valami lármát is hallottam, muszáj hazamennem, el tudna kísérni?”

A katona csak tizedes volt: „előléptetése” főhadnaggyá, illetve a szép hölgy kérése legyezgette a férfiúi hiúságát. „Igen, kérem, jöj-jön velem”. „Ó, itt már világos van, nagyon kedves! Főnyeremény ez a hadiállapot, de jó, hogy itt vannak az urak, szörnyen veszélyes itt a helyzet” – mondta, mintha könyvből olvasta volna. Amikor a Rialto mozihoz értek, elragadó mosollyal mondott köszönetet

a „főhadnagy” úrnak, és elindult a Kościuszko utca felé. A megszállt katonák meg csak állt, és természetesen nem is igazoltatta.

Chmielowska egyrészt csinált ilyen „vonatos” akciókat, másrészt viszont gondosan betartotta a konspiráció vastörvényeit. Fő összekötője, Jan Wojnar is csak 1987-ben ismerte meg a főhadiszállását. Nem kapcsolódott össze szervezetileg a Szolidaritás helyi Regionális Koordinációs Bizottsága és a Harcoló Szolidaritás; egymástól külön tevékenykedtek. Minél kevesebben tudtak egymásról, annál kisebb volt a lebukás kockázata. Mindig teljesen „tisztá” lakásban találkoztak a két szervezet képviselői. Olyan helyet választottak, ahol korábban nem folyt ellenzéki tevékenység, így nem figyelte az SB. A reteszeket rendszerint Jan Siemiński atya, a gliwicei Dolgozók Lelkipásztori Közösség redemptorista szerzetese intézte. Jadwiga Rudnickán keresztül vették fel vele a kapcsolatot. A leggyakrabban két idősebb nő, Marta Preisner és Helena Totalande ajánlotta fel a lakását. Annak idején mindketten a Honi Hadsereg összekötői voltak. Két nővér volt a legidősebb, akik szintén a Honi Hadseregben szolgáltak. Kilencvennégy és kilencvenhat évesek voltak. „Nem félnek?” – kérdezte tőlük egyszer az atya. „Atyám, mi naponta arra a csodára ébredünk, hogy még élünk. Ha lecsuknak, és meghalunk a börtönben, hősök leszünk!” Mindkét hölgy több mint száz évet élt.

A Lwówi Műszaki Egyetem professzorának özvegye, Gostomska is segítette a katowicei Harcoló Szolidaritás tevékenységét. A nyolcvanéves nő irányította a reteszeket, szervezte a találkozókat. Amikor felhívták, a főzésről meg a bevásárlásról, a szén- vagy gyógyszervásárlásról beszélt, közben információkat adott a találkozók időpontjáról. Mindig kódolták az üzeneteket, a napokat és órákat gondosan áthelyezték. A professzor özvegye sosem készített jegyzeteket, mindenre emlékezett, egyszer sem tévedett. Rosszabb volt a helyzet azokkal, akikkel találkozót szervezett... Ha valaki Chmielowskával akart találkozni, előfordult, hogy sokat kellett várnia. Az is megtörtént, hogy úgy ment el a találkozóra, mintha a saját összekötője lenne, mivel a legtöbb ember, akivel együttműködött a konspirációban, nem tudta, hogy néz ki. „Csodálkoztak azon, hogy elbújtam, közben meg normálisan jártam az utcán. A rejtőzködés lényege, hogy beolvadj a környezetbe. Mindig volt valamilyen történetem, a munkám Łucyknál pedig abból állt, hogy utaztam, így ha valaki tudta, ki vagyok, nem csodálkozott azon, hogy állandóan eltűnök, mert szolgálati útra mentem.” Több tucat lakásban rejtőzött a konspiráció évei alatt.

A Harcoló Szolidaritás központjában Jadwiga Chmielowska Andrzej Zarachhal került a leggyakrabban kapcsolatba. „Kitűnő politikusnak és konspiránsnak tartom, kitűnő politikai érzékkel rendelkezik, szellemileg felkészült, és a szervezeti kérdésekhez is remekül ért. Imádtam dolgozni vele. Váltottunk néhány mondatot, és nem kellett hosszú órákat szentelni a vitákra” – jellemezte Chmielowska. Mindketten a konspiráció bajnokai voltak. Egyszer úgy szervezkedtek az SB orra előtt, hogy nemcsak őket tévesztették meg, hanem egymást is.

Az egyik találkozót egy boltba beszéltek meg. Zarach tudta, hogy Jadwiga minden alkalommal változtatja a kinézetét. Egyszer olyan volt, mint egy bombanő, máskor pedig mint egy megfáradt néni bevásárlószatyorral, megint máskor nőci kutyával vagy éppen sportolónő. Naponta többször is átöltözött. Ezúttal azonban túlzásba vitte. Ott álltak egymás közelében, de Zarach nem ismerte fel. Várt rá a bolt előtt, benézett, végül elment. Jadwiga biztos volt benne, hogy direkt nem ment oda hozzá, mert történt valami.

Amikor letartóztatták Kornel Morawieckit, Andrzej Kołodziej lett a Harcoló Szolidaritás főnöke. Amikor őt is letartóztatták, úgy döntöttek – egyrészt biztonsági szempontból, másrészt pedig azért, hogy megőrizze a szervezet hitelességét –, az lesz a legjobb, ha formálisan is Jadwiga Chmielowska kerül a szervezet élére. De facto nem egyedül vezette a szervezetet; Chmielowska Andrzej Zarachon és Zbigniew Jagiełłón keresztül tartotta a kapcsolatot Wrocław-val. Jagiełło volt az összekötője, de az ő neve szerepelt a Harcoló Szolidaritás minden nyilatkozatán. Tudták, hogy kicsoda, és ő hitelesítette a „céget” ebben a nehéz időszakban.

1986-ban Jadwiga Chmielowska eskette fel Piotr Hlebowiczot. Hlebowicz Grodnóba járt, ott élt a családja, és természetesen szamizdatot és katolikus könyveket is szállított. Egy idő után győzködni kezdte a Harcoló Szolidaritás aktivistáit, hogy érdemes lenne kibővíteni a szervezet tevékenységét keletre is. Azzal érvelt, hogy változások történnek a Szovjetunióban, kezdődik a peresztrojka, a kommunisták kiengednek a politikai foglyokat. 1987 őszén fölkereste Kornel Morawieckit Chmielowska és Hlebowicz, és javasolták neki, hogy kezdje meg a tevékenységét keleten a Harcoló Szolidaritás. Ő azt válaszolta: „Ha úgy gondoljátok, hogy érdemes, akkor csináljátok.”

1988 februárjában jött létre a Harcoló Szolidaritás Autonóm Keleti Részlege. Piotr Hlebowicz és Jadwiga Chmielowska irányította. Azzal kezdték a munkát, hogy megszervezték az oktatást a Szovjetunió különböző részeiről érkező aktivistáknak. Nyomdászati és rádiós oktatást tartottak, és megtanították őket a konspiráció alapelveire is.

Chmielowska: „1987-ben arról beszéltünk, hogy mivel átalakul a Szovjetunió, Lengyelországban keményebben kell harcolni, ki kell vívni a teljes függetlenséget. Elleneztük a kerekasztal-tárgyalásokat. Olyan információik jutottak el hozzánk, hogy nem kell már félni a Nagy Testvértől, mert időközben kis öcsivé vált. 1987 végére minden politikai foglyot kiengedtek a lágerekből. Hlebowicz részletes információkat adott nekünk, ezért úgy gondoltuk, nincs értelme tárgyalni a kommunistákkal.”

Amikor 1990. augusztus 1-jén visszavonták az ellene kiadott körö-zést, Jadwiga Chmielowska Leningrádba utazott az emberi jogok konferenciájára, amelyet Zbigniew Romaszewski szervezett szeptember 4-ére. Felült a vonatra, és átutazott az Ukrán SZSZK területén. Vitt magával orosz és ukrán könyveket is. „Akkor éreztem a legnagyobb félelmet, amikor életemben először átléptem a Szovjetunió határát. Kilenc évig bujkáltam, de akkor nem féltem ennyire. Miután átléptük a határt Medykában, azt hallottam: »sz vescsami na vokzall!«⁶⁴. Kiszállítottak bennünket. Megijedtem, de megembereltem magam, tudtam, hogy csak üvöltözéssel tudok bármit is elérni. Az oroszok így működnek.”

Föllármáztam hát az egész vagont: „Ha nem engednek minket tovább, abból hatalmas botrány lesz. Leningrádba megyek Szobcsak polgármester úr meghívására!” Korábban a szomszéd fülkében adott egy névjegykártyát egy idősebb zsidó házaspárnak, akik Lwówba utaztak, hogy megnézzék gyerekkoruk városát. Megkérte őket, tudassák a lengyel konzullal, hogy Jadwiga Chmielowskát letartóztatták. Végül nem tartóztatták le, hanem továbbengedték őket, még a csomagokat sem ellenőrizték. Londonból hozott könyvek voltak a bőröndjében. Probléma nélkül megérkezett Kijevbe. Leningrádban nagy tapsot kapott, amikor nyilvánosan kijelentette, hogy szabad, független államban élni alapvető emberi jog.

⁶⁴ Csomagokkal a pályaudvarra!

Selim Chazbijewicz, lengyelországi tatár kinyomtatta oroszul a Koránt a Harcoló Szolidaritás nyomdáiban. Chmielowska Hlebowiczcsal együtt terjesztette a Szovjetunió területén, a Krímben, Tatár földön és Közép-Ázsiában. Nyomdai eszközöket, rádióadókat és könyveket vittek át a határon. Nina Karsov nagy mennyiségben szállította Londonból Berlinbe a Szovjetunióban betiltott könyveket. Ott a Harcoló Szolidaritás berlini képviselője, Kazimierz Michalczyk szervezte meg a Lengyelországba szállításukat, ahonnan a Keleti Osztály aktivistái vitték tovább, a keleti határon túlra.

Chmielowska akkoriban együttműködött Irean Lasotával, a washingtoni IDEE intézet munkatársával;⁶⁵ ennek köszönhetően jó nyomdai eszközökkel láthatták el az egyes szovjet köztársaságokban működő függetlenségi pártokat. Jadwiga meglátogatta az egykori Szovjetunió összes köztársaságát. A Keleti Osztály együttműködött a szovjet lágerek egykori rabjaival és más általuk ajánlott személyekkel. Chmielowska csak az ilyen emberekben bízott meg. 1992-ig működött aktívan a Harcoló Szolidaritás Autonóm Keleti Osztálya.

„Mi volt ezzel a célom? Lengyelország teljes függetlenségét és a kommunizmus teljes megdöntését akartam elérni. Emlékszem arra, amikor 1981-ben Katowicében találkoztam Adam Michnikkel. Michnik meglátogatta a Szolidaritás Üzemközi Alapítóbizottságait. Az úgynevezett »finnesítésről« magyarázott, arról, hogy harcolni kell az emberarcú szocializmusért. Azt mondtam neki: »En nem akarok semmilyen finnesítést, sem Kuroń emberarcú kommunizmusát, szabad Lengyelországot akarok kommunizmus nélkül.«” Mindent ennek a célnak rendelt alá. 1980-ban posztgraduális tanulmányokat kezdett a Sziléziai Műszaki Egyetem Automatikai és Informatikai Karán. Négy hónapos gyakorlat után az Irányítási Rendszerek Intézetének igazgatóhelyettesévé lépett elő. Kiváló matematikus volt, az automaták elméletével foglalkozott. Aztán egyszer csak lemondott mindenről.

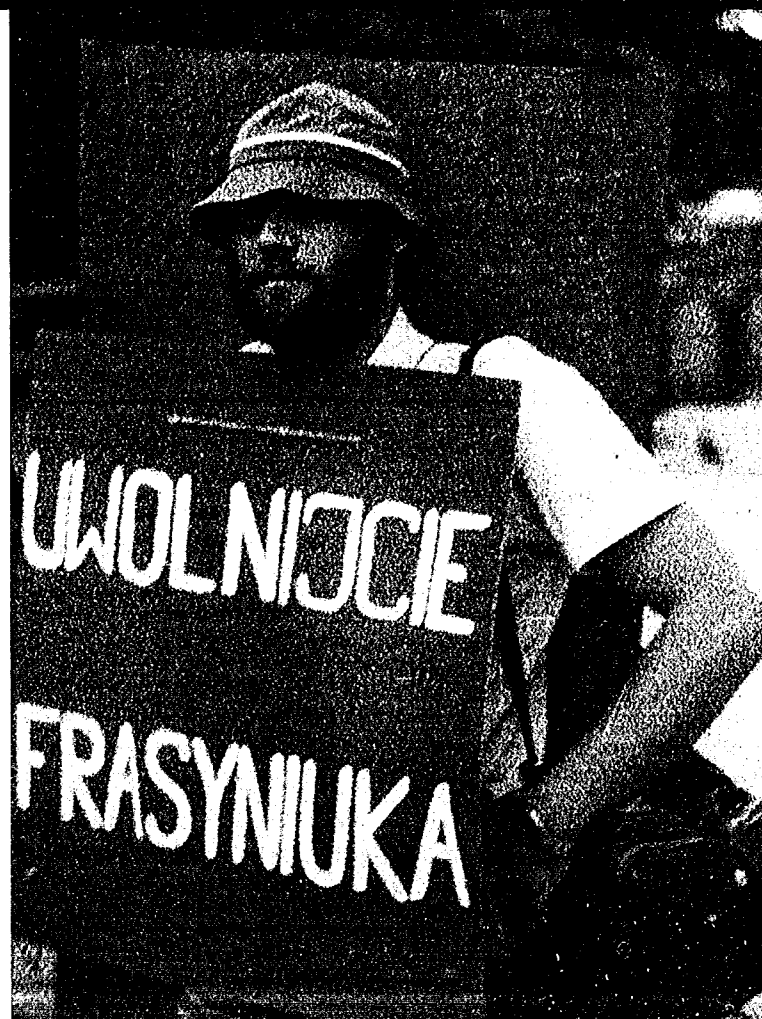
⁶⁵ Institute for Democracy in Eastern Europe (A Kelet-európai Demokrácia Intézet). Nonprofit intézet, amelyet 1985-ben hoztak létre Washingtonban azzal a céllal, hogy támogassa a kelet-európai országokban és a Szovjetunióban a demokrácia és a polgári társadalom fejlődését, valamint az emberi jogok tiszteletben tartásának felügyeletét.

A tudományos karrierről, a családi életről. Elvesztette a lakását, minden emlékét, még az édesanyja temetésén sem tudott részt venni. „Ilyenket nem tesz meg az ember a szakszervezetért. Engem nem érdekelt a Szolidaritás mint szakszervezet. Engem Lengyelország érdekelt. Ez a harc Lengyelországért folyt” – mondja határozottan.

„1982-ben azt feltételeztem, hogy Lengyelország tíz év múlva független lesz. Azt mondogatták, hogy a Szovjetuniónak szét kell rohadnia. Akkor huszonhat éves voltam, és racionálisan kalkuláltam. Azt feltételeztem, hogy tíz év múlva megbukik a rendszer. Akkor harminchat éves leszek, és építhetek még karriert, alapíthatok családot. Az ismerőseim azt mondták, hogy elvesztettem az eszem bujkálás közben, és pszichiátriára kellene mennem. De én hittem abban, hogy megbukik a kommunizmus, és igazam lett.”

**DAREK.
MEGTANÍTOTTAK ARRA,
HOGY LE TUDJAM GYŐZNI
A FÉLELMET**

22.

Darek. Megtanítottak arra, hogy le tudjam győzni a félelmet

Huszonhét éves, sportos férfi kockás ingben, úgy áll, mintha megbénult volna. 1984 októbere, Wrocław, Świdnicka utca. Pár nappal korábban jutott el az a hír az egész országba, hogy meggyilkolták Jerzy Popiełuszko atyát. A Harcoló Szolidaritás utcai tüntetésekre szólított fel. Darek Olszewskinek kellett kiadnia a jelszót a tüntetés megkezdésére. Ilyen feladatot kapott a szervezet vezetőitől. Sokszor csinálta már, de ezen a napon úgy érezte, nem bírja. Félt. Tele volt röplapokkal a kabátzsebe. Zomósok és ügynökök nyüzsögtek körülötte. Már korábban meghirdették, hogy délután négykor kezdődik a tüntetés a Főtér környékén, de nem adták meg a pontos helyet. Általában nem adták meg a részleteket, hogy ezzel is nehezítsék a rendőrség dolgát.

Ott állt a társaival az aluljáró lépcsőinél. Tudta, hogy ha nem kezd bele, akkor nem lesz tüntetés. A tüntetők kevesen voltak, a zomósok meg sokan. Ott álltak nem messze tőlük. „Rohadtul félttem, de tudtam, hogy nem borulhatok ki.” Ott mászkáltak az emberek, de lassan már kezdtek szétszéledni. A zomósok nézelődtek. Darek fejében cikáztak a gondolatok. Kornelra gondolt. „Tudtam, hogy sokkal többet áldozott fel. Ha nincs Kornel, ha nem esket fel, ha nincsenek ilyen gondolataim, már biztos behódoltam volna. Összeszorult a torkom a félelemtől. Arra gondoltam, ki ez a Kornel, mennyi mindent kockáztat; mit vesztett Zbyszek Oziewicz, akitől elvették a tudományos fokozatát a kommunisták, most meg röplapokat terjeszt. Én meg csak egy egyszerű mentős vagyok. Nekik köszönhetem az egész életem” – ilyen gondolatok jártak a fejében.

Végül behunyta a szemét, majd teli torokból kezdte skandálni: „Szolidaritás, Szolidaritás!”. Visszhangzott a fejében. Kinyitotta a szemét, és látta, hogy megindult felé a ZOMO. Egy pillanat alatt elszállt a félelem. Valaki utána kiáltotta: „Szolidaritás!”. Aztán kezdte a következő. Feldobta a röplapokat. A zomósok meg ahelyett, hogy azonnal ráugrottak volna, elkezdtek bámulni a papírlapokat. Ekkor odaugrottak hozzá mások, és elvegyült a tömegben. Visszavonultak a zomósok. Az egyikük megfordult, de a tüntetők nekiugrottak, és lefegyverezték. Darek szólt a társának, hogy dobja el a rendőrtől

elvett pisztolyt, majd kezdődött a szokásos harc. Darek korábban olyan utasítást kapott, hogy a végsőig harcoljon, de egy adott pillanatban vissza kellett vonulnia. Nem kaphatták el.

1982 őszén került a Harcoló Szolidaritásba. 1981 december elején polgári szolgálatosként éppen ügyeletben volt a bányamentőknél. Mindig mentős akart lenni, így valóra válthatta álmait. A sierszowicei bányában dolgozott, de december 12-én a rudnai bányában helyettesített egy kollégát, aki szabadságra ment. Két nappal később, reggel, útban a bányába, katonai járőr állította meg a buszt. Azt mondták a katonák, hogy sztrájkol a bánya, és mindenkit átszállítottak a buszból egy másikba, majd hazaküldték őket. Minden utas engedelmeskedett, kivéve Dareket. Ő arra hivatkozott, hogy mentős, és neki mindenképpen ott kell lennie a bányában. Átengedték.

„A mentőállomáson kommunisták dolgoztak. Csak párttag lehetett mentős, de nekem valahogy így is összejött. Én voltam köztük az egyetlen nem kommunista. Háromezren sztrájkoltak a bányában.” Darek egy nagy csarnokban ült a bányászokkal együtt. „Egy pap szólalt meg. Azt mondta, hogy a szocialista hatalom garantálja a biztonságunkat, ha kimegyünk. Kifütyülték. Két másik pap is volt ott. Ültem, és hallgattam, mit beszélnek az emberek, és egyre több antikommunista, hazafias gondolat kavargott bennem” – emlékszik vissza. A bányászok egymásra rakták a székeket a nagy üvegfal előtt. Darek közben próbálta rábeszélni a többi mentőst, hogy segítsenek, de ellenségnek tekintették, és elzavarták. December 17-én, csütörtökön körbevette a bányát a ZOMO.

Reggel valami zajt, aztán ágyúdörgést és nagy robajt hallott. Mintha egy ménes vágta volna feléjük. Kinyitották az ajtót, és berontott a ZOMO. Menekülni kezdtek a bányászok, a zomósok könnygázgránátokat dobáltak utánuk. Rohantak, mint az örültek. Úgy viselkedtek, mintha kábítószert hatása alatt álltak volna. Öten üldözték Dareket. „Mentős vagyok, hagyjatok békén!” – mondta a fehér sisakjára mutatva. Ilyet hordtak a mentősök. Nem hittek neki, és erősen megragadták. „Dobd az aknába a rohadékot!” – rendelkezett az egyik. A többiek megragadták Dareket, az aknához vezették, és... az utolsó pillanatban szabadon engedték.

A bányászok a szomszédos Polkowicébe menekültek. Darek pedig behúzódott a mentőállomásra.

– Minden rendben van, elvtárs? – szólította meg egy politikai tiszt.
– Rohadt kommunisták! – fakadt ki, mert nem bírta tovább. – Ezért még megfizettek! – üvöltötte.

Kiment az épületből. Kint a letartóztatott bányászokat őrizték a zomósok. Egyenesen beléjük futott. Le akarták tartóztatni a rendőrök. Menekülőre fogta. Átugrott egy kitört ablakon, elvágta a kezét, erősen vérzett. Néhány perces versenyfutás után elkapták, és odaállították a falhoz, a többi bányász mellé.

– Begyűjtünk még egy párat, aztán itt helyben főbe is lövünk benneteket, rohadékok!

A zomósok rájuk fogták a fegyvereiket.

Darek idegesen nézett körbe.

– Ne mozduljatok, mert agyonlövünk benneteket! – fenyegetőztek.

– Szökjünk meg – suttogta Darek a mellette álló bányásznak.

– Ne, megölnek minket – válaszolt a rémült férfi.

Darek is remegett a félelemtől. Tél volt, géppuskák, véres a keze. Nem volt vicces a helyzet. A zomósok egy pillanatra elvonultak. Akkor nekilódult, és átrohant a bánya területére. Azt mondta az öröknek, hogy mentős, és azért véres, mert ellátott egy rendőrt. Az örök hitte neki, és beengedték a mentőkocsiba. De nemsokára a mentőautót is megállította a ZOMO. A rendőrök ki akarták rángatni az embereket a kocsiból, hogy jól elverjék őket. Dareket egy orvos vette védelmébe, arra kérte a rendőröket, hogy hagyják békén, mert belső vérzései vannak. Elengedték a zomósok. Amikor megállt egy kereszteződésben a mentőautó, Darek kiszállt, és elfutott.

A közeli kisváros, Polkowice szokatlan képet festett. Ide kerültek a bányászok, akik áttörték a ZOMO által felállított kordont, amikor megtámadta a bányát a rohamrendőrség. Körbevették a zomósok a kisvárost, mert be kellett gyűjteniük a bányászokat. Közben a helyiek befogadták a házukba a bányászokat, ahol átöltöztek civil ruhába. Alig volt köztük helybeli, a legtöbben innen nem messze, Głogówban laktak, munkásszállón. Rengetegen segítettek nekik, ők meg átöltöztek, megszabadultak a munkaruhájuktól. Szürreális látvány volt: itt egy kupac ruha, ott egy kupac sisak, amott meg egy halom csizma. Háromezer férfi hagyta ott a ruháját, és bújt meg jóindulatú emberek otthonaiban.

Nagyon segítőkészek voltak, nem csak ruhát, hanem kolbászt, cigarettát is adtak, mindent, ami csak volt otthon. Amikor később elszöktek a városból a bányászok, tömve volt a zsebük minden földi jóval, amire rendszerint nem futotta nekik. Carment⁶⁶ szívtak, és cserkészkolbászt ettek.

A mentőállomásról levelet küldtek a bányába, ahol Olszewski dolgozott, azzal a kéréssel, hogy rúgják ki. A következővel indokolták: „December 12. és 17. között incidensre került sor Rudna megállóban, melyet az önök munkatársa, Dariusz Olszewski provokált ki”.

Darek számára ezután már nem volt kérdés, hogy mit akar kezdeni az életével. Mielőtt kirúgták a bányából, Wrocławba utazott, ahol kapott egy példányt a Napról Napra című lapból. Vett egy nagyobb mennyiséget, és különböző helyeken tette le. Később rendszeresen hordta. Lejárt az aknába, és berakta a vagonokba az újságokat. Úgy helyezte el, hogy könnyen megtalálják. Futár lett. Az édesanyja varrt neki egy különleges táskát, melynek az aljába bele tudott pakolni egy rizsma papírt. Közben azon gondolkodott, hogy föl kellene készülnie a harc keményebb formáira is. Głogówban szerzett egy kevés Dolomit robbanóanyagot. A kollégáitól kapott gyújtózsínort, és falrobbantásra használt gyutacsokat, ezeket különbözőképpen időzítették. Összemocskolódtak kezese-lábasokba tekerte a robbanóanyagot. Wrocławba akarta eljuttatni. Föl szállt a buszra, az ülése alá helyezte a csomagot. Egyszer csak megállt a busz. Rendőrök és katonák. Melege lett. Átkutatják az utasokat. Körülnézett, melyik ablak a vészkijárat. Elölről jött két katona, hátulról meg egy zomós. Előtte ült egy idősebb néni. Tél volt, hó mindenütt, nem lehetett elmenekülni. Hogyan úszhatná meg? „Ha megpróbálok lelépni, lelőnek, ha megtalálják nálam az árut, még csak nem is hazudhatok. Vége” – gondolta. Nagyon félt. A lábával óvatosan egyre beljebb tolta a táskát az ülés alá, hátrafelé. Aztán megijedt, hogy ezzel kibiztosítja a gyutacsot, és fölrobban az egész. „Jézusom, ártatlanok fognak meghalni” – futott át az agyán. Egyre közeledtek felé. Kigombolta a kabátját, majd odaadta az iratait a katonának. A katonai papírjából kiderült, hogy épp ugyanabban az egységben szolgáltak. A katona szimpátiával nézett rá.

⁶⁶ A Carmen volt akkor a legdrágább lengyel cigaretta.

Megkérdezte, mit visz. „Semmit.” Visszaadta a papírjait, megfordult, és elment. Nem nézett bele a táskába. Te jó ég. Fél óra múlva megérkezett Wrocławba a busz. De Darek kalandjai ezzel még nem értek véget.

Amikor hazaért, megállította egy rendőrijárőr.

– Mi van nálad? – kérdezte a rendőr.

– Büdös ruhákat hozok a bányából, szagolja meg – válaszolta.

Tényleg nagyon büdösek voltak. Elengedték. Sose használta a robbanó anyagokat. Eldugta arra az esetre, ha rátámadnának az emberekre a kommunisták.

Februárban elbocsátották a bányából. 1982 júniusában meglátogatta Czarek Nowacki és Paweł Falicki.

– Megalakul a Harcoló Szolidaritás, kiválik a Szolidaritásból. Belépsz? – kérdezték.

– Igen – válaszolt habozás nélkül.

Azonnal bekapcsolódott a szervezet munkájába. Előbb nyomdászattal és terjesztéssel foglalkozott. Majd az lett az egyik feladata, hogy ő kezdje a tüntetéseket. „Az volt a feladatom, hogy a megfelelő pillanatban elkezdjem a tüntetést. A Jichok Perec téren előhúztam egy zászlót; ezzel adtak jelt arra, hogy kezdhettük. Énekeltünk, aztán Wojtek Myslecki beszédet mondott, majd megindultunk. Végül Wojtek oszlatta fel a tüntetést” – meséli.

Az első balhén rakétákkal lőtték őket a zomósok. Darek vissza akart dobni egyet, de abban a pillanatban fejbe találták. Nem látott semmit. Azt mondta neki Wojtek, hogy ne dörzsölje a szemét, és behúzta őt egy mellékutcába. Miután visszanyerte a látását, megfordultak, és látták, hogy fekszik valaki az utcán. Nem állt mellette senki. Aztán odaért egy vízágyú, és egyenesen a fekvő ember felé tartott. Mintha át akarnának menni a lábán. Darek kihúzta a férfit a járdára, és abban a pillanatban vették célba őket a vízágyúval. Görcsösen rángatózott, ezért került a földre. Nem tudták, túléli-e. „Talán epilepsziás” – gondolta Darek, és megfogta az állkapcsát. A zomósok végig fröcskölték rájuk nagy nyomással a vizet. Aztán kiderült, hogy ez nem epilepszia. Eltalálták rakétával a tarkóját, és betört a koponyája. „Ha tovább nyomják a vízágyút, nem éli túl” – meséli Darek. Amikor végre elmentek, segített neki magához térni, majd betették egy mentőautóba. Pár hónappal később, december 13-án, misén látta viszont a férfit a székesegyházban. „Nézek, és ott áll mellettem ez az ember. Élt. Jobban éreztem magam tőle. Együtt imádkoztunk, de nem szóltam hozzá...”

1982 őszén lett a Harcoló Szolidaritás felesküdt tagja. Rendkívül komolyan vette a küldetését. Védenie kellett a szervezet vezetőjét és a tüntetéseket. A lehető legjobban föl akart készülni az új feladatokra. „Könyveket vettem a varsói felkelésről. Elolvastam őket, és aláhúztam bennük bizonyos részeket. Kerestem a példákat. Aztán megvettem a Kriminálisztika című könyvet. Azt kerestem benne, hogyan tudok védekezni, miként vizsgálják a nyomokat, hogyan gyűjtenek ujjlenyomatot. Fantasztikus tankönyv volt. Aztán megkaptam a Kis konspiránst”.

Számos feladatot végzett el a Harcoló Szolidaritásnak. Eleinte Kornel Morawieckit védte. Harcművészeti kurzusokat vezetett az aktivistáknak. Kitalálta és megszervezte a földalatti postát. Ő lett a postaügyi biztos, még külön pecsétje is volt. A Harcoló Szolidaritás postája sok adománybélyeget, valamint alkalmi borítékot tervezett és adott ki, ezek nagyon jól fogytak, és komoly bevételleket jelentettek, melyek a szervezet több tevékenységét is fedezték. Władysław Frasyniukot is Olszewski védte.

1985-ben éppen Anders tábornok képével ellátott borítékokat gyártottak, amikor betörték az SB funkcionáriusai a lakásba, ahol dolgozott. Házkutatást tartottak. Letartóztatták, és bevitték az SB Łakowa utcai központjába. Azt mondták a feleségének, hogy három év múlva láthatja újra.

Bezárták egy harmadik emeleti kihallgatósobába. Elvették a cipőfűzőjét, de véletlenül nála hagyták a nadrágszíját. Nem volt kilincs az ajtón, de ki tudta nyitni egy kapoccsal a zárat. Nem volt senki a folyosón. Bement a végébe, és magához vett egy guriga végépapírt. „Gondoltam, ha találkozom valakivel, azt mondom, nyitva hagyták a cella ajtaját, én meg elmentem a mosdóba. Mivel nem volt papír, gondoltam, átmegegyek egy másikba.” Lement a pincébe. „Tudtam, hogy ott lengyeleket gyilkoltak az ötvenes években. Láttam a cellákat, és kirázott a hideg.” Visszament a földszintre, ahol egy őr ült. Darek biztos léptekkel haladt előre. „Maradjon csak, szakaszvezető úr, ha megérkezik az őrnagy, mondja neki azt, hogy félóra múlva jövök” – mondta egy SB tiszt parancsoló hangszíjával. Az őr csak nézett, mint borjú az új kapura, de nem állította meg. „Sikerült – gondolta. – Csak át kell mennem a szemben lévő bíróságra. Nincs cipőfűzőm. Ha az őr észreveszi, rám lö.” Nem vette észre.

Bement a bíróságra, majd gyorsan átment a következő épületbe, ahol az ügyvédje is praktizált, a híres Aranka Kiszyna. Az idős hölgy, a Honi Hadsereg egykori katonája védte a földalatti aktivistákat. Darek beesett a szobájába, és büszkén kiáltotta:

- Asszonyom, megszöktem az SB-től!
- Micsoda? Csak mesélje el nyugodtan, szép sorjában mi történt
- válaszolt meglepetten.

Darek gyorsan elmondta, mi történt. Leírta, hogyan találták meg a házában a földalatti nyomdászt és a negyven borítékot.

– Darek úr, menjen vissza, nem tehetnek magával semmit – mondta nyugodt hangon az asszony. – A borítékért nem ültetik le, de a szökésért igen – tette hozzá.

„Megszöktem a börtönből, hős vagyok, ő meg visszaküld?!” – gondolta döbbenetben.

– Menjen vissza, nem lesz semmi baja. Mondja azt, hogy nem tudja, honnan vannak ezek a borítékok. Maga most gyorsan visszamegy – rendelte el.

A hős végül hajlandó volt visszamenni. Ugyanolyan határozott léptekkel haladt. Fölállt az őr.

– Visszajött az őrnagy? – kérdezte Darek.

– Még nem – válaszolta a szakaszvezető.

Mire fölért az emeletre, az ügynökök már rájöttek arra, hogy nincs a kihallgatósobában. Idegesen futkároztak a folyosón, keresték. Darek épp belefutott az egyikbe, és azt mondta követelőző hangon: „Milyen nagy cég, még sincs papír a végén. Ki kellett mennem szarni a földszintre.” Az egyiknél volt egy tálca fánk. Darek kérdés nélkül elvett egyet. „Köszí” – mondta nevetve, és szép nyugodtan besétált a cellába. Döbbenetben néztek egymásra az ügynökök, láthatóan nem értették, mi történt.

Darek jóban volt Garret Sobczykkel, a wrocławai egyetemen angolt tanító amerikaival. Garret lengyel lányt vett feleségül, és belépett a Harcoló Szolidaritásba. Szeretett volna elutazni egy tudományos konferenciára Csehszlovákiába. Hadiállapot volt Lengyelországban. Be kellett mennie az útlevelelőhivatalba az útleveleért, hogy vízumot tudjon szerezni. Egy ideje már figyelte az SB, és tudták, hogy földalatti tevékenységet folytat. Azt mondták neki a hivatalban, hogy nem megy Csehszlovákiába, és nem hagyhatja el Lengyelországot a következő negyvennyolc órában. Garret nagyon ideges lett, kirohant

a hivatali épületből. Még az útlevelét is otthagya. Bujkálni kezdett. Darek utasítást kapott arra, hogy foglalkozzon vele. Sobczyk nagyon rosszul viselte a helyzetet, rettentő ideges volt. Szeretett volna bejutni az Egyesült Államok nagykövetéhez, hogy elmondja neki a történeteket. Nagyon szigorúan őrizte a ZOMO és a rendőrség a varsói amerikai nagykövetséget. Mindenkit igazoltattak, aki a nagykövetség felé közeledett. Sobczykot keresték a lengyel hatóságok, tehát nem sétálhatott csak úgy be az amerikai nagykövetségre. Ki kellett hát találni valamilyen trükköt.

Darek és Garret hálókocsis vonattal érkezett Varsóba. Megvették mind a hat helyet a fülkében, hogy ne legyen senki a fülkében rajtuk kívül. Varsóban segített nekik Halina Staszewska, aki valamikor régen Kazimierz Leski összekötőjeként tagja volt a Szürke Seregeknek.⁶⁷ Garretet oroszoknak öltöztették. Tél volt, kapott tehát usankát, orosz bundát és egy bőr diplomatatáskát. Úgy nézett ki, mint egy magas rangú orosz hivatalnok. Darek elment néhányszor a nagykövetség mellett, hogy ellenőrizze, hogy lehet megközelíteni az épületet. Az volt a terv, hogy a lengyel járőröket megkerülve juttatják be Garretet.

Halina asszony egyik rokona taxisként dolgozott, és volt egy fekete Volgája. Ilyen limuzint használtak akkoriban az orosz diplomaták. Lecserélték a rendszámot: készítettek egy újat, amely úgy nézett ki, mintha diplomáciai kocsi lenne. Darek is kapott egy hasonló bundát és sapkát.

Úgy döntöttek, hogy az Ujazdowskie fasor felől közelítik meg az épületet. Átöltöztek, és elindultak. Úgy álltak be a járdára, mint a diplomaták, pont a nagykövetség személyzeti bejárója elé. Rögtön elindultak feléjük a rendőrök. Darek kiugrott a sofőr mögül, kinyitotta a hátsó ajtót Garretnek, és intett a rendőröknek, miközben azt kiáltotta: „Nye nado, tovarisci, nye nado!”⁶⁸ Az amerikaiak kinyitották Sobczykknak az ajtót, Darek pedig gyorsan továbbállt, nem várva meg a rendőrök reakcióját.

Komoly visszhangot keltett Sobczyk ügye. Az amerikaiak a lengyel hatóságokhoz fordultak, hogy biztosítsák állampolgáraik számára a biztonságot. Állítólag Czesław Kiszczak a szavát adta, hogy a haja

szála se görbül Garretnek. Visszamehet Wrocławba a feleségéhez, és helyben elintézik a vízumügyét. Sobczyk felült a vonatra a varsói központi pályaudvaron, és már az első megállónál lerángatták az államvédelmisek. Nyoma veszett. Néhány nap múlva bejelentették, hogy Garret Sobczyk amerikai kém, ezért kiutasították Lengyelországból. Felültették egy Helsinkibe tartó kompra.

Darek egyik utolsó akciója a „szendvicsséta” volt. A Grünwald téren mászkált egy szendviccsel, vagyis két reklámtábla lógott a nyakában, az egyik a hátán a másik a mellén. Az első táblára azt írta fel, hogy „Szabadságot Frasiuknak”, a hátára pedig: „Szabadságot a politikai foglyoknak”. (Kép Darek Olszewski akciójáról a 245. oldalon). Ebben az akcióban összesen hatan vettek részt. Az volt a cél, hogy jó fényképeket készítsenek róla. Tudták, hogy a „szendvicsakció” letartóztatással végződik. „A srácok a kapualjból fotóztak, volt nálam egy táska, amelyben már ott volt a fogkefe és a fogkrém letartóztatás esetére” – meséli Olszewski. Sikerült a fénykép. Artur Pietrzak meglépett a fényképezőgéppel. Dareket negyvennyolc órára letartóztatták. Harmincötezer zloty büntetést kapott.

Darek kemény fickó volt, de rájött, hogy ez már neki is sok. „Nem bírtam idegekkel ezt a sok vészhelyzetet és házkutatást. Éjjel arra riadtam, hogy dörömbölnek az ajtón. Képződtem. Aztán kiderült, hogy infarktusom volt.” Egy évvel később kivándorolt az Egyesült Államokba.

„Nem voltam jó tanuló. Le sem érettségiztem, de zseniális és nagy tudású emberekkel találkozhattam. Olyan kiemelkedő egyéniségekkel, mint Kornel Morawiecki, Zbyszek Oziewicz, Jurek Przystawa, Andrzej Zarach, Jurek Petryniak. Ők mind a kollégáim és barátaim lettek, nagyon sokat köszönhetek nekik. Például azt, hogy könyveket olvastam. Nagy megtiszteltetés volt számomra, hogy élvezhettem a társaságukat. Nagy hatással voltak rám, formáltak, mint egy modellt. Etikára és patriotizmusra tanítottak. Amikor pedig kialakultam, meg is keményítették. Megtanítottak legyőzni a félelmet.”

⁶⁷ Szürke Seregek (Szare Szeregi) – 1939 és 1945 között a Lengyel Cserkész Szövetség konspirációs szervezetének fedőneve. (A ford.)

⁶⁸ Nem kell, elvtársak, nem kell!

NYIKOLAJ. AZ OROSZ KAPCSOLAT 23.

Ukazuje się od czerwca 1979 r.

SIŁACHA POLSKA POLSKI LUD

BIULETYN DOLNOSLASKI

MIESIĘCZNIK NIEZALEŻNY

wydania nadzwyczajne

Rok 1981

KORNEL MORAWIECKI ARESZTOWANY

Aresztowano go wieczorem w poniedziałek 14 września. We Wtorek 15.09. wiadomość o tym przyniosła "Gazeta Robotnicza". O godz. 8 rano rozpoczęło rewizję w mieszkaniu K. Morawieckiego przy ul. Kilidzkiego, w pracy Instytut Matematyki Politechniki Wrocławskiej. W mieszkaniu córki, oraz w łazience wrocławskiej, gdzie mieszka jego żona. Zabrała dużą ilość książek i czasopism niezależnych /w tym część nakładu "B" / oraz kilka rękopisów i czysty papier. Zarząd Regionu Dolny Śląsk NSZZ "Solidarność" wydał oświadczenie /przeczytany obok / oraz podjął interwencję u wojewody wrocławskiego i w prokuraturze.

ŻYCIORYS

Urodził się 3 V 1941 r. w Warszawie. Szkołę średnią ukończył w Warszawie. We Wrocławiu ukończył Fizykę teoretyczną na Uniwersytecie Wrocławskim i w tej dziedzinie uzyskał stopień doktora. Przed dziesięć laty interesował się w bardzo dużym stopniu socjologią, publicystyką, polityką. Wraz z żoną na stałe. Członek dalszych w akcji protestacyjnej w 68 r., wydarzeniach marcowych i w czasie agresji na Czechosłowację, jak również w okresie wypadków grudniowych 1970 r. Od 79 r. był współredaktorem niezależnego czasopisma "Biuletyn Dolnośląski". Jest tonasty, ma czworo dzieci. Pracuje na Politechnice Wrocławskiej. Jest delegatem na Zjazd "Solidarności". Bezinteresowny, oddany całkowicie sprawie Polski.

oświadczenie

Wrocław, dnia 14.09.1981 r.

Aresztowano Kornela Morawieckiego -Delegata na I Krajowy Zjazd NSZZ "Solidarność". Redaktora "Biuletynu Dolnośląskiego". Na prośbę, odpowiem akcją protestacyjną. Bronię Delegata "Solidarności" - brońmy społeczeństwo przed bezprawiem!!!

Przedmian
Zarządu Regionalnego
NSZZ "Solidarność"
Region Dolny Śląsk

Nyikolaj. Az orosz kapcsolat

„A »barátságvonat« vágta haza a szovjet rendszert. A lengyelek kereskedni jártak vele, parfümmel, farmernadrággal és krémekkel sefteltek. Közben sajátos hangulatot teremtettek. Ezek a vonatok még Szibériába is eljutottak. Egyszer egy párttag is megjelent két bonbonnal, és el is passzolta. Lengyelországban még a kommunisták sem voltak kommunisták. Nálatok másképp festett a kommunizmus.” Nyikolajaj Ivanov Minszkből származik. Fiatal tudósként került Moszkvába a hetvenes évek végén. Ott ismert meg egy lengyel lányt, akit később feleségül vett. A Szovjetunióban már dolgozott a konspirációban, és Lengyelországban is gyorsan megtalálta a hasonlóan gondolkodókat. Végül a Harcoló Szolidaritásban kötött ki.

Nyikolaj későbbi felesége éppen a „barátságvonattal” látogatott el a Szovjetunióba. „Én még 1977-ben jöttem Lengyelországba, amikor már szerelmes voltam egy lengyel lányba. Azért tanultam lengyelül, hogy belekóstolhassak a szabadságba. Itt még szamizdatot sem kellett feltétlen olvasnia az embernek, a hivatalos újságokban is sokkal több mindent megírtak, mint nálunk. Amikor ideköltöztem, az volt az érzésem, hogy itt nincsenek is kommunisták. Megismertem egy házaspárt, a férfi tiszt volt a hadseregben. Olyan szovjetellenességet, amilyen a Lengyel Néphadseregben élt, nem láttam sehol. Mindenki tudott Katyáról. Megértettem, hogy Lengyelországban mindenki – a Biztonsági Szolgálat és a Lengyel Néphadsereg is – csak színleli a kommunizmust. Megértettem, hogy Lengyelország időzített bomba, előbb vagy utóbb felrobban, és a rendszer összedől” – magyarázza.

Két évvel azután házasodtak össze, hogy megérkezett Lengyelországba. Felesége a wrocławai ELWRO Elektronikai Üzemben dolgozott. „1981 után hatalmas földalatti nyomda működött az ELWRO-ban. Amikor megismertem a Harcoló Szolidaritás embe-reit, már nem féltem.”

Már korábban is szervezkedett Moszkvában. „Ott semmit sem tehetél, nagyon oda kellett figyelni. Ha a Szovjetunióban adtál valakinek egy Szolzsenyicin-könyvet, az csak olyan személy lehetett, akiről tudtad, hogy kicsoda, és vissza is kellett adnia. Egyébként szomorúan végződhetett a történet. Itt, az ELWRO-ban már 1980 augusztusa előtt is tömegével árulták a szovjetellenes kiadványokat” – mondja.

Ivanov Moszkvában a fiatal tudósok szövetségének elnöke lett. Egy nap egy barátjával ellátogatott Andrej Fagyin lakásába, a Kutuzov sugárút 24-be. Az apja az SZKP KB fontos embere volt. Fagyin adta neki az első számizdatot. Később együtt adták ki a fiatal szocialisták – ahogy ők nevezték magukat – folyóiratát. Öt példányban. Kölcsönadták az ismerőseiknek éjszakára, majd visszakérték.

„Moszkvában szörnyű idők jártak. Sosem telefonáltam, mielőtt felmentem Fagyinhoz. Ha megbeszéltük, hogy például »ma 18 óra-kor találkozunk a Puskin-szobornál«, az azt jelentette, hogy »holnap 10-kor egy teljesen más szobornál«. Illegális irodalmat olvastunk, és vitatkoztunk. Öt embert ismertem ebből a körből. 1982-ben derült ki, amikor majdnem mindenkit letartóztattak, hogy összesen harmincan voltak” – mondja.

Ivanov megszakításokkal ugyan, de utazhatott Lengyelország és a Szovjetunió között, mert Lengyelországban élt a felesége. „Amikor ideérkeztem, mindig gyanút keltem. A kommunisták és az ellenzékiek is gyanakodtak rám. Attól féltek, hogy az NKVD és a KGB küldött.”

1980 nyarán ismerte meg Piotr Kornel Morawieckit Starzyńskin keresztül. Starzyński villamossal hozta el egy általa nem ismert lakásba, egy régi bérházba, ahol még a véce is a folyóson állt. Marta és Anna a földön ült, és újságokat állítottak össze. Jadwiga Morawiecka főzött valamit a konyhában, közben hevesen vitatkozott Kornellal és Piotrral. Egyszer csak megszólalt Piotr: „Szia, Kornel, hoztam neked egy ruszkit”. Kornel ránézett Nyikolajra, és megkérdezte: „Kérsz kását?”. Ivanov megdermedt, és csak annyit mondott: „Igen”. Ilyen körülmények között kezdődött sokéves barátságuk.

Egy rövid beszélgetés után Kornel javaslatot tett: „Ha már akkora antikommunista vagy, írd nekünk”. És Ivanov megírta az első cikkét. Az első megbüntetett nemzet címmel a harmincas években, a Szovjetunióban meggyilkolt több mint százezer lengyelről. A szöveget úgy írta alá, hogy „Egy lengyel a Bugon túlról”. Aztán megtudta, hogy Jerzy Giedroyc is publikálta a cikkét a párizsi Kulturában. Hamarosan pedig az Alsó-sziléziai Bulletin munkatársa lett. A Harcoló Szolidaritás soraiba már természetes módon került.

1980-tól rendszeresen írt az Alsó-sziléziai Bulletinbe. Tucatnyi fedőnevet használt, többek között Sidorow, Mikołaj Miciewicz, Egy lengyel a Bugon túlról néven publikált. „Megírtam, hogy a ti hús-, cukor- és

cigarettajegyeitek mind semmi ahhoz képest, amit nálunk műveltek a Szovjetunióban. Lengyelországban láttam életemben először karajt. Azt sem tudtam, hogy hús-e vagy hal” – emlékszik Nyikolaj. 1980 augusztusa után írt egy cikket Igen, jövőnk címmel. Úgy írta alá, mint „A Szovjet Hadsereg tisztje”, aki tudja, hogy lerohanják Lengyelországot.

Az az ötlete támad Morawieckinek, hogy orosz nyelvű röplapon is kinyomtatja az Alsó-Sziléziában állomásozó szovjet katonák számára. A Bulletinben megjelent hát mellékletként oroszul is; ki lehetett venni belőle, és oda lehetett adni az oroszoknak. A Harcoló Szolidaritás felhívást is közzétett: „Ha ismersz orosz katonát a közeledben, igyál meg vele egy vodkát, és add át ezt neki”. Ivanov írta a szöveget, de hagyott benne hibákat, hogy úgy nézzen ki, mintha egy oroszul tudó lengyel írta volna. Ezek a mellékletek a hadiállapot bevezetése előtt készültek. Sokat szétszórtak a szovjet laktanyáknál, főleg Legnicában. Ez a fajta terjesztés különösen veszélyes volt, mert a „nemzetközi szövetségest” támadták.

1981 májusában, a Szolidaritás szakszervezet I. kongresszusa előtt, Ivanov és társai arról tanácskoztak Moszkvában, hogy levelet írnak a Szolidaritásnak. Néhány történelem szakos hallgató létrehozta a Szovjetunió Szabad Szakszervezeteinek Alapító Bizottságát. „Az utolsó verziót Fagyinnal írtam, aztán el kellett juttatnom Lengyelországba. A lelkemre kötötték, hogy ne legyen nálam, tanuljam meg fejből. Elmentem Lengyelországba, és beszéltem Kornelnak a levélről. Megírtuk a Szolidaritás tízmillió tagjának, hogy szolidárisak vagyunk velük, és az útjuk számunkra követendő – mondja. – Amikor Lengyelországba érkeztem, leírtam oroszul, majd Kornel lefordította lengyelre, és készített belőle néhány száz röplapot.” A szöveg többek között a következőket tartalmazta:

Ma a Szolidaritás az útmutató. Üldözések, vér és szenvedés árán a lengyel munkások lerázták magukról a rendszer szakszervezeteinek láncait. A kongresszus színe előtt mi, szovjet munkások és értelmiségiek (bár ma kevesen vagyunk), ünnepélyesen fogadjuk, hogy mindent, ami csak lehetséges, megteszünk a hazánkban, hogy segítsünk Titeket, és az igazságot terjesszük Rólatok, leleplezve a hazugságokat, és – ha kell – minden rendelkezésünkre álló módon megvédjük Titeket.

Kornel Morawiecki háromszáz példányt osztott ki a Kongresszus résztvevőinek ebből a felhívásból.

A Harcoló Szolidaritás megalakulása után nem sokkal Ivanov a szervezet fölesküdtött tagja lett. A fogadalomtétel emelkedett és ünnepélyes esemény volt. „Nem olvastam az esküt korábban, és amikor meghallottam az utolsó mondatot a halálról, azt gondoltam, hogy ez azért enyhe túlzás. De elismételtem. Nagy élmény volt. Arra gondoltam, hogy most már tényleg komolyan velük vagyok” – emlékezik.

Ő vezette az Alsó-sziléziai Bulletinben a Keleti Részleget. „Wrocławban azt beszélték, hogy Kornelnak titkos üzelmei vannak a ruszikkal, de senki sem tudta, hogy ezek a »ruszrik« mindössze egyvalakit jelentenek: engem. Csak öten tudtak rólam” – mondja.

1985-ben költözött végleg Lengyelországba Nyikolaj Ivanov. A Wrocław Egyetemen kapott állást. „A lengyel kommunisták alkalmaztak.” Megtelepedett Wrocławban, és belevetette magát a Harcoló Szolidaritás tevékenységébe. „Eltűntem három-négy napra otthonról, sokat voltam Kornellal, különböző lakásokban aludtunk. Néha olyan érzésem volt, hogy kicsit túlzásba viszik a titkolózást. Minimum három órába telt, hogy eljusson valaki Kornelhoz. Be kellett mennie például egy mise elejére a Szent Dorottya-templomba. Aztán ott várni, amíg jön valaki, és még a mise vége előtt kikísér. Aztán egy autó érkezett, majd átszállás. A másik autó után a harmadik, végül a negyedik. Csak a negyedik vitt el hozzám” – idézi fel.

Ivanov később kapott egy személyes kapcsolatot. Meglepte, milyen jól szervezett minden egy efféle tömegszervezetben. Az ő kapcsolata Basia volt, egy kávézó tulajdonosa. Csak vele találkozott. Hozzá járt, neki adott át anyagokat, ő meg továbbpasszolta. Mindent úgy intéztek, hogy ártatlan baráti találkozáson tűnjön az egész. Kávéztak és beszélgettek. A kávéház tulajdonosa átadta az anyagokat a nővérenek, a nővére a lányának, a lány meg felhívott valakit az információval, és így tovább. „Biztonságos és fantasztikusan szervezett csatorna volt, el kell ismerni – mondta Ivanov. – Kornelnak annyi bizalmi embere volt, hogy nekem, a ruszkinak is ki tudott jelölni egy személyes kapcsolatot. Az emberek többsége nem tudta, mit közvetít ebben a láncban. Voltak itt oroszul írt szövegek is, vagy csak szövegrészek” – meséli Nyikolaj. Kornel később ezeket lefordította és szerkesztette.

A Harcoló Szolidaritásban főleg cikkeket írt Ivanov. Sokat. Amikor Wrocławban tartózkodott, megírt egy fél évre való szöveget. Felhívásokat írt a Szovjet Hadsereg katonáihoz, vagy történeteket

a szovjetunióbeli életről, de történelmi témájú írásai is voltak. Nem járt tüntetésekre, mert Kornel megtiltotta neki. Túl nagy lett volna a lebukás kockázata.

„A Szabadság térnél laktunk – meséli. – Állandóan ott voltak a tüntetések is. Nálunk, a folyóson haladt »az egészség ösvénye«.⁶⁹ A tüntetés résztvevői néha beestek a lépcsőházunkba, az anyósom ajtót nyitott nekik, és beengedte hozzánk a tüntetőket. Utánuk megjöttek a zomósok.”

Egyszer a hadiállapot idején egy nő kopogott a lakásajtón. Furcsán volt öltözve, nem ismerte. „Jó napot kívánok, Nyikolaj Ivanovhoz jöttem” – mondta. Nyikolaj arra gondolt, hogy ez valami provokáció. Furcsán érezte magát. Eltelt egy kis idő, mire rájött, hogy aki ott áll, nem más, mint a Harcoló Szolidaritás egy aktivistája, Joanna Lubecka, de parókában, felismerhetetlenül kiöltözve. „Tíz arca volt az illegalitásban. Fantasztikus színésznő volt a konspirációban” – mondja róla elismeréssel.

Nyikolaj Ivanov odáig volt a Harcoló Szolidaritástól: „Őrült volt mindegyik, akik nem érik meg a nyugdíjkorhatárt. Született forradalmárok, mindig csinálniuk kellett valamit, vagy harcoltak, vagy megjavítottak valamit. Csodálatos, kompromisszumra képtelen emberek csoportja. Biztos vagyok benne, hogy ha harcolni kellett volna, akkor a Harcoló Szolidaritásból mindenki ott lett volna a barikádokon. A »nagy« Szolidaritásból nem mindenki.”

⁶⁹ Így nevezték azt, amikor a zomósok felálltak két sorba gumibottal, és ráparancsoltak az elfogott ellenzékiekre, hogy fussanak végig a két sorfal között. Futás közben folyamatosan ütötték őket. (A ford.)

MICHA

JÁTÉK ÉS SZÓRAKOZÁS
AZ ÁLLAMBIZTONSÁGGAL

24.

ZBRONIAKZE

WOJENNI

15.XII.81

Michał. Játék és szórakozás az állambiztonsággal

Beidézték kihallgatásra Michał Gabryelt a wrocławai Biztonsági Szolgálat központjába. Leültették egy nagy íróasztal elé, vele szemben pedig egy magas rangú SB-tiszt foglalt helyet. Gabryel komoly képet vágott, vastag szemüvege mögül mélyen belenézett vallatója szemébe, és megszólalt:

– Kéne valami, igaz? Beszéljük nyíltan, mert nem érek rá.

– Igen, el kéne kapni Kornel Morawieckit.

Gabryel elhallgatott egy pillanatra, mintha gondolkodott volna, aztán erős hangon megkérdezte:

– És leesik nekem valami érte?

– Kapsz útlevelet.

– Micsoda? Nyomjam föl Kornel Morawieckit egy útlevéért?

– fakadt ki. – Na nem, úgy kell nekem az útlevél, mint koporsóra a napfénytető. Ha megdobtok tízezer dollárral meg egy Mercedesszel, az tárgyalási alapnak elmegy, a többit majd meglátjuk – mondta egy komoly üzletember arckifejezésével.

Tízezer dollár akkoriban felfoghatatlan összeg volt, nagyjából harminc év fizetéssel volt egyenértékű.

– De Gabryel úr, maga is tudja, hogy nincs rá keretünk – válaszolta meglepetten a tiszt.

– Anélkül pedig nem megy. Ha nincs rá keretetek, akkor majd olyanokkal működünk együtt, akiknek van. Mint például a CIA-nek.

Mint kiderült, Gabryel látszólag abszurd viselkedése – aki fizikus, filozófus és hegymászó egy személyben – megtette a hatását. Döbbenten bámultak rá az ügynökök, de nem bántották.

Egy nap házkutatást tartottak Gabryelék Krzycka utcai otthonában. Nagyobb rajtaütést szervezett az SB, ennek volt része a házkutatás. Közben Gabryelék éppen Angliából vártak vendégeket: egy Londonban élő lengyel nőt és három angolt. Gabryelék számos külföldi kapcsolattal rendelkeztek, és kitűnően beszéltek angolul.

Reggel ötkor áttelefonált az ukrán szomszéd, akivel jó viszonyban voltak. Figyelmeztette őket: „Michał úr, égesse el, amit kell, és bújjon el, vendégei vannak a kertben”. A következő pillanatban már dörömböltek az ajtón.

„Mi az? Nem nyitom ki. Törjétek rám az ajtót, vagy gyertek hatkor.” Nem törték rá. Udvariasan vártak hatig. Akkor a házigazda maga nyitott ajtót, és betessékelte őket. Megkezdődött az alapos házkutatás. A funkcionáriusok végiglapozták az összes könyvet. Nem volt szerencsájuk, mert egy értelmiségi házában jártak, legalább ezer könyv volt. Ezen belül nagy mennyiségű földalatti irodalom. Gabryel legálisan tartotta őket, a kor egy másik jogi paradoxonának köszönhetően: a tanintézmény kiállíthatott egy engedélyt, ennek birtokosa bármilyen könyv egy példányát birtokolhatta, ha szüksége volt rá a tudományos kutatásaihoz. Gabryel tudós volt, így természetesen megszerezte a megfelelő engedélyeket.

Az ügynökök fáradtságos munkával lepakolták a könyveket a polcra, és mindet felírták. Sokáig tartott az átnézésük.

A szalonban állt egy nagy, kulcsra zárt gdański szekrény. Az ügynökök természetesen bele akartak nézni, de Gabryel azt mondta, hogy elvesztette a kulcsot, és a szekrény rendkívül értékes. Ha kárt okoznak benne, panaszt tesz az ügyészségen.

Az egyikük mégis hozott egy zárszakértőt, hogy kinyitassa a szekrényt. Egy óra múlva tért vissza egy borostás, szakadt, izzadságszagú férfival, aki úgy nézett ki, mint egy klasszikus betörő, akit éppen a börtönből hoztak ki. „Ti betörőkkel működtök együtt? Elképesztő!” – kommentálta a házigazda. Betörő volt-e, vagy sem, az mindegy, de a morgós fickó kétségkívül értette a dolgot, és szépen kinyitotta a szekrényt.

Főképpen francia könyvek álltak benne. S mivel az SB-seknek azt volt a feladatuk, hogy többek között a párizsi Kultura kiadványait keressék, csak azokat a könyveket írták fel, amelyek címlapján megjelent a „Paris” szó. Ezekre figyeltek, mivel a szekrényben lévő összes könyv áttekintése – érthetően – meghaladta volna szellemi képességeiket. Nem ismerték Molière nyelvét, mint ahogy más idegen nyelvet sem.

A szekrény egyik polcán ott állt egy ZX Spectrum típusú számítógép. Nem sok mindenkinek volt akkoriban ilyen technikai csodája, az SB funkcionáriusainak meg végképp nem.

– Mi ez? – kérdezte az egyik.

– Kérem, ez egy legújabb generációs transzputer, amely alá több komputer tartozik, de azok nincsenek itt – válaszolta komoly hangon Gabryel.

Az ügynökök beírták a megfelelő rubrikába: „transzputer”.

Mellette egy fémdetektor állt.

– És az ott?

– Ez a legújabb berendezés az Egyesült Államokból. Nagy távolságból lehet lehallgatni vele. Ha megfelelően be van állítva, és idetesszük a fülünket, mindent hallhatunk, amit a Łakowa utcában beszélnek.

Az ügynökök bizalmatlanul nézegették, és fölírták: „Ismeretlen gyártású amerikai berendezés”.

Gabryelék otthona akkoriban nyitott ház volt. Sokan látogattak el hozzájuk különböző körökből, nem csak földalatti ellenállókat fogadtak. Az utóbbiak igen komoly óvintézkedések mellett végezték a dolgukat, ennek ellenére értesíteni kellett őket valahogy arról, hogy mi történt.

Gabryel megegyezett abban a feleségével, hogy a nő elmegy otthonról, és haladéktalanul tudatja valakivel, hogy csapdát állított náluk a rendőrség. Katarzyna Gabryel közölte a rendőrökkel, hogy azonnal el kell mennie otthonról, mert egy hozzátartozója temetésére siet.

– Nem megy sehova, asszonyom.

– Kérem, engedjen ki, temetésre kell mennem.

– Nem mehet.

Katarzyna felmászott a párkányra, és kinyitotta az ablakot. Az egyik ügynök rákiáltott:

– Mit csinál?!

– Kikiabálok az utcára, hadd tudja meg mindenki, hogy házkutatást tartanak nálunk, és az SB nem engedi, hogy elmenjek a temetésre – mondta határozott hangon.

– Csak azt ne! Inkább menjen! – Végül kiengedték.

Katarzyna tájékoztatta a legközelebb lakó ismerőseit a házkutatásról, azok meg továbbadták az információkat.

Így már nem állt fenn az a veszély, hogy földalatti aktivisták esnek csapdába, ugyanakkor már délelőtt tíz órától „rendes” vendégek kezdtek beállítani, mert élénk társasági élet zajlott a Krzycka utcában. Közben az SB-sek az asztalnál ültek, és nem kis nehézségekkel küszködve írogatták össze a könyvek címeit.

Először a szomszéd csengetett. Az ügynökök intézkedtek:

– Nyissa ki, de ne áruljon el semmit.

Gabryel kinyitotta az ajtót, és e szavakkal üdvözölte a vendéget:

– Szervusz, gyere be. Itt vannak az államvédelmisek, csapdát állítottak nálunk. Kerülj beljebb, foglalj helyet.

Mivel köztudott volt Gabryelről, hogy szeret hülyéskedni, és gyakran vannak nála különböző vendégek, az illető nem hitte el, amit mondott neki.

– Rossz duma – mondta a szomszéd, és elröhögte magát.

Belépett a szobába, és köszönt a könyvkupacnál ülő férfiaknak:

– Sziasztok.

– Az iratait! – válaszolták.

Igazoltatták. Meglepődött, de leült az asztalhoz.

Ez még megismétlődött néhányszor az újabb vendégekkel is. Egyre abszurdabb helyzetbe kerültek. A házigazdán kívül még öt ügynök és ugyanannyi vendég ült az asztal körül.

Délután kellett megérkeznie az ismerős lengyel hölgynek meg a három angolnak. Fél órával korábban Gabryel figyelmeztette az ügynököket:

– Uraim, a berendezéseimen keresztül már tájékoztattam a nemzetközi sajtót a házkutatásról, nemsokára itt lesznek az újságírók a BBC-től és a brit lapoktól, közvetíteni fogják az egész világnak, amit itt történik!

– Na jó, többször nem csinál hülyét belőlünk – válaszolták.

Fél óra múlva megszólalt a csengő. Megérkeztek a külföldi vendégek. Gabryel az ajtóban állva gyorsan elmagyarázta nekik angolul, hogy éppen házkutatás zajlik náluk, és arra kérte őket, hogy tegyenek úgy, mintha újságírók lennének. Két ügynök állt mellette, de egy szót sem értettek az egészből. Csak álltak némán, meg sem próbálták igazoltatni az új vendégeket. Nem hittek a szemüknek.

A ház, ha lehet, még abszurdabb látványt nyújtott. Az asztalnál és a polcoknál az öt SB-s, a másik asztalnál öt ismerős, meg még négy angolul beszélő idegen.

Gabryel megkérte az angolokat, hogy vegyék elő a fényképezőgépeiket, és készítsenek fényképeket, amelyeken közelről látszik az ügynökök arca. A szigetországi vendégek tökéletesen értették a szerepüket.

– Százados úr, azt kérik az újságírók, hogy készíthessenek fényképeket, mert még sosem láttak kommunistát, és ezt borzasztó érdekesnek találják – mondta.

Az angolok körbejárták a kétségbeesett államvédelmiseket, belenéztek a papírjaikba, figyelték minden mozdulatukat.

A házigazda az angolokkal beszélgetett, de időnként ismét az ügynökökhöz fordult:

– Százados úr, mindent elmagyarázok nekik, elmondtam, hogy házkutatást tartanak, és felírják a könyvek címeit. Csak hogy minden összhangban álljon a tényekkel, nehogy téves dolgokat írjanak az újságaikba.

Végül az ügynökök elvesztették a türelmüket:

– Megyünk! Maga meg velünk jön!

– Ó, nem lehet, elnézést kérek, de vendégeim vannak, hiszen láthatják – tiltakozott Gabryel.

Az asztalon már ott volt a bor, a vendégek készítettek ennivalót, kezdetét vette egy furcsa fogadás. Az SB-sek ekkor mégis úgy döntöttek, hogy maradnak, és folytatják a keresést. Megkérdezték:

– Kaphatunk egy teát?

– Maguknak még vizet se adok!

Az egyik asztalnál a vendégek beszélgettek, a másikon, egy kis asztalkánál ültek az ügynökök, és szorgalmasan írták össze a könyveket. Egy kupacba rakták az ajtó mellé azokat a köteteket, amelyeket szándékukban állt lefoglalni. Úgy belemerültek a jegyzetelésbe, hogy nem vették észre, amikor az angolok – a házigazda kérésére – csendben elkezdték kihordani az általuk fölhalmozott könyvkupacot, és a ház különböző részein, többek között a hűtőszekrényben helyezték el az anyagot. Amikor a funkcionáriusok be akarták fejezni a házkutatást, és indultak volna, Gabryel kérte, hogy írjanak jegyzőkönyvet a házkutatásról, feltüntetve azokat a könyveket, amelyeket el akarnak vinni. „Nagyon kérem, pontosan írjanak föl mindent: szerző, cím, a kiadás helye és éve. Mindent!” Az SB-sek alázattal, egy órán keresztül készítették Gabryelnek a jelentést.

Vele is aláírták a jegyzőkönyv másolatát. Michał odaírta a saját észrevételeit is: „Hanyagul végezték a házkutatást. Nem néztek be a konyhába. Még a kertet sem ásták föl. Pedig a kertben is lehetnek veszélyes kiadványok! Aláírás: Michał Gabryel.”

Gabryel nem úszta meg egy negyvennyolc órás letartóztatás nélkül, bevitték a Łąkowa utcába.

Egyszer őrizetbe vették az utcán Czarek „Jacus” Nowackit és Michał Gabryelt, aztán bevitték őket a sítire. Czarek huszonkét, Michał harminchat éves volt. Az ügynök egy maflással köszöntötte Michałt, mire ő hatalmas botrányt csapott.

– Megvan a Krzycka utca hercege. Sítire velük! – kiáltotta az ügynök.

– Hozzátok ide Błażejewskit! Panaszt tesztek! Megverték! – kiabálta Gabryel. – Elmegyek az ügyészségre! Nagy balhé lesz, titeket meg kihallgatnak majd. Mindenhol erről szólnak majd a hírek. A Szabad Európa világgá kürtöli, és olyan ideges lesz Błażejewski, hogy kirüg benneteket!

A rendőrök és az ügynökök földbe gyökerezett lábbal álltak. Nem tudták, hogyan reagáljanak. Erőfölényben voltak, a letartóztatott pofátlanul viselkedett, ugyanakkor valószínűleg átvillant az agyukon, hogy ha erről beszélnek a Szabad Európában, abból bajuk is lehet. Gabryel észrevette, hogy elbizonytalanodtak, és mivel tényleg pofátlan volt, ráadásul imádott gúnyolódni a rendszer emberein, még tovább ment:

– Tudja, uram, mihelyt megváltozik a rendszer, rögtön átrostáljuk az állományt. Titkos rendőrség akkor is lesz, de mi nem alkalmazunk olyanokat, akik követ törnek az úton, és nem értenek semmihez. Csak a szakemberek maradnak.

– Maga megbolondult! – válaszolta az egyik rendőr. De az arcuk mégsem azt tükrözte, hogy teljesen hülyének nézik Gabryelt.

Kiderült, hogy az ilyen abszurd, öngyilkosnak tűnő viselkedésnek nagyon is volt értelme. Teljesen hülyére vette az SB-seket, azok meg törték a fejüket, hogy ki lehet ez az ember, aki így viselkedik, és inkább nem bántották, mert nem árt az óvatosság. Egyébként is nagyon féltek attól, hogy komoly médiavisszhangjuk lesz az akcióiknak nyugaton, különösen a Szabad Európa Rádióban. Morawiecki szervezete és a Szolidaritás minden olyan esetről hírt adott, amikor megverték valakit, provokáció történt, vagy másként sértette meg a törvényt az állambiztonság. Ez bizonyult a legjobb védekezésnek. A kommunisták mindent megtettek annak érdekében, hogy ne kerüljenek ki Nyugatra az ilyen ügyek. A Lengyel Népköztársaság vezetői szívesen bizonyították volna a külföld számára, hogy civilizáltak, nem sértik meg az emberi jogokat, és csak azok ellen harcolnak, akik vétének a közrend ellen. Így azok szenvedtek a legtöbbet, akinek nem volt lehetőségük arra, hogy megvédjék magukat. Az SB nagyon ritkán

alkalmazott erőszakot azokkal szemben, akik kapcsolatban álltak a Szabad Európával, az Amerika Hangjával vagy a nyugati tudósítókkal.

Gabryel nemcsak azzal fenyegetőzött, hogy világgá kürtöli a piszkos munkájukat, sokkal többet tett ennél. Nagyon szerette eljátszani az SB előtt, hogy fontos és befolyásos személy. Bizonyára segített neki ebben az is, hogy rajongott a színházért. Feleségével, Katarzynával együtt felléptek a Hegymászók Klubja köré szerveződő, hihetetlenül színes egyéniségekből álló társaság által rendezett előadásokon. Emellett még segítette az is, hogy erkölcsi és szellemi fölényben volt üldözőivel szemben.

Gabryelék házával szemben egy idős úr lakott. Ez a férfi titokban szimpatizált az ellenzékkel, de a fia az állambiztonságnál dolgozott. 1983 nyarán Gabryel tőle tudta meg, hogy lehallgatják. Nem volt hozzá bátorsága, hogy személyesen mondja el az érintettnek, inkább az ukrán szomszédnak adta tudtára. Ő pedig udvariasan bekopogott Gabryelékhez, intett a házigazdának, hogy jöjjön ki vele az udvarra, és elmondta neki: „Michał úr, mikrofon van a lakásában”. Fontos információ, csak nem tudni, igaz-e. Ha igen, akkor hol lehet? Érdekes feladvány volt ez egy elméleti fizikusnak, filozófusnak és a Tátra jó ismerőjének, aki évek óta konspirációban él.

Ha már lehallgatnak, akkor valahol lennie kell valamilyen adó-vevőnek. Az adó-vevő pedig áramot vesz fel.

Gabryel minden berendezést kikapcsolt az egész házban, beleértve a legkisebb lámpákat és a hűtőszekrényt is, majd ampermérővel megnézte a dugaljakat. Az ampermérő harminc milliamper erősséget mutatott, ami azt jelentette, hogy valami áramot vett fel. Egy berendezés, amelyet nem kapcsolt ki a ház gazdája. Michał ampermérővel ellenőrizte az összes szerelvénydobozt a házban. Az egyikben láthatóan kilengett a mutató. Áramot talált a doboz és a nappaliban, nem sokkal a padló fölött elhelyezett konnektor között. Kivészte a falat a konnektornál, és talált egy kis műanyaggal borított berendezést. Ugyanazt tette ő is, mint Zbigniew Oziewicz.

Nem távolította el rögtön. Várt három napot. Megbeszélte egy ismerőseivel – a Villamosmérnöki Karon dolgozó alpinistával –, hogy

készítsék elő a röntgengépet. Kiszerelte a konnektorból a berendezést, gyorsan elvitte a műszaki egyetemre, hogy átvilágítsák, és megvizsgálják, mi van a műanyag alatt. Aztán hazament, és visszahelyezte. Kiderült, hogy a legmodernebb japán, integrált áramkörös adó-vevőt találta a konnektorból.

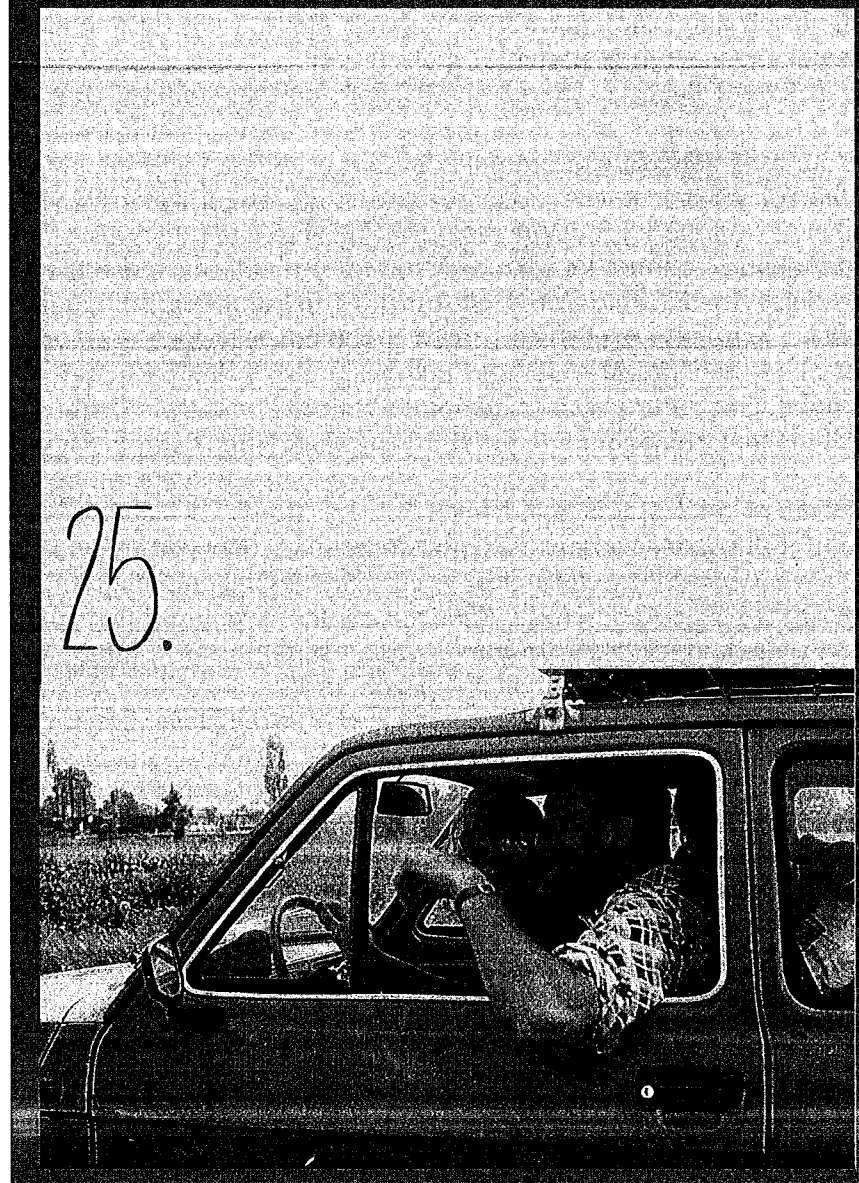
„Nem akartam tudatni velük, hogy megtaláltam. Ha ezután jött valaki hozzám, kikapcsoltam az áramkört, és szabadon beszélgethettünk. Az ügynökök meg azt hihették, hogy egyszerűen áramszünet van” – meséli Gabryel.

Két hónappal később az SB-sek valószínűleg rájöttek, hogy valami furcsa véletlen folytán mindig akkor van áramszünet, amikor érdekes vendég érkezik Gabryelékhez. És egyszer csak eltűnt a berendezés.

„Nem vettem észre, mikor csinálták. Nagyon profik lehettek, nem hagytak semmilyen nyomot. Ha nem nézem meg rendszeresen, észre se veszem. Elegánsan helyreállították a konnektort, nyilván korszerű műszereik voltak. Profi munka” – ismeri el Gabryel. De nem volt ilyen egyszerű a dolog. „Azt hittem, képtelenség, hogy ezentúl nem hallgatnak le. Lehet, hogy elhelyeztek valahol egy másikat, amely elemmel működik.” Ezúttal hazacipelt az egyetemről egy rádióhullámok bemérésére alkalmas nagy gépet. Az elektromos mezőt mérő műszer jó hatvan kilót nyomott. Gabryel mért, mért, végül bemérte. Az elemmel működő adó-vevőt egy másik konnektorból helyezték el. Gabryelék eleinte úgy tettek, mintha nem tudnának semmiről. Amikor jöttek hozzájuk, kikapcsolták. De nem sokáig bírták. „Kezdtünk hülyéskedni. Káska ilyesfajta beszédeket tartott nagy hangon: »Jaj, de nehéz a funkciók élete! Mennyit kell szenvedniük! Senki sem szereti őket, mindenki kiröhögi őket, ujjal mutogatnak rájuk, ezt a szégyent, milyen rossz nekik!«” Egy idő után a szegény, nehéz munkát végző ügynökök nem bírták tovább, és az elemes adó-vevőt is fölszámolták.

De beraktak egy másikat. Kérdés, hogy hova. „Hülye voltam. Nem tudtam, mit tegyek. Ezúttal azonban a női megérzés segített. Körbejártuk Kasiával a házat, mert azt mondta, kint biztos találunk valamit. Hirtelen látjuk ám, hogy új telefonkábel húzódik. Különbözött a régitől. Megkerestem, hol vannak összekötve fent a telefonkábelek, és megtaláltam. Két kisebb mikrofon látszott a deszkák között a nagyszobában, a zongora alatt. Rögtön kitéptük ezeket a kábeleket. És aztán talán így már nem hallgattak le minket.”

POZNAŃ. KIS POLSKIVAL A LÉPCSŐKÖN

Poznań. Kis Polskival a lépcsőkön

Egy két méter magas, szakállas, nyakigláb férfi szamizdattal teli kis Polskival hajtott le tizenhat lépcsőfokon egy poznańi lakótelepen. 1987 nyarán történt. Az autó túlélte a nyaktörő mutatványt. Csupán a lökhárító egy darabja tört le. Az állambiztonságiak dermedten nézték, nem akarták elhinni, de a földalatti aktivistának csodával határos módon sikerült megszöknie egy hézagmentesen körülzárt területről is.

Maciej Frankiewicz, a poznańi Harcoló Szolidaritás vezetője éppen Wrocławból szállított egy csomagot. Odament az átadó pontra, hogy nagyobb mennyiségű könyvet vegyen fel. Féltette a kocsiját. Azokban az időkben lefoglalták azokat az autókat, amelyekben illegális kiadványokat szállítottak. Korábban már elvettek tőle egy autót azzal az indokkal, hogy „szállításra alkalmas”. Akkor az utcán kapták el, és újságokat találtak a táskájában. Nála volt a slusszkulcs, ezért később azt mondta az ügyész, hogy Frankiewicz egyértelműen autóval akarta szállítani a szamizdatot, tehát le lehet foglalni a kocsit.

Most tehát vigyázott, és kicsit távolabb parkolt le. Kijött a pincéből két nehéz táskával, az autóhoz vonszolta, és be akart szállni. Ebben a pillanatban odalépett hozzá egy férfi, és megkérdezte, mennyi az idő. Majd miután Frankiewicz beült a volán mögé, és megpróbált elindulni, a férfi megismételte a kérdést. Ez már igencsak gyanús volt. Beindította a motort, de nagyon lassan indult el a huszonhárom lóerős gépezet, megterhelve két nagy táskával és egy súlyos sofőrrel. Csigatempóban haladt, de valami csoda folytán gyorsabban ment, mint az a két ügynök, aki üldözőbe vette. Frankiewicz jól ismerte a környéket. Csak egy úton lehetett kijutni onnan, ahol éppen volt. Villámgyorsan elemezte a helyzetet. Ha itt akarják megállítani, biztosan lezárták az utcát. „Ha körbevették a környéket, akkor biztosan a Słowiańska utcánál vannak az autóik. Én kis Polskival vagyok, nekik meg Fiatjuk vagy Polonezük van. Nincs semmi esélyem, és ha ezen az úton megyek, rögtön megállítanak. Eltorlaszolják előttem az utat, vagy utolérnek” – gondolta. Mit lehet tenni? Az egyetlen megoldás átmenni a parkon a gyalogosok sétányán, amely lépcsővel végződik. Tehát a következő alternatívákkal számolhat: vagy elkapják, és biztosan elveszik az autót, vagy vállalja a kockázatot,

és lehajt a lépcsőn. Legfeljebb darabokra esik a kis Polski, de ha meg se próbálja, biztosan elveszik. „Jobb összetörni az autót, mint odaadni nekik” – döntötte el a kérdést. Néhány másodpercig tartott az egész gondolatmenet, és rögtön meg is hozta a döntést.

Frankiewicz egyenesen a lépcső felé vette az irányt. A Fiat 126p – a hetvenes- nyolcvanas években sok lengyel álma – megmutatta, mire képes. Minden baj nélkül legurult tizenhat lépcsőfokon. Maciej Frankiewicz, autójában rengeteg földalatti kiadvánnyal, az SB előtt ismeretlen irányba távozott (Frankiewiczről és a kis Polskijáról készült kép a 275. oldalon).

A két méter magas, rendkívül jó fizikumú, nagyon intelligens, valamint hihetetlenül elszánt és bátor Maciej Frankiewicz volt a Harcoló Szolidaritás talán legszínesebb egyénisége. Poznańban nem sokan vettek részt az ellenzéki tevékenységben, így könnyen kiszúrták a nem túl népes tüntetéseken, fölsímeték magas termetéről és szakálláról. Rendszerint ő vezette a tüntetéseket, beszédet mondott, közel ment a zomósokhoz. Nem félt tőlük, inkább fordítva: ők féltek tőle. Sosem fordult elő olyan eset, hogy egy ügynök támadt rá, legalább két rendőr ment ellene. Már a kinézete önmagában tiszteletet parancsolt. Az SB-sek tudták, hogy karatézik, és nagyon gyorsan fut.

Rafał Grupiński Poznańban tanult Janusz Schetynával, Grzegorz Schetyna bátyjával. Januszt és a feleségét, Joannát internálták, hároméves gyerekük egyedül maradt. A rendőrség elvitte a szülőket, a gyereket meg leadták a nagyszülőknél. Ekkor Rafał kapcsolatba lépett Grzegorzzsal. December 15-én kezdett röplapokat nyomtatni a házában az Állami Képzőművészeti Főiskolán dolgozó Andrzej Piątekkel, aki kultúrtörténetet és esztétikát tanított. Korábban, 1977-től nagyjából félévente rúgták ki egymás után különböző iskolákból.

1982 januárjában Andrzej Piątek becsöngetett Grupińskihoz, és elmondta neki, hogy van vele egy fiatalember, akit el kellene rejteni, mert most szökött meg az internálótáborból. Késő délután volt, sötét. A bokrok mögül kirajzolódott Maciej Frankiewicz sziluettje.

Maciej a Grupiński házaspárnál kezdett bujkálni. Lassan erőre kapott, és tüntetéseket akart szervezni, falakat akart festeni, egyáltalán mindent csinált volna, amit csak lehet. Többet akart annál, minthogy csak az Isten, ki lengyelhont... énekelje. Nem igazán kedvelte a Harcoló

Szolidaritás poznańi közegét. Az aktivisták féltek a radikalizmustól. Grupiński és Schetyna azon gondolkodtak, hogyan használhatják ki a Maciejben rejlő potenciált. Arra jutottak, hogy ideális hely lesz neki a Harcoló Szolidaritás.

Frankiewicz eleinte csendben maradt, szégyenlősen viselkedett a nagyobb társaságokban, nem volt semmi önbizalma. „A bulikban általában a sarokban ült, és nagyon keveset beszélt” – idézi fel későbbi felesége, Joanna. „Amikor megjelent nálunk, egy magas srácot láttam, aki úgy közlekedett, mintha ott se lenne. Behúzta a nyakát, meg volt görnyedve, mintha szégyellné, hogy létezik” – meséli Szymon Jabłoński, egykori diák és a karateklub tagja, aki Frankiewicz egyik legközelebbi munkatársa volt a poznańi Harcoló Szolidaritásban.

Hamar kiderült, hogy Maciej a lengyel ellenállás egyik legösszeszedettebb és legbátrabb embere. Azt beszélték, olyan, mint egy egész zenekar. Megírta a szöveget, kinyomtatta, terjesztette, az embereknek olyan érzésük volt, mintha a szervezet száz munkatársa helyett dolgozna. Még a hozzá közel állók előtt is rejtve maradt a kiléte. A szövegeket Stefan Bobrowski néven írta alá, e fedőnevet a januári felkelés vezetője után vette fel. Két-három tagon kívül senki nem tudta, kicsoda Stefan Bobrowski. Olyan titokban tevékenykedett, hogy időnként érdekes helyzetek alakultak ki ebből. Történt egyszer, hogy Maciej levelet kapott azzal a kéréssel, hogy Kornel Morawiecki közvetítésével (mert azt tudták, hogy Maciej tartja a kapcsolatot a Harcoló Szolidaritás központjával) adják át... Stefan Bobrowskinak.

A programokkal kapcsolatos problémák harmad- vagy negyedrangú kérdések voltak számára, neki a munka volt a legfontosabb. Egyszer egy találkozón Władek Filipek és Rafał Grupiński politikai fejtegetéseit hallgatva ingerülten közbeszólt: „Mégis, miről beszéltek? Papírt, festéket, nyomdászokat, lakást kell szereznünk, terítendőket kell az újságokat, pénzt kell szereznünk.” Szerette a tényszerűséget. Míg társai napi tizenkét órát dolgoztak, Maciej tizenhatot.

Ez nem azt jelenti, hogy az eszmék nem voltak fontosak. Maciej és a poznańi szervezetben dolgozó társai nagyon világosan körülírható nézeteket vallottak. Mindig azt mondták, nem az a céljuk, hogy találjanak valamilyen kompromisszumos megoldást a hatalommal, vagy hogy részben újjáalakítsák a Szolidaritást. A céljuk világos volt: meg akarták dönteni a kommunista rendszert.

Szymon Łukasiewicz 1981-ben, érettségije évében kezdte festeni a falakat. Ekkor ismerte meg Maciej Frankiewiczet. Hosszú haját növesztett, lázadt a rendszer ellen. 1984-ben letartóztatta a rendőrség, mert ellenállást viselt a ruháján.⁷⁰ Amikor kijött a Rycerska utcai kapitányságról, búcsúzóul kapott egy botütést. Mérges lett, de próbált valamilyen konstruktív formát adni az idegességének. „Most nem győzhetlek le – gondolta. – Nem teszek panaszt, hanem a létalapotoktól fosztalak meg benneteket. Majd később győzlek le.” Maciej Frankiewicz gyorsan beszervezte a földalatti ellenállásba. Kezdetből fogva ő készítette A Harcoló Szolidaritás Poznańi Szekciója című kétheti lapot. Négy szám elkészítése után Maciej elvitte Szymont Wrocławba. Wojciech Myślecki előtt tették le az esküt. Kezet fogtak. Nagy élmény volt ez nekik. Poznańban kevesen dolgoztak, de Wrocławban nagy és jól szervezett földalatti struktúra működött. Az esemény előtt a szokásos reteszen kellett átjutniuk. Ellenőrizték, hogy követik-e őket. Wrocławban kaptak szkennert és harmincezer zlotyt, hogy fejlesszék a tevékenységüket. S ami a legfontosabb: instrukciókat arra vonatkozóan, hogyan hallgassák le az SB-t, hogyan fejtsék meg az ügynökök rejtjeleit, milyen módszerekkel követik az embert, és hogyan dolgoznak.

Łukasiewicz akkoriban technikusként végzett jövedelemkiegészítő pluszmunkát a Bank nevű rockzenekar mellett. Wrocławba is járt velük koncertezni, így tudott szamizdatot szállítani oda-vissza. „Myślecki kezdetből fogva ki akarta verni a fejünkből azt, hogy bármivel is tudunk pénzt keresni. Elmagyarázta, hogy figyelünk kell az árakra, különben csődbe megyünk. Megtanított minket arra, hogyan kell működnünk ahhoz, hogy fennmaradjon a cég” – emlékszik vissza Łukasiewicz. Mindig be kellett szedniük a pénzt a terjesztőtől az eladott példányok után. Gyakran előfordult, hogy azt mondta valaki: „Elviszek ezer példányt, majd szépen elpasszolom”. De mikor kiderült, hogy valami keveset azért kell fizetni érte, akkor tudott ötvennél többet eladni. Ha ehhez tartották magukat, volt esély arra, hogy nem dől be a cég. Szymon hangsúlyozta, hogy Wrocław mindig sokat segített nekik. Mint a jó barátoknak. „Mindent megtettek annak érdekében, hogy segíteni tudjanak” – meséli.

⁷⁰ Az elektromos alkatrészt pulóverre, blúzra vagy zakóra tűzték. Ez volt a hadiállapot alatt a kommunista hatalommal szembeni ellenállás szimbóluma.

Wrocławban Grzegorz Schetynával találkozott a leggyakrabban, aki többek között terjesztéssel foglalkozott. Grzegorz a Dwudziestolatka nevű kollégiumban lakott.

Łukasiewicz így emlékszik vissza: „Egyszer Grzegorzról jöttem vissza Poznańba. A kis Polski meg tele volt szamizdattal. Nem sokkal azelőtt olvastam egy fiú történetét, akit bevitt az SB. Úgy kínozták, hogy az asztal szélére kellett tennie a kezét, és rácsapták a fiókot az ujjára. Megyek, erre megállít egy rendőr. Nagyon ideges lettem. Félttem. Átvillant az agyamon: »Ne állítsd le a motort, vedd át a kezdeményezést«.”

Amikor a kocsinhoz lépett a rendőr, Szymon szólalt meg először:

– Biztos úr, még egy büntetés, megint megbüntetnek? Most kaptak el pár percel!

– És miért? – kérdezte a rendőr.

– Tilosban parkoltam – magyarázta Łukasiewicz.

– És hova megy? – érdeklődött a rendőr.

– A ruházati boltba viszek árut – válaszolt az ellenzéki.

– Én meg azért állítottam meg, mert nincs visszapillantó tükre. – Ekkor a rendőr megint végignézett az autón, és azt mondta: – A fenébe, van itt tükrök, csak nem vettem észre. Mehet! – mondta, és elengedte.

Amikor Szymon Jabłoński megismerte Frankiewiczet, Maciej rögtön azt javasolta neki, hogy lépjen be a poznańi Harcoló Szolidaritásba. Jabłoński azt hitte, hogy ez egy nagy szervezet. Nem tudta, hogy Frankiewiczen kívül csak Szymon Łukasiewicz és néhány, a csoporthoz lazán kötődő személy tevékenykedik a Harcoló Szolidaritás poznańi csoportjában. „Egyszer az eszközeink minőségére panaszkodtam. Kértem, mondja meg »nekik«, hogy szükségünk van egy másik sokszorosítóra, vagy más segítségre. Biztos voltam benne, hogy Maciej mögött még mások is állnak, »ők«, akik támogatnak bennünket. Egy év elteltével, amikor már naponta, sőt egy nap akár kétszer-háromszor is találkoztunk, egyszer csak azt mondta: »A kurva életbe, ember, kik azok az 'ők', akiknek szólhatnék, mi ketten vagyunk az 'ők'«.” – emlékszik vissza Jabłoński.

Szymon Jabłoński intenzíven edzett a karateklubban, ahol ő volt az egyik oktató. Azok a srácok, akik odajártak edzeni, nagyon jóban voltak egymással, és egyértelműen antikommunista nézeteket vallottak. Az egyik nyári edzőtáborban elégettek néhány tucat vörös zászlót, amelyeket a kempingben szedtek össze. Miután Jabłoński megismer-

te Frankiewiczet, javasolta a legjobb barátainak, hogy lépjenek be a Harcoló Szolidaritásba. Kisebb csoportot szervezett azokból, akik hajlandóak voltak erre. Nem tudta, hogy ezzel megháromszorozta a poznańi Harcoló Szolidaritás taglétszámát. Akkor még tanult, és a karateklubbal foglalkozott, a maradék idejét pedig az ellenállásnak szentelte. Idővel egyre több idejét foglalta le a konspiráció. Ő lett Maciej mögött a második „egyszemélyes zenekar”. Jabłoński nyomtatott, terjesztett, szállított, szervezett, tüntetésre járt.

Poznańban nehéz volt olyanokat találni, akik hajlandók lettek volna bekapcsolódni a földalatti tevékenységbe. A tüntetések is sokkal kisebbek voltak, mint Wrocławban. Nagyon különbözött a két város szellemisége. Wrocław a Keletről áttelepítettek városa, akik sokat szenvedtek a bolsevik inváziótól, majdnem mindent elvesztettek az életben, és nem eresztettek mély gyökereket az új helyen, nem kötődtek Wrocławhoz, és nem érezték biztosnak a helyzetüket. Ők keményen szembeszálltak a rendszerrel. Poznań a jó gazdálkodás és a rend városa, ahol erősebb volt a túlélés vágya. E város lakói konzervatívabb eszközöket választottak. A Harcoló Szolidaritás poznańi hátszágát tehát egy nem túl népes, de annál harcosabb és színesebb csapat alkotta. Jabłoński beléptette a karateklub tagjait a szervezetbe, így Poznańban is kialakult egy élő földalatti struktúra. Úgy fogta fel, hogy egy nagyobb, hatékonyan működő szervezet részévé válnak.

Mivel már terjesztették a poznańi Harcoló Szolidaritás kétheti lapját, a szervezet láthatóvá is vált. Nagy és jól szervezett csoport benyomását keltette. A néhány fős tagságot Frankiewicz rendkívüli szorgalma, hatékonysága és elszántsága hajtotta. Idővel mintegy negyven főre emelkedett a Harcoló Szolidaritás taglétszáma, és nagyjából kétszázan működtek együtt velük. „Úgy gondoltam, nincs lehetetlen, nem mondhatunk le a lapkiadásról csak azért, mert nincs papírunk, nyomtatónk, vagy mert bármi is hiányzik. Ha nincs, szerezni kell. Ha nem lehet venni, akkor lopunk, de lennie kell” – mondja Maciej. Amikor kifogytak az anyagból, utánfutós kis Polskival járták az országot, az üzemeket, ahol Szafir pasztát gyártottak, és nagyobb mennyiségben szereztek belőle hamis megrendelőlapokkal. Aztán hónapokig tudtak nyomtatni.

Mindig azt hajtogatta Maciej: „Ha szeretnél megcsinálni valamit, akkor csináld is meg”. Amikor Szymon Jabłoński felvetette, hogy át kellene térni a szitanyomásra, a jobb minőség és a kisebb zaj

érdekében, Frankiewicz csak annyi mondott: „Rendben, csináld, intézd”. Semmit sem tartott lehetetlennek. Jabłońskinak tehát valahogyan meg kellett oldania a szitanyomásra való áttérést. Csak az volt a probléma, hogy senki sem tudta, hogyan kell szitán nyomtatni. Jabłoński talált egy hallgatót a Képzőművészeti Egyetemen, aki három hétig mesélt neki erről a technikáról és a szitanyomáshoz szükséges eszközökről. Szymon megtanulta, hogy nincs lehetetlen. Már tudta, mire van szüksége.

Amikor Maciejt leültették, sokat segítettek nekik a wrocławiaiak. Hogy folytonos legyen a megjelenés, Szymon Jabłoński átjárt Wrocławba, és ott nyomtatták a poznańi Harcoló Szolidaritást. Továbbra is Stefan Bobrowski fedőnévvel írták alá a szövegeket. Aztán Schetyna vitte Poznańba a kész szállítmányt, ő ugyanis mindig hurcolt magával egy hátizsákot és két táskát tele szamizdatokkal.

Idővel egyre profibbá vált a Harcoló Szolidaritás kiadói tevékenysége. Bélyegeket, naptárakat, politikai hetilapokat, üzemi lapokat, sőt értelmiségi folyóiratokat is megjelentettek. Megalapították Az idő című társadalmi-politikai folyóiratot, amelyben kulturális és politikai cikkek jelentek meg. Komoly visszhangot keltett a Marek Edelmannel készített interjú, mert azzal vádolta a Nyugatot a gettófelkelés egyetlen életben maradt vezetője, hogy közönyös a holokauszt iránt. Még a legnagyobb amerikai lapokban is reagáltak az interjúra, beleértve a New York Timest is. „Arra jutottunk, hogy érdemes lenne létrehozni egy tisztán kulturális lapot, olyat, amelyet egy szabad országban alapítanánk” – meséli Rafał Grupiński. Így jött létre A Kultúra ideje – a földalatti Lengyelország egyik legfontosabb értelmiségi hetilapja. Rafał Grupiński, Krzysztof Czyżewski, Andrzej Piątek és Dariusz Gościniak alapította. Nevében és szándékában is a párizsi Kulturára utalt. Ellentmondásos, komoly cikkeket közöltek benne. „Azzal kezdtük, hogy elégünk van abból, hogy a földalattiak mindent kritizálnak, ami a hivatalos kultúrában történik, és mindent dicsérnek, ami az illegalitásból jön. Arról írtunk, hogy túl kell lépünk az internálásról szóló visszaemlékezéseken, és olyan szellemi munkát kell végeznünk, amely megalapozza a leendő szabad Lengyelország kultúráját” – meséli Grupiński. Új hang volt ez.

Hónapról hónapra profibbá vált a szervezet. Maciej – Grupiński segítségével – szerzett fényérzékeny emulziót és hálót. Fényképlabort kellett találni, ahol el lehetett készíteni a matricához a lenyomatot.

Jabłoński megkérte a műszaki egyetemen tanuló kollégáját, Adam Szatkowskit, hogy segítsen. „Szymon, nekem még nem volt a kezemben fényképezőgép” – tiltakozott Szatkowski. „Akkor tanul meg használni, végül is mérnök leszel” – felelt Jabłoński. Eszközöket vásároltak a pénzből, ami a nem várt kiadói sikert hozó földalatti naptárak eladásából származott. Elhatározták, hogy Adam és az apja lakásában rendezik be a sötétkamerát. Csak egy feltételt szabtak: Szymonon kívül nem léphet be senki a helyiségbe. Jabłoński volt Szatkowski egyetlen kapcsolata a Harcoló Szolidaritásban.

Adam apja nemcsak abba egyeztetett bele, hogy az ő kis lakásukban rendezzék be a sötétkamerát, hanem még a szobáját is a rendelkezésükre bocsátotta, és átköltözött a konyhába. Egy újsággal kezdték. A levilágítás után Adam gondosan elrejtette az eszközt. Később jöttek az újabb újságok, könyvek és bélyegek. Adam már nem rejtette el az eszközt, hanem egész nap dolgozott rajta. Szatkowski lakásában több száz újságot és könyvet világítottak le. Négy évig működött lebukás nélkül a sötétkamra. Közben pedig a konyhában aludt a segítőkész Szatkowski úr.

Adam Szatkowski nem ismert más aktivistákat, ahogy őt sem ismerték mások. Rendkívül sikeresen működött a konspiráció. A nyolcvanas évek vége felé Łukasiewicz találkozott Jabłońskival Winiary kerületben, egy ismerős panelház közelében, amikor éppen kijött a titkos sötétkamerából.

– Csak nem Szatkowskinál voltál? – kérdezte Łukasiewicz.

– Hogyhogy, te ismered? – csodálkozott Jabłoński.

– Igen, Adam az unokatestvérem – válaszolta Łukasiewicz.

Kiderült, hogy éveken keresztül az egyik unokatestvér világította le a földalatti lapokat a másoknak, és fogalmuk sem volt arról, hogy ugyanabban a szervezetben dolgoznak.

A poznańi Harcoló Szolidaritás volt Nagy-Lengyelország fővárosában a nyomtatás elsődleges központja. Krzysztof Cnotalski volt az egyik legkiválóbb, legszorgalmasabb és a legtöbb kiadványt előállító nyomdász. A Hipolit Cegielski Fémipari Művekben (HCP) dolgozott. Terjesztéssel, nyomdászattal foglalkozott, és kapcsolatokat tartott fenn más üzemekkel is. Teljes titokban dolgozott, földalatti kapcsolatairól még az üzemi Szolidaritás főnöke sem tudott. Egyszer egy kolléganőjével Varsóba utazott egy nyomdagépért. A poznańi pályaudvaron rájött, hogy figyelik. Föl kellett adniuk a tervüket,

de mivel már megvették a jegyeket, mégis az utazás mellett döntöttek. Varsóban Cnotalski megpróbálta lerázni a ráállított ügynököket, de nem boldogult vele. Megpróbálta átverni. Żoliborzban bement a Kosztka Szent Szaniszló-templomba.⁷¹ A megbeszélés szerint ott vették volna át a nyomdagépet. Azt is tudták, hogy elfogják őket, ha bármilyen eszközzel lépnek ki a templomból. A találkozás után kivittek egy nagy, üres kartondobozt. Krzysztof úgy tett, mintha nagyon nehéz lenne. Elindultak vele a pályaudvarra. A vonaton észrevették, hogy még mindig követik őket. Pontosan ezt akarták. Amikor kiléptek a poznańi pályaudvarról, rögtön letartóztatták őket.

– Mi van maguknál?! – kérdezte az ügynök.

– Friss levegő Varsóból – válaszolt Cnotalski.

Bevitték őket az SB Kochanowski utcai kapitányságára. Ott meggyőződhetek arról, hogy mennyire utálják varsói kollégáikat a poznańi állambiztonsági ügynökök. „Gratulálunk, Krzysztof úr” – mondták neki a tisztek, akik azon szórakoztak, hogy az aktivista lóvá tette a fővárosi kollégákat.

A Harcoló Szolidaritásnak volt néhány nyomdája Poznańban, de egy adott időszakban, amikor a legtöbb lebukás történt, csak egy működött. Ezt az egyet – mint később kiderült – egy SB-s titkos munkatárs vezette. Az SB szentül hitte, hogy több földalatti nyomda működik, ezért nem likvidálták azt, amelyben a saját ügynökük dolgozott. Arra számítottak, hogy a titkos munkatársuk segít bemérni a többieket. Nem vették észre, hogy néhány héten keresztül az ő emberük nyomtatta a poznańi Harcoló Szolidaritás által kiadott összes lapot.

1984 júniusában Szymon Jabłoński és Dariusz Andrzejewski elindította a Szolidaritás Rádió első adását. Másképp csinálták, mint Wrocławban, ahol a rádió- vagy televíziófrekvenciákat használták. Poznańban különböző helyekre kitett hangosbemondókból ment az adás. Az első adást ötperces kifutóval ellátott szalagokra vették. Jabłoński és Andrzejewski ráírta az adóval ellátott magnetofon dobozára: „Robbanásveszély! Hozzáérni tilos!”, és a Młyńska utcában, a rendőrségi előzetessel szomszédos épület tetején helyezték el. Körülbelül ezer fogvatartottnak szólt a tizenöt perces adás.

A fiúk üzembe helyezték az eszközt, és adtak maguknak öt percet, hogy elmeneküljenek a helyszínről, aztán már dörögtek is a hangszórók: „Itt a Szolidaritás Rádió!”. A foglyok üdvívalgással fogadták.

⁷¹ Jerzy Popiełuszko atya templomába. (A ford.)

Tapsoltak, aztán skandálni kezdték: „Szolidaritás, Szolidaritás!”. Az ügynökök megjelentek a helyszínen, és elvitték az eszközt, de így is végig tudták hallgatni az adást. Mire fölérték a tetőre, már vége is volt.

A következőt már a Poznańi Harcoló Szolidaritás Rádió adásaként sugározták. Néhányszor leadták az ott állomásozó katonáknak; a hangosbemondókat a laktanya közelébe telepítették. Az anyagokat rendszerint Maciej Frankiewicz és Szymon Jabłoński készítette. Nagyjából negyven adást sikerült elkészíteniük az év folyamán. Eleinte nem volt egyszerű bemondót találni. A poznańi földalatti közösséget jól ismerte az SB, így olyasvalakit kellett bevonni, akinek ismeretlen volt a hangja a városban. Számos adáshoz Grzegorz Schetyna, az akkor még ismeretlen wrocław-i hallgató kölcsönözte a hangját. Rendszerint bérelt lakásban vették fel az adásokat. Amikor Schetyna megérkezett, általában az adott helyen vették fel az adást, emellett ott nyomtatták az újságokat, és képzést is tartottak. 1985-ban megfigyelés alá helyezték a lakást, így került Maciej Frankiewicz börtönbe.

Amikor Frankiewiczet börtönbe zárták, Jabłoński és Łukasiewicz vette át egy időre a fedőnevét. A Harcoló Szolidaritás kétheti lapban folyamatosan megjelentek Bobrowski elnök felhívásai. Sem az SB, sem az olvasók nem tudták, hogy a poznańi struktúrák főnökét letartóztatták.

1985 júniusában Szymon Jabłońskinak és Maciej Frankiewicznek meg kellett tanítania egy gimnazistát a szitanyomásra. Hármasan találkoztak egy panelház földszintjén lévő lakásban, ahol a nyomda működött. Előszedték az eszközt, amikor hirtelen dörömbölni kezdtek az ajtón. „Nyissák ki, rendőrség!” Túl keskeny volt az épület. A lakás ablakai mindkét oldalára néztek. Kirohantak a konyhába. Látták az ablakból, hogy ott a ZOMO. Ott álltak az ablak alatt a zomók teljes harci díszben, pajzsokkal és gumibotokkal felszerelve. Átszaladtak a lakás másik felébe. Ott két szoba volt: egy nagyobb, amelynek erkélye is volt, mellette meg a háló. Az erkélyablakból pillantották meg a másik osztagot. Ide-oda szaladgáltak az egyik ablaktól a másikig. A ZOMO körbevette a házat, és dörömböltek az ajtók. Összenéztek a srácok: „Nehéz ügy”. Ekkor támadt egy ötlete Szymonnak. Fölugrott a hálószoa ablakpárkányára. Hallotta, hogy most törték be a nagyszoba ablakát. Az erkélyen keresztül törték be a zomósok; a következő pillanatban már mind bent voltak. Szymonnak sikerült kinyitnia az ablakot. Kiugrott. A környék

tele volt bámészkodókkal. A lakótelep közepén voltak. Azonnal örült rohanásba kezdett. Polonezzal indultak utána az ügynökök. Egy pár száz méterre lévő épülethez akart eljutni, ahová már nem tudják követni autóval. Jabłoński edzésben volt. Olimpiai tempóban hasított, nyomában a Polonezzal. Amikor végül elérte az épületet, ahol már dombok és árkok húzódtak, az államvédelmisek megálltak. Szymon végre szusszanhatott az örült sprint után. Magához tért. A SB-s urak ki se szálltak a kocsiból, ő meg rohant tovább. Eljutott a Máltai-tóhoz, de menekült tovább, be az erdőbe. Futott még néhány kilométert, gyilkos iramban, de a szervezete a jó kondíció ellenére se bírta. Olyan beteg lett, hogy napokig nem tudott fölkelni az ágyból.

Frankiewicznek nem sikerült megszöknie. Ő is kiugrott az ablakon, de megbottlott egy közeli kerítésben. Elkapták a zomósok, és a radiátorhoz bilincseltek. Így töltött el néhány órát. Csak akkor vitték el, amikor visszaértek a többiek Jabłoński sikertelen üldözéséből. Megint börtönbe került. Ezúttal egy évet töltött rács mögött.

A poznańi földalatti aktivisták ekkor éltek a legnehezebb időszakokat. Egyre kevesebben akartak részt venni a munkában, egyre gyarabakká váltak a lebukások. Egyre kimerítőbb lett a tevékenységük.

Hamarosan Szymon Łukasiewicz is lebukott. Egy napon, amikor kinyitotta a lakás ajtaját, ahol a szamizdat folyóiratokat őrizték, váratlanul négy férfi ragadta meg. A következő pillanatban már a földön feküdt, az ügynökök térdai szorították a földhöz, és pisztolyt fogtak a halántékához. „Madár a kalitkában, madár a kalitkában” – adták le a hírt a rádión. Nemsokára egy kövér tiszt érkezett a lakásba. „Na, szépen elkaptátok” – kapták a dicséretet a Łukasiewiczet tartó SB-sek. Letartóztatták, és három Nysára való újságot vittek el a lakásból.

Łukasiewicz: „Nagyon stresszes élet volt. Állandó feszültséggel járt. Szégyen elismerni, de föllélegeztem, amikor letartóztattak: »Nyugodj le, ne idegeskedj, vége«. Egy hétig aludtam. A reggeli után nem lehetett lefeküdni az ágyba, lefeküdtem hát a padra, vagy az asztalon aludtam. Kimerültem.”

Jabłoński: „Nehéz időket éltem akkoriban. Mondtam is: »Nézd, Maciej, az emberek körülöttünk szórakoznak, táncolnak, mi meg elvesztegetjük a fiatalságunkat«. Mire azt válaszolta: »Egyetlen életünk van, azt érdekesen kell eltöltenünk. És mi lehet érdekesebb annál, mint részt venni egy fontos ügyben?« »Igazad van – válaszoltam. – Végül is mire jó áttáncolni és végiginni az egész életet?«”

„Nagyon sok ilyen beszélgetésünk volt. Ő állandóan azt hajtogatta, hogy ha valamit meg akarunk csinálni, akkor csináljuk meg. »Hiszen ha nem teszed meg, és én se vállalom be, akkor senki se teszi meg.« Olykor kérttem magam: »Maciej, megint menjek el Varsóba, cipeljek el egy ötvenkilós bőröndöt, gyötörjem magam? Miért pont én menjek?« »Ha nem te, akkor ki?« – kérdezett vissza Maciej. És elmentem, cipeltem a táskákat, menekültem az ügynökök elől.”

1987-ben Szymon Jabłoński elhagyta Lengyelországot. „Csak akkor döbbsenem rá arra, hogy mennyire kikészültem idegileg, és mekkora tehertől szabadultam. Borzasztóan megviselte az idegeimet, pedig csak börtön fenyegetett minket. Mások edzettek, diszkóba és bulikba jártak, mi meg nyomtattunk, szállítottunk, menekültünk.” Németországban Jabłoński a Harcoló Szolidaritás külföldi képviselője lett, és támogatást szerzett a szervezetnek.

Maciej, akárcsak a többi aktivista is, mindent fölálldozott az ellenállásért. Otthagyta a műszaki egyetemet, bár a kar vezetése mindent megtett annak érdekében, hogy megtartsák. Joanna Frankiewicz: „Az SB ránk szólt, hogy a kar nem működik együtt a hatalommal, mert az előadók minden követ megmozgatnak azért, hogy Maciej évet halaszthasson, később tegye le a vizsgáit. Semmiképpen sem akarták törölni a hallgatók listájáról. De állandóan bujkált vagy ült, és ez már nem mehetett így sokáig. Végül ki kellett zárni, de a tanárok halogatták, ameddig csak lehetett. Maciej mindent alaposan átgondolt. A többiek leléptek, a letartóztatás után azt mondták, hogy nem akarják folytatni, elégük van; de ő nem adta fel.”

Joanna 1987-ben találkozott először Maciejjel, bár korábban már sokat hallott róla. Megkereste Krzysztof Cnotalski, és megkérdezte: igaz-e, hogy Nyugatra utazik? Azt felelte, hogy az NSZK-ban élő ismerőseit látogatja meg. Mire mondta neki Cnotalski: „Akkor majd jelentkezik nálad egy langaléta azzal, hogy lenne számodra egy feladat”. Meg is jelent a magas férfi szakadt farmerban. Rögtön felfigyelt a mosolyára és a kék szemére. Megkérdezte Joannát, vinne-e anyagokat a Harcoló Szolidaritás nyugatnémet képviselőjének. A nő el volt ragadtatva, hiszen eddig csak újságokat szórt a városban, és nagyon szeretett volna valami komolyabb feladatot kapni. Joanna tehát bekapcsolódott a Harcoló Szolidaritás munkájába, és néhány hónappal később ez az ember eskette föl. Két évvel később ő tett neki esküt. Ezúttal már az oltár előtt. Bármilyen röhejesen hangzik is,

Joanna csak 1990-ben tudta meg, hogy Maciej fedőneve volt a Stefan Bobrowski név. Így emlékszik vissza: „Mindig azt hittem, hogy Rafał Grupiński volt Bobrowski. Hisz még akkor is folyamatosan megjelent a Harcoló Szolidaritás poznańi, kétheti lapja, amikor Maciej ült, és Bobrowski neve alatt is jelentek meg végig szövegek és nyilatkozatok. Nem tudtam elképzelni, hogy az az ember a Harcoló Szolidaritás vezetője, aki így kiáll, ott van minden tüntetésen, és az SB is jól ismeri.” (A 289. oldalon Maciej Frankiewicz látható egy tüntetésen.)

Szymon Łukasiewicz: „Mi a legfontosabb ennyi év után? Hogy nem törtem meg, nem köptem, nem válaszoltam a kihallgatások alatt. Csodálatos emberekkel találkoztam a Harcoló Szolidaritásban, akiket sorra leültettek, és egyikük sem köpött. Jól vizsgáztunk ezekben az embert próbáló időkben.”

MACIEJ. HÁROM SZÖKÉS A BÖRTÖNBŐL

26.

Maciej. Három szökés a börtönből

Valamikor 1982 január végén, pontosan reggel hatkor hat ügynök jelent meg Maciej Frankiewicz lakásában. Kihallgatásra vitték a kapitányságára. Rá akarták venni arra, hogy írja alá a hűségnyilatkozatot. Amikor visszautasította, a következőt mondták neki:

– Ha nem írod alá, akkor megyünk Gębarzewóba.

– Jó, felőlem mehetünk Gębarzewóba – válaszolta.

Gębarzewóban volt az egyik internálótábor, ahol azzal töltötték az idejüket négy társával, hogy antikommunista jelszavakat festettek a cellájuk falára. Büntetésképpen átvitték őket egy másik cellába. Azt is kifestették. Átvitték őket a harmadikba. Azt is kipingálták. Aztán mehettek a negyedikbe, onnan az ötödikbe, majd a hatodikba, a hetedikbe. Ismeretlen okból a börtön személyzete hitt abban, hogy a fiatal internáltak reszocializálhatók. De amikor a hatodik cella falán is megjelentek a Szolidaritás és a Független Lengyelország Mozgalma szimbólumai, és különböző ellenséges jelszavak borították, feladták. A más cellákban lévő társaik is ellenálltak. Egyszer még megpróbálták megbüntetni őket a lengyel himnusz elénekléséért, de végül kiderült, hogy mind teljesen reménytelen eset. Az egyik séta alkalmával Frankiewicz csúszkálni kezdett a jégen, és mikor az őt ezt megtiltotta, beintett neki, és a többi internált legnagyobb örömére újult erővel kezdett megint csúszkálni. Az őt visszaparancsolta a cellába. Frankiewicz ezt teljes komolysággal megtagadta, majd menekülni kezdett a smasszer elől. Amikor a közelébe ért az őt, a nagyra nőtt ellenzéki mindig felgyorsított. Kitört a röhögés az internáltakból. Két hét fogdát kapott. Ha fogda, akkor éhségstrájk azzal a követeléssel, hogy engedjék szabadon. Eleinte természetesen figyelmen kívül hagyták a csökönyös fiatal újabb hóbortját, de a tiltakozás kilencedik napján egyre komolyabbra fordult az ügy, és kényszertáplálásnak vetették alá. Őt fiú lefogta, a hatodik meg egy szonda segítségével, az orrán keresztül próbálta belediktálni a kását. Ez nemcsak fájdalmas, hanem eredménytelen is volt. Másnap kiderült, hogy az egész internálótábor éhségstrájkba kezdett.

Néhány nap múlva Frankiewicz elgyengülést szimulált. Még a cellatársai is megijedtek. A börtön személyzete úgyszintén. Mentőt hívtak. A doktornő csak annyit kérdezett, hogy politikai fogoly-e, és amikor kiderült, hogy igen, komoly képet vágott, és úgy tett, mintha

felismert volna valamit, amit „szívrohamnak” nevezett. Úgy döntött, azonnal kórházba kell szállítani. Frankiewicznek pont ez volt a terve. Azt találta ki, hogy valahol útközben kiugrik a mentőautóból, de kiderült, hogy négy ügynök követte őket Gazzal. Nem vált be a terv. A Dziekankára, a gnieźnói pszichiátriára vitte a mentő, ahol befektették Frankiewiczet az általános részlegbe. Az orvosok megpróbálták rávenni arra, hogy hagyjon fel az éhségsztrájkjal, mivel már kórházban van, semmi értelme a tiltakozásnak. De azt súgták a megérzése, hogy folytassa. Hamarosan kiderült, hogy igaza volt. Egy ápolónő odahajolt hozzá, és csendben odasúgta neki: „Nagyon jó, hogy nem hagyja abba, mert mihelyt enni kezd, rögtön visszaviszik Gębarzewóba. Nem tudjuk itt tartani semmilyen ürüggyel, mert amúgy minden rendben van magával.”

Még két napig tartott Frankiewicz éhségsztrájkja. A páciens utána hamar visszanyerte erejét. Csodálatos hatással volt rá az, hogy ilyen jól együttműködött vele az ápolónő. A Biztonsági Szolgálat ugyan állandó felügyelet alatt tartotta, de a nővér időnként kiküldte őket azzal, hogy szondán keresztül kell az éhező ellenzékit táplálni, emiatt magára kell hagyniuk. „Fájdalmas és nehéz procedura, szörnyen néz ki, ezért kérem, uraim, addig menjenek ki a kórteremből” – magyarázta, és a funkcionáriusok udvariasan teljesítették is az orvos kérését. Amikor kettesben maradtak az ápolónővel, az „éhező” fölült az ágyban, és gyorsan kanalizálni kezdte a kását, aztán természetesen újra koplalni kezdett. Két nap elteltével, estefelé azt mondta az egyik ápolónőnek, annyira legyengült, hogy fázik. Az ápolónő odakísérte a szekrényhez, amelyben a ruháit őrizték, és adott neki egy pulóvert. Így megtudta, hol vannak a ruhái. Amikor elkezdődött az esti híradó, a kórházi dolgozók és a Frankiewiczet figyelő ügynökök mind elmentek megnézni, mit mond Jaruzelski tábornok a moszkvai látogatása után. A „legyengült” és „éhező” páciens ekkor visszatért a szobájába. Kinyitotta az ablakot és... ezzel be is fejezte kórházi tartózkodását. Frankiewicz kiugrott, keresztülfutott a mezőn, és végül Poznańban kötött ki. Ekkor szökött meg először a börtönből.

Elrejtőzött, de nem sokáig örülhetett a szabadságnak. Néhány hónappal később megint letartóztatták. 1982. június 15-én visszakerült Gębarzewóba. Három héttel később kiengedték, de nem hosszú időre. 1982. augusztus 26-án tüntetésre felszólító röplapokat osztogatott. Akkor ezt még nagyon komoly bűncselekménynek tekintették.

Letartóztatták. Három év börtön fenyegette. Katonai bíróság elé került a hadiállapot idején. Három hónapig ült letartóztatásban. Azzal próbálta védeni az ügyvédje, hogy Maciejnek valamikor autóbalesete volt, ezért mentális zavarai vannak. Nemrég még a gnieźnói pszichiátriát is megjárta. A bíróság ellenőrizte: valóban volt egy Frankiewicz nevű beteg a kórházban. Így börtön helyett elküldték kivizsgálásra az elblągi katonai kórházba. Hat hétig tartott a kivizsgálás, aztán újra kellett kezdeni az eljárást.

Miután átszállították a katonai kórházba, Frankiewicz úgy döntött, lerövidíti ezt a hat hetet. A kórházban észrevette, hogy telefonokat helyeztek el a folyosókon. Hadiállapot volt, nem működtek a helyközi vonalak, a helyieket meg lehallgatták. De a páciensek olykor odamentek a készülékekhez, kimondtak egy furcsa szót, eztán pedig beszélgettek valakivel. Frankiewicz megkérdezte a szomszédos ágyon fekvő katonát, hogy mi ez. Megtudta, hogy vannak katonai vonalak, amelyek normálisan működnek. Csak ki kell mondani a megfelelő jelszót, és megadni a telefonszámot. A katona elárulta neki a jelszót. Maciej odament a telefonhoz, fölvette a kagylót, és bementa, amit kellett; amikor pedig kérték tőle a telefonszámot, megadta a családjá számát. Pillanatok alatt kapcsolódott. Maciej apja vette föl a telefont, és teljesen leledmedt. Nem elég, hogy egyáltalán fölhívja valaki, ráadásul a fia hangját hallja a kagylóban, akit már három hónapja letartóztattak. Maciej gyorsan elmondta, hogy kórházban van, és kérte az apját, hogy minél előbb látogassa meg, hozzon neki ruhát és pénzt. A katonai vonalat nem hallgatták le. Az apja megértette, miről van szó, és hamarosan megérkezett beteglátogatóba. Maciej suttogva kérte, hogy a nővére másnap este várja kocsival egy megadott utcában. Így aztán megismételte a gnieźnói szökését. Ezúttal a pincén keresztül lépett meg, miután kitörte az ablakot. Ez volt a második, de nem az utolsó szökése a börtönből.

A harmadikra két évvel később került sor. 1983 végén Frankiewicz Szymon Łukasiewiczcsel együtt utazott Lesznóba. Az ottani társai felfedezték, hogy az irodai gépeket szervizelő központban van néhány nyomdagép. Úgy döntöttek, ellopják ezeket. Gondolták, legjobb lenne éjjel betörni. Nagyon kockázatos volt, mert pont szemben lakott a szerviz tulajdonosa. Néhány lesznoi srác őrt állt, közben a magas, szakállas és hosszú hajú Maciej Szymonnal együtt próbálta betörni az ajtót. Körberakták kóccal, hogy ne csapjanak zajt, és feszítővassal

estek neki. Nem ment könnyen, de végül megadta magát. Öt darab nyomdagép és néhány írógép volt a zsákmány. Bepakoltak a kis Polskiba. A cuccokat elvitték a lesznói társak. Szymon vonattal tért vissza Poznańba.

Jó szolgálatot tettek a sokszorosítók, de néhány hónappal később lebuktak a lesznóiak, és nem tartották a szájukat. Azt hitték, Maciej wrocławwi, így eltelt egy kis idő, mire megtalálták. Jellegzetes alkatának köszönhető, hogy végül felgöngyölítette az ügyet a Biztonsági Szolgálat, és rájött, hogy ez a „wrocławwi Maciej” valójában poznańi, és Frankiewicznek hívják. Poznańban már tökéletesen ismerték őt az ügynökök.

1984-ben, egy tavaszi napon éppen hazatért, miután egész éjszaka nyomtatott. Négy ügynök várta a ház előtt. Amikor kinyitotta az ajtót, rávetették magukat, bilincsbe verték, és bevitték a Kochanowski utcai kapitányságra. Utána megérkezett a Biztonsági Szolgálat lesznói csapata is. Akkoriban állandó háborúskodás folyt az állambiztonságosok között, nem akart enyhülni a feszültség. A wrocławwiak ki nem állhatták a varsóiakat, a poznańiak gyűlölték a lesznóiakat, és így tovább. Ezenkívül az „egyszerű” rendőrök nem szerették az állambiztonságiakat.

A poznańi funkcionáriusok kicsit lenézték lesznói kollégákat.

– Semmit sem szedtek ki belőle – mondták a kisvárosi kollégáikra mutogatva.

– Ti nem mentek semmire. Majd mi móresre tanítjuk, és mindent elmond szépen – válaszolták a lesznóiak.

Nemsokára találtak egy címet a letartóztatott aktivista ingében, ebből megtudták, hol őrizte a Harcoló Szolidaritás a szamizdat lapokat. Diadalittasan ünnepeltek. „Azt mondtátok, hogy ez ilyen agyafűrt, erre tessék...” Frankiewicz mérges volt, hogy nála maradt a papír, de úgy döntött, nem adja fel. Mozgolódni kezdett. A hátrabilincselten kezével úgy tett, mintha megpróbálna becsúsztatni valamit a nadrágja hátsó zsebébe, vagy kihúzni onnan. Ez felkeltette az ügynökök érdeklődését, és kezdtek átvizsgálni Maciej zsebeit. De nem nagyon boldogultak, mert akadályozták őket Frankiewicz hátrabilincselten kezei. Le kellett venniük a bilincset. A címet tartalmazó papír, amelyet korábban megtaláltak nála, ott feküdt az asztalon, nagyjából egy méterre Maciejtől. Amikor levették róla a bilincset, egy pillanat alatt odaugrott az asztalhoz, fölkapta a papírt, a szájába vette, és lenyelte. Mindez egy szempillantás alatt történt.

„Bohózatba illő helyzet volt, mert rögtön lenyeltem a papírt, de ők nem tudták, hogy már lenyeltem, ezért megpróbálták kifeszíteni a számát. [...] Kész lettem volna rögtön kinyitni, és megmutatni, hogy nincs benne semmilyen cetli, de megijedtem, mert egy kis ernyőt próbáltak a fogaim közé helyezni, azzal akarták kinyitni a számát. Attól féltem, hogy ha kinyitom a szám, úgy beverik az ernyőt a fogaim közé, hogy a túloldalon jön ki, ezért így védtem magam. Mivel védekeztem, azt hitték, még a számban van a papír, ezért mindenáron szét akarták feszíteni az ernyővel, hogy megszerezzék. [...] Ebben a zűrzavarban kaptam egy öklöst az orromra, és valami úgy felsértette, hogy elpattant egy véredény, ezért rettenetesen vérezni kezdett. Tudtam, hogy ez jó. Nem akartak vért látni. A poznańi ügynökök kezdtek megfélemlíteni a lesznóiakat, méghozzá nagyon prózai okból: ez nem az ő ügyük, hanem a lesznóiaké, nekik nem hiányzik a botrány, a vér, az ordítózás, ne adj isten még az orrsontomat is eltörhetik, lesz megint témája a Szabad Európának, nekik meg nem kell a felhajtás” – válaszolta a helyzetet Frankiewicz.

Leálltak a veréssel. Elvitték a lesznói börtönbe. Mielőtt elindultak volna, a poznańi állambiztonságosok azon viccelődtek, hogy Maciej ügyis megszökik. A lesznói tiszték már magától a feltételezéstől is mérgesek voltak. Úgy döntöttek, útközben majd jól ráijesztenek a fogolyra. Egyszer csak megállt az autó az erdő szélén. Ráparancsoltak, hogy szálljon ki, és megölik, mert szökni próbált. Nem ölték meg, de így is meggyűlt a bajuk vele. Csak három hétig volt náluk.

Frankiewicz mindennap tornagyakorlatokat végzett séta közben. Ugrált, falra mászott, és húzódkodott. Nyomta a fekvőtámaszokat, hasizmot erősített, és nyújtott. Ez természetessé vált, idővel az örök is megszokták, hogy a nagydarab szakállas séta közben mindig edzést tart. Elvileg a foglyoknak nem volt esélyük a szökésre. Három méter magas fal vette körül háromfelől a sétálóudvart, felülről pedig hálóval fedték be. Minden ugrás és húzódkodás a falon azt a célt is szolgálta, hogy felmérje a terepet, ellenőrizze, mit bír a háló. Maciej egy idő után már tudta, hogy a falon túl utca van. Megtalálta a hálón is a gyengébb részt, és sikerült lyukat szakítania rajta.

Megvárta a legközelebbi vasárnapot, amikor viszonylag kicsi volt a forgalom az utcán. Fonalakból készített magának cipőfűzőket, illetve előkészített egy rongyot, amibe becsavarhatja a kezét. Amikor sétálni ment bűnöző cellatársaival együtt, elkezdte a tornagyakorlatait.

A szeme sarkából figyelte az őrköt. Amikor megunt az őr a rabok bámulását, és szokásához híven bement a bódéjába tévét nézni, Frankiewicz fölmászott a falra, gyorsan kitágította a lyukat, és fölugrott a fal tetejére.

- Mit csinálsz? – kérdezték a döbbent bűnözők.
- Mit csinálnék, meglepek. Jöttök? – kérdezte előzékenyen.
- Nem, nem... – Szerencsére nem csatlakoztak hozzá.
- Csak egy kérésem volna: ne riasszátok az őrköt. Na, sziasztok.
- Szia.

Kiugrott az utcára. Zavartalanul kijutott a városból a mezőre. Bekopogott egy plébániára, elmagyarázta a papnak, hogy a Szolidaritás tagja, és megszökött a börtönből. Pénzt kért vonatra. Lehet, hogy nem hitt neki a pap, de adott száz zlotyt. Pár óra múlva Maciej már Poznańban volt, és jelentkezett Rafał Grupińskinál, aki megdöbbent, amikor meglátta az ajtóban. A poznańi Harcoló Szolidaritás főnöke újra beköltözött Grupińskiékhoz az emeletre.

Nem ez volt az utolsó alkalom, hogy Maciej Frankiewicz börtönben ült. 1984 végén újra a rács mögé került. A börtönőrök már ismerték a korábbi viselt dolgait, és nem tévesztették szem elől. Ennek ellenére mindent megtett, amit csak tehetett. Egy nap vakbélgyulladást kezdett szimulálni. Ismerte a tüneteket, és tökéletesen adta elő. Hívták a börtönorvost, aki kiderítette, amit ki kellett derítenie – vakbélgyulladást állított meg nála. mentőt hívtak a fegyőrök, hogy vigyék kórházba megműteni. A mentőautóból szándékozott megszökni. Ekkor azonban az orvos váratlanul elrendelt még egy vizsgálatot, amelynek bizonyítania kellett, hogy valóban beteg. Lázmérőt adott a fogolynak, és utasította, hogy mérje meg a lázát. Vakbélgyulladás esetén a testnek lázzal kell reagálnia a betegségre. „Ez már a vég – gondolta Frankiewicz. – Ezt nem lehet szimulálni.” A hóna alá helyezte a lázmérőt, és öt perccel később, összetörve, visszaadta az orvosnak, meg sem nézte, hol áll a higanyszál. Biztos volt benne, hogy rögtön visszakerül a cellájába. Közben az orvos a kezébe vette a hőmérőt, ránézett, és határozott hangon kiadta az utasítást: „Gyorsan, be a mentőbe, kórházba vele!”. Ismeretlen okból magas lázat mutatott a lázmérő. Ma se tudjuk, hogy a stressz hatására ment föl, vagy magasabb erők tevékenységének az eredménye volt. Frankiewicz beült a mentőbe. Sajnos két oldalról ügynökök kísérték, így nem volt esélye a szökésre.

A kórházban sem tágitottak mellőle egy lépést sem. A szükséges vizsgálatok után kiderült, hogy – amint az várható volt – a páciensnek nincs vakbélgyulladása. Adtak neki különböző gyógyszereket és fájdalomcsillapítót, majd visszavitték a börtönbe.

Nem jött össze a negyedik szökés. Évekkel később Frankiewicz így emlékezett vissza: „Akkor tizenöt hónapot ültem. Ez volt a leg-hosszabb, de magamnak köszönhettem, mert nem tudtam lelépni.” Így is megdöntötte a szökések rekordját a kommunista Európában.

Roman.

Útban Afganisztán felé

27.

Roman. Útban Afganisztán felé

Roman Zwiercan szülei vörösök voltak. A papa a Lengyel Nép-hadsereg zászlósa, az ezred pártszervezetében párttitkár, a mama szintén párttitkár egy gdański technikumban. Ő meg harcolni akart a kommunisták ellen Afganisztánban.

Amikor még fiatal srác volt, egy gdyniai katonai lakótelepen élt. A Szolidaritás idején⁷² egyszer az apja hazatért, és rémülten mesélte, hogy az ellenzék megjelöli a párttagok és katonák ajtaját, és a Szolidaritás listát készít azokról a hatalmi pozícióban lévő emberekről, akiket föl akarnak akasztani. „Ezek a banditák meg akarnak ölni minket” – ezt hallotta az apjától. A pártemberek ezt véresen komolyan is gondolták.

A fiatal Romanban fortyogott a lázadó szellem. Otthon fegyelem volt. Mindennek percre pontosan kellett történnie. Úgy érezte, elveszik a szabadságát. Hamarosan rájött arra, hogy amit otthon hallott a szüleitől, az egyáltalán nem felel meg annak, amit maga körül lát. Beleértve azt is, hogy az apja, aki gyűlölte az ellenzékét, órákig hallgatta a Szabad Európát.

Már 1980 augusztusa előtt eljutottak hozzá az első hírek az ellenzéki tevékenységről. Imponált neki Jacek Kuroń. Tudta, hogy ez az ember harcol a szabadságért. A szemében egyenesen hős volt. Azt hitte, Kuroń Krakkóban él. Az ő környezetében, a katonai telepen, nem volt senki, akit érdekelt volna az ellenzék, és valóban tudott volna róla valamit, de Roman nagyon szeretett volna kapcsolatba lépni az ellenzékiekkel. Fölült hát a krakkói vonatra, és végigbumblizott az egész országon. Amikor Krakkóba érkezett, bement a helyi lakhelynyilvántartó hivatalba. és kikérte Jacek Kuroń lakcímét. Meg kellett adnia a keresett személy nevét és születési idejét. A nevet természetesen tudta, de a születési idejét nem. Kicsit tanácstalanok voltak a hölgyek a hivatalban, de végül Roman leegyszerűsítette az eljárást. Előadott egy mesét arról, hogy mindenképpen meg kell találnia Kurońt. A fiú rettenetesen csalódott volt, amikor kiderült, hogy Krakkóban nem lakik Kuroń nevű ember... Kuroń akkoriban a varsói Żoliborz városrészbe volt bejelentve. Lehet, hogy ha Zwiercan akkor találkozik Kurońnyal, egész más ellenzéki utat jár végig.

⁷² Az 1980 augusztusától, a gdański megállapodás aláírásától 1981. december 13-ig, a hadiállapot bevezetéséig tartó időszak.

Olvasta az *Özönvizet*, és imádta Andrzej Kmicic alakját. Érdekelte minden, amit csak talált a varsói felkelésről. Óriási hatással volt rá a Kövek a sáncra című könyv. Vele egykorú fiatal felkelők harcoltak Lengyelországért, föláldozták az életüket, és elesetek. „Egy tizenhét-tizenennyolc éves fiatal a felkelés idején nem kérdezte, hogy az veszélyes vagy nem. Tennie kellett valamit, harcolni a megszállók ellen, és így is tettek” – így gondolkodott akkoriban. A Haza, Lengyelország, Szabadság és Függetlenség – e fogalmaknak nagy jelentősége számára. A családja és az otthoni hazugságok elleni lázadás átalakult az országban tapasztalható minden rossz elleni lázadássá. 1980-ban kiköltözött a lakásukból. Barátoknál húzódott meg, és különböző hatalomellenes akciókban vett részt.

1981-ben megértette, hogy Lengyelországban nem változik semmi, amíg nem gyengül a megszálló Szovjetunió. Ha jó néhány évvel korábban a kortársai tudtak harcolni, akkor neki is fegyvert kell fognia. És hol háborúztak akkoriban a szovjetekkel? Afganisztánban. Elhatározta, hogy Afganisztánbamegy, és fegyverrel harcol a Szovjet Hadsereg ellen.

Társaival együtt megpróbálták átjutni a zöldhatáron Csehszlovákiába, majd tovább menni Nyugatra, onnan pedig Kabulba utazni. Az első határon sikerült is átjutniuk, de itt véget is ért az utazásuk. Gyorsan elkapta őket a csehszlovák állambiztonsági szolgálat. Roman a plzeňi börtönbe került. A cella falán talált egy furcsa feliratot: Kołodziej. Csodálkozott, mert egy fiatal munkás neve volt, akit egy évvel korábban a gdyniai hajógyárban látott a sztrájk idején a kerítésen. Csak később tudta meg, hogy Andrzej Kołodziej, 1980 augusztusának legendája, néhány héttel korábban ugyanabban a börtönben raboskodott, ahol ő. 1981 eleje volt. Az első néhány hónapban a saját bőrén tapasztalta meg a csehszlovák büntetés-végrehajtás szigorúságát. „A folyóson csak a felfestett fehér vonalon lehetett közlekedni. Állandóan rám kiabáltak. Amikor a cellához értem, és a smasszer kinyitotta az ajtót, vigyázzba kellett állnom, a fal felé fordulva, de úgy, hogy néhány centiméterre volt a faltól az orrom. Volt, hogy hátulról fejbe vágtak, és ömlött a vérem” – számol be a történetekről. Amikor lengyelül jelezte, hogy nem ért valamit, kiröhögte a smasszer. Roman tiltakozott. „Ne rozume!”⁷³ – válaszolt a tiltakozására a smasszer, és balkézrel belevert az arcába.

Két nappal a hadiállapot bevezetése előtt átszállították a lengyelországi Bielsko-Białába. Ott eleinte más volt. Úgy viselkedett, ahogy a csehszlovák börtönben: vigyázzba állt a falnál, amikor beengedték a cellába. Most emiatt kapott a lengyel smasszertől. Azt hitték, ez valami tiltakozás, ezért viselkedik úgy, mintha egy hitleri börtönben lenne. „Én meg azt hittem, hogy így van rendjén” – emlékszik vissza.

December 13. a bielsko-białai börtönben érte. Ezen a napon egész más lett a hangulat. Reggel „hippis”⁷⁴ volt, akkor tudta meg, hogy történt valami. A smasszerek reggel ötkor bejöttek a cellába, és mindent alaposan átkutattak. Déltől kezdték behozni a szakszervezeti aktivistákat. Villámgyorsan megtelt egy tizenöt-húsz fős terem. Egy órán belül tömegnyomor alakult ki. Összevert emberek hoztak be, egyesek véreseket voltak. Voltak, akiket rögtön el is ítélték, három-négy év börtönt kaptak. „Először nagy volt az ijedség, hihetetlennek tűnt az egész. Úgy bántak velünk, mint az állatokkal. A smasszerek is bejédtek. A börtönben is megjelentek valamiféle különleges összevont erők” – idézi fel Roman.

1982 februárjában zajlott le Zwiercan pere a krakkói Helyőrségi Katonai Bíróságon. Nem politikai per volt, mert csak illegális határátlépéssel vádolták. De mivel már érvényben volt a hadiállapot, különleges törvények vonatkoztak rá. Roman apja is eljött a perre. Egyenruhában érkezett, övhöz csatolt pisztollyal. Mély benyomást tett az ügyészre és a bíróra is. Különösen akkor, amikor kiderült, hogy a zászlós a vádlott apja. Zwiercan két év börtönbüntetést kapott, három évre felfüggesztve. Talán csak az apjának köszönhette. Kiengedték.

Együtt mentek vissza kis Polskival Gdyniába. Egész úton hallgattak. Roman a hadiállapot bevezetése óta először látott országúti ellenőrzést, tankokat és SKOT-okat. A rádióban arról beszéltek, hogy ismeretlen fiatalemberek megpróbáltak lefegyverezni egy varsói rendőrt, Karos őrmestert. A rendőr nem adta meg magát, így lelőtték, és meghalt. A kommunisták úgy tállták ezt a hírt, hogy megmutassák a társadalomnak, milyen könyörtelen és kegyetlen az ellenzék, illetve hogy ezzel is bizonyítsák, hogy be kellett vezetni a hadiállapotot.

⁷³ Hiba cseh nyelven: Nem értem!

⁷⁴ Motozást jelent a börtönszlengben.

Roman nem fogta föl tragikusan a hírt. Pozitívan fogadta, és reményt adott neki. „Az ellenséget le kell fegyverezni. Ellenség volt, tehát meghalt. Háború van, és hát ezt a háborút ők robbantották ki, nem pedig mi” – gondolta, miközben katona apjával autózott hazafelé.

Amikor visszatért a Hármavárosba, rögtön belevetette magát az igen mozgalmas földalatti életbe. Tüntetések, nyomtatás, falfestések. Egyre nagyobb lett a szakadék a szülei és közte, megszakították a kapcsolatot. Nyolc évig nem érintkeztek egymással.

Tüntetésekre járt. „Köveket dobáltunk, hetente kétszer-háromszor történt valami. De mindig azt hallottam, hogy békésen kell tevékenykednünk. A templomban is a békés tüntetésekről volt szó, Gandhi erőszakmentes filozófiájáról; ez nem nekem szólt” – meséli. 1982 augusztusában arra jutott, hogy Lengyelországban nincs megfelelő hangulat és lehetőség arra, hogy valódi ellenállást folytassanak. Másodszor is úgy döntött, hogy elmegy Afganisztánba, ezúttal a tengeren keresztül.

Hogy megvalósíthassa a tervét, munkát keresett a gdyniai kikötőben. Nem sokra rá pedig egy társával együtt elrejtőzött egy hajó rakterében – a Norwid teherszállítóban –, amely menetrendje szerint a Távol-Keletre tartott. Azt hitték, Skandináviában kötnek ki. Egy keddi napon kellett indulnia a hajónak; a potyautasok már hétfőn elrejtőztek egy nagy helyiségben, a gumirakományban. Egy liter vizet és három tábla csokoládét vittek magukkal. Semmi többet. De a hajó napokig nem indult el. Nem volt már lehetőségük arra, hogy kijussanak; hiába is szerettek volna. Egyre rosszabbul érezték magukat. Folyadék híján a kiszáradás fenyegette őket. Végül csütörtökön elindult a hajó. Úgy számították, hogy huszonnégy óra múlva a dán szorosokban kell lenniük, valamelyik skandináv állam vizein. Úgy döntöttek, hogy előbújnak. Elkezdtek ütni a rakteret lezáró nagy lemezt. Csak azzal nem számoltak, hogy a lengyel tengerészek és tisztek azon mesterkednek, hogy tudnának a legtöbbet keresni a napidíjon. Ez a nyugati tengerészek keresetéhez képest nem volt nagy pénz, de a lengyel viszonyok között hatalmas összegnek számított. A lengyel tengerész pedig úgy kombinált, hogy minden út a lehető legtovább tartson. Nem számítottak a szállítási határidőkre. Csak az számított, hogy minden tengeren töltött napra járt a napidíj. Így hát huszonnégy óra

alatt épp csak elérték a dán szorosokat. A hajóskapitány tartott a következményektől, s mivel még közel voltak a lengyel parthoz, úgy döntött, visszafordul Świnoujściéba, és kiszolgáltatja a fiúkat a Lengyelország Népköztársaságnak. A hajó visszafordult, és lengyel börtönbe kerültek a potyautasok.

Ezúttal a Haditengerészeti Bíróság elé álltak, amely már nem volt olyan elnéző a fiatal Zwiercannal. A tizenkilenc éves fiú két év letöltendő börtönbüntetést kapott „illegális határátlépés szándékával megkísérelt szökés” miatt, ráadásként a korábbi ítéletet is életbe léptették. Egy év nyolc hónapot ült, 1984 júniusában szabadult feltételesen. „A börtönben számos kemény játékost ismertem meg, akik úgy vélték, vérre menő harcot kell folytatni a kommunistákkal. Ewa Kubasiewicz is ekkor kapott tíz év börtönt. A hatalom radikalizálta az ellenfeleit a súlyos ítéletekkel.”

Amikor kijött, rosszul érezte magát. „Láttam, hogy mit művel a kommunizmus, hogyan pusztítja Lengyelországot, a szakszervezeti ellenzék meg nyugalomra intett minket. Kaptunk tőlük egy pofont, ők meg arra akartak rávenni, hogy tartsuk oda nekik a másik orcánkat is. Ezt nem értettem.”

Wiesława Kwiatkowska viselte gondját, egy újságíró, aki megírta az igazságot az 1970. decemberi eseményekről, ezért elítélték. Hivatalosan a bíróság megsértéséért kapta az ítéletet. 1985 elején Zwiercan a gdyniai Párizsi Kommün Hajógyárban kapott munkát. A kormány újabb áremelést jelentett be, és a társadalomban megint nőtt a feszültség. Az akkor illegális Szolidaritás vezetése arra jutott, hogy ki kell használni a társadalom hangulatát. Azt tervezték, hogy tizenöt perces országos figyelemzavaró sztrájkot hirdetnek, hogy megmutassák, az ellenzék létezik, erős, és van támogatása. Számos aktivista járta Lengyelországot, és besegített az akció előkészületeibe. Közben a kormány megtudta, hogy sztrájkot tervez a Szolidaritás, ezért bejelentette, hogy nem lesz áremelés. Lech Wałęsa ezt győzelemként értékelte, és lefújta a sztrájkot. Sokan, köztük Zwiercan is, ezt csalódottan fogadták. Ő maga szervezte a sztrájkot a hajógyárban. a saját részlegén, és nem jutott el hozzá Wałęsa döntésének híre. Így náluk volt sztrájk. Mivel nem voltak tömeges tiltakozások, a hatalom nagyon keményen reagált. A nemrég felvett Zwiercan repült a munkahelyéről.

Úgy döntött, nem enged, harcol a jogaiért. Zwiercan és Adam Borowski, akit vele együtt rúgtak ki a hajógyárból sztrájkszervezés miatt, úgy döntöttek, éhségstrájkba kezdenek azzal a követeléssel, hogy vegyék

vissza őket az üzembe. Hogy híre menjen az akciónak, fölmasztak a hajógyári erőmű kéményére, és kitűzték egy fehér-piros zászlót, valamint olyan jelszavakat festettek rá, hogy „Éhségstrájk”, „Követeljük, hogy vegyenek vissza a munkába!”. Az akció propagandájának része volt, hogy barátai mentőt hívtak, hogy így biztosítsák az éhezők orvosi ellátását. Ha már éheznek, akkor az egészségügynek volt ürügye, hogy munkába kezdjen. Vicces volt, hogy a mentőautó megérkezett a hajógyár kapujához a megbeszélte időpontra, vagyis 10 órára – akkor kezdődött az éhségstrájk –, és az orvosok azt magyarázták az öröknek, hogy a hajógyár kéményén éhezőkhez jöttek. Közben Zwiercan és Borowski késett egy kicsit, még meg sem próbáltak feljutni a kéményre, hogy meghirdessék a tiltakozásukat, így hát az örök a kapunál nem is tudtak semmit az akciójukról.

Amikor fölmasztak, kitűzték a zászlót, és fölfestették a jelszavakat, lent már várt a mentő, a hajógyárban pedig nagy mozgolódás támadt. Összegyűlt pár száz ember. a kémény körül Néhány ügynök próbálta rávenni őket, hogy jöjjenek le. A tiltakozók nem foglalkoztak velük. Három óra múlva csatlakozott hozzájuk a munkaügyekért felelős igazgató, és közölte, hogy visszaveszik őket a munkába. Nem volt más választásuk, kénytelenek voltak lejönni, mert a jelek szerint villámgyorsan elérték a céljukat. Akkor már több százan ácsorogtak a kémény alatt. Zwiercan és Borowski lemászott, az igazgató pedig a munkások tömege előtt erősítette meg azt, hogy mindkettejüket visszaveszi. Behívta őket az irodájába, hogy elintézzék a formaságokat. Amikor bementek az igazgatói irodába, rögtön körbevette őket néhány államvédelmis. Becsukták az ablakokat és az ajtót. Ott tartották őket egészen a műszakváltásig. A magyarázatuk szerint csak azért kell letartóztatniuk őket, hogy jegyzőkönyvet vegyenek fel. „Mindjárt szabadok lesznek” – hazudták. Délután négy óra után elszállították őket a hajógyárból. Előbb előzetesbe kerültek, majd fél nap múlva átvitték őket a gdański pszichiátriai intézetbe. Az orvosok jól bántak velük, de Zwiercannak húsz nap után elege lett a „gyógyításból”, és éhségstrájkba kezdett. Két nap után kiengedte az osztályos orvos. Közölte vele, hogy ő maga nem tud arról, hogy Roman itt ül, és nem kapott semmilyen parancsot ebben az ügyben. Az állambiztonság idehozta, és minden utasítás nélkül itt hagyta. Ez nem volt igaz, mert Zwiercant ügyészi utasítás alapján helyezték el a diliházban. Ennek ellenére az orvos kiengedte a kórházból.

Délután már szabad volt. Fölszállt egy autóbuszra, amellyel a Krisztus Urunk Legszentebb Szíve templomba, Hilary Jastak atyához szándékozott eljutni. Jastak atya volt az első pap a Lengyel Népköztársaságban, aki az üzemben celebrált misét a sztrájkolók kérésére. Az első mise a Párizsi Kommün Hajógyárban volt; Henryk Jankowski később tartotta emlékezetes miséjét a Gdański Hajógyárban. Amikor visszatért a lelkipásztori közösségből, megállt a kapitánysággal szemben lévő megállóban a busz, amellyel utazott. Roman kiszállt. De mikor becsukódott mögötte a busz ajtajai, érezte, hogy valaki megfogta a karját. A következő pillanatban már kapott is egy súlyos ütést a fejére, egyenesen a szemöldökére. Úgy spriccelt belőle a vér, mint egy szökőkútból. Néhány férfi szó nélkül elkezdte módszeresen rugdosni és ököllel ütni. Minden ütés fájdalmas volt, de az egyik rúgás után borzasztó fájdalmat érzett a térdében. Kapott még néhányat, aztán elvesztette az eszméletét.

Amikor magához tért, a járda szélén feküdt az utcán. Az egész teste véres volt, a ruhája elszakadt. Hamar észrevette, hogy a térdénél kifordult a lába, és teljesen tehetetlen. Nem tudott felállni. A járókelők nagy ívben kikerülték; úgy néztek rá, mint egy részeg disznóra. Kikúszott az út közepére, hogy magára vonja a figyelmet. Végül felvette egy taxis. Elszállította a baleseti osztályra, ahol ellátták. Aztán Wiesława Kwiatkowska elvitte Okoniewski doktorhoz, egy sebészhez, aki a hetvenes években mentette a hajógyáriakat. A doktor ellátta, megvizsgálta és begipszelte.

„Idefigyelj, ezek megölnek! Azonnal tájékoztatnunk kell a Szabad Európát” – mondta neki Kwiatkowska.

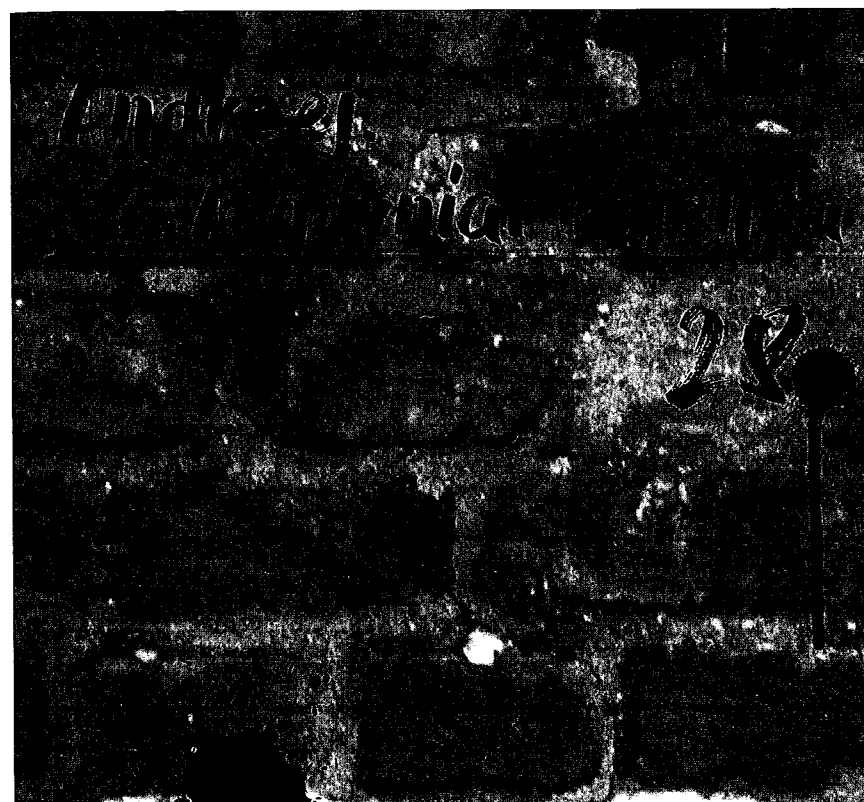
„Joanna és Andrzej Gwiazda akarta kijuttatnia az információkat, de már elszigetelték minket, így nem sikerülhetett. Azt hittem, ez csak véletlen. Wieśka ismerte Wałęsát, aki még mindig hős volt a szememben. Elmentünk a lakására, hogy megkérjük, adja át az üzenetet az újságíróknak. Ezt megtagadta, azt mondta, menjek el a Brigittába⁷⁵, ott majd kapok csomagot. Nem segített. Ez sokként hatott rám. Úgy éreztem magam, mint egy utolsó szemét, koldus vagy nem kívánatos személy. Nagyon megviselt a dolog. Mérges volt rám, amiért sztrájkot szerveztem, amikor ő már visszavonta” – emlékszik vissza keserűen Zwiercan.

⁷⁵ Gdańskban, 1980 augusztusában a Szent Brigitta templom a sztrájkoló munkások nem hivatalos lelkipásztori központja volt, a hadiállapot alatt pedig az ellenzékiek találkozóhelye maradt, itt nyújtottak segítséget a földalatti aktivistáknak is.

Ekkor találkozott Zwiercan Andrzej Kołodziejek és Ewa Kubasiewicz. Föl voltak háborodva Lech Wałęsa viselkedésén. Nem tetszett nekik a földalatti szakszervezet vezetésének puha politikája. Ewa Kubasiewicz kapta a legsúlyosabb ítéletet a hadiállapot alatt: tíz évet. 1982 februárjában ítélte el a gdyniai Haditengerészeti Bíróság azért, mert olyan rölapokat osztogatott, amelyeken aktív ellenállásra szólították fel a társadalmat a hadiállapot bevezetése után. Az 1983-ban hirdetett amnesztiával szabadult.

Andrzej Kołodziej és Ewa Kubasiewicz 1984 márciusában megalapította a Harcoló Szolidaritás gdański részlegét. Néhány hónappal később csatlakozott hozzájuk Roman Zwiercan.

Létrehozták a Harcoló Szolidaritás legharciasabb és legradikálisabb sejtjét. Rendkívüli tetteikről csak mostanában válnak ismertté a részletek. A kommunizmus bukása után több mint húsz évig titkolták, hogy a kommunista ellenőrzés alatt álló gdyniai hajógyárban titokban géppisztolyokat gyártottak.

Andrzej. A gdyniai legenda

1982-ben kihullott a haja és tíz foga. Két-három heteket töltött el rendszeresen csehszlovák sötétzárkában. Télen kegyetlen hideg volt a cellákban. Faltól falig járkált szüntelenül, hogy túlélje. Csak annyi ételmet kapott, hogy még működésben maradjon a szervezete. Rohamosan romlott az egészségi állapota. Csoda, hogy nem került át a másvilágra.

Andrzej Kołodziej a hetvenes-nyolcvanas évek lengyel ellenzékiének egyik nagy alakja. 1968-ban, kilencéves korában látta, hogy a szülőfaluján, a Besszádokban található Zagórzon átvonul a szovjet hadsereg, hogy leverje a prágai tavaszt „Akkor kezdtem őket gyűlölni” – idézi fel. Ettől kezdve egyre világosabban látta, mi a kommunista rendszer lényege. Két évvel később kihallgatta a szüleit, amikor arról beszélgettek, hogy Gdańskban munkásokat gyilkoltak. Rajongott a hajógyár mítoszáért. Amikor betöltötte a tizenharmadik évét, saját szakállára elment a Tengermellékre. Miután befejezte tanulmányait a technikumban, a gdański Lenin Hajógyárban kapott munkát. Szinte azonnal ellenzéki körökben találta magát. Tizenkilenc éves korában már a Szabad Szakszervezetekben tevékenykedett. 1980 januárjában elvesztette munkáját a Gdański Hajógyárban. Augusztus 14-én fölvtették a gdyniai Párizsi Kommün Hajógyárba. Már másnap sztrájkot kezdeményezett. Alig húszévesen megválasztották a sztrájkbizottság elnökének. Amikor Lech Wałęsa „ki akarta oltani” a sztrájkot, Kołodziej azt mondta, folytatni kell a tiltakozásokat. Részt vett a hatalommal folytatott tárgyalásokon, ő is aláírta az augusztusi megállapodást.⁷⁶ Építette a Szolidaritás regionális struktúráit. 1981 januárjában kezdeményezte, majd meg is szervezte, hogy szamizdatot dobjanak át Csehszlovákiába. 1981. október 19-én tartóztatták le a csehszlovák állambiztonság illegális határátlépésért. Majdnem két évvel később tért csak vissza Lengyelországba. Ezt a két évet Lengyelország déli határain túl, nagyon kemény börtönökben töltötte.

Az első hat hónapban Prágában ült előzetesben. Eleinte nem bántak vele rosszul. Komoly fejtörést okozott a börtönvezetésnek, nem nagyon tudták, mit kezdjenek ezzel a szokványosnak nem mondható fogollyal. December 13. után teljesen új helyzet alakult ki. A lengyelországi

⁷⁶ 1980. augusztus 31-én, a gdański Lenin Hajógyárban írták alá az úgynevezett augusztusi megállapodást a munkások a kormánnyal.

hadiállapot bevezetése utáninapon kihallgatták. Kilenc tiszt, közülük néhányan feltették a lábukat az asztalra. Kimondottan agresszívan léptek fel. Először mutattak neki egy újságot, amelyből megtudta, mi történt Lengyelországban. „Most már eleget kényeztettünk” – hallotta. Amikor azt válaszolta, hogy nem szándékozik változtatni a viselkedésén, már kapta is az első ütést. Visszaszólt nekik, és ellökte az egyik funkcionáriust. Ezután brutálisan megverték. Visszavitték a cellájába. Éhségstrájkba kezdett, így tiltakozott az ellen, hogy per nélkül tartják fogva. Öt nap múlva zárult az ügyében indított nyomozás. Elkezdődött a per. Az ostravai bíróság tizenegy hónapnyi börtönbüntetésre ítélte azért, mert... illegálisan tartózkodott Csehszlovákia területén. Nem találtak rá semmilyen más paragrafust. A lehető legmagasabb büntetést kapta, amelyet a csehszlovák törvények szerint ki lehetett szabni ezért a bűncselekményért.

A börtönparancsnokkal folytatott beszélgetésével kezdődött Kołodziej prágai börtönélete.

– Itt én szabom a feltételeket, én diktálom a szabályokat. Ezeket minden körülmények között be kell tartani. Tudom, hogy ki maga, nem szórakozok magával, térdre kényszerítem.

– Ha így gondolja, téved.

– „Örnagy úrnak” szólítson!

– Soha nem voltam katona, nem ismerem a rangokat, nem is tudom megkülönböztetni őket, és úgy szólítom, ahogy jónak látom.

– Majd meglátja, hogy megtöröm.⁷⁷

Ettől kezdve mindkét fél azt tette, amit ígért. A csehszlovák fegyőrök megpróbálták megtörni a lengyel ellenzékit. Ő azonban nem engedett. Nagy árat fizetett a büszkeségeért. A csehszlovák börtönökben sokkal szigorúbb szabályok voltak érvényben, mint Lengyelországban. A rabok minimális mennyiségű ételmet kaptak, épp csak annyit, hogy életben maradjanak. Minden elítéltnak dolgoznia kellett, és jól meghajszolták őket. Kołodziej tiltakozott, amikor csak tudott, és majdnem minden parancsot megtagadott. Amikor gombostűket és biztosítótűket kellett csomagolnia, csak a norma huszonöt, vagy még annál is kevesebb százalékát teljesítette. Már azért is büntetést szabtak ki, ha valaki néhány százalékkal kevesebbet teljesített annál, amennyit előírtak neki. Kołodziejt is

megbüntették ezért. Gyakran került sötétzárkába. Ott csak egy kemény priccs volt, se asztal, se ablak. Az izzót is csak arra a kis időre csavarták be, amíg megkapta azt a kis adag élelmiszert. Télen szörnyű hideg volt. Ha sötétzárkába küldték húsz- harminc napra, mindig fogyott vagy húsz kilót, de rögtön vissza is hízt, amikor kiengedték. Kopaszodott, több foga kihullott, nagyon rossz bőrben volt. Ennek ellenére mindig kinyilvánította megvetéseit sintérei iránt vagy ellenállt, amikor csak lehetősége volt rá.

Íme egy jellemző történet. Kołodziej kitörő örömmel fogadta Leonyid Brezsnyev halálának hírért. Tizenkét nap sötétzárka járt „e hír bejelentése nyomán elvárható kellő komolyság hiányáért”. Néhány nap után odament hozzá a börtönparancsnok, és közölte, hogy kiengedi, ha kéri. „Köszönöm szépen, de nagyon jól érzem itt magam, mert legalább nem kell naponta látnom magát” – hangzott a makacs lengyel ellenzéki válasza. Ezért a beszéléséért kapott még tizenkét nap fogdát. Bár sokan megtörtek vagy depressziótól szenvedtek a sötétzárkában, Kołodziej hősiesen helytállt ezekben az időszakokban is. Hogy formában tartsa magát, napokat töltött azzal, hogy a cellájában járkált. Faltól falig, naponta több ezerszer. Számolta a kilométereket. Majdnem ötven kilométert tett meg mindennap. Ez segített abban, hogy túlélje, de arra nem volt elég, hogy megőrizze az egészségét. Kihullott a haja, kiesett tíz foga, és számos betegség támadta meg. A teljes kimerültség állapotába került. Amikor végre szabadon engedték, és hazatért a családjához Zagórzba, szervezete igen durván reagált a változásokra, és súlyos tüdőgyulladást kapott. Majdnem negyvenkét fokos láza lett, elvesztette az eszméletét. Életveszélyben volt. Csodával határos módon ezt is túlélte, de mikor három hónappal később felépült, vonatra szállt, és Gdańskba utazott. Ott pedig azonnal belekezdett abba, amit korábban is csinált: harcolt a függetlenségért.

Találkozott Bogdan Borusewiczcel, olyan munkát kapott, amely megkövetelte azt, hogy rejtve maradjon. Eleinte Anna Walenty-nowicznál lakott. Minden lehetséges konspirációs munkába bekapcsolódott, ugyanakkor nagy érdeklődéssel figyelte, hogyan harcol a gdański ellenzék.

77 A. Znamierowski: *Zaciskanie pięści. Rzecz o Solidarności Walczącej*. [Összeszorított ököl. A Harcoló Szolidaritás] Editions Spotkania, Paryż 1988, 75. o.

1983. december 12-ről 13-ára virradó éjszaka. Sötét van. Kevés a hó, de csontig hatol a hideg. Nem messze a rendőrségtől, a Püspökdombon autózik két férfi. Egyszer csak megállnak. Kisebb tárgyak hullanak a földre a félig lehúzott ablakból. Az autó elindul, majd megismétlődik a művelet. Szöges vas sulymokat szórtak az aszfaltra. Nehéz észrevenni a sötétben. Akárhogy szórják ki, néhány szög mindig fölfelé áll, és kiszúrja az autó kerekét. Ezért másnap nem érnek célba a rendőrségi Starok, Nysák és Gazok, amelyek a tervezett ellenzéki tüntetés pacifikálására küldtek volna. Elég, ha egyetlen álló jármű marad a szűk utcában, az rögtön eltorlaszolja az összes többi útját, és nagy dugóba kerül a ZOMO.

A két férfi az autóban Bogdan Borusewicz, a gdański földalatti ellenállás vezetője, és Andrzej Kołodziej volt. Ezen az éjszakán több száz vas sulymot szórtak szét. Korábban jártak néhány raktárban, ahol a tüntetésre előkészített Molotov-koktélok sorakoztak.

Borusewicz személyesen tekintette meg a papírszállítmányt. Maga foglalkozott a nyomtatás és a földalatti rádió megszervezésével, valamint a tüntetés előkészítésével. „Bogdan akkor még radikális volt” – ismeri el Kołodziej, aki épp akkor tért vissza Gdańskba az embertelen csehszlovák börtönből. Keményen akart harcolni a kommunisták ellen, és csalódást keltett benne mindaz, amit két év távollét után tapasztalt a városban. „Bogdan nagyon sokat tett, de azt gondoltam, ha egyszer a régió vezetőjeként is ennyi mindennel kell foglalkoznia, akkor nem lehet túl erős a földalatti ellenállás. Akkor már nagyon éles vita folyt arról, hogy harcoljunk vagy békésen készüljünk a jobb időkre. Olek Hall, Bogdan Lis és a varsói balosok a harci szellem mérséklése mellett érveltek. Bogdan a saját játékát próbálta játszani, de ezzel együtt lojális volt a szakszervezethez – mondja Kołodziej. – Alina Pieńskowska sokszor elmondta nekem, hogy Varsó nagyon erősen törekszik arra, hogy mindenre kiterjessze az ellenőrzését. A Bujak köré csoportosuló varsói tanácsadók köre, Bronisław Gerek, Tadeusz Mazowiecki és Aleksander Małachowski szerint, nem kell hergelni a hatalmat.”

Egyre nőtt a feszültség Gdańskban a kommunistákkal való nyílt harc hívei és Lech Wałęsa, valamint a mögötte álló varsói szakértők között. Az olyan ellenzékiek, mint Andrzej Kołodziej, Roman Zwiercan, Ewa Kubasiewicz, Andrzej Gwiazda és Anna Walenty-nowicz számos kellemetlen dologgal vádolták a Szolidaritás vezetőit,

a varsói tanácsadókat és a Mazóviai Hetilap körét. „Tudom, hogy volt egy pillanat, amikor minden földalatti sajtótermék terjesztését betiltották, kivéve azokat, amelyek a Wałęsa köré szerveződő fő vonalhoz tartoztak” – meséli Kołodziej.

Aleksander Hall 1984-ben döntött úgy, hogy felhagy a bujkálással, felfedi magát. Úgy gondolta, nincs értelme folytatni a földalatti ellenállást, mert veszélyezteti az embereit, és elpazarolja azok erejét, akiknek dolgozniuk kellene, felkészülve a szabad állam építésére. Kołodziejnek nem tetszett ez a magatartás. Úgy gondolta, harcolni kell, mert csak így lehet visszaszerezni a függetlenséget.

Bogdan Borusewicz próbált jó kapcsolatot ápolni minden közösséggel. „Bogdan kemény volt, és a nyolcvanas években végig rendesen viselkedett. Egy rossz szót sem szólhatok rá” – ismeri el Roman Zwiercan.

Kołodziej és Zwiercan is nagyot csalódott a szakszervezet kiállásában.

Kołodziej a Honi Hadsereg mítoszában nőtt fel, az eszmék és az értékek voltak a legfontosabbak számára. „Engem nem érdekelt semmiféle szakszervezet. Az túl kevés volt. Nekem az volt a célom, hogy visszaszerezzük a függetlenséget. Ha ezt kiharcoljuk, lesz majd hely a különböző szakszervezeteknek is. Kizárólag a szakszervezetért harcolni, ez dühítő volt számomra” – magyarázza. Csalódott a konspirációban. Különösen az az elmélet volt fölfoghatatlan számára, miszerint nem hagyhatják, hogy tömeges társadalmi fellépésre kerüljön sor, mert az veszélyes. Ő pont a tömeges társadalmi fellépést tartotta a fő célnak. Nem fért a fejébe, hogy a földalatti struktúráknak miért kell csírájukban elfojtani az ilyen tömeges akciókat.

Egy adott pillanatban derengeni kezdett neki, hogy a földalatti ellenzék egy része ellenőrzi a terjesztés csatornáit. „Megértettem, hogy a Szolidaritás csatornáin keresztül kizárólag a Varsó által jóváhagyott szamizdat jut el az olvasókhoz, mert létezik egyfajta földalatti belső cenzúra. Az eszközöket is hasonló szabályok szerint osztották el. Marginalizálták a függetlenségi vonalat. Borzasztó veszélyesnek tartották azt, ha nyíltan beszélünk Moszkváról és a szerepéről, ez volt a Mazóviai Hetilap szerkesztőinek mániája. Félték, és provokációnak tartották, ha valaki nyíltan beszélt a szovjetekről. Ez nagyon bántott. Nem tetszett az az elképzelésük, hogy együtt kell élni a rendszerrel” – emlékszik vissza Kołodziej.

Úgy gondolta, hogy a tisztán szakszervezeti tevékenység önkorlátozás. Gyakran jelent meg olyan emberek társaságában, akiket Vilna környékéről telepítettek ki. Ők mind elkötelezték magukat a függetlenség mellett. „Az én szememben Szovjet-Oroszország volt az első számú közellenség, ezt csak kiegészítette a belső rendszerrel folytatott harc. A fő cél a kommunizmus és a szovjet uralom megsemmisítése volt.”

1983–84 fordulóján aztán Ewa Kubasiewicz-től megtudta, hogy létezik a Harcoló Szolidaritás: egy radikális szervezet, amely meg akarja dönteni a kommunizmust, vissza akarja szerezni a függetlenséget, és erről nyíltan beszél is. Egy szervezet, amely tovább menne, mint a szakszervezet, és nem akar önkorlátozást. „Ez nekem való” – gondolta.

„Az én szememben a Szolidaritás a kommunistákkal való alkudozás eszköze volt, nem a függetlenségért harcoló, felkelő szakszervezet. Állandóan azt hajtogatták, hogy ne beszéljünk a politikáról, a függetlenségről. Érdemes elolvasni a Mazóviai Hetilapot: ott soha nem beszéltek a függetlenségről” – magyarázza.

Kołodziej hamarosan találkozott egy wrocławai futárral, Janusz Paciorkowskival, a Honi Hadsereg egykori katonájával, aki szamizdatot szállított Gdańskba. Itt volt a családja, ezért nem keltettek feltűnést az utazásai. „A függetlenségről beszélt, az antikommunizmusról, a harc szükségességét hangsúlyozta mindennekfelett. Ez hozzám is közel állt.”

Végül találkozott Andrzej Zarachhal, aki tagja volt a Harcoló Szolidaritás Tanácsának. Végül Wrocławba utazott. Azt az utasítást kapta, hogy, miután kilép a wrocławai főpályaudvarról, szálljon villamosra, és menjen Oporówba. Ott korán reggel felveszi Ewa Kubasiewicz unokatestvére. Még sötét volt. Elmentek egy lakásba. Onnan egy idő után Andrzej Zarach vitte tovább, aztán az összekötők, végül egy lakásban kötött ki. Igen sokáig tartott az ellenőrzés, mert a legmagasabb szintű találkozóra került sor. Estig vártak a lehallgatásból származó információkra. Mint kiderült, nem követte senki. Este egy másik összekötő érkezett, aki átszállította a Komandorska utcába, ott találkozhatott a Harcoló Szolidaritás vezetőjével.

Egy napig tartottak a gdański vendég érkezésével kapcsolatos biztonsági ellenőrzések. Kornel Morawiecki csak másnap kora reggel érkezett a többiekkel együtt.

A Harcoló Szolidaritás szinte teljes vezérkara megjelent a találkozón, melyen egy híres gdański ellenzéki aktivista akart belépni a szervezetükbe. „Egész más beszélgetés folyt itt, mint Gdańskban. Másfajta retorika, más hangnem. És a téma is különbözött, a Lengyelország függetlenségéért vívott harcról, a kommunizmus ellen vívott háborúról beszélünk. Nagyon tetszett, végre megtaláltam, amit kerestem” – emlékszik vissza erre a találkozóra Kołodziej.

A lakástulajdonos elment otthonról, és az egész napot együtt töltötték a Harcoló Szolidaritás vezetői. Kornel Morawiecki akkori szokás szerint a találkozás egész ideje alatt a szőnyegen ült vagy éppen elhevert. Eszmékről vitatkoztak, véleményt cseréltek. De mindenekelőtt a tervekről beszéltek. Hogyan lehet Gdańskban kiépíteni a struktúrát, milyen szervezeti elvek alapján működik a Harcoló Szolidaritás.

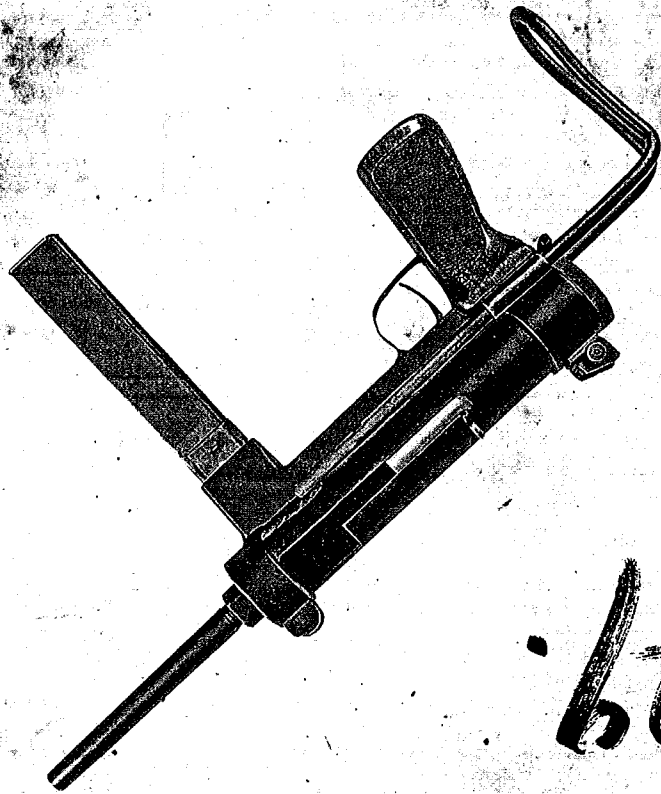
Kornel először elmesélte Kołodziejnek, hogyan jött létre a szervezet. Előadta neki, milyennek látja a Harcoló Szolidaritást. „Egész más világ tárult fel előtte a gdański beszélgetések után, amelyekre az állandó veszélyérzet, a provokációtól való félelem volt jellemző, és próbálták megfékezni a tagokat. 1984 elején jártunk, és a kommunizmus megdöntéséről, valamint Lengyelország függetlenségéről beszélgettünk. Bár ez álomnak, meseszerűnek tűnt, mi reálisnak tartottuk, és úgy gondoltuk, ezért kell harcolnunk. Nem tudtuk, pontosan mikor jön el, de azt igen, hogy előbb vagy valóra kell válnia. Tudtam, hogy a lehető legmagasabb célokat kell kitűznünk, a lehető legmagasabbra kell tennünk a léceket. Pontosan ilyen volt a felfogásuk, és ez nagyon imponált nekem” – emlékszik vissza Kołodziej.

Eddig nem ismert olyanokat, akik így gondolkodtak volna. Gdańskban rendszerint azt hallotta, hogy a függetlenség üres ábránd. „Előbb a szakszervezet – mondták. – Kis lépésekkel kell haladnunk, lépésről lépésre”. Most végre úgy érezte, valami komoly szervezethez csatlakozott. Tetszett neki a határozott, hivatásos aktivistákból álló szervezet ötlete.

Kołodziej még aznap letette az esküt. „Ilyen pillanatokat csak a romantikus regényekből ismertem. Az ilyesmi egy életre nyomot hagy az emberen, és visszafordíthatatlan. Számomra az eskütétel ilyen körülmények között szent dolog volt. Már voltak tapasztalataim arról, hogy milyen a letartóztatás, a börtön, milyen szembesülni az állambiztonsággal. Amiatt nem aggódtam, hogy helytálok-e, de ez mégiscsak nagyobb méltóságot adott mindannak, ami történt. Ez az eskü morális kötőanyag volt. Nyilatkozat egy életen át tartó barátságról.”

Gepíisztoly made in
Párizsi Kommun
Hajógyár

29.

Géppisztoly made in Párizsi Kommün Hajógyár

Óriási sebességgel repülő fémdarab vágódott be a gdyniai IV. Ulászló utcában lévő kis lakás ablakán, és beleállt a hálószoa falába. A lakás már alvó tulajdonosai megdöbbentek. A tárgy – nem golyó, nem rakéta – az utcáról került a lakásba. Egy másodperccel korábban hatalmas robajt hallottak. Az utca másik oldalán állt a LEMP városi pártbizottságának épülete. A pártközpont minden ablaka kirepült. Az üvegszilánkok az utcán heverték, úgy nézett ki a kirobbantott fal, mint valami háborús tevékenység eredménye.

Néhány perccel később hatalmas zűrzavar támadt a rendőrség, a Biztonsági Szolgálat és a párttagok soraiban. Először érte ilyen erőszakos, brutális, fizikai támadás a hatalmas pártot. A kommunista hatalom sosem találta meg a gdyniai LEMP-székház elleni merénylet elkövetőjét.

A bombát Roman Zwiercan, a Harcoló Szolidaritás aktivistája helyezte el a Pártbizottság székháza alá. Az akciót a szervezet vezetése jóváhagyásával, szigorúan titkosan hajtotta végre. Most kapták az első komoly figyelmeztetést a kommunisták. Ezzel jelezték nekik, hogy vége a játéknak.

Már fél évvel korábban megkezdődtek a szabotázs és a fegyveres akciók előkészületei. 1985 őszén a szervezet vezetésének, a Harcoló Szolidaritás Végrehajtó Bizottságának egyetértésével létrejött Gdańskban egy szigorúan titkos részleg, melynek az volt a feladata, hogy diverzáns-szabotázs tevékenységet folytasson. Andrzej Kołodziej és Roman Zwiercan alapította ezt a csoportot. Hamarosan még öten csatlakoztak hozzájuk: Jagoda Krawczyk, Teresa Komorowska, Krzysztof Bednarek, Jacek Kaczorowski és Marek Bieliński. Ugyanakkor csak Kołodziej és Zwiercan tekintette át teljes egészében a csoport tevékenységét.

Úgy akarták megszerezni a tűzkeresztséget, hogy kiszabadítják Bogdan Borusewiczet a börtönből. Elkészítették a Kurkowa utcai börtön tervrajzát. Zwiercan ismerte valamennyire ezt a büntetés-végrehajtási intézményt, mert már ült ott. Úgy készítették el az objektum részletes tervét, hogy Zwiercan és Jagoda Krawczyk szerelmes párnak álcázva sétálgattak a környékbeli dombokon, miközben

teleobjektívvel fényképezték a börtönt. A képek egy része a dombról készült, de fotóztak a bíróság közeli épületéről és a Nagyboldogasszony bazilika tornyából is. Ezekről a helyekről a börtön belső területét is lehetett fényképezni. Ezt követően Roman előhívta a negatívokat, és A/4-es méretű másolatokat készített. Szétterítette őket a lakás padlóján úgy, hogy lássák, hogyan helyezkednek el az épületek. Az egész padlót fényképek borították. Sikerült megszerezniük az épület belső tervrajzát is. Ezután Kołodziejzel kidolgozták az akció pontos részleteit. Azt tervezték, hogy éjjel jutnak be, a bíróság épületén keresztül. A terv szerint szét kellett feszíteniük a rácsokat, majd kiszedniük a zárat az ajtóból és a kapuból, a portást ártalmatlanná tenni és kiszabadítani a foglyot. Mindketten úgy ítélték meg, hogy megvalósítható a terv. Biztosak voltak abban, hogy képesek megcsinálni. Tudatták hát a földalatti Szolidaritás vezetésével, hogy készen állnak Borusewicz kiszabadítására.

Váratlanul érte őket a válasz, miszerint Jacek Merkel nem helyesli az akciót, mert emiatt terrorizmussal vádolhatják a szakszervezetet. Ez súlyos csalódás volt Kołodziej és Zwiercan számára, és még inkább meggyőződhetek arról, hogy egyre meszebbre kerülnek a „nagy” Szolidaritástól.

A Harcoló Szolidaritás aktivistái régóta azt vallották: meg kell mutatni a hatalomnak, hogy a földalatti ellenzék is képes kemény választ adni. „Világos jelzést akartunk küldeni nekik, hogy tudják, megvan a lehetőségünk arra, hogy szükség esetén támadjunk. Félelmet akartunk kelteni bennük – nem Jaruzelskiben vagy Kiszczakban, mert ezek biztonságban érezték magukat, hanem az ügynökök és a párttagok soraiban, akik nap mint nap gyötörték minket” – mondja Kołodziej. A Harcoló Szolidaritásnak megvolt erre lehetősége a megalakulása pillanatától fogva. 1983-ban a szamizdatban kiadott A névjegyünk című, első rövid kiáltványban bejelentették, hogy „megbüntetik a kommunista rendszer kiszolgálóit és legbuzgóbb végrehajtóit”. Az 1986-ban megjelent, A Harcoló Szolidaritás ideológiai elvei és programja című kiáltványban önvédelmi csoportok létrehozásáról írtak, amelyek „készek tevőlegesen válaszolni az erőszakra”. „Ha nem állunk ellen erőszakkal a gonosznak akkor, amikor azt maga is használja, az azt jelenti, hogy fegyvertelenül válunk a gonosz martalékává.” Nyíltan fogalmaztak: „Ha a rezsिम fokozza az elnyomást, vagy állami terror és idegen intervenció esetében szervezetünk aktív önvédelmet fog folytatni.”

Döntés született arról, hogy ilyen helyzetekre is föl kell készülni. Andrzej Kołodziej információkat gyűjtött arról, hogy milyen lehetőségeink vannak konspirációs körülmények között a fegyver- és robbanóanyag-gyártásra. „A Nyugathoz fordultam az ügyben, és végül megjött a csomag” – mondja. A külön e célra létesített címre érkezett. Biztonságos helyiség volt, még nem használták terjesztésre, nyomtatásra vagy csomagmegőrzésre. Tiszta lakás volt, Kołodziején kívül senki sem ismerte a helyet. Az ott lakó hölgy kapott egy fogkrémekkel teli csomagot külföldről. Elegáns, az akkori Lengyelországban ismeretlen, álló tubusokban, a végükön pumpával. „Megérkeztek a gyógyszerek?” – telefonált egy napon Kołodziej. „Igen, tessék elvinni” – hangzott a válasz. A hölgy, aki átadta a csomagot, csak annyit tudott, hogy a földalatti ellenállás számára érkezett. Fogalma sem volt arról, hogy az ismert külföldi gyógyszergyártó cég logójával ellátott tubusokba rejtették gondosan a fegyvergyártás terveit tartalmazó mikrofilmeket.

„Olyan tervek voltak, amelyek alapján egy átlagos lakatosműhelyben is el lehetett készíteni egy géppisztolyt. Svájcban keresztül érkeztek hozzánk a precíz tervrajzokkal együtt. Azok küldték, akik a világ minden táján segítették a harcoló szervezeteket. Az amerikaiak, a CIA” – árulja el Kołodziej. Kaptak olyan terveket is, amelyek alapján robbanóanyagokat készíthettek a rendelkezésükre áll anyagokból.

Ezek csak instrukciók és műszaki rajzok voltak. „Nem akartunk Nyugatról fegyvereket szerezni. Olyasvalamit szerettünk volna, amit a mi feltételeink között tömegesen előállíthatunk, hogy a kommunisták is lássák, nem csak egyszer juthatunk fegyverhez, hanem bármikor, ha szükségünk van rá. Hogy féljenek tőlünk.”

Kołodziej átvette a terveket. A további munka, az instrukciókat tartalmazó negatívok előhívásától a fegyverek és bombák előállításáig egy ember, Roman Zwiercan kezében összpontosult. Húsz évig csak ő ismerte a terv részleteit. 2010-ig csupán öten tudtak arról, hogy készült ilyen fegyver, tesztelték is, mint ahogy arról sem tudott már, hogy a Harcoló Szolidaritás röpítette levegőbe 1987. február 27-én a LEMP gdyniai városi pártbizottságának székházát.

Roman Zwiercan néhány hónapig rendszeresen járta a különböző üzleteket: élelmiszerboltokat, gyógyszerárakat, háztartási vegyszerek raktárait. A toroköblítésre használandó por például tartalmazott kálium-kloridot. Ez az erős oxid cukorral keverve robbanóanyagként

is használható volt, ilyen szerepet játszott a varsói felkelés idején is. Miután elkeverték a cukorral, porrá zúzták. A porcukor nem volt jó, kristálycukrot kellett használni hozzá.

Zwiercan akkoriban a nála jóval idősebb Teresa Komorowska garzonjában rejtőzött. Teresa asszony a szoba közepére állított egy nagy szekrényt, és mögé az ágyát. „Úgy tett, mintha nem látná, mit csinálók” – emlékszik. Roman újságokat terített a padlóra, kiszórta a torokfájás elleni port és a cukrot, majd szétszórta ezt a keveréket, aztán sodrófaként használt dunsztosüveggel zúzta szét a lehető legapróbb darabokra. Ellenőrizni kellett még a pontos arányokat, aztán gyógyszerhez használt gél kapszulákba kellett tölteni a keveréket. Ezek a kapszulák szétolvadtak a szervezetben, miután lenyelték őket. Itt pedig egy adott pillanatban szétolvadt a kapszula, és ekkor következett be a robbanás. Zwiercan megkérte az ismerőseit, hogy vegyenek neki ilyen gyógyszereket. Mindegy volt, mit tartalmazott a kapszula. A gyújtóanyagot egy, kettő vagy három gél kapszulába helyezte. Egy darab tíz perccel késleltette a robbanást, mert ennyi idő kellett az elolvadásához. Ha kettőbe tette, huszonöt, ha háromba, negyven perc alatt olvadt el. Ha ez megtörtént, a benne lévő anyag találkozott a gyutaccsal.

Zwiercan ötven olyan negatívot hívott elő, amelyek robbanóanyagok receptjeként szolgáltak. E tervek közvetlenül Svájcban érkeztek, viszont érdekes, hogy lengyel nyelvű anyagot küldtek. Roman a következő hónapokban ellenőrizte az összes keveréket. Amikor mindennel készen állt, elment az Arka Gdynia-stadion melletti erdőbe. Ott felállított öt különböző befőttesüveget, és különböző időpontokban felrobbantotta őket. Ötvenszer járt az erdőben, és sorban ellenőrizte az összes receptet. Mindezt csendben, hang nélkül végezte. Rögön fölfigyelt volna a robbanásokra a rendőrség vagy a Biztonsági Szolgálat. Senki sem használt akkoriban tűzijátékot, nem is lehetett hozzáférni ilyesmihez. Különböző funkciókat töltöttek be a Nyugatról érkezett leírások. Az egyik bombakészítésre szolgált, a másik a gépkocsi motorjában okozott hibát, megint másik arra volt jó, hogy tüzet gyújtson.

Zwiercan kész anyagokat is vett különböző helyeken: trotilt, dinamitot, füstbombát. Babie Dołyban, Gdynia egyik kerületében, még mindig rengeteg föl nem robbant második világháborús lőszert lehetett találni, ezekből dinamitot vagy trotilt lehetett kinyerni. A fiatal srácok gyűjtötték, és titokban eladták ezeket. Bányákból is szereztek trotilt.

A Harcoló Szolidaritás gdański csoportja több száz kilogramm trotilt gyűjtött össze. Roman különböző helyeken rejtegette, például az akkori barátnője, későbbi felesége Magda ágyában. Magda az ágyneműi közt tartott egy pisztolyt és jelentős mennyiségű trotilt. „Sosem féltem. Teljes mértékben megbíztam Romekben. Mellette teljes biztonságban éreztem magam” – így emlékszik erre a „robbantásos” időszakra. Magda volt Zwiercan összekötője. Végül ő is belépett a Harcoló Szolidaritásba, és részt vett különböző akciókban. Saját autóval, a rendőrségi járműveket elkerülve szállított például a tüntetés helyszínére ötven fáklyát, amelyeket korábban Romekkel készítettek el.

A bombák alkatrészei a Párizsi Kommün Hajógyárban készültek. „A haveroknál megrendeltem a különböző összetevőket. Nem kérdezték, mire kell, én meg nem mondtam. De nem volt nehéz kitalálni.” Kilenc bombát készítettünk. A hüvelyek tíz-tizenöt centi szélesek, és nagyjából huszonöt-harminc centiméter hosszúak voltak. A hüvelyek mindkét végére menetet vágtak. Másfél-két kilogramm robbanóanyag fért bele.

„Hasonló volt a helyzet a géppisztolyokkal is. Adtam pár információt néhány megbízható munkásnak arról, hogy ezúttal valami sokkal veszélyesebbre van szükségünk. Eleinte nem nagyon voltak vevők erre, mert mindezt a hajógyár területén kellett megcsinálniuk. Voltak ártatlannak látszó alkatrészek, de a cső vagy a tár egyszerűen úgy festett, mint egy cső meg egy tár; egyértelmű volt, hogy ezek egy lőfegyver részei. Végül megtaláltam a legbátrabbakat, akiknek volt gyakorlatuk a precíz megmunkálásban.”

A Svájcban át Amerikából érkezett tervek lehetővé tették, hogy fegyvert gyártsanak, még otthoni körülmények között is. A leírásból kiderült, hogy még egy közönséges fűrógéppel, esztergagép és marógép nélkül is elő lehet állítani fegyvert. Így persze nagyon sokáig tartott volna a gyártás, ezenkívül Zwiercan nehézkes és pontatlan géppisztolyt készítettek volna. Végeztek próbálódásokat ilyen fegyverekkel az erdőben, de siralmasak voltak az eredmények. Végül elkészült egy M3-as mintájú géppisztoly a gdyniai Párizsi Kommün Hajógyár műhelyeiben, a kielcei Bolek keze munkája. Ilyet használtak az amerikaiak a második világháborúban. Ma sem tudjuk Bolek nevét, aki később kikerült az Egyesült Államokba.

Csak egyetlen egy működő példány készült, de a futószalagot azért letesztelték, hogy ha szükség lesz rá, készen álljanak a sorozatgyártásra.

Zwiercan nagyobb fegyverarzenált állított össze néhány ember segítségével. Gázpisztolyokat alakítottak át úgy, hogy éles lőszerrel is használható legyen. A hajógyári srácok szétfűrták a zárat, kicserélték a rugót és a tűzfalat. Nem volt túl praktikus a fegyver, mert csupán egy lövést lehetett leadni vele, aztán újra kellett tölteni. Érkezett még rendelésre Lengyelországba egy revolver is, de a kommunisták lekapcsolták a szállítmányt. Vele együtt elveszett még pár távcső is. Az állami tévében többször is bemutatták a zsákmányt, miközben terrorista tevékenységgel vádolták a földalatti aktivistákat. A megfelelő pillanatra tartogatták az elkészült anyagokat. Jerzy Popiełuszko atya meggyilkolása után világossá vált, hogy eljött az idő. Andrzej Kołodziej: „Meg akartuk mutatni, hogy Przemyk, Bartoszcze vagy Popiełuszko atya halála nem marad büntetlenül. Először úgy szándékoztunk támadni, hogy ne essen baja senkinek, de azért így is nagy csapást mérjünk rájuk. Hogy értsék, készen állunk ezt máskor, másutt is megismételni, mert megvannak hozzá az eszközeink.” A gdański aktivistáknak igen fontos volt, hogy a hatalom megértse: a földalatti ellenzék képes robbanóanyagokat előállítani, ez nemcsak egyszeri alkalom, Nyugatról beszerzett anyaggal végrehajtott akció. Nem akarták, hogy megtudják a kommunisták, ki áll a merénylet mögött; az volt a lényeg, hogy rájöjjenek, milyen összetevőkből állt a robbanóanyag, és megtudják, az ellenállók képesek legyártani. De a Biztonsági Szolgálat szakértői képtelenek voltak hibátlanul azonosítani a robbanóanyag összetevőit. Mint az állambiztonság dokumentumaiból kiderül, feltételezésük szerint a merénylet kálium-nitrátot keverték cukorral és kénnel.

1986 végén született meg a döntés, hogy merényletet hajtanak végre a kommunista hatalom egyik szimbolikus objektuma ellen. A tervet Wrocławban is elfogadták a Harcoló Szolidaritás legfontosabb vezetői. Először is ki kellett jelölniük egy jó fekvésű épületet. Úgy kellett végrehajtani az egészet, hogy ne legyen áldozat, ne haljon meg egyetlen vértlen járókelő sem. Roman Zwiercan kuttatta fel a megfelelő objektumot. Fényképeket készített a rendőrség, a ZOMO, a rendőrkapitányság és a pártbizottság székházairól. Végül a LEMP gdyniai Városi Bizottságára esett a választás. A IV. Ulászló utca 24. szám alatt állt a székház, valamivel beljebb az utcafrontnál. Semmilyen gyalogos útvonal nem vezetett a közelében. Még üzlet sem volt a környékén. A többi épület a széles utca másik oldalán

helyezkedett el, harminc-negyven méter távolságra. Csak az járt arra, aki be akart jutni az épületbe. Este kellett robbantani, hogy ne legyen a közelben senki.

„A merényletet olyan objektum ellen akartuk elkövetni, amelyik kötődött a hatalomhoz – mondta. – Olyan helyet kerestünk, amelyet könnyedén föl lehet gyújtani, és akkora kárt lehet benne okozni, amelynek már komoly propagandaértéke van. Nem az volt a szándékunk, hogy pusztító erőt mutassunk fel, hanem az, hogy eloszlassuk azt a mítoszt, mely szerint az ügynökök sérthetetlenek. Szimbolikus támadásról volt szó. Ők attól is rettenetesen féltek, hogy közzétesszük a nevüket és címüket. Mi meg azt akartuk, hogy féljenek tőlünk.”

1987 telén történt. Roma Zwiercan magához vette a hajógyárban esztergált bombahüvelyt, és megtöltötte robbanóanyaggal. Kitararította Teresa Komorowska lakását, és elvitt onnan minden kompromittáló anyagot. Kiderült, hogy tönkretette a fürdőkádat a laboratóriumi munkában használt sav. De úgysem találta ki senki, hogy mi okozta a kárt. Teresa asszony sem neheztelt rá.

Február 26-án Zwiercan tartott még egy utolsó terepszemlét. Ellenőrizte, hogy merre menekülhet el a tett helyszínéről, és hogy nincsenek-e zárva a környéken lévő lépcsőházak. Mindent rendben talált. Az volt a terve, hogy a bejárati ajtóhoz helyezi a bombát, és úgy állítja be, hogy egy óra késéssel következzen be a detonáció. Ennyi idő alatt nyugodtan el tudja hagyni a terepet.

Másnap este utazott a helyszínre. Szkennert csatolt a derékszíjára, ezzel hallgatta, nem mozgolódnak-e a környéken az állambiztonságiak. Fekete esőkabátot és elég szakadt farmert viselt. A fülében kis fülhallgató. Táskában cipelte a nehéz robbanóanyaggal töltött bombahüvelyt. A tapasztalt konspiránsnak a torkában dobogott a szíve. Negyed kilencet mutatott az óra. Bement a Starowiejska utca egyik épületébe, beállította negyven percre a bomba időzítőjét, és csatolta hozzá az elemet. Elindult az óra. „Rohadtul féltem” – ebből nem is csinál titkot.

Amikor a pártbizottság székházához ért, kiderült, hogy örbódé áll a bejárat mellett, benne éjszakai portással. Korábban ezt nem vette észre. Veszélyes lett volna tehát az ajtó felé közeledni, egyébként sem akart ártani egy ártatlan embernek. Az utolsó pillanatban úgy döntött, hogy a masszív lépcsők előtt elhelyezett szemetes kosárba teszi a bombát, az elég messze volt a portástól. Bármilyen feszült is volt,

nyugodt léptekkel indult vissza, a környékbeli utcákon kanyargott, kerülve a pártbizottság székházát. A robbanás pillanatában viszont ott akart lenni a IV. Ulászló utcában, persze biztonságos távolságban a bombától. Elsétált nagyjából három kilométerre, aztán épp ahhoz a széles utcához közeledett.

Pontban kilenc órakor hatalmas robbanást hallott. A vártnál sokkal hangosabbat. „Na, végre, sikerült” – gondolta. Néhány percre csend lett, majd hihetetlen lármát hallott a fülhallgatóban. Ugyanezt hallgatta Andrzej Kołodziej is, az egyetlen, aki tudott a merényletről és az akció részleteiről. Rémült ügynökök jelentkeztek be egymás után. Kaotikus kérdések és parancsok érkeztek: „Hallottad? Mi volt ez?! Mi volt ez?!”, „Robbanás?! Milyen robbanás?! Hol?!”, „Valaki tudja?”, „Látott valaki valamit?”, „Meg tudja erősíteni valaki?! Járőröket kiküldeni!”, „Riadó! Kimegyünk! Szedd össze az embereket!”. Fél órán keresztül kaotikus, szörnyű láрма hallatszott az éterben, aztán minden elcsendesedett. Valaki parancsot adhatott arra, hogy hallgassanak el.

Rendőrségi Nysák, Gazok és civil állambiztonságis autók indultak a városba. Kirángatták az ágyukból a funkcionáriusokat és a titkos munkatársakat. Körülzárták Gdynia belvárosát. Hamarosan több lakásban is házkutatásba kezdtek. Több száz lakást néztek át a Hármasházas egész területén. A legtöbbet csak szűrőpróbaszerűen. Egyértelmű volt, hogy a Biztonsági Szolgálatnak fogalma sincs, kit és mit keressen. A munkásoktól például kábeldarabokat vagy kombinált fogókat vettek el. Az állambiztonságiak rendkívül idegesek voltak, mert nem találtak semmilyen nyomot. Először bemondtak valamit a tévében, aztán ott is nagy csend lett.

Kołodziej: „Mit gondoltam az akció után? Azt, hogy ezt megismételjük.”

Talán ez volt a hatalom, a rendőrség és a Biztonsági Szolgálat legnagyobb veresége, de ezt nem akarták beismerni. Még hírt sem lehetett adni arról, hogy bombát helyeztek el a pártbizottság épületében, a hatalomnak meg fogalma sincs arról, hogy ki tehette.

A Harcoló Szolidaritás nem akarta magára vállalni az akciót. Kołodziej később elmondta: „Erről nem beszéltünk. Tudtuk, hogy az ilyesmi Nyugaton is bűncselekménynek számít. Nem partizánszervezet voltunk. A nemzetközi jog értelmében ahhoz, hogy harcoló félnek ismerjenek el, és vonatkozzon ránk például

a hadifogoly-egyezmény, az ilyen tevékenységet pedig legális katonai akciónak tekintsék, léteznie kellett volna egy szervezetnek, amely egy adott területet irányít, van erre kijelölt vezetése, és mindez szerepel a programjában. Nekünk nem volt sem ilyen vezetésünk, sem területünk. Ezért inkább nem mondtunk semmit.”

A merénylet után tovább dolgoztak az újabb merénylet előkészületein. Zwiercan és emberei fegyvert készítettek. Amikor elkészült az első géppisztoly, Roman kiment az erdőbe, és leadott egy sorozatot a fákra. Működött a fegyver. Bővíteni akarták a készleteiket. Revolvereket és távcsöveket vártak egy fagyasztott árukat hozó szállítmánnyal. Úgy kellett tárolniuk a fegyvert és a távcsöveket, hogy ne találják meg egy rutinellenőrzés során. Akkoriban szinte semmit sem lehetett kapni Lengyelországban, ezért divatossá vált a nyugati használt háztartási eszközök behozatala. Így kerültek be az országba tévék, rádiók, hűtőszekrények és porszívók. Minden, amire már nem volt szükségük a jómódú nyugati polgároknak, és fillérekért megváltak tőlük. Gyakran érkeztek Lengyelországba ilyen szállítmányok. Kiderült, hogy ezzel a módszerrel nagyon biztonságosan lehet becsempészni a Harcoló Szolidaritásnak szánt eszközöket is.

A Harcoló Szolidaritás aktivistái türelmetlenül várták ezeket a szállítmányokat. Az ilyen eszközök átvételéért felelős személy ügyelt arra, hogy a kijelölt helyre kerüljön a csomag. A konspiráció elveivel összhangban az ilyen csomagot biztonságos helyre kellett szállíttatni, méghozzá egy szokványos szállító cég segítségével. Ezúttal az egyikük úgy döntött, maga intézi a szállítást. Lefülették, elveszett az eszköz. Ez történt, ha valaki nem tartotta be következetesen a konspiráció elveit.

A Biztonsági Szolgálat darabokra szedte a fagyasztószekrényeket. Megtalálták a célkeresztrel ellátott távcsöveket, a revolvért, a lehallgatásra alkalmas eszközöket. Jerzy Urban, a kormány szóvivője, úgy döntött, az ellenzékét kompromittáló tévéműsort készíttet. Ebben terrorizmusról beszélt.

Biztosan sokan megrémültek tőle. De nem mindenki. Kołodziej véleménye szerint ellentétes hatást váltott ki a propaganda. „Az emberek nem tudták, mi fán terem a terrorizmus. Azt látták, hogy

a földalatti ellenállás, amelyet egyre gyengébbnek gondoltak, nem is olyan gyenge. Az események mozgósították a társadalmat. Magam is hallottam, amint az idősebb asszonyok, akik nem tudták, ki vagyok, büszkén beszéltek arról, hogy fegyverkezik a földalatti ellenállás, a Szolidaritás most majd megmutatja nekik!”

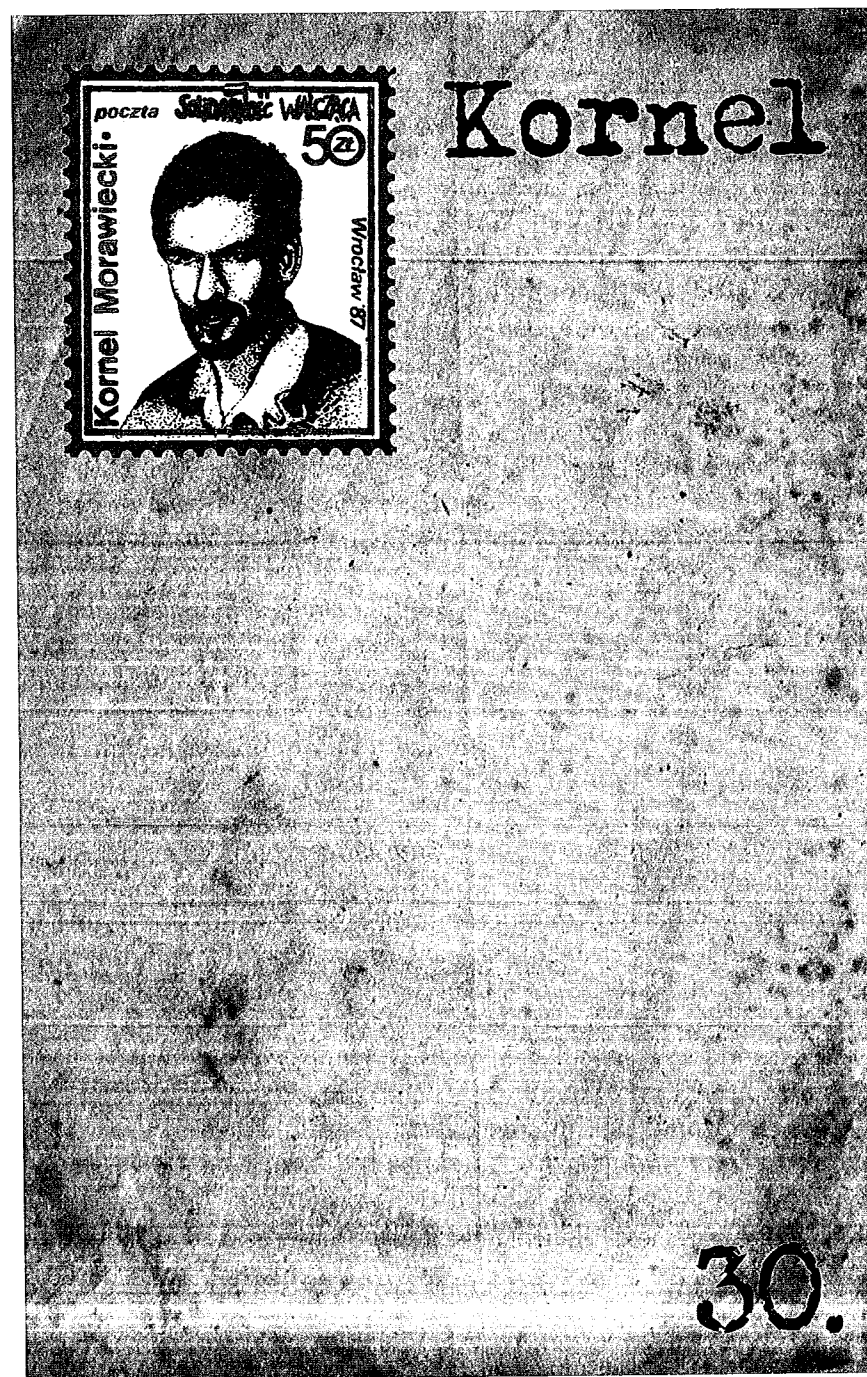
A hármásvárosi csapat tovább szervezte a szabotázsakciókat.

Egy zárt, ablak nélküli teremben került sor a Párizsi Kommün Hajógyár pártszervezetének ülésére. Először valaki kikapcsolta az áramot, majd füstbombát és könnygázt dobtak a terembe. Szörnyű pánikba estek az elvtársak. Egymáson tapostak és ugráltak keresztül. Groteszk jelenet volt. „Szép látvány volt, amikor egymás hátán ugráltak a párt korifeusai. Nem tudták, mi van. Akkor láthatták, hogy a párt távol van tőlük, nem tudja megvédeni őket. Ez nagyon tetszett nekünk” – mondja Andrzej Kołodziej.

Egy másik alkalommal, a hivatalos május elsejei felvonulás alatt petárdákat dobáltak a dísztribünre.

E tevékenységeknek az volt a célja, hogy gyengítse a végrehajtó apparátus morálját, megmutassák, hogy a hatalom birtokosai nem maradnak büntetlenül. A Harcoló Szolidaritás aktivistái féltek, hogy még messzebbre mehet a hatalom. Tudták, hogy elrabolhatják, megkínózhatják őket, történhetnek újabb politikai gyilkosságok. Éppen ezért meg kellett mutatniuk az erejüket. Azt akarták, hogy az apparátus egyes funkcionáriusai lakoljanak meg tetteikért, és azért is, mert átléptek egy határt a földalatti ellenzékkal folytatott harcukban. Az volt a célja az akciónak, hogy elriasszák a hatalmat az újabb drasztikus lépésektől. És valóban, egy idő után már senkit sem kínoztak meg, raboltak el vagy öltek meg a Harcoló Szolidaritás tagjai közül.

Andrzej Kołodziej azt tervezte, hogy egy-egy objektum ellen két-havonta, majd havonta követnek el hasonló merényleteket. Állandó volt a lemorzsolódás az ellenzékben, számos aktivista veszítette el a kedvét és lett egyre frusztráltabb. Csak a legkitartóbbak maradtak. De színre lépett az ellenzék új generációja. Fiatalok voltak, egyre radiálisabbak és elszántabbak. „Ezért a kommunisták felgyorsították a tárgyalásokat – állítja Kołodziej. – Félték, hogy az ellenzék második hullámával már nem tudnak meggyezni, és hogy a fiatalok a radikális földalatti csoportokat támogatják. Pánikszerűen rettegtek a fiatalok új, radikális hullámától, mert őket sehogy sem tudták befolyásolni”.

Kornel

Csikordult a nyíló zár, nyikorgott az ajtó. A vezető ment be elsőként. Határozott léptekkel haladt a bejárattal szemben lévő szobába. Bogdan Wiszniewski haladt mögötte. Nem mondták meg neki, hogy kivel találkozik. A szobában meglátott egy férfit. Ismerősnek tűnt az arca. „Valahol láttam már...” – gondolta. És hirtelen leesett neki. Ez Kornel Morawiecki! Ismerte a sajtóból, még 1981-ből. Nem talált szavakat. Egy szobában tartózkodott a Harcoló Szolidaritás legendás vezetőjével; azzal, akit az egész rezsim keresett. Wiszniewski akkor még nem volt a Harcoló Szolidaritás tagja, bár együttműködött a szervezettel. Ezen a délután tette le az esküt. Mélyen átélte.

Krzysztof Zwierz, fiatal geodéta, 1982 augusztusában részesült ebben a megtiszteltetésben. Hosszú út vezetett ehhez a találkozóhoz. Először autóval utazott, majd át kellett szállnia egy másikba, utána levitték egy pincébe, és még át kellett jutnia két reteszen. Végül egy panelházban találta magát. Fölment a negyedik emeletre. „Beléptem, és megpillantottam a vezetőt. Nem akartam elhinni. Úgy éreztem magam, mint a Honi Hadsereg egy tagja, és nagy megtiszteltetés volt számomra az, hogy megismerhettem a vezetőt, aki irányítani fogja a kommunisták ellen vívott harcot” – emlékszik vissza.

– Mit tudsz tenni a Harcoló Szolidaritásért? – kérdezte Kornel Morawiecki.

– Utász voltam, dzsúdózom, karatézom, tudok pár dolgot. Azt terveztem, hogy merényletet követek el Jaruzelski ellen, de inkább a Harcoló Szolidaritást akarom szolgálni. Diverzáns csoportokat kell létrehozni, ezekben szívesen dolgoznék – válaszolta.

Krzysztof még ezen az estén letette az esküt. „Úgy éreztem magam, mintha Grot-Roweckivel⁷⁸ találkoztam volna. Megtiszteltetés volt. Kitüntetés” – mondja nagy átéléssel. Nem akart busszal hazamenni. „Sétáltam, és mintha a fellegekben jártam volna. Éreztem, hogy maradéktalanul megbíznak bennem, bár teljesen új vagyok, és nincs ellenzéki múlttal rendelkező családom; annak ellenére, nem is ellenőriztek rendesen. Boldogan jártam a várost. Azon gondolkodtam, mit tegyek most, hogyan árthatnék a kommunistáknak”

⁷⁸ Stefan Paweł Rowecki, ismertebb nevén Grot – A Lengyel Hadsereg hadseregtábornoka, a Honi Hadsereg legendás parancsnoka volt. 1944 augusztusában, Sachsenhausenben gyilkolták meg a németek.

– ilyen érzelmeket sokan átéltek, különösen azok a fiatalok, akik első alkalommal kerültek a Harcoló Szolidaritás vezetőjének színe elé.

Azokban az elbeszélésekben, amelyek a nyolcvanas években játszódtak és Kornelról szóltak, újra meg újra megjelentek az összehasonlítások. „Olyan volt, mint egy felkelés vezetője, mint Piłsudski, mint a Honi Hadsereg parancsnoka” – ismétlik az akkori ifjancok. Érdekes, hogy amikor elképzelték, erősen eltúlozták a kinézetét és a viselkedését. A valóságban, közepes testalkatú, nyugodt, kedves ember, aki meghallgat másokat. A mindennapi viselkedésében semmi sem emlékeztette katonai parancsnokra, bár majdnem mindenki úgy kezelte. „Apánk volt, aki még a légynek sem tudott volna ártani. Sosem emelte fel a hangját. Tényleg jó ember” – mondja Nyikolaj Ivanov, aki hosszú éveken át komoly együttműködést folytatott Kornellal.

Morawiecki néhány év bujkálás után Wrocław és Lengyelország nagy legendája lett. Mitikus figuraként emlegették. Több helyen megjelentek a portréi, falakra festették vagy tüntetéseken skandálták a nevét. Hihetetlen tisztelettel beszéltek róla a fiatalok. A Harcoló Szolidaritás aktivistái nem csak tekintélyként, hanem szinte szentként is kezelték. Egyszer ráíjesztettek az állambiztonságiak egy kiváló nyomdászra, Krzysztof Gulbinowiczra, értésére adták, hogy olyan anyagokkal rendelkeznek, amelyek alapján hosszú időre börtönbe zárhatják, vagy még rosszabbul is járhat. De ha megmondja, hol van Kornel, akkor megúszhatja. Gulbinowicz mélyen az ügynökök szemébe nézett, és azt mondta: „Olyan ő nekem, mint az apám. Ha elárulnám, az apámat árulnám el. Akkor keresnem kellene egy fát, és föl kellene akasztanom magam.”

Nagyon hatékonyan működött a szervezet, megnyerte az SB-vel vívott háborút, betartotta a konspiráció szigorú szabályait, bár a vezetője egy bűbajos rendetlen alak volt, aki majdnem mindig elkésett a találkozókról, sűrűn változtatta a már meghozott döntéseket, és gyakran látszott elveszett embernek. Ugyanakkor Ivanov szerint Kornel rendetlenségében volt bizonyos logika. „Ha Kornel azt mondta, ötre jön, akkor biztosan hatra jött. Azt beszéltek, hogy azért nem bukott le olyan sokáig, mert mindig késett.” Az ilyesféle vélemények eléggé elterjedtek voltak a környezetében.

Ő volt az ellenzéki tevékenység stratégiájának fő alakítója, elemezte a világ minden tájáról beérkező híreket, geopolitikai elképzelésekkel hozakodott elő. Ő volt az, aki a legközelebbi munkatársaival együtt

előre jelezte, hogy megbukik a kommunizmus, és szétesik a szovjet blokk, Németország pedig újra egyesül. Wojciech Mysłackivel már 1985-ben látták a Szovjetunió felbomlását, amikor ez még senkinek sem jutott eszébe.

Ő volt az, aki kellemes hangon magyarázta, hogy keményen kell harcolni, és nem ingott meg soha, ha azt kellett mondania valakinek, hogy ezúttal nem tolthati az ünnepeket a családjával. Ő hirdette azt az elvet, hogy ilyen mélyen konspirált, harcoló szervezetet kell létrehozni, és elsőként győzködte az embereket arról, hogy ha szükség lesz rá, akkor vér folyik az ellenséges oldalon.

Hat évet töltött illegálitásban, ennyi idő alatt több ezer beszélgetést folytatott, mélyreható elemzéseket készített, kidolgozta a tevékenység taktikáját és stratégiáját. Kíváncsi volt másokra, és érdeklődött a tevékenységük iránt. Sokakat meglepett a kíváncsisága.

Rafał Grupański: „Háromszor találkoztam vele. Amikor beszélgettünk, mindig nagyon figyelt, és különböző tettekre inspirált. A mentorom volt, komoly befolyással és jó hatással volt rám.”

Andrzej Kołodziej: „Emlékszem az első találkozásunkra. Hihetetlenül imponáltak a bátor gondolatai. Gdańksban mindenki félt valamitől, ott visszafogottan beszéltek. Kornelnak kezdettől fogva volt elképzelése és célja: a kommunizmus megdöntése, Lengyelország függetlensége. Csodás volt. Nem sok embert ismertem akkor, aki így gondolkodott volna.”

Grzegorz Schetya húszéves volt, amikor először találkozott Kornellal. 1983 tavaszát írtuk. „A politikai céljairól, az elképzeléseiről és a harc lehetséges módozatairól beszélgettünk. Szeretett társalogni, partnerként kezelt bennünket, fiatalokat. Kérdezett, hallgatott, varázslatos figura volt; jó és rendkívüli ember. Húszévesen elmész egy nagy egyéniséghez, ő meg komolyan vesz téged, kérdez és meghallgat.”

Kornel rengeteg energiát adott a környezetének, és erősítette a szervezetet; bárkivel elbeszélgetett, meghallgatta és komolyan vette beszélgetőpartnereit. A fiatalok, köztük Schetya, nem győztek csodálkozni: „Együtt építettünk fel valamit. Erős közösségi érzés hatott át mindent. Nem voltak klikkek, mint a Regionális Sztrájkbizottságban vagy a »nagy« Szolidaritásban. Együtt voltunk, és rengeteg energiát meríthettünk ebből azokban a nyomasztó, szomorú, kilátástalan időkben, amikor annyira híján voltunk a bizalomnak. Ezt kaptuk Korneltól. Ez volt a cég sikerének a kulcsa” – mondja Schetya.

Kornel imádott vitázni. Gyakran sokáig elhúzódtak az egyes grémiumok találkozói, mert ha este gyűltek össze a résztvevők, akkor csak reggel lehetett elengedni őket. „Szép kis találkozók voltak – emlékszik vissza a Schetynánál egy emberöltővel idősebb Zbigniew Oziewicz. – Szabadnak éreztük magunkat egy megszállt országban. Örültünk, hogy együtt lehetünk. Ezeken a tanácskozásokon Lengyelország független állam volt.”

Kornel Morawiecki óráig beszélt a politikai elképzeléseiről. Mint Oziewicz megfogalmazta: „Neki nemcsak Lengyelország szabadsága volt fontos, hanem más országoké is. Beszélt Fehéroroszországról, Ukrajnáról, Csecsenföldről, de a kurdokról és Kínáról is.”

Morawiecki összesen hatvan különböző lakásban lakott. Mindig tudni akarta vendéglátói véleményét a politikai helyzetről és arról, hogy szerintük mit kellene tennie az ellenzéknek. Közel másfélezer emberrel találkozott, amíg bujkált, bár nagyon nehéz volt eljutni hozzá. Mindenre hatással volt a bujkáló vezető aurája és karizmája.

Bára konspiráció egyik alapelve a bizalmatlanság, Kornel bízott az emberekben. Egy nap beesett a Tanács ülésére egy aktivista azzal a hírrel, hogy nemsokára letartóztatják Kornelt, mert elárulta valaki. Egy pillanatra elég kínos lett a hangulat. Ott ült a legközelebbi munkatársai között a Harcoló Szolidaritás vezetője, és a hírek szerint valaki beköpte ebből a körből. „Kornel, menekülj” – mondták neki rögtön. Kornel rájuk nézett, és nyugodtan válaszolt: „Semmi értelme. Ha bemértek, elkapnak. Ha így van, az azt jelenti, hogy kiadott valaki, aki itt van köztünk. Ha pedig van köztünk besúgó, akkor úgyszincs értelme az egésznek. Dolgozzunk tovább!”

Hamisnak bizonyult a hír, bár nem teljesen, mert azon a napon tartóztatták le Władysław Frasyniukot. Az információ az ellenzék fontos vezetőjére vonatkozott, de, mint végül kiderült, nem Morawieckire, hanem Frasyniukra.

Morawiecki hitt azok ügyességében, akikkel együttműködött. Gondolkodás nélkül bízott meg bárkit komoly feladatokkal, ha úgy érezte, képes megoldani. Szerette volna kiaknázni munkatársai tehetségét. Artur Pietrzak egyetemi hallgató futárként dolgozott. Több tucatnyi, ha nem száz lapot szállított. Sokat el is olvasott ezek közül. Nem tetszett neki, amit ezekben látott, és 1988-ban kritikái hangvételű levelet írt a Harcoló Szolidaritás hetilap szerkesztőségének. Ebben vázolta észrevételeit a lap általános koncepciójával és egyes cikkek

tartalmával kapcsolatban. Egy ilyen levél rendszerint nagyon hosszú idő alatt jutott el a címzetthez, de ezúttal villámgyorsan jött a válasz. Néhány nap múlva Pietrzaknak már megbeszélt találkozója volt „Bogdannel”, vagyis Zbigniew Jagiełłóval, aki akkoriban a szervezet egyik legfontosabb alakja volt, de erről Pietrzak nem tudott. Senki sem törekedett akkoriban arra, hogy túl sok információt gyűjtsön a munkatársairól. Minél kevesebbet tudtak, annál nagyobb biztonságban voltak mindannyian.

Rövid volt a beszélgetés. Bogdan csak egy mondatot mondott:

– A főnök elolvasta a leveled.

– Ez a főnök?! – kérdezte döbbenten Pietrzak.

– Igen, ez – válaszolta Bogdan.

Ez azt jelentette, hogy Kornel Morawiecki olvasta a fiatal futár levelét. A Harcoló Szolidaritás vezetőjének tetszett, amit Artur írt, és javasolta, hogy legyen az egyik legfontosabb földalatti lap vezetője.

Néhány héttel korábban felfüggesztették a régió egyik legismertebb földalatti lapja, az Alsó-sziléziai Szolidaritás kiadását. Az újságot Maciej Zięba, Lothar Herbst, Jarosław Broda, Aleksander Gleichgewicht és Mirosław Spychalski alapította. A Harcoló Szolidaritás elnöke azt javasolta a huszonnégy éves futárnak, hogy legyen ő a híres alsó-sziléziai lap főszerkesztője. Arturt megdöbbent. Egyetlen levele elég volt ahhoz, hogy hirtelen a szervezeti struktúra fontos elemévé váljon, a kezébe adják a harc egyik kulcsfontosságú eszközét. „Kornel bizalmának köszönhetően egyik napról a másikra főszerkesztővé lépett elő a nyomtatás és a terjesztés világából” – emlékszik vissza.

Michał Gabryel: „Morawiecki becsületes és jó ember volt. Kicsit naiv, a szó pozitív értelmében. Az ilyenekért sok mindenre képes az ember. Soha sem a saját érdekei vezérelték. Bármelyik szervezetre jellemző a hatalomért folyó harc, de itt nem volt ilyen. Még ha nem is értett egyet valakivel, tolerálta a véleményét.”

Władysław Frasyniuk szerint, Morawiecki a saját pozitív naivitása miatt bízott meg túlságosan is az emberekben. De azt is hangsúlyozza, hogy amikor kellett – a köztük lévő véleménykülönbségek ellenére – sosem tagadta meg a segítséget.

Jerzy Lubicz szerint Morawiecki karizmájának személyes jellege volt: voltak hívei, követői, de nem tömegek álltak mögé. „Nem kényszerített rá senkire semmit, de úgy beszélt, hogy az ember

szégyellte volna nem megtenni, amit kért. Nem akarta megváltoztatni a nézeteidet, azt szerette volna, ha magadtól jössz rá a tévedésedre.”

Sokan hangsúlyozzák, hogy Kornel sosem magáért harcolt. „Nem ejtette rabul a saját fontossága. Harcolt a nézeteiért, az elképzeléseiért, de nem a saját pozícióiért. Nem pénzért és nem hírnvért csinálta” – mondja Lubicz. Grupiński hasonló véleményt fogalmazott meg: „Kornelnek nem voltak személyes ambíciói. Nem magáért harcolt, csak Lengyelországért. Erkölcsi példa lehetett mindenki számára. Nem politikusként vagy vezetőként gondolt magára. Nem magának építette a szervezetet, hanem az ügynek.”

A többórás találkozók alatt általában inkább az elvekről, a tevékenység irányairól vitatkoztak, nem tartották magukat szigorúan az operatív ügyekhez. Morawiecki nem volt menedzsertípus, aki határoz, intézkedik és dönt. Nagy előszeretettel vizsgálta azt, hogy a beérkező információk jelzik-e azt a folyamatot, amelyet látott, nevezetesen azt, hogy a jó győzelmet arat a rossz fölött. „Bekapcsolta az elemző készülékét, és gyakran teljesen máshogyan értékelt valamit, mint ahogyan előadtuk neki. Rendkívül figyelmesen végighallgatott, de ez nem jelentette azt, hogy az érvelésünk végeztével úgy is tett, ahogyan sugalltuk” – mondja Lubicz.

Időnként teljesen kiszámíthatatlanul viselkedett. „Képes volt meglepni minket. Nem tudtuk, hogyan értékeli a konkrét helyzetet, de az alapelveket illetően ismertük az álláspontját, és tudtuk, hogy nem fogad el semmilyen hülye kompromisszumot, nem tesz semmi váratlant” – mondja Marcin Dworzański.

Mint a Harcoló Szolidaritás legtöbb munkatársát őt is hatalmas belső szabadság jellemezte. Amikor börtönben ült, azzal a kéréssel fordult Wojciech Jaruzelskihez, hogy ne koholt vádak alapján ítéljék el. Azt akarta, hogy azért ítéljék el, mert meg akarta dönteni a kommunista rendszert.

Wojciech Myślecki: „Morawiecki az értékek kvintesszenciája volt. Az általa hirdetett nézetek és a tettei közti összhang végtelenül hitelessé tette.”

Andrzej Wiszniewski: „Kornel eltökélt, félreérthetetlen és következetes vezetőként vált legendává. A karizmája lényege az volt, hogy nem ismerték őt. A konspiráció bizonytalan világában, amikor sokan veszítették el a reményt, Kornel megtörhetetlen vezetőként mutatta az irányt. Hajlíthatatlansága a karizmája részét képezte.”

Nem tartott távolságot az embereitől, őszintén érdeklődött irántuk. Kérdezgette őket a családjukról, a munkájukról és a tanulmányaikról. Tudta, hogy sokat kockáztatnak, rengeteg idejüket veszi el a földalatti tevékenység, nem jut energiájuk arra, hogy gondoskodjanak a családjukról. Tudta, nem pihenhetnek, nem csinosíthatják a házukat, nem fejezhetik be a tanulmányaikat, vagy nem készülnek el időben a doktori disszertációjukkal.

Amikor 1990-ben felfedte magát, és sajtótájékoztatót szervezett, rengeteg újságíró ment el az eseményre. Mindenki azt várta, hogy valaki természetfelettil találkozhat. Vezért, Supermant remélték – ilyennek kellett lennie annak, aki hosszú éveken át az orránál fogva vezette az egész Állambiztonsági Szolgálatot. Végül azonban egy szerény figura lépett eléjük, nem játszott el semmit, ami nem ő volt. Ezen sokan meglepődtek. Az egyik barátja így írta le: „Emberként kezelt, amikor hozzád beszélt, de látta mögötted a lelked.”

Kornel a harcnak áldozta az egész életét, de a családja fizette meg e tevékenység árát. A Biztonsági Szolgálat provokálta őket, és a megfélemlítés legdurvább módszereihez folyamodott.

1985-ben egy Wrocław melletti faluban, Pęgówban, egy kis erdei faházban szorgoskodott Jadwiga Morawiecka és a barátnője, Teresa; az előbbi három gyerekkel, az utóbbi pedig mozgássérült fiával. Esteledett. Hirtelen arra riadtak föl, hogy valami erősen nekivágódott az ablaknak. Aztán csend lett. Nyugtalanul néztek egymásra; a legközelebbi ház másfél kilométerre volt. Nemsokára újabb ütést hallottak. Megint csend. Fél perccel később megjelent az üveg mögött egy maszkos arc. Aztán eltűnt. Újabb érkezett. Az is eltűnt. Dörömböltek az ajtón. Csend. Arc az ablakban. Csend. A következő pillanatban ijesztő hangot hallottak – lezuhant a kútba a vízzel teli vödör, tíz méter magasból. A két nő próbálta megőrizni a hidegvérét, nem akarták mutatni a gyerekek előtt, hogy mennyire félnek. A legkisebb lány elsírta magát, a többiek pedig megdermedtek a bénító félelemtől. A tizenhét éves Mateusz volt az egyetlen férfi köztük. Legalább hárman voltak az időnként fölbukkanó, majd csendben eltűnő titokzatos, részben álarcot viselő alakok. Láthatóan az volt a céljuk, hogy megijesszék a védtelen lakókat. Tökéletesen hajtották végre a feladatot. Az ügynökök büntethetetlenek voltak, azt csináltak, amit akartak. Nem hívhattak segítséget. Reggel megfojtott macska hevert egy zsákban az ajtó előtt.

Néhány hónappal később Jadwiga Morawiecka, mint minden reggel, beült a kis Polskijába. Nem sokáig jutott, valami történt a kerékkel. Furcsán meghajlították. Egy ismerőst hívott, nem sokára meg is érkezett a segítség. Elég volt ránézni, hogy világos legyen a helyzet: minden csavart kilazítottak a keréken. Ha kevesebb szerencséje van, a Polski egy teherautó kerekei alatt is kiköthetett volna, benne a két lányával. Az „ismeretlen tettesek” által előidézett balesetek klasszikus példája lett volna. A Biztonsági Szolgálat nem tudta elkapni Kornelt, de megölhette volna a feleségét vagy valamelyik gyerekét.

Hogy milyen volt a legendás vezető lányának lenni? Marta Morawiecka: „Az első években nem érzékelttem semmit az egészről. Hozzászóltam, hogy ha valakit üldöznek, az elbújik. Szomorú volt, hogy az apám elrejtőzött, hiszen megszakadt a kapcsolatunk, de alapjában véve nem volt ebben semmi rendkívüli. Csak amikor 1984 után elkezdődtek a tömeges letartóztatások, apánk pedig megúsza, és bujkált tovább, akkor kezdtek úgy beszélni róla, mintha rendkívüli hős lenne. 1986–87-ben kezdtem ezt igazán érezni. De úgy neveltek minket – nagypapa a Honi Hadseregben szolgált, apánk a földalatti ellenzékben harcolt –, hogy tudtam, biztosan ilyen sors vár ránk is. Hosszú harcra, rövid életre készültünk. Készen álltunk bármire.”

Jadwiga Morawiecka és a gyerekek hét évig nem láthatták a férjet és az apát. Csak tíz-tizenöt levelet kaptak tőle. Az igen nagy ünnepnek számított. „Anyánk levelet írt, ami két-három héten át, különböző rezeszekon és közvetítőkön keresztül jutott el apánkhoz. Majd ugyanilyen lassan jött a válasz is. Áhítattal olvastuk” – emlékszik Marysia. „Utoljára 1981. december 12-én láttam. Barna haja volt, és fekete szakállt viselt. Utána 1988-ban találkoztunk, a börtönben. Teljesen megöszült” – meséli Anna.

Barátai és a családja fájdalommal élték meg, hogy a varsói ellenzék és a KOR emberei nem álltak ki közösen Kornel kiszabadításáért. „Nem akarták a legendáját építeni. Ez lehangoló és sokkoló volt. Végig úgy éreztük, hogy egy hajóban evezünk. Mindig is követeltük Władek Frasyniuk vagy Henryk Wujec szabadon bocsátását, és a Szolidaritás minden egyes tagjára úgy tekintettünk, hogy együtt harcolunk velük a szabad Lengyelországért. Mateusz egész idő alatt viselte a gallérján a »Szabadságot Władeknek!« feliratú kitűzőt. A varsói aktivisták meg magára hagyták Kornelt” – mondja Marta. A lengyel ellenzék egy részének javaslatára végül az Amnesty

International sem lépett fel Kornel kiszabadítása érdekében, pedig az egész világon az lett volna a feladata a szervezetnek, hogy védje a politikai foglyokat.

Grzegorz Schetya: „Varsónak nem kellett Kornel. A KOR közege nem kedvelte őt. Radikálisnak tartották, akivel nem lehet beszélni, azt gondolták, nem tárgyal a kommunistákkal. Varsó mindig is ilyen volt, a mainstream ősidők óta ilyen.”

A hatalom is szokatlanul messzire ment a Harcoló Szolidaritás vezetőjének családtagjaival szemben. Utálták Kornel szépen épülő legendáját. Szervezetének erejét éppúgy csodálta a helyi párttitkár, a Biztonsági Szolgálat helyi főnöke, mint a hatalom csúcsán lévő vörösök. Czesław Kiszczak és Władysław Ciasoń, a kommunista titkosszolgálatok irányítói nem tudtak megbékélni a ténnyel, hogy hiába vetnek be minden erőt és egyéb eszközöket, a kommunisták újra meg újra vereséget szenvedtek ettől a nem túl nagy szervezettől. De igazából maga Kornel idegesítette őket. Minél tovább bujkált, annál legendásabbá vált az alakja, annál jobban imponált a fiataloknak és az időseknek. Ellepte a falakat az arcképe. A nevét suttozták az utcákon, ismételtették az otthoni beszélgetésekben, olvasták az általa aláírt szövegek alatt. Ha tüntetésre szólította fel a lakosságot, Wrocławban tízezrek mentek az utcára. Minden résztvevő arról álmodozott, hogy egyszer találkozhat vele.

31.

MEGEGYEZNI A PRIBÉKEKKEL
VAGY LÉGYÖZNI ÖKET

Megegyezni a pribékekkel vagy legyőzni őket

– Maga nem tudja, de nagy változások készülnek Lengyelországban. Demokrácia lesz – ezekkel a szavakkal kezdte a beszélgetést Czesław Błażejowski, az alsó-sziléziai Biztonsági Szolgálat ezredese. 1987 májusát írtuk. Wojciech Myślecki ült az íróasztal másik oldalán. Bevitték a wrocławai állambiztonság Łakowa utcaiszékházába. Nyugodtan nézett a kihallgatójára, de nagyon furcsállta ezeket a szavakat.

– Tudja, én kilencvenkilenc százalékban egyetértek az önök programjával – folytatta Błażejowski. – Csak teljesen fölöslegesen írogatnak a szovjet köztársaságok függetlenségéről és arról, hogy vonják ki a szovjet hadsereget Lengyelországból. Ez hamarosan úgys bekövetkezik, de minek erről írni? Mindent kidolgoztunk és előkészítettünk. Még a Wrocław Műszaki Egyetem mellett lévő kis kastélyt is rendbe hozzuk, és a Harcoló Szolidaritás kapja, hogy legyen hivatalos székháza.

Javasolta, hogy a Harcoló Szolidaritás húzza ki ezt a két pontot a programjából, és akkor hamarosan megegyezhetnek.

Myślecki ránézett, és azt mondta:

– Ezredes úr, először is, nem tudom, miről beszél, semmi közöm a Harcoló Szolidaritáshoz, ezért hát nem velem kellene beszélgetnie erről. De ha véletlenül lenne is kapcsolódásom e szervezethez, akkor azt gondolnám, hogy a javaslat abszurd. A Harcoló Szolidaritás nyilván soha nem menne bele ilyen egyezségbe, mert elvből nem tárgyal a kommunistákkal.

Ez volt az első látható jele annak, hogy a kommunisták keresték a megegyezést az ellenzékkel, még a Harcoló Szolidaritással is képesek lettek volna egyezkedni. De messze nem az utolsó.

1987. november tizenegyedikén őrizetbe vették Andrzej Zarachot is, aki a Harcoló Szolidaritás hetilap megjelenését felügyelte, és a két nappal korábban letartóztatott Morawiecki után informálisan ő irányította a szervezetet, emellett hosszú ideig az egyik agya volt. Ilyeneket mondtak neki:

– Nem arra megy ki itt a játék, hogy ön mondjon nekünk valamit. Tudjuk, hogy nem szabad beszélnie. Azt szeretnénk, ha maga hallgatna meg minket. Mi is változást akarunk. Természetesen, ön azt

állítja, hogy semmi köze a Harcoló Szolidaritáshoz és így tovább. Érthető. De tennénk egy ajánlatot. Letartóztattuk a vezetőjüket, de továbbra is megjelennek az újságjaik. Szemet hunyunk fölötté, még segítünk is. Csak annyit kérünk cserébe, hogy töröljenek bizonyos pontokat a programjukból: ne hangoztassák, hogy nem tárgyalnak velünk, ne követeljék a szovjet kommunizmus bukását. Befellegzik a kommunizmusnak Lengyelországban? Legyen. Mi is azon vagyunk, hogy véget érjen, evolúciós úton.

Hogy javaslatuk komolyságát bizonygassák, megkérték Zarachot, mutasson rá a földalatti sajtóba írt valamelyik cikkére, és az megjelenik valamelyik hivatalos wrocław-i lapban. Zarach olyan cikket jelölt meg, amely egyértelműen ellenséges volt a hatalommal szemben. Néhány nappal később változtatás nélkül megjelent a *Gazeta Robotnicza*-ban, a LEMP Vajdasági Bizottságának orgánumban. Úgy tűnt, a hatalom komolyan keresi a megegyezés lehetőségét. De a Harcoló Szolidaritás nem akart egyezkedni.

Miután Mysiecki visszautasította az ajánlatot, a Biztonsági Szolgálat megint keményebben lépett fel a Harcoló Szolidaritással szemben. Egy évvel korábban, 1986. január 31-én a BM elfogadott egy dokumentumot, a Harcoló Szolidaritás megfigyelésének és likvidálásának kerettervét, amelyben „minden erő és lehetséges eszköz” bevetéséről határoztak. Személyesen Władysław Ciasioń hadosztályparancsnok írta alá. E kerettervben értékelték a szervezet erejét: „A »Harcoló Szolidaritás« átvette a sokszorosító eszközök többségét, ez pedig lehetőséget nyújtott számára a gyors és hatékony propaganda tevékenységre. A »Harcoló Szolidaritás« szervezetiileg dinamikus, a propaganda terén talpraesett. Jellemző rá, hogy szigorúan betartja a konspirációs szabályokat. Az újonnan belépőket előbb ellenőrizik, majd ajánlást kell szerezniük a vezetőktől, esküt kell tenniük, a »Harcoló Szolidaritás« vezetése pedig gondoskodik a teljes titoktartásról”.⁷⁹

⁷⁹ 1986. január 30., Varsó – *A Harcoló Szolidaritás megfigyelése és likvidálása operatív műveleteinek keretterve*. Kidolgozta a BM Biztonsági Szolgálat Tanulmányi Iroda és a wrocław-i Belbiztonsági Hivatal. Jóváhagyta Władysław Ciasioń tábornok, államtitkár. Szigorúan Titkos. In: *Solidarność Walcząca w dokumentach, t. 1: W oczach SB*. [Harcoló Szolidaritás a dokumentumokban. 1. kötet: A Biztonsági Szolgálat szemében.] Instytut Pamięci Narodowej [Nemzeti Emlékezet Intézete], Warszawa, 2007.

Egyfelől igyekeztek megsemmisíteni őket. Wrocławba küldték a Biztonsági Szolgálat speciális csapatát, amelynek az volt a feladata, hogy számolja fel Morawiecki szervezetét. A BM-ben attól tartottak, hogy a wrocław-i ügynökök nem boldogulnak majd a Harcoló Szolidaritással, és beszervezik őket a földalatti ellenállásba. Kiszczak és Ciasioń a Harcoló Szolidaritást tartotta a legveszélyesebb szervezetnek.

Másfelől ki akarták puhatolni, hogy a Harcoló Szolidaritás mennyire hajlik az egyezésre. De amikor a szervezet visszautasította a hatalom ajánlatát, a kormányon lévők keményen dolgozni kezdtek a megosztásukon, próbálták létrehozni úgynevezett konstruktív és nem konstruktív ellenzéket.

1987 áprilisában akcióba léptek a Lengyel Népköztársaság vezetői. Egy napon az állambiztonsági ügynökök egyidejűleg ötven olyan ember lakásába törtek be, akiket azzal gyanúsítottak, hogy kapcsolatban állnak a Harcoló Szolidaritással. Néhány hónappal később megismételték az akciót. Minden lakást megfigyelték az állambiztonság funkcionáriusai, amelyet egy kicsit is gyanúsnak tartottak.

Különböző ellenzéki körök sorra kapták a megegyezésre vonatkozó ajánlatokat, tárgyalni hívták őket. A Harcoló Szolidaritás minden ilyet következetesen visszautasított.

Az 1987–88-as esztendőik rendkívül nehéznek bizonyultak. A szervezet vezetői egyre világosabban látták, hogy szétesik a rendszer, és hamarosan eljön a vágyott vég, de addigra már sokan teljesen kimerültek. Fogytán volt az erejük a nyomdászoknak, egyre frusztráltabbak lettek a tudósok, mert nem fejlődtek. Mint Zbigniew Jagiełło megfogalmazta: „Tudták, hogy amíg ők a nyomdafestéket és a Komfort pasztát kevergetik, a más országokban élő kollégáik új felfedezéseket tesznek, amelyek forradalmasítják a világot.” Egyre radikálisabb lett a fiatal nemzedék, és egyre hevesebben követelte, hogy keményebben harcoljanak. A mérsékelt és baloldali ellenzék pedig egyre gyakrabban akadályozta a Harcoló Szolidaritást a kapcsolattartásban, nem juttatta el a neki szánt segítséget, egyre gyakrabban állították be úgy a tevékenységét, mintha az önmaga karikatúrája lenne, a vezetőit pedig frusztráltaknak, zakkantaknak mutatták.

1987. november 9-én jött el a legdrámaiabb pillanat. Aznap este Kornel Morawiecki átutazott a városon. Egy könyvet akart elvinni egy ismerősének, aki a nővérel együtt állami nyomdában nyomtatta a Harcoló Szolidaritás anyagait. Władysław Bartoszewski Érdemes jónak lenni című könyvét szerette volna nyomdába adni.

A kísértője emlékeztette arra, hogy fél éve kaptak egy fülest, mely szerint az állambiztonság megfigyeli a nő lakását, de Kornel nem foglalkozott vele. Kiderült, hogy akkor már minden gyanús helyiséget állandó megfigyelés alatt tartottak. Bementek a lakásba, majd tíz perc múlva csengettek. „Postás” – hallatszott a folyosóról. A következő pillanatban Morawiecki már a padlón feküdt, hátul összebilincselte kézzel. Villámgyorsan átkutatták. Nem akarták elhinni az ügynökök, hogy Kornel Morawiecki, a veszélyes ellenzéki szervezet vezetője nem visel fegyvert. Este már egy katonai gépen repült Varsó felé. A Biztonsági Szolgálat szemmel láthatóan attól félt, hogy megszökhet a wrocławai börtönből vagy kiszabadíthatják. Varsóban egy gyilkosságért elítélt ezredessel zárták össze.

„Próbáltak beszélni velem. A feltett kérdésekből kiderült, hogy téves ismeretekkel rendelkeznek a Harcoló Szolidaritásról. Ugyanakkor normálisan bántak velem” – emlékszik vissza. A szervezet új vezetője Andrzej Kołodziej lett.

1988. január 22-én érte a szervezetet a következő csapás: letartóztatták Andrzej Kołodziejt. Újabb vezetőjét veszítette el a Harcoló Szolidaritás. Ekkor döntötték el, hogy Jadwiga Chmielowska írja alá a Harcoló Szolidaritás dokumentumait. Úgy gondolták, az a legfontosabb, hogy ismert legyen a szervezet vezetője.

Morawiecki és Kołodziej ugyanabba a Rakowiecka utcai börtönbe került Varsóban. Morawieckit Jan Olszewski⁸⁰ védte. Elmondta neki, hogy a hatalom semmi szín alatt nem fogja kiengedni, de készen állnak arra, hogy külföldre engedjék. Kornel arra kérte az ügyvédjét, hogy lépjen kapcsolatba a wrocławai társaival, és kérje ki a véleményüket. Egy hét múlva Olszewski tájékoztatta arról, hogy a társai szerint jobb, ha távozik.

Április 29-én Andrzej Kołodziejt és Kornel Morawieckit utasították, hogy hagyják el a cellájukat. Külön ültették le őket. Tiszta ruhát kaptak, és átvitték őket egy másik helyiségbe. Ott átadták nekik az

útlevelüket, benne vízummal, és azt mondták nekik, hogy azonnal Rómába repülnek. Morawieckinek még egyszer megengedték, hogy találkozzon Olszewskivel. „Azt mondta, sztrájkba kezdenek, és Zbigniew Romaszewski azt üzeni, inkább ne menjek ki.” Nem tartott túl sokáig a találkozó. Nem sokkal később Morawiecki és Kołodziej a kocsiban találkozott. Mindketten megdöbbenek az események gyorsaságán. Próbáltak gondolkodni. A reptéren ismerősök egy csoportjával találkoztak, akik közölték velük, hogy sztrájk kezdődik az országban, és egyre feszültebb a hangulat.

Egymásra néztek, és azonnal döntöttek: „Maradunk.” Támadt egy kis kavargás, de egyikük sem volt hajlandó áthaladni az útlevél-ellenőrzésen. Egy óra múlva visszavitték őket a Rakowiecka utcába. A börtönparancsnok fogadta őket, majd megérkezett Andrzej Stelmachowski, Alojzy Orszulik atya és Jan Olszewski. Orszulik atya nagyon intenzíven győzködte őket arról, hogy el kell hagyniuk Lengyelországot. „A tárgyalások alatt kapcsolatba lépett Czesław Kiszcakkal, és azt rebesgették, jó személyes kapcsolatban állnak egymással” – mondja Andrzej Kołodziej. Korábban a lengyel püspöki kar megállapodott a BM-mel a kiutazásuk részleteiről. Szemmel láthatóan mind Orszuliknak, mind pedig Stelmachowskinak érdekében állt, hogy a Harcoló Szolidaritás vezetője elhagyja az országot. Egyszer csak Stelmachowski félrehívta Morawieckit.

„Kornel úr, igen kínos az ügy. Andrzej Kołodziejnél bélrakot diagnosztizáltak. Muszáj kimennie, Rómában a lengyel papok intézkednek a kezeléséről” – mondta Kornelnek, miközben a kezében tartott valami leletfélét. Kornel hitt neki. Ugyanakkor azt javasolta, hogy ebben az esetben Kołodziej repüljön, ő pedig marad. „Kiszcak ezt nem fogadná el. Mindkettőjüknek mennie kell. Kérem, tegye meg” – győzködte Stelmachowski. Morawiecki beszélt a társával, aki igen elkeseredett volt. Végül úgy döntöttek, mindketten elrepülnek.

Orszulik atya és Andrzej Stelmachowski biztosította őket arról, hogy bármikor visszajöhetnek. „Bár garancia nincs arra, hogy nem kerülnek börtönbe, ha visszajönnek. Kornel úr, arra kérnénk inkább, hogy maga is vizsgálta ott ki magát. Maradjon legalább egy héttig” – győzködtek.

Az üzenet világos volt: visszajöhetnek. Csakhogy ez nem volt igaz. Mint ahogy Kołodziej betegségét is ők találták ki. De erre csak néhány nappal később jöttek rá.

⁸⁰ Jan Olszewski 1992-ben lengyel miniszterelnök lett.

Másnap felültek a repülőgépre. Nemsokára Rómában, a nyugati világban landoltak. Este már püspökökkel vacsoráztak. „Valóságos kultúrsokk volt – emlékszik vissza Kołodziej. – A bujkálásban és a népi Lengyelország börtöneiben eltöltött évek után hirtelen, minden előzmény nélkül a világ egyik legszebb városában, egy szabad, gazdag és vidám világban, Nyugaton találtuk magunkat.” Néhány nap alatt mindketten rengeteg interjút adtak minden lehetséges médianak. Számos pappal és Rómában élő lengyellel találkoztak, s ami a legfontosabb, II. János Pál pápa is fogadta őket.

Néhány nap múlva Andrzej elment a klinikára, hogy kivizsgálják a betegségét, Kornel pedig a reptérre indult. Le akarta foglalni a visszaútra a helyét, de váratlanul kiderült, hogy nincs is jegye. Elrepült hát Frankfurtba, onnan pedig másnap Varsóba. Sikerült. A varsói reptéren az ismerősök csoportján kívül várta még néhány állambiztonsági funkcionárius is, akik a Rakowiecka utcába vitték. Ott hamarosan megtudta, hogy el kell hagynia Lengyelországot, de erre nem volt hajlandó. „Erővel kell feltennetek a repülőgépre” – jelentette ki. És így is történt. A repülőre vezető lépcsőn kialakult egy kis dulakodás, majd a legénység számára kialakított helyiségbe ültették. Ott kinyitotta az útlevelet, és meglátta a jegyét. Egy útra szólt, Bécsbe. Az útlevelelben egy pecsét is volt, amely szerint az útlevelel tulajdonosa csak egy irányba lépheti át a határt. Morawiecki néhány hónapon keresztül Európában és az Egyesült Államokban utazgatott. Rengeteg találkozón vett részt, interjúkat adott, és pénzt gyűjtött a Harcoló Szolidaritásnak.

Ugyanakkor, amikor a hatalom kidobta Lengyelországból Kołodziejt és Morawieckit, a Varsó melletti Magdalenkában megkezdődtek a tárgyalások az ellenzék másik részével.

1988. augusztus végén bekopogott valaki Andrzej Wiszniewski professzor házába. Ismeretlen férfi állt az ajtóban, és arra kérte, készülődjön, mert nemsokára különleges vendége lesz. Megkérdezte, hogy biztonságos-e a ház. Megköszönte, hogy igent mondott erre, és elment. Néhány perccel később már Kornel Morawiecki állt ugyanabban az ajtóban. „»Na itt vagyok«, mondta – idézi fel Wiszniewski. – Nem csodálkoztam, hogy visszajött. Nagyon örültem neki. Úgy gondoltam, neki itthon kell lennie. Azt akarták, hogy nálam lakjon, de ez nem lett volna biztonságos – emlékszik vissza a professzor. – Bécsen keresztül érkezett haza. A barátjával, Jerzy Przysławával jött át a zöldhatáron autóval.”

Villámgyorsan terjedt Wrocławban a Kornel visszatéréséről szóló hír. A következő felirat tűnt föl a falakon: „Üdvözlünk itthon, Kornel!”.

A Harcoló Szolidaritás Tanácsa sokáig vitatkozott azon, hogy csatlakozzanak-e a kerekasztal-tárgyalásokhoz. Eleinte egyáltalán nem volt összhang ebben a kérdésben. Az aktivisták egy része úgy gondolta, ott kell lenniük, hogy megakadályozzák a „behódoló kompromisszumot”.

Kornel Morawiecki az egyik cikkében megkérdezte Bronisław Geremeket, akar-e rács mögött ülni, tárgyalni kíván a pribékekkel vagy le akarja győzni őket. Talán ez a kérdés adja vissza legjobban, hogyan állt hozzá a Harcoló Szolidaritás a kommunistákkal való tárgyaláshoz.

Wojciech Myślecki a Harcoló Szolidaritás képviselőjeként részt vett az egyik varsói templomban szervezett megbeszélésen, ahol azok a közösségek jelentek meg, amelyek szerint tárgyalni kell a kommunistákkal. „A »konstruktív« találkoztak a »nem konstruktívakkal«” – meséli Myślecki. A „konstruktív” oldalt Tadeusz Mazowiecki, Zbigniew Bujak, Henryk Wujec és Adam Michnik képviselte, a „nem konstruktívakat” többek között Romuald Szeremietiew és Wojciech Myślecki. „Mazowiecki felszólalása után világossá vált, hogy a konstruktív vonal kerekedik felül. Ezzel szemben Szeremietiewvel – nem túl diplomatikusan – azt hangoztattuk, hogy ez svindli, és sosem fogunk támogatni ilyen tárgyalásokat. Ott is hagytuk a bulit.”

Kornel Morawiecki: „Végül mind egyetértettünk abban, hogy nem kell tárgyalni a kommunistákkal. Úgy véltük, azon kívül, hogy nincs kedvünk tárgyalni velük, radikális csoportként nagyobb nyomást tudunk gyakorolni rájuk kívülről.”

A Harcoló Szolidaritás aktivistáinak többsége választani sem ment el 1989. június 4-én⁸¹, bár akadtak olyanok is, akik nem értettek ugyan egyet a kommunistákkal kötött megállapodással, ennek ellenére mégis szavaztak. „Az fájt a legjobban, hogy láttuk, milyen emberek kerültek fel az Állampolgári Bizottság listájára – mondja Rafał Grupiński. – Gyakran véletlenszerűen választották ki őket, olyanok

⁸¹ A kerekasztal-megállapodásoknak megfelelően ezen a napon tartották az első „félszabad” parlamenti (Szejm) és szabad szenátusi választásokat. A választásokon a Szolidaritás (Állampolgári Bizottság néven) elsőpró győzelmet aratott. (A ford.)

is rákerültek a listára, akiknek nem volt semmi közük az ellenzékhez. A földalatti mozgalom tagjai teljes egészében kimaradtak. Mérgesek voltunk, hogy bizonyos körök, amelyek nem sokat tettek korábban, most kisajátítják maguknak a választási listákat. Ekkor írtuk a Fejétől büzlik a hal című cikket. Láttam, ahogy megrohadnak a kerekasztal gyümölcsei.”

A Harcoló Szolidaritás vezetése úgy vélte, hogy ha nem ülnek le tárgyalni, és nem egyeznek bele a félig demokratikus választásokba, sokkal többet is elérhettek volna.

Két évvel később kiderült, hogy az ő helyzetértékelésük volt pontos. Az 1987-ben meghirdetett programjukban azt írták, céljuk a kommunizmus megdöntése, nem csupán Lengyelországban, hanem az egész szovjet blokkban. Előre látták, hogy gazdasági okokból, a technológiai fejlődésnek köszönhetően, valamint a szovjet vezetésben lezajló változások miatt hamarosan összedől a rendszer. Ahogy a Szovjetunió szétesését és Németország újraegyesülését is látták előre.

Úgy vélték, ha minden így történik, akkor hiba lesz megegyezni a kommunistákkal, mert viszonylag kevés haszon származhat egy ilyen kompromisszumból. A Harcoló Szolidaritás már a kezdet kezdetén világosan kimondta, hogy Lengyelország teljes függetlenségének visszaszerzéséért harcol. A kommunista hatalommal való tárgyalásokat etikátlannak és hibásnak tartották stratégiai és taktikai szempontból egyaránt. Függetlenül attól, hogyan ítélik meg a szervezet taktikáját, a Harcoló Szolidaritás vezetése által adott geopolitikai helyzetelemzés száz százalékgig pontosnak bizonyult. 1990-ben a Harcoló Szolidaritás feloszlott. Új párt jött létre – a Szabadságpárt – amely azonban nem volt képes megerősödni a lengyel politikai térben. Ahogy Kornel Morawiecki sem boldogult, aki sikertelenül indult el az elnökválasztáson.

Ahogy 1987 és 1989 között az ellenzék egy része igyekezett a Harcoló Szolidaritást bolondok gyülekezetének beállítani, úgy a szabad Lengyelországban is ilycennek próbálták mutatni a szervezetet.

Azóta a szervezet több vezetője is sokra vitte az új világban. Maria Koziebrodzka, a Harcoló Szolidaritás Tanácsának tagja matematikát tanít a legkiválóbb amerikai középiskolákban, többek között Bill Clinton, John Kerry és Al Gore gyerekei is nála tanultak.

Andrzej Wiszniewski professzor a Szolidaritás Választási Akció miniszterelnök-jelöltje volt, majd miniszteri posztot kapott, és a Tudományos Kutatások Bizottságának elnöke lett. Romuald Kukołowicz professzor államtitkár lett Jan Olszewski, Władysław Sidorowicz egészségügyi miniszter Jan Krzysztof Bielecki kormányában. Grzegorz Schetyna miniszterelnök-helyettes, Rafał Grupiński a Polgári Platform parlamenti frakcióvezetője, Wojciech Myślecki pedig egy ideig a legnagyobb lengyel energetikai cég (PSE) elnöke volt. Zbigniew Jagiełło a legnagyobb lengyel bank (PKO BP) elnöke lett. Mateusz Morawiecki ugyanezt a posztot tölti be a harmadik legnagyobb lengyelországi banknál (WBK Nyugati Bank).⁸² Zbigniew Oziewicz, Andrzej Myc, Andrzej Zarach, Jerzy Petryniak a legjobb amerikai és mexikói egyetemek professzorai és oktatói lettek. Andrzej Kisi-
elewicz a Wrocław Egyetem, Edward Malec a Jagelló Egyetem, Marek Czachor (Ewa Kubasiewicz fia, a Harcoló Szolidaritás fontos gdański aktivistája) pedig a Gdański Egyetem professzora. Nyikolaj Ivanov a Varsói Egyetemen tanít. Krzysztof Gulbinowicz nem lett professzor, hét általánost végzett, de sokak szerint Marek Hłasko vagy Marek Nowakowski⁸³ szintjén írt.⁸⁴ Maciej Frankowski Poznań polgármester-helyettese volt, Maciej Bluj pedig évek óta Wrocław polgármester-helyettese. Számos régi garázda remekül boldogult az üzleti életben, sokan dolgoznak egyetemeken. Egy részük emigrált. Nagyon sokan az egészségükkel fizettek, többen alkoholisták lettek.

A Harcoló Szolidaritásban több mint kétezer aktivista dolgozott, és körülbelül húszezren segítették különböző módon. Nem az egyetemi pályafutásukra, nem is a szakmai tapasztalatok megszerzésére fordították a legszebb éveiket, hanem lapokat nyomtattak fáradságos munkával, menekültek a rendőrség és a Biztonsági Szolgálat elől, illegalitásban éltek. Segítettek másokon, és azért harcoltak, amit a legjobban szerettek: a szabad Lengyelországért. Sokaknak problémát okozott az, hogy véget ért ez az állapot. A többség nehezen fogadta el a valóságot, nem akart beletörődni abba, hogy olyan kiváltságos társadalmi csoportok tevékenykedhettek még hosszú éveken át – és tevékenykedhetnek gyakran még ma is – az üzleti életben és

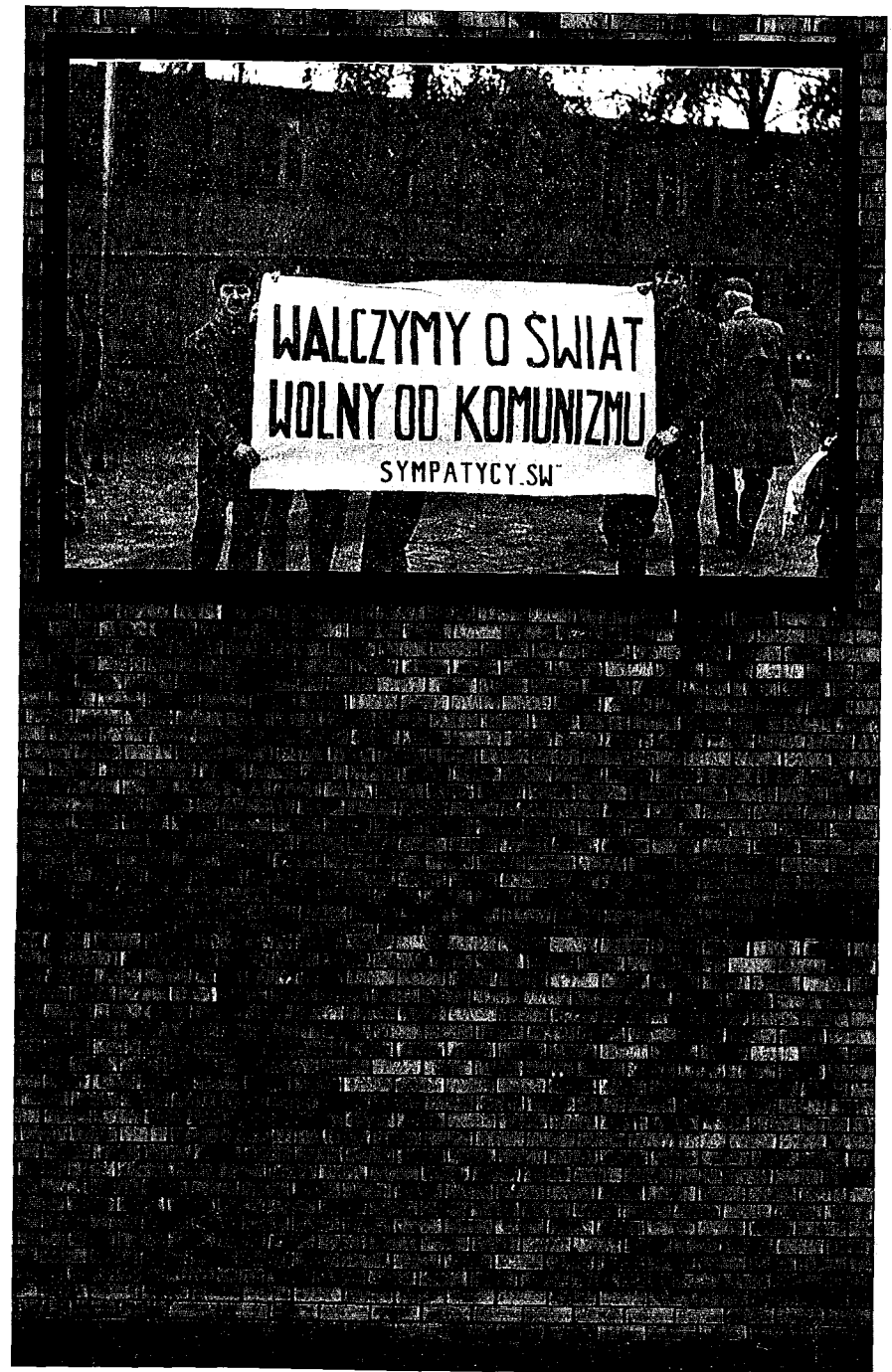
⁸² 2015 ősze óta Beata Szydło kormányában gazdasági miniszter. (A ford.)

⁸³ Mind a ketten ismert lengyel prózaírók.

⁸⁴ Krzysztof Gulbinowicz 2009-ben, 53 éves korában halt meg.

az államigazgatásban, amelyek kapcsolatban álltak a korábbi rendszerrel. Sokan voltak közöttük, akikre olyan sors várt, mint azokra a katonákra, akik a háború után tértek haza otthonukba.

A fronton minden másképp néz ki. A katona harcol, az életét kockáztatja, leírhatatlan drámák szemtanúja, találkozik a halállal. Úgy érzi, nagy ügyért áll ki. Majd visszatér abba a világba, ahol normálisan élnek az emberek, a szokásos problémákkal küzdenek: tanulnak, munkát keresnek, szerelmesek. Visszatér egy másik valóságból, és nem találja a helyét. Sokan nem találták. Mert a normális világban teljesen mások a játékszabályok.

Utószó

Amikor megkérdeztem a Harcoló Szolidaritás egyik aktivistáját, hogy mi maradt meg neki azokból az évekből, a következőt válaszolta: „Az, hogy az emberek idejüket, energiájukat és pénzüket – amijük csak volt, mindent – érdek nélkül föláldoztak, és ez fantasztikus volt. Ezek az emberek a saját idejüket, a vagyonukat – még ha az nem is volt túl nagy – és az egészségüket tették fel arra, hogy a kommunizmus ellen harcoljanak. Készen álltak arra, hogy az életükkel fizessenek. A Harcoló Szolidaritás tagjai mindent odaadtak Lengyelországért.”

Ez igaz. Az alatt a néhány hónap alatt, amíg ezen a könyvön dolgoztam, volt szerencsém sokukat megismerni közülük. Kitűnő, tevékeny, bátor és bölcs lengyel hazafik voltak. Sorsuk nagyon különbözően alakult, de azóta is kitartanak egymás mellett, és foglalkoztatja őket Lengyelország sorsa. A jelenlegi társadalmi státusuktól függetlenül rendkívül aktívan kapcsolódnak be a legújabb kori történelemről szóló emlékezetpolitikába, őrzik a szabadságért harcoló ősök emlékét, gondoskodnak a Szolidaritás, az Elátkozott Katonák, a Honi Hadsereg és a Légiók emlékezetéről. Pénzt gyűjtenek a leginkább nélkülöző egykori harcostársaik megsegítésére. Több száz embernek rendszeresen küldenek csomagokat vagy nyújtanak pénzügyi támogatást. Függetlenül attól, hogy professzorokról vagy munkásokról van-e szó, esetleg egy nagy cég igazgatója-e az illető, vagy sofőr, tanár, munkanélküli, Lengyelországban élnek-e, vagy a tengeren túl, máig kapcsolatban állnak egymással, és segítik egymást, találkoznak. Valódi, mély, erős barátság alakult ki közöttük.

Számos fontos és érdemes emberről nem írtam, vagy csupán éppen említettem őket a könyvben. Sokkal többen voltak a Harcoló Szolidaritás csodálatos emberei. Ez a könyv nem mutatja be a Harcoló Szolidaritás történetének minden szálát, inkább csak kíséreltet tesz arra, hogy megvilágítsa a szervezet jellemzőit, visszaadja azoknak az időknek a hangulatát, és bemutasson számos rendkívüli embert.

A könyvben szereplő néhány személy arra kért – különböző okokból –, hogy ne adjam meg a valódi nevét. Tiszteletben tartottam kérésüket. Ők álnéven szerepelnek.

Ajánlom e könyvet nekik, a szabad Lengyelországért vívott harc hőseinek.

Köszönetnyilvánítás

Szeretnék köszönetet mondani minden interjúalanyomnak, akik a Harcoló Szolidaritás tagjai voltak, vagy kívülről segítették őket azért, hogy időt áldoztak rám, bizalommal voltak irántam, órákig meséltek nekem a múltból, és segítettek összegyűjteni az anyagokat és összerakni a több száz történetet. Sokat tanultam ezekből a beszélgetésekből, nagy kaland volt.

Köszönöm feleségemnek, Bognának, fiaimnak, Franknak és Anteknak, hogy elviselték a folyamatos hétvégi távolléteimet, amikor állandóan Wrocławba, Poznańba és Gdańskba utazgattam. Köszönöm a kiadómnak és Paweł Szwed barátomnak, hogy vállalták a kockázatot, és kiadták e könyvet. Köszönettel tartozom a Wielka Litera Kiadóból Monica Mielkének, hogy gondosan felügyelte a kiadói munkát.

Külön szeretném megköszönni a könyv kiváló szerkesztőjének, Krystian Gaiknak rendkívül alapos és fáradtságos munkáját. Minden szerzőnek ilyen szerkesztőt kívánok.

X

2 4 2 4 5 9

...a 2015-ös Országos Választás-elektórája 2015-ban
...Magyarországon, és paratlan sikert
...vezette a toplistákat.
...hozzajárult az újságíróból
...politikai elemző könnyed
...és az a nyitottság és
...a tárgyahoz viszonyul
...az Erőd esetében sem.
...szolidaritás harcos, radikális aga
...szervezettség, fegyelemmel és szabotázs
...hozza a kommunista rendszer
...Magyarországon
...maradtak.
...Magyarországban az Év könyvének
...egyszerre történetileg
...és alapos tényfeltáró munka, és akciók
...kemregény, krimi, amely
...Mert néha a valóság
...a legkegyelenebb helyzeteket.

9 786155 475146

ERÖD

S

X 242459

TÁRS

ELM.G

IGOR JANKE

Rézbonq

IGOR
JANKE

ERÖD

A Harcoló Szolidaritás
földalatti hadsereg története

Rézbonq

AZ ÉV KÖNYVE